

**BAROKK KORI KISGRAFIKAI ÁBRÁZOLÁSOK
MAGYARORSZÁGI BÚCSÚJÁRÓHELYEKRŐL**

8-3011/a/

S. K. 11

EGYETEMI KÖNYVTÁR
* 514631

02770/215

Szilárdfy Zoltán – Tüskés Gábor – Knapp Éva

**BAROKK KORI KISGRAFIKAI ÁBRÁZOLÁSOK
MAGYARORSZÁGI BÚCSÚJÁRÓHELYEKRŐL**

280

LEJTE

30 DEC 88

Foutes et studia 5.

Sorozatszerkesztő:

Kulcsár Péter

Szilárdy Zoltán – Tüskés Gábor – Knapp Éva
BIBLIOLÓGIAI ÉS LITURGIAI KÖZLEMÉNYEK
MAGYARORSZÁGI BIZHATÓSÁG

LELT.

2003 DEC 0 6

ISSN 0231-1143
ISBN 963 01 7481 2

Copyright:

1987, Szilárdfy Zoltán, Tüskés Gábor, Knapp Éva

TARTALOM

Előszó	7
Kutatástörténeti áttekintés (Tüskés Gábor – Knapp Éva)	11
A forrásanyag bemutatása (Tüskés Gábor – Knapp Éva)	21
Jegyzetek	57
Források és irodalom	61
Barockzeitliche Wallfahrtsbildchen aus ungarischen Wallfahrtsorten (Zusammenfassung)	71
Katalógus	75
Művésznevek mutatója	149
Nyomdahelyek, nyomdák és kiadók mutatója	151
Képek	153

ELŐSZÓ

Kiadványunk egy nagyobb vállalkozás előmunkálataiba ad bepillantást, melynek célja a barokk kori Magyarország búcsújáráshelyeire vonatkozó történeti forrásanyag feltárása. Ez a forrásanyag mind műfajában, mind megjelenési formájában, mind pedig felhasználási lehetőségeit tekintve rendkívül sokrétű: a tárgyi anyagtól kezdve a kéziratokon és nyomtatványokon át az ikonográfiai megnyilvánulásokig terjed. Az ikonográfiai forrásokon belül a búcsújáráshelyek kisgrafikai ábrázolásainak önálló bemutatását és vizsgálatát több tényező indokolja. Ezek közül az egyik az, hogy a különböző európai országokban már évtizedekkel ezelőtt megszülettek és ma is készülöben vannak az ehhez hasonló forrásanyagot feltáró kiadványok, amelyek a további művelődéstörténeti, művészettörténeti, kultusztörténeti, néprajzi kutatásokba történő folyamatos beépülésükkel tanúsítják jelentőségüket. A magyar anyag mind történeti összefüggéseiben, mind előállítási körülményeiben, mind pedig fennmaradását illetően szervesen kapcsolódik a műfaj európai hagyományaihoz. Egyrészt mivel a munkához a történeti Magyarország búcsújáráshelyeinek kisgrafikai ábrázolásai szolgálnak alapul, másrészt az ábrázolások jelentős részét Magyarországnak dolgozó külföldi mesterek készítették, végül a képek egy részének fennmaradását különböző európai gyűjteményeknek köszönhetjük. Ez a forrásanyag a zárandoklatok egyik fontos indikátora, ugyanakkor messze túl is mutat a barokk kori zárandoklatok körén, mivel betekintést enged az alsó és középső társadalmi rétegek eddig csak kevésbé ismert vizuális kultúrájának területére, ami egyrészt új megvilágításba helyezi a magas műveltség és a népi kultúra kapcsolatát, valamint a társadalmi rétegződés és a kultúra differenciálódásának történeti összefüggéseit, másrészt lehetőséget ad a különböző rétegek közti kulturális közvetítő csatornák vizsgálatára. Az ábrázolások funkcionális sokrétősége nemcsak a barokk kori nyomtatványok több speciális, Magyarországon eddig nem vagy alig vizsgált műfajára hívja fel a figyelmet, hanem olyan forrástípusokra is, amelyek ma még a feltárás alapszintjére sem jutottak el, s amelyek megismerésétől további értékes eredmények remélhetők.

A búcsújáráshelyekhez kapcsolódó kisgrafikai ábrázolások legfontosabb jellemzője, hogy megjelenítik a kultusz középpontját alkotó tárgyat, esetleg annak szűkebb vagy tágabb környezetét, ritkábban a hely legendájának motívumait, s az ikonográfia vagy a szóveges felirat egyértelműen mutatja, hogy az ábrázolások keletkezése, elterjedése és használata egy meghatározott kegyhellyel függ össze. E meghatározás értelmében a kiemelt módon kezelt, sokszorosított grafikai technikával készült tulajdonképpen

ni szentképek (ún. búcsús képek) mellett az összehasonlítás kedvéért a vizsgálatot azokra az imalapokra, címlapelőzökekre, könyvillusztrációkra, ponyvafüzet címlapokra stb. is kiterjesztettük, amelyek különböző tartalmú szövegekkel együtt jelennek meg, s részben eltérő funkciót teljesítettek, de a rajtuk látható, adott kegyhelyhez kapcsolódó ábrázolás az eredeti összefüggéstől elszakadva gyakran más kontextusban is előfordult, s ugyanaz a metszet vagy változata például szentképként és címlapelőzékként egyaránt megjelent. Másfelől a különböző funkciójú ábrázolások között szoros ikonográfiai összefüggés is lehet: számos esetben például egy szentkép vagy imalap ábrázolásának egy címlapelőzék vagy könyvillusztráció szolgált közvetlen előképül.

Az anyaggyűjtésnél reprezentativitásra törekedtünk abban az értelemben, hogy az országos jelentőségű búcsújáráshelyek mellett a kisebb, korlátozott vonzáskörrel rendelkező zarándokhelyekről, sőt néhány olyan ún. másodlagos kegyképről is közöljünk anyagot, melynek jelenléte hozzájárult ugyan egy-egy templom látogatottságának emeléséhez, tisztelete azonban belül maradt a helyi kultusz keretein. Ez utóbbi esetben a speciális tisztelet vagy a tisztelet terjesztési szándékának egyedüli forrásai gyakran éppen a nagy zarándokhelyekhez kapcsolódó képekkel az előállítás, a terjesztés és részben a használat révén szorosan összefonódó kisgrafikai ábrázolások, amelyek segítségével képet alkothatunk a különböző tiszteleti tárgyak kultuszban betöltött szerepéről. Nem vontuk be a vizsgálatba azokat az ábrázolásokat, amelyek Magyarországról külföldre került kegyképekről vagy külföldön kegyképpé vált magyar vonatkozású kultusztárgyakról készültek, s azokat sem, amelyek a magyarországi vagy magyar vonatkozású kultusztárgyakat a Habsburg birodalom más kegyhelyeivel együtt jelenítik meg, ezek feldolgozása külön kiadványt igényelne. Az egyetlen kivétel Máriapócs, ahol a hazai és a külföldi kultusz összefonódása indokolja a Bécsbe került kegyképről készült és a pócsi másolathoz kapcsolódó kisgrafikai ábrázolások együttes szerepeltetését. Csak kivételes esetben kapnak helyet a katalógusban a „kis szentkép” fogalmán kívül eső, túlságosan nagyméretű, már nem elsősorban a magánáhitatra szánt, valamint az áhitati funkciótól alapvetően eltérő szerepet játszó ábrázolások (pl. tézislapok) sem. Nem vontuk be a vizsgálatba azokat a kegyhelyekhez kapcsolódó grafikai ábrázolásokat, amelyek ugyancsak nagy méretben, mintegy látképszerűen jelenítik meg a kultusztárgyat is magában foglaló oltárt, templomot, esetleg annak környezetét. Nem elemezzük azokat az ábrázolásokat sem, amelyeknél a szöveg egy meghatározott kegyképre utal, de az ábrázoláson egy attól eltérő típus jelenik meg, ezek közül azonban figyelembe vettük azokat, amelyeknél az ikonográfiai jegyek alapján az összetartozás valószínűsíthető. Nem szerepelnek végül az összeállításban a mirákulumos könyvek zárt egységet alkotó, külön elemzést igénylő kisgrafikai illusztráció sorozatai, amelyek elsőrendű feladata a kegyhelyek eredetlegendájának részletes bemutatása, s amelyeken a kegykép megjelenítése rendszerint másodlagos szerepet játszik.

A forrásanyag földrajzi körülhatárolásánál a 18. századi országhatárokat vettük alapul, a magyar vonatkozású kultuszmozzanatok miatt azonban néhány olyan zarándokhelyet is bevontunk az összeállításba, amely Horvát-Szlavónországban, Erdélyben és az ország határvidékein helyezkedett el. Az időbeli körülhatárolásnál az alsó határt

a búcsújáráshelyekhez kapcsolódó első kisgrafikai jellegű ábrázolások 1640 utáni feltűnése jelenti. A felső időbeli határt 1800-ban állapítottuk meg, aminek merevségét azzal próbáltuk oldani, hogy bevontuk a vizsgálatba az 1800 körülre datálható és az 1800 utáni tíz évben keletkezett, pontos évszámmal jelzett, hagyományos technikával készült darabokat is. A felső időbeli határt nem vonhattuk meg túlságosan mereven a barokk kor lezárulásának hagyományos művészeti szempontjai szerint, egyrészt mivel ezt a zárandoklatok története nem indokolja, másrészt a jellegzetes későbarokk kisgrafikai megoldások bizonyos módosulásokkal a téma mellett az ábrázolásmódban és az alkalmazott technikában a 19. század első felében is tovább élnek. A kezdődő átmenet már a 18. század utolsó évtizedeiben keletkezett lapokon megfigyelhető, amely aztán az új technikák 19. század eleji megjelenésével és térhódításával alapvető tartalmi és formai átalakulásokhoz vezet el.

Az itt közölt forrásanyag az általunk jelentősebbnek vélt és elérhető, harmincnél több különböző köz- és magángyűjteményből származik. A szentképgyűjteményeknek a témához kapcsolódó teljes anyagát igyekeztük feltárni, előfordulhat azonban, hogy a gyűjtemények rendezetlensége vagy a tájékozódási lehetőségek korlátozottsága miatt valamelyik ide tartozó ábrázolás mégis elkerülte a figyelmünket. Az anyag természetéből, a témára vonatkozó eddigi gyűjtések és kutatások történetéből következik, hogy összeállításunk csupán első kísérletnek számíthat, s hogy a további kutatások feladata a vallási tárgyú kisgrafikai ábrázolások egyéb tematikus csoportjainak feltárása mellett elsősorban az itt nem szereplő gyűjtemények anyagából a forrásbázis bővítése lehet. Hálás köszönetet mondunk az igénybe vett hazai és külföldi, világi és egyházi, köz- és magángyűjteményeknek, amelyek nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak a forrásanyag összegyűjtésében. A katalógus egy korábbi változatához fűzött észrevételeiért Galavics Gézának mondunk köszönetet. Külön köszönettel tartozunk a budapesti Egyetemi Könyvtárnak, hogy lehetővé tette a munka megjelenését.

KUTATÁSTÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A nemzetközi kutatás fő irányzatai

A szentképekkel kapcsolatos tudományos kutatás gyökerei Európában a sokszorosított grafika különböző műfajaihoz kapcsolódnak. E műfajok közül a figyelem már viszonylag korán a magánáhitatra szolgáló kisgrafikai jellegű alkotások felé fordult. A „kis szentképek” fogalmát a mai kutatás mesterséges volta és differenciálatlansága miatt egyre kevésbé használja, annak idején azonban jelentős módszertani újításnak számított a kifejezéssel jelölt ábrázolások elhatárolása az egyéb vallási tárgyú képi alkotásoktól. A fogalmi tisztázást sokáig jórészt az nehezítette, hogy különböző megmondolásokból sem a művészettörténet, sem a néprajzkutatás nem tekintette elsőrendű feladatának ezeknek az ábrázolásoknak a beható vizsgálatát. A mai kutatásnak a művészettörténet első ide vonatkozó eredményei közül a múlt század második és századunk első felében kiadott művészeti lexikonok, kézikönyvek¹⁾ szentképkészítéssel is foglalkozó grafikusokra vonatkozó címszavai jelentenek első eligazodást, melyhez néhány jelentősebb grafikai műhely, rézmetsző dinasztia munkásságával foglalkozó monográfia, oeuvre-katalógus nyújt további kiegészítést.²⁾ A „népi ikonográfia” iránti érdeklődés egyik első megnyilvánulása a milánói Achille Bertarelli és Francesco Novati jórészt saját gyűjteményük alapján készített rendszerezési kísérlete, melyben az anyag csoportosítása ikonográfiai szempontok szerint történik.³⁾ Bertarelli azóta is gyarapodó gyűjteményének nemzetközi jelentőségét többek között az adja, hogy a számottevő olasz képtermelés produktumai egy jól megszervezett kereskedőhálózat közvetítésével egész Európába eljutottak,⁴⁾ a nyomatok nagyobb számú együttes fennmaradására azonban elsősorban olasz területen lehet számítani.

A szentképeken belül először egy önálló műfaj, az ún. búcsús zászlócskák csoportja hívta fel magára a kutatás figyelmét. A tárgyegyüttes hazája Flandria, s innen érthető, hogy ezekkel az ábrázolásokkal elsőként Emile van Heurck foglalkozott behatóan a búcsújárás története szempontjából,⁵⁾ 1922-ben megjelent munkáját azóta újabb publikációk követik a témában.⁶⁾ Néhány év múlva van Heurck a szentképek előállításával foglalkozó legjelentősebb németalföldi központ, Antwerpen 16–19. századi szentképkultúrájáról készít feldolgozást, s ezzel egy időben jelenik meg Adolf Spamer immár klasszikussá vált monográfiája a szentképekről.⁷⁾ Spamer a nagyobb európai gyűjtemények alapján először ad átfogó igényű áttekintést a műfaj 14–20. századi tör-

ténetéről. Figyelmének központjában a kiadás és technikortörténet kérdései mellett ma-
guk az ábrázolások állnak, a hozzájuk kapcsolódó szokásanyagra csak kevés utalás tör-
ténik. Spamer posztumusz munkája egy népszerű vallási ikonográfiai motívum történe-
téről majd csak 1970-ben lát napvilágot.⁸⁾

A két világháború között létrejött nagyobb európai szentképgyűjtemények kö-
zül néhány magyar vonatkozású anyagot is tartalmaz. Így például a müncheni néprajz-
kutató Rudolf Kriss több ízben járt Magyarországon,⁹⁾ s ez magyarázza, hogy munkái-
ban csak részben feldolgozott,¹⁰⁾ később a Bayerisches Nationalmuseum-nak adomá-
nyozott gyűjteménye jelentős számú magyar vonatkozású szentképet, köztük több 18.
századi búcsús képet is tartalmaz. A linzi származású Anton M. Pachinger még a múlt
század végén több évtizedes bécsi múzeumi tevékenysége alatt vetette meg szentkép-
gyűjteménye alapjait, s ebből érthető, hogy a magyar vonatkozású búcsús képek szem-
pontjából a Magyarországon kívüli gyűjtemények közül az övé a leggazdagabb. Pachin-
ger 1924-ben a nürnbergi Germanisches Nationalmuseum tiszteletbeli konzervátora
lett,¹¹⁾ ahova gyűjteménye is bekerült. Bécsben a gyűjtés mellett számottévvő feldolgo-
zó munkát végzett Gustav Gugitz, s külön kötetben adta közre az ausztriai búcsújáró-
helyekhez kapcsolódó szentképanyagot.¹²⁾ Gugitz néhány év múlva elkészítette az
ausztriai zarándokhelyek katalógusát, melynek forrásanyagában a búcsús képeket is
felhasználta.¹³⁾ Az Österreichisches Museum für Volkskunde által őrzött szentképgyűj-
teménye számos magyar vonatkozású darabot is magában foglal. Az ausztriai búcsújáró-
helyek szentképanyagáról készített Gugitz-monográfia jelentősége elsősorban abban
van, hogy az ikonográfiai elemzés mellett először kísérli meg a műfaj bemutatását az
előállítás, terjesztés és használat hármass összefüggésében. Saját anyagán kívül Gugitz
számos más köz- és magángyűjteményt is felhasznált, melyek közül több ugyancsak
őrzött magyar vonatkozású képanyagot,¹⁴⁾ ezeknek a gyűjteményeknek egy része
azonban ma már nem vagy csak körülményesen hozzáférhető.

A második világháború után tovább differenciálódik a szélesebb társadalmi réte-
gek használatára, sokszorosított technikával készült ikonográfiára vonatkozó kutatás,
s a szentképekkel érintkező áhítati grafikai műfajoknak, kiadványtípusoknak is önálló
irodalma jön létre. Így például külön foglalkoznak a rendszerint illusztrációval ellátott
egylapos nyomtatványokkal,¹⁵⁾ a ponyvafüzetekkel,¹⁶⁾ a gyónócédulákkal,¹⁷⁾ a konfir-
mációs lapokkal és elsőáldozási képekkel,¹⁸⁾ a missziók emléklapjaival¹⁹⁾ és az evangé-
likus szentképekkel.²⁰⁾ Ezeknek a munkáknak közös jellemzője az adott műfajon be-
lül a kép- és szöveganyag együttes elemzése, a különböző műfajokban található kép-
anyag egy-egy tematikus egységének összehasonlító vizsgálatára azonban csak ritkán
történik kísérlet. A szentképekkel kapcsolatban feltárára kerülnek az előállításnál
használt mintakönyvek,²¹⁾ s egy imádságos könyvben elhelyezett, funkcionális egysé-
get alkotó szentképegyüttes vizsgálatára is találunk példát.²²⁾ A szentképeken belül
jól elkülöníthető búcsús képek műfaja elsősorban a zarándoklatok története szempont-
jából kerül vizsgálat alá,²³⁾ s a zarándokhelyekkel kapcsolatos, a búcsús képekre is ki-
terjedő katalógizálási munkákkal párhuzamosan²⁴⁾ egy-egy tájegység képanyagának
számbavétele mellett²⁵⁾ folytatódik egy-egy zarándokhely vagy ikonográfiai típus

szenképábrázolásainak feltárása is.²⁶⁾ Ezen kívül a búcsús képek lehetőséget adnak a zárandokhelyek eredetlegendái és az ábrázolások közti kapcsolat feltérképezésére,²⁷⁾ a műfajnak egy magányújtemény anyagán belül történő elkülönített vizsgálatára²⁸⁾ és a képek előállítási technikájának beható elemzésére.²⁹⁾ Jelentős szerepet kapnak a búcsús képek a zárandoklatok középpontját alkotó kegyképekkel kapcsolatos művészettörténeti,³⁰⁾ néprajzi,³¹⁾ valamint a kegyhelyek eredetlegendáira vonatkozó folklorisztikai kutatásokban.³²⁾ Új szempontokkal gazdagítják a búcsús képek kutatását azok a kiállítások, amelyeken különböző összefüggésben ezek az ábrázolások is megjelennek. Az összefüggés lehet például egy szentkép előállításával foglalkozó műhely munkásságának az áttekintése,³³⁾ a különböző tömegelőállítással készült vallási jellegű tárgyfelvételeknek a figyelem középpontjába állítása,³⁴⁾ vagy éppen a zárandoklatok történetének bemutatása.³⁵⁾

A búcsús képek vizsgálatában nem hagyhatók figyelmen kívül azok az eredmények sem, amelyek a sokszorosított népi grafika egyéb területeinek kutatása terén születtek meg az utóbbi időben. Ezek közül kiemelkedik az a nemzetközi összefogással létrejött vállalkozás, amely a számottevő népi grafikai hagyománnyal rendelkező európai országok anyagáról könyvsorozatban ad áttekintést.³⁶⁾ Ezekből a kötetekből kibontakoznak előttünk annak a képi világnak a körvonalai, amelybe a szentképek, ezen belül a búcsús képek is beletartoznak, a sorozat több kötete külön fejezetet szentel a vallási tárgyú grafikai ábrázolásoknak.³⁷⁾ Ugyanebben az időben gazdag összeállítások látnak napvilágot például a lengyel népi grafikáról,³⁸⁾ a jelentős elméleti, módszertani megalapozottságú skandináv és német néprajzi kutatás pedig vizsgálatai körét a szélesebb rétegek használatára szánt tömegelőállítású képanyag egész területére kiterjeszti.³⁹⁾ A kutatás fellendülésére jellemző adat, hogy a tömegelőállításal készült ikonográfiai források alapján végzett vizsgálatokat összegző bibliográfiai áttekintés 1968–1978 között csaknem 250 tételt vesz számba egyedül az egész képtermelésnek csupán kb. a 20%-át kitevő nem vallási tárgyú ábrázolások területén.⁴⁰⁾ Ezeknek az újabb vizsgálatoknak közös jellemzője, hogy az ábrázolásokat mint kommunikációs eszközöket az emberi cselekvés szerves részeként értelmezik, s az esztétikai szempontokat előtérbe helyezve korábbi népművészeti és művészettörténeti kutatásokkal szemben a képek által hordozott üzenetnek, valamint a képek szerepének és hatásának feltárását tekintik a legfontosabb feladatnak. Ebből következik, hogy ezek a vizsgálatok rendszerint több társadalmi réteget érintenek, miközben a tartalmi, motívum- és funkcióelemzés módszereinek együttes alkalmazásával kísérelnek meg fényt deríteni az ábrázolások jelentés- és szerkezetváltozásának, a befogadás és a használat módosulásának törvényszerűségeire.

Magyarországi előzmények

A nemzetközi kutatás fő irányzatainak vázlatos áttekintése után vegyük számba az áhítati grafika iránti hazai tudományos érdeklődés megnyilvánulásait. A gyökerek a 19.

század első felére nyúlnak vissza, amikor a vallási gyakorlat és a tudományos szándék erőteljesebben távolodni kezd egymástól, a zárandokhelyekkel kapcsolatos kisgrafikai ábrázolások területén azonban a kétfajta érdeklődés párhuzamosan fejlődik. A gróf Széchényi Ferenc könyvtárában fennmaradt szentképes album mellett ennek a párhuzamos érdeklődésnek egyik fő megnyilvánulása Jordánszky Elek esztergomi kanonok 1836-ban megjelent munkája a magyarországi Mária-kegyképekről, amely sajátos módon egyesíti magában a tudományos és az áhitati célkitűzést, s így mintegy átmenetet alkot a zárandoklatok forrásai és első tudományos feldolgozásai között.⁴¹⁾ A munka megírásához a közvetett ösztönzést Jordánszky számára Eszterházy Pálnak a kegyképekről a 17. század végén kiadott munkái jelentették, a közvetlen indítékot pedig a vallási kérdések körül az 1832–36-os pozsonyi országgyűlésen kialakult vita adta. Ebben a megvilágításban a munka úgy értékelhető, mint a felvilágosodás ellenhatásaként a 19. század első évtizedeiben induló egyházi regeneráló törekvések egyik megnyilvánulása, melyek során számos, csak részben eredményes kísérlet történt a barokk kori vallásosság formáinak mesterséges visszaállítására. A munkában Jordánszky összesen 69, saját korában virágzó magyarországi búcsújáráhely és ott tisztelt kegykép történetét dolgozza fel, s két kivétellel minden helyhez egy vagy két, egész oldalt betöltő rézmetszetű illusztrációt közöl. A kötet szöveges részének kritikai elemzését másutt már elvégeztük,⁴²⁾ a képanyag beható vizsgálata (így például az előképül szolgáló barokk kori metszetekkel és a Jordánszky-féle metszetek által inspirált 19. századi ábrázolásokkal való összefüggések tisztázása) külön munka feladata. Ehhez némi segítséget jelent, hogy Jordánszky több esetben külön említést tesz a kegyhelyekről korábban készített grafikai ábrázolásokról,⁴³⁾ a hozzá akkor még eljutott példányok alapján idézi a metszetek feliratát, megadja készítőit és a készítés idejét, utal a példányszámra, esetleg a lapokon olvasható szövegeket (pl. imádságokat) is közli. A Jordánszky által leírt metszetek közül az általunk számbavett lapokkal való azonosság több esetben valószínűsíthető.⁴⁴⁾

Jordánszky könyvének megjelenése után csaknem négy évtizeddel, 1872-ben látott napvilágot Augustus Florianus Balogh felsőkocskóci plébános latin nyelvű munkája a magyarországi Mária-tisztelet történetéről, melynek kegyhelyekkel foglalkozó részében számos utalás található a búcsús képekre is.⁴⁵⁾ A zárandoklatok kutatásának történetében ez az első olyan összefoglaló munka, amely megközelítően megfelel a tudományosság mai kívánalmainak. A felhasznált forrásanyag hatalmas mennyiségéből következik, hogy a búcsús képek leírására általában kevés hely jut: Balogh számos zárandokhelynél említést tesz ugyan róluk, néha rövidített feliratukat is közli, időben azonban nem differenciál, ezzel az azonosítást nagyon megnehezíti, és csaknem lehetetlenné teszi a barokk kori és a 19. századi ábrázolások elkülönítését. A már a 18. században is virágzó kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolások egy részénél talán nem alaptalanul gondolunk barokk kori metszetekre. Az említések nagy száma önmagában is utal a búcsús képek jelentőségére, néhány kegyhelynél a szerző megjegyzi, hogy innen számtalan kép áll rendelkezésére.⁴⁶⁾ Balognak számottévvő gyűjteménye lehetett a búcsús képekből, ennek további sorsa azonban egyelőre ismeretlen.

Balogh munkája már jelzi, hogy a 19. század második felében a szentképek kutatása továbbra is szorosan összefonódik az egyházi tudományossággal. Másjellegű gyűjteményei mellett ekkor hozza létre szentképgyűjteményét Ebenhöch Ferenc győri kanonok, amely a Zalka János püspök által 1875-ben létrehozott Győri Egyházmegyei Múzeumba⁴⁷⁾ kerülve ma is a kutatás rendelkezésére áll. A több ezer darabot magában foglaló, gondosan rendezett gyűjtemény egyik része tematikus csoportosításban tartalmazza a legkülönbözőbb vallási tárgyú szentképbábrázolásokat, másik része „Magyarországi kegyhelyek és kegyképek” címmel a zarándokhelyek rendjében búcsús képeket őriz,⁴⁸⁾ s ettől elkülönítve találhatóak a külföldi kegyhelyek és kegyképek szentképbábrázolásai.⁴⁹⁾ A gyűjtemény jelentőségét mutatja, hogy a legtöbb ábrázolás ebből az anyagból szerepel az összeállításban. Ugyancsak a győri egyházmegye papjaként működött Mohl Adolf, aki az egyházmegye több zarándokhelyének plébánosaként, majd soproni kanonokként feldolgozta és a 19. század végétől kezdve nyomtatásban is megjelentette ezeknek a helyeknek a történetét,⁵⁰⁾ a szentképekből pedig külön gyűjteményt hozott létre. Ezt a Győri Egyházmegyei Múzeumba került anyagot a következőképpen csoportosította: színes szentképek, kegyképek (Germania, Hungaria, Jauriensia), selyem képek, magyar vonatkozású szentképek, vegyes (nem csak szentképek) anyag az egyházmegye búcsújáráshelyeiről.⁵¹⁾ A szentképekkel kapcsolatos 19. század végi egyházi érdeklődés bemutatásánál nem feledkezhetünk meg a történész és pap Némethy Lajos nevééről, aki templommonográfiáiban és cikkeiben nem mulasztotta el megemlíteni ezeket az ábrázolásokat, sőt munkái illusztrációjaként többet közölt is belőlük.⁵²⁾

Századunk első évtizedeiben csupán néhány elszórt próbálkozás jelzi, hogy a különböző kutatási területek hányféleképpen használhatnák fel a szentképek egyelőre kiaknázatlan forrásértékét. Így például találkozunk velük mecénási tevékenység bemutatásával kapcsolatban,⁵³⁾ a zarándokhelyek kultuszát fellendítő törekvések illusztrációjaként,⁵⁴⁾ alkalmasszerűen felhasználják a szentképeket városaink történeti,⁵⁵⁾ művészettörténeti⁵⁶⁾ vizsgálatában, s nem kerülük el az ábrázolások az áhitati irodalommal foglalkozó irodalomtörténeti kutatások figyelmét sem.⁵⁷⁾ Ez az az időszak, amikor a néprajzi és a művészettörténeti kutatásoknak egy-egy kiemelkedő képviselője beható érdeklődést kezd tanúsítani a téma iránt: a művészettörténet részéről Csatkai Endréé, a néprajzkutatás részéről pedig Bálint Sándoré az érdem, hogy felhívják a figyelmet a téma fontosságára, jelentős gyűjteményeket hoznak létre, s lépéseket tesznek az anyag feldolgozására.

Csatkai Endre már az 1932-ben kiadott művészettörténeti topográfiai kötetben a műemlékek ábrázolásai között rendszeresen felsorolja a szentképeket,⁵⁸⁾ majd az 1940-es évek elején több cikkben foglalkozik a kérdéssel, s jelzi, hogy hozzákezdett a magyarországi szentképek korpuszának elkészítéséhez.⁵⁹⁾ Ez a hagyaték tanúsága szerint így is történt, a munka azonban félbeszakadt, s Csatkainak a háború után megjelent munkáiban már csak elszórt utalásokat találni a kérdéskör részleteire.⁶⁰⁾ Az 1960-as évek elején több részletben a soproni Liszt Ferenc Múzeumba került hagyaték legfontosabb egysége három kézzel írott füzetben tartalmazza „A magyarországi kis ájta-

tossági képek corpusá"-nak összeállítására tett kísérlet első lépéseit.⁶¹⁾ Az ábrázolások sorszámmal ellátott leírásait Csatkai így csoportosította: I. búcsújáró emlékek, II. a) szentképek, b) halotti emlékek, c) alkalmi képek, d) pergamenek, e) 4 oldalnál nagyobb fametszetes imák, f) magyar szövegű idegen (külföldi) búcsújáró emlékek. Ezen a csoportokon belül további differenciálás nem található, annyi azonban már ebből is látszik, hogy összeállításában Csatkai kiemelt szerepet szánt a búcsús képeknek. A katalógusban nemcsak saját gyűjteményének darabjai szerepelnek, hanem Csatkai azokat a szentképeket is számba veszi, amelyekről irodalmi hivatkozásból szerzett tudomást, ezen kívül számos más köz- és magángyűjteményre hivatkozik, és több olyan darabot is leír, melynek eredetije annak idején még használatban volt, s tulajdonosa nem vált meg tőle. Csatkai mindig közli a kép lelohelyét, tulajdonosát, gyűjtőjét vagy ajándékozóját, feliratát, a készítés technikáját és hozzávetőleges idejét, tömör leírást ad magáról az ábrázolásról, s néha a méretet is megadja. A „Búcsújáró emlékek” c. részben Csatkai kb. harminc különböző gyűjteményről, tulajdonosról, gyűjtésről vagy gyűjtőről tesz említést, alaposágára jellemző, hogy a neki gyűjtő személyeket is felsorolja. Néhány évtizeddel ezelőtt ezek az adatok jó kiindulásul szolgálhattak volna az eredeti képanyag feltárásában és lehetőség szerinti teljes dokumentálásában, ma azonban szinte áthidalhatatlan nehézséget jelent a korpuszból csak leírás alapján ismert, a ma is fennálló gyűjteményeken kívül található, magántulajdonban lévőnek feltehetően eredeti anyag ismételt feltérképezése.

A korpusz előmunkálataihoz szervesen kapcsolódik a hagyatékban Csatkai mintegy 1300 darabra becsült saját gyűjteménye, amelyben az anyag tematikus csoportok szerint található, a szentképek azonban itt már nincsenek szétválasztva az egyéb nyomtatványtípusoktól (egylapos imalap, ponyvafüzet stb.).⁶²⁾ A hagyaték múzeumba kerülése után a múzeum által gyűjtött szentképanyagot is ehhez az együtteshez csatolták. A hagyaték szentképekkel kapcsolatos részéhez tartozik Csatkainak egy hét oldalas kézírata, amely Thier László gyűjteményének szentképanyagát ismerteti,⁶³⁾ ide tartozik továbbá a Scholz-gyűjtemény 16 darabból álló 18–20. századi eredeti szentkép-, imalap- és ponyvaanyaga,⁶⁴⁾ egy 10 darabból álló 19. századi osztrák vallási ponyvaanyag,⁶⁵⁾ valamint egy eredeti szentképeket és róluk készült fotókat vegyesen tartalmazó, 51 darabból álló együttes.⁶⁶⁾ A szentképekkel kapcsolatos kutatás története és Csatkai módszere szempontjából egyaránt figyelemreméltó az a levelezés, amelyet Csatkai folytatott a korpusz előmunkálatai során.⁶⁷⁾ Az 1933–1943 között kelt kilenc levelet maga Csatkai válogatta össze, egyszer talán teljes szövegük közlésére is sor kerülhet. A levelek Csatkainak a szentképekkel kapcsolatos aktív gyűjtő és kutató munkájáról tanúskodnak: falusi plébánosokkal ugyanúgy levelez, mint a gráci Joanneummal, Szentkuty Pállal, a Fővárosi Könyvtár főfelügyelőjével, vagy Hoffmann Edével, a Nemzeti Múzeum tisztviselőjével. A szentképekhez való korabeli viszonyulásra fényt vet Hoffmann Edének az a közlése, amely szerint egy fiatalember felajánlotta megvételre győri kanonok nagybátyja nagy metszetgyűjteményét a Nemzeti Múzeumnak, melyben „nagy zárt sorozat volt magyarországi kicsi kegyképekről... s ajánltam Zichy Istvánnak, mint magyar művelődéstörténeti szempontból rendkívül érdekes

anyagot. De nem tudom miért, nem vették meg.” Föltételezhető, hogy a levélben Ebenhöch Ferenc korábban bemutatott szentképgyűjteményéről történik említés.

A levelezés két további darabja már átvezet a szentképekkel kapcsolatos néprajzi kutatások kiemelkedő egyéniségének, Bálint Sándornak a munkásságához. A hagyatékban található két dokumentumból nem derül fény arra, hogy Csatkai és Bálint kapcsolata pontosan mikor kezdődött. Az első Bálint-levél 1943. március 26-án kelt, melyben Bálint Sándor megköszöni Csatkai neki elküldött Peregrinus-cikkét, mentgeti magát, hogy gyűjteményét a háborús viszonyok miatt nem meri postára adni, és meghívja Csatkait Szegedre, hogy megmutathassa neki a gyűjteményt. Szentképgyűjteményéről Bálint Sándor a következőket írja: „Szentkép-gyűjteményem egyébként (nem olvastam még meg, de) mintegy 2000-re tehető: művészi, illetőleg kultikus szempontból néhány száz elsőrangú darab van közte. Ponyvairat-gyűjteményem (valóságos énekek és imádságok) szintén több ezerből áll: címlapjaikon igen jellegzetes fametszetek.” Ezt követően Bálint felhívja Csatkai figyelmét Spamer alapvető munkájára, majd így folytatja: „Gondoltam már néhányszor arra, hogy valami szerényebb igényű, de úttörő, problémafölvető munkát kellene a magyar szentképekről írni valamelyikünknek. Fogadd kedves Bandi ezt a pár duplumot szeretettel, Neked adom őket.” Csatkai válaszlevelének tartalmát egyelőre nem ismerjük, a hagyaték megőrizte viszont Bálint Sándor 1943. április 19-én kelt postai levelezőlapját, melyen a szentképekre utalva a következőket írja Csatkainak: „Tökéletesen átértem a gyűjtési nehézségeket, a 'művelt' emberek indolenciája egyenesen kétségbeejtő.”

Bálint Sándor először „Boldogasszony vendégségében” című, 1944-ben megjelent munkájában hívja fel nyomtatásban is a figyelmet a szentképek jelentőségére.⁶⁸⁾ A 21 magyarországi zarándokhely helyszíni tájékozáson alapuló ismertetését tartalmazó könyve illusztrációs anyagát Bálint búcsús képekből, ponyvafüzetek kegyképekkel kapcsolatos címlapmetszeteiből válogatta, s ezzel utalt a szentképek és a búcsújárás kapcsolatának feltáratlan összefüggéseire. A háború utáni két évtizedben Bálint Sándor munkásságának nagyobbik részét a szűkebb haza, a „szögedi nemzet” múltjának feltárására fordítja, de szentképgyűjteménye is tovább gyarapszik, a 60-as évek második felétől megjelenő különböző munkáiban már ismét hivatkozik a szentképekre⁶⁹⁾ és Csatkai erre vonatkozó kutatásaira.⁷⁰⁾ Időközben többszörösére nőtt gyűjteményének feldolgozására azonban már nem jut ideje, ponyvagyűjteményének egy részét a szegedi egyetem Irodalomtörténeti Intézetének adja, halála után pedig a szentképgyűjtemény is osztozik a hagyaték sorsában: a képek egy része a Móra Ferenc Múzeumba kerül, másik része pedig az örökös tulajdonában marad.⁷¹⁾ Bálint Sándor utalásai alapján feltételezhetjük, hogy a búcsús képeket a zarándoklatokról tervezett átfogó munkájában szerette volna felhasználni, erre enged következtetni a képek egy részének a többi anyagtól történt leválasztása és a búcsújárással kapcsolatos feljegyzések között való elhelyezése is.⁷²⁾

A sokszorosított népi grafika különböző területei Bálint Sándor mellett más néprajzkutatók érdeklődését is felkeltették. Viski Károly az erdélyi román fametszetekkel foglalkozott,⁷³⁾ Bonomi Jenő a ponyvanyomtatványok terjesztőit vizsgálta a

budai hegyvidék falvaiban.⁷⁴⁾ A sokszorosított grafikai illusztrációk és a pásztorművészet kapcsolatára Manga János,⁷⁵⁾ a grafikai előképeknek a faragott mézeskalácsformákkal való összefüggésére Weiner Piroska hívta fel a figyelmet,⁷⁶⁾ Csilláry Klára pedig a népművészet átfogó összefüggésében utal a sokszorosított grafikai termékek előképszerepére.⁷⁷⁾ Pogány Péter ponyvairodalommal kapcsolatos kutatásai során a ponyvafüzetek címlapmetszeteivel foglalkozik,⁷⁸⁾ Varga Zsuzsanna a Néprajzi Múzeum anyagához kapcsolódó tárgytörténeti vizsgálataiban a kegyképmásolatok között kiemeli a szentképek jelentőségét, néhányról fényképet is közöl.⁷⁹⁾

A sokszorosított grafika műfaji gazdagságából következik, hogy a néprajz mellett a művészettörténeti grafikakutatás is foglalkozik ezekkel az ábrázolásokkal. A magyar rézmetszés történetéről 1951-ben kiadott alapvető kézikönyvében Pataky Dénes a technikatörténeti áttekintés és a sokszorosított grafika magyarországi előállításának szempontjainak számbavétele mellett figyelmét a Magyarországra számára dolgozó külföldi mesterekre is kiterjeszti, a katalógusrészben pedig az egy-egy metszőtől általa ismert összes munkát felsorolja.⁸⁰⁾ A metszetekről Pataky rövid címleírást ad, betűhíven közli feliratukat és a szignálást, illusztrációk esetében pedig annak a könyvnek a bibliográfiai adatait is jelzi, amelyben a metszet található. A méretet azonban nem közli, és az önálló lapok esetében a lelőhelyet sem adja meg, így ezek megtalálásában nem nyújt segítséget. A vállalkozás úttörő jellegéből következik, hogy Pataky sem a mesterek, sem pedig a metszetek számbavételében nem törekedett teljességre, s összeállítása éppen a kisméretű, önálló grafikai lapok (így például a szentképek) terén jelentős nagyságú fehér foltokat mutat. A munka azonban így is a további grafikai kutatások alapvető kiindulópontja, s az ábrázolások azonosításában, a számbavett illusztrációk megtalálásában és az évszámmal jelzett metszetek datálásában egyaránt nélkülözhetetlen segédeszköznek számít.

A zárandokhelyekkel kapcsolatos sokszorosított grafikai ábrázolások alkalomszerűen szerepelnek a megyei műemléki topográfia köteteiben,⁸¹⁾ s mivel a búcsús képek egy része a zárandokhelyek tágabb környezetét is bemutatja, a műfaj helyet kap a történeti látképek elemzésében.⁸²⁾ A kolozsvári kegykép devóciós másolatainak vizsgálata közben B. Nagy Margit nem feledkezik meg a sokszorosított grafikai ábrázolásoknak a kegyképekről készült domborművekre gyakorolt hatásáról sem, több metszetnek a fényképét is közli.⁸³⁾ Egy meghatározott korszak sokszorosított grafikai technikával készült könyv- és folyóiratillusztráció anyaga eddig azonosítatlan mesterek munkásságának feltérképezésére ad lehetőséget,⁸⁴⁾ s a műfajnak fontos szerep jut a műemlékek elpusztult részleteinek történeti rekonstrukciójában.⁸⁵⁾

Mindez azt tanúsítja, hogy a művészettörténeti elemzésekben a sokszorosított grafika fokozatosan egyenrangú társává lesz a barokk kori képzőművészet más műfajainak. Mint a 17. századi ellenreformáció és a sokszorosított grafika kapcsolatát elemmezve Galavics Géza írja: „E műfajnak a történeti feldolgozása során meg kell kapnia azt a fontosságot, amellyel éppen különleges adottságainál fogva rendelkezik. E különleges adottságok lényege abban rejlik, hogy több száz vagy ezer példányban tud a képzőművészet nyelvén szólni éppen könnyen terjeszthető volta révén olyan széles körű

közönséghez, amely a többi helyhez kötött műalkotás egyikének sem adatott meg. Az a körülmény pedig, hogy a legmozgékonyabb képzőművészeti nyelv, a rajz, a vonal eszközeivel közvetít stílust és gondolatot, olyan lehetőséget biztosít számára . . . a művészeti köznyelv alakításában, amelyre egyetlen más műfaj sem képes.”⁸⁶⁾

A kultusztörténeti vonatkozásokkal bővített művészettörténeti kutatás felől közelíti meg a barokk kori szentképanyagot Szilárdfy Zoltán, aki maga is számottevő gyűjteményt hozott létre, s először több tanulmányban,⁸⁷⁾ majd könyv formában is közlésezi kutatása eredményeit.⁸⁸⁾ Ez utóbbiban szintézisbe foglalja, és saját – eddig jórészt hiányzó – részletkutatásainak eredményeivel gazdagítja a barokk kori szentképekre vonatkozó ismereteket. A szentkép fogalma az itt adott értelmezésben kiterjed mindazokra a magánáhitat céljára szolgáló grafikai lapokra, rézmetszetekre és miniatűr festményekre, amelyek tematikában, formai és technikai megoldásban megegyeznek a tulajdonképpeni szentképekkel, de amelyeket gyakran más funkcióban is alkalmaztak. A tartalmi, formai és funkcionális szempontok együttes alkalmazása révén behatóan megismerkedünk a szentképekkel mint ajándéktárgyakkal, az apácamunkával díszített szentképekkel, a szentképek nevelési és oktatási célú felhasználásával, a társulati emléklapokkal, a szentképeknek a népi gyógyászatban és a búcsújáróhelyek kultuszában játszott szerepével, valamint az ereklyéket ábrázoló szentképekkel. A szentképkészítés központjainak számbavételéből kiolvashatók a magyar barokk szentképművészet nemzetközi kapcsolatai Augsburg – Bécs – Prága viszonylatában, s az is látható, hogy a magyarországi szentképkultúra alakulásában a külföldi műhelyek és mesterek legalább olyan fontos szerepet játszottak, mint a hazai grafikusok. A témának ebben az első hazai összefoglalásában mindazok a lehetőségek adva vannak, amelyek szükségesek a munka folytatásához, az itt csupán fejezetcímként jelentkező témakörök monografikus igényű feldolgozásához.

Saját korábbi kutatásaink nem közvetlenül a szentképekre, hanem a barokk kori áhitattirodalom különböző műfajaira és kiadványtípusaira, valamint a zárandoklatokra irányultak.⁸⁹⁾ E munka során többek között foglalkoztunk a 18. századi vallási ponyvairodalom történetével,⁹⁰⁾ valamint a búcsújáróhelyekhez kapcsolódó mirákulumos könyvekkel,⁹¹⁾ s mindkét kiadványtípusnál külön figyelmet szenteltünk a grafikai jellegű illusztrációknak. Világossá vált, hogy bár ezek a kiadványok részben különböző funkciókat teljesítettek, részben eltérő társadalmi rétegekhez szóltak, illusztrációik szoros kapcsolatban állnak nemcsak egymással, hanem a zárandokhelyekhez fűződő más nyomtatványok grafikai anyagával is, ezért ezek az ábrázolások eredményesen csak együttesen, az összehasonlító módszer alkalmazásával vizsgálhatók.

A szentképekkel kapcsolatos újabb kutatások fellendülésére mindenképpen hatással van az a tény, hogy az ilyen jellegű anyagot tartalmazó, már korábban is rendelkezésre álló néhány világi és egyházi közgyűjtemény mellett több magángyűjtemény is hozzáférhetővé válik. Részben még a második világháború előtt, orvosi kezelés alatt álló betegek önkéntes adományaiból kezdett szerveződni Dubay Miklós nem túlságosan nagy, mintegy ezer darabra tehető szentképgyűjteménye, amely az igényes válogatás révén elsősorban 18–19. századi darabokat, köztük több búcsús képet tartalmaz.⁹²⁾

Tibold Attila az 1960-as évek elején vetette meg több tízezer tételt tartalmazó gyűjteménye alapjait, melyben a történeti metszetanyag mellett legújabb kori szentképek, ponyvafüzetek és reprodukciók is találhatóak.⁹³⁾ A gyűjtést Tibold Attila Pannonhalmán kezdte, így többek között hozzá kerültek az ott elhunyt szerzetes nővérek szentképei, az anyag nagyobb részét azonban lelkipásztori működésének színhelyein, Somogy, Győr és Veszprém megye falvaiban gyűjtötte össze. Ezen kívül alkalmasszerűen máshonnan is kapott szentképeket: így például Petrikovich László szerencsi fogorvos neki ajándékozta a képeslapgyűjteményéből leválasztott szentképanyagot, s hozzá került Brezanóczy Pál egri érsek gyűjteményének egy részlete is. Amikor Bálint Sándor 1968-ban Pannonhalmán felkereste, és megtekintette a gyűjteményt, ezeket a sorokat írta emlékkönyvébe: „Csodálatos, alighanem egyedülálló szentkép-gyűjtemény, hatalmas muzeális értékkel. Köszönet a gyűjtőnek.” A tematikus rendben csoportosított, részleteiben azonban feldolgozatlan gyűjteményben a zárándokhelyekhez kapcsolódó ábrázolások, ponyvafüzetek önálló egységet alkotnak.

A magángyűjtemények közgyűjteménybe kerülésére példa az a sátoraljújrhelyi metszetgyűjtemény, amely 1985-ben vásárlás útján jutott az egri Dobó István Vármúzeum Képzőművészeti Gyűjteményébe.⁹⁴⁾ Ez a gyűjtemény föltehetően több kisebb gyűjtemény egybeolvasztásával jött létre még 1945 előtt Gond Ferenc lőcsei, Balogh Ágost⁹⁵⁾ és Ambrózi Ágoston sátoraljújrhelyi gyűjtők anyagából, akik a 19. század végén és a 20. század elején gyűjtöttek. A jelentős számú kegyhelyhez kapcsolódó ábrázolást is tartalmazó anyag folyamatos feldolgozása a múzeumban szakember révén biztosított.

A szentképekkel kapcsolatos általános érdeklődés megélnkülését tanúsítja, hogy az utóbbi évben több kiállításon is látható volt a sokszorosított grafikának ez a csoportja. Így például az egri Dobó István Vármúzeum 1984-ben „Devóció és dekoráció” címmel rendezett kiállításán, amelyen a szentképek különböző típusai is helyet kaptak. A búcsús képek egyik fontos részét alkották annak a kiállításnak, amely „A történelmi Magyarország búcsújáróhelyei” címmel a Pannonhalmi Bencés Apátság Könyvtárában volt látható ugyancsak 1984-ben, s nem feledkeztek meg ezekről az ábrázolásokról az óbuda-kiscelli kegyszobrot a Kiscelli Múzeumban bemutató kiállítás rendezői sem.⁹⁶⁾

A szentképekre vonatkozó hazai gyűjtés és kutatás történetének áttekintése azt mutatja, hogy a témával foglalkozó mai kutatóknak számos nehézséggel kell szembenéznie. Ennek az idő pusztításainak rendkívüli módon kitett forrásanyagoknak az esetében különböző tényezők szerencsés találkozására van szükség a fennmaradáshoz. A forrásanyagban illetékes közgyűjtemények közül korábban alig néhány fordított némi figyelmet ezekre az ábrázolásokra, ezért ma a fennmaradt anyag legnagyobb része a legkülönbözőbb helyeken szétszórva, rendszerint feldolgozatlanul található. Nem könnyíti a helyzetet a magángyűjtemények és a ma már érdekelt közgyűjtemények viszonyának megoldatlansága sem. A témát érintő eddigi kutatások elsősorban csupán a megközelítés sokféle módját tanúsítják, s csak részben aknázzák ki a benne rejlő lehetőségeket. Ebből következik, hogy az előrelépést a forrásanyag minél teljesebb feltérképezése, egy-egy jól körülhatárolható műfaji vagy tematikus egység feldolgozása, s mindezekben a nemzetközi kutatás eredményeinek hasznosítása jelentheti.

A FORRÁSANYAG BEMUTATÁSA

A következő vizsgálatok középpontjában a magyarországi zárandokhelyekhez kapcsolódó barokk kori kisgrafikai ábrázolásoknak a kiadvány katalógusrészében közölt csoportja áll. A kegyképek ikonográfiájának, művészeti összetevőinek elemzése külön tanulmány feladata, ezekkel a kérdésekkel itt csak annyiban foglalkozunk, amennyiben ez a metszetek értelmezéséhez szükséges. Hasonlóképpen külön vizsgálatot érdemel az a tágabb szöveggörnyezet, amelyben ezeknek a lapoknak egy része megjelenik, ebből itt csak azokat a mozzanatokot vonjuk be az elemzésbe, amelyek hozzájárulnak az eredeti funkcionális összefüggések helyreállításához. Figyelmünket elsősorban magukra a grafikákra összpontosítjuk, s nem foglalkozunk behatóan a részben az itt bemutatott anyag által inspirált, de az időhatárokon kívül eső újabb sokszorosított grafikai termékekkel, valamint a kegyképek más képzőművészeti műfajokban megjelenő ábrázolásai-val. A hangsúlyt a jelenség átfogó megragadására helyezzük, ezért az egyes ábrázolások részletes elemzésére csak ritkán van lehetőség.

Előállítás, terjesztés

A zárandokhelyekhez kapcsolódó ábrázolások keletkezése szempontjából alapvető fontosságú a metszetek készítőinek meghatározása. Ebben az egyik nehézséget az okozza, hogy a metszők nem minden esetben jelzik nevükkel az ábrázolásokat. A szignált, illetve a kutatás mai állása szerint valamely metszőnek tulajdonítható metszetek aránya nem éri el az egész anyag (369 lap) 40%-át (157 lap). Ebből 11 esetben az olvashatatlanná vált aláírás (188), a nevek ismert mesterekkel való azonosíthatatlansága (105, 322, 197, 349, 19, 145), a névalak hely- vagy személynévként való bizonytalan értelmezése (9), valamint a monogramok feloldhatatlansága (346, 114, 186) nem teszi lehetővé az egyértelmű hozzárendelést. Az így fennmaradó 146 ábrázolást összesen 48 egymástól elkülöníthető metsző vagy metszőműhely készítette. A szignált metszetek túlnyomó többsége rézmetszet, s mindössze két szignált rézkarcot és egy mezzotintot találunk, a fametszetek készítői közül pedig név szerint egyet sem ismerünk. A fametszeteknek csak kisebb része készülhetett megrendelésre, többségüket metszéssel is foglalkozó nyomdászok, nyomdászsegédek készíthették. A nyomdakészletek keveredése, a fametszetű képek vándorlása miatt a dúcok készítőit nem kell feltétlenül

az esetleg ismert nyomdász környezetében keresünk: előfordulhat az is, hogy a már használt dúcokat megszünt műhely felszereléséből vásárolták, s esetleg felújították, utánmetsztették. Ez a magyarázata annak, hogy ugyanaz a fametszet más-más nyomda kiadványában egyaránt előfordulhat. Az egyházi nyomdák kiadványainak fametszeteinél gondolhatunk ügyes kezű faragó szerzetesek munkájára is. Nem zárhatjuk ki annak lehetőségét, hogy jövevű rézmetszők gyors jövedelmet remélvén fametszeteket is készítettek, s szignálatlanul adták el azokat. A fametszetek és a faragott mézeskalácsformák tipológiai egyezése és formai kölcsönhatása lehetőséget ad annak feltételezésére, hogy a metszetek egy részének dúcait és a mézeskalácsformákat részben ugyanazok a mesterek készítették.

A név szerint ismert rézmetszők működési idejének és helyének vizsgálata lehetőséget ad az előállítás időbeli alakulásának, valamint a bűcsús képekkel foglalkozó jelentősebb rézmetsző központoknak és műhelyeknek a meghatározására. Az 1640-től 1810-ig terjedő időszakot tíz éves szakaszokra bontva és az évszámmal ellátott vagy dátált, ismert készítőjű metszeteket alapul véve az 1640–1700 közti hatvan éves időszakban mindössze öt metszőt ismerünk név szerint, a 18. század első felében számuk 18-ra, a század második felében pedig 25-re emelkedik. A tíz éves bontásból az is kitűnik, hogy a 18. század első három évtizedének mérsékelt emelkedése után legtöbbször az 1730-1780 közti ötven éves időszakban foglalkoztak bűcsús képek előállításával, amit az 1780-as években érezhető visszaesés, majd a századforduló táján újabb fellendülés követ. Lényegében ehhez hasonló képet mutat az egész anyag időbeli megoszlása, melyben az 1690-es években megfigyelhető váratlan fellendülés Eszterházy Pál mecénási és Matthias Greischer Eszterházy kegyképekről készített munkáját illusztráló rézmetsző tevékenységével magyarázható. Az ismert készítőjű képanyag időbeli alakulásához hasonlóan az össztermelés is az 1730-as évektől kezdve emelkedik a legmagasabbra, a hanyatlás pedig az 1780-as évek körül jelentkezik, amit mérsékelt fellendülés követ.

A metszők működési helyei azt mutatják, hogy a bűcsús képek előállításában a legnagyobb szerepet a külföldön élő és működő, valamint az egy ideig Magyarországon működő külföldi mesterek játszották. A külföldi rézmetsző központok közül messze kiemelkedik Ausztria, ezen belül is Bécs jelentősége, ahol nem kevesebb, mint 26 önálló rézmetszővel vagy metszőpárossal találkozunk. A 17. század második felében két Bécsben működő metsző fordul elő az anyagban (Elias Widemann, Johann Martin Lerch), számuk a 18. század első felében jelentősen megemelkedik (I. L. Lidl, Franz Ambros Dietell, Franz Sebastian Schaur, Johann Christoph Winkler, Franz Leopold Schmitner, Johann Heinrich Martin, Andreas és Joseph Schmuzer, Hoffmann és Hermundt, Johann Asner, Elias Schaffhausen, Carl La Haye), a század közepén tovább nő (Franz Feninger, Georg David Christoph Nicolai, Anton Berka), majd a 18. század második felében körülbelül ugyanannyi mestert vehetünk számba, mint a század első felében (Joseph Anton Lidl, Johann Jakob Lidl, Thomas Bohacz, Johann Mössmer, Johann Georg Baumgartner, Joseph Kollanetz, Andreas Pyro, Joseph Gerstner, Johann Ernst Mansfeld, Johann Mansfeld). Bécs mellett Ausztriában Grác szerepel fontos előállító központként, ahol a 17. században Johann Caspar Mannasser, a 18. században a

Kauperz család tagjai mellett Bernhard Johann Hermann és Marcus Weinmann neve fordul elő. Délnémet területről egyedül Augsburg van képviselve két metszővel, illetve metszőpárossal (Martin Engelbrecht, Joseph Sebastian és Johann Baptist Klauber), Itáliából a Tesino-völgyi Bassano (Remondini) és Velence (Giovanni Antonio Bosio) fordul elő egy-egy mesterrel, illetve műhellyel.

Az egy ideig Magyarországon működő külföldi mesterek közül Bécs kisugárzó szerepét erősíti az 1690 körül Kismartonban időző Matthias Greischer, az 1700 körül Nagyszombatban működő Hans Frank von Langgraffen, az 1770 körül Nagyszombatban, majd Esztergomban dolgozó August Zenger és az 1791-ben Nagyszombatban tevékenykedő Martin Dausch. Prágai kapcsolatokat jelez az 1742 körül Nagyszombatban dolgozó Joseph Jäger, az 1790–1800 körül Pozsonyban (később Pesten) működő Gottfried Prixner lengyelországi összefüggésekre utal, az 1740 körül Pozsonyban dolgozó Jeremias Gottlob Rugendas pedig Augsburgból jött Magyarországra és oda is tért vissza. Ezek a nevek egyben jelzik azokat a magyar városokat, amelyek az ott dolgozó mesterek révén a búcsús képek előállításának hazai központjai voltak. A külföldi mesterek mellett néhány túlnyomórészt Magyarországon dolgozó vagy magyarországi származású rézmetszővel is találkozunk az ábrázolások készítői között. Így Nagyszombatban 1708-ban Martin Prokes, Pozsonyban a 18. század közepén Sebastian Zeller, a század végén kiadóként is működő Johann Nepomuk Schauff, Budán a 18. század második felében Johann Philipp Binder és műhelye, ez utóbbihoz kapcsolódva 1800 körül a név szerint is ismert Joseph Enderle, valamint Egerben (1780 körül) és Pesten (1790 körül) Anton Tischler foglalkozott búcsús képek előállításával.

A működési helyek és az ábrázolt helyek összevetéséből kitűnik, hogy a nagyobb metszőközpontokhoz közeli területeken (Bécs – Nyugat-Dunántúl) vagy azokkal egy településen lévő (Buda, Pozsony) kultuszhelyek közül a kisebbek is viszonylag jól el voltak látva ezekkel a képekkel, míg az előállítási központoktól távolabb fekvő kultuszhelyek közül rendszerint csak az igazán jelentősekről készült nagyobb számú ábrázolás. A metszők és az ábrázolások darabszámának kapcsolatát vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb ismert metsző (összesen 38) mindössze egyetlen kapot készített, húsz azoknak a metszőknek a száma, akik 2–5 közötti ábrázolással szerepelnek, 6–10 közötti ábrázolást négy, tíznél több lapot pedig mindössze két metsző készített. Lényegében hasonló összefüggés figyelhető meg az ábrázolások tárgya és a metszők száma között; csupán nyolc metszőnél (műhelynél) fordul elő, hogy ugyanarról a helyről (kultusztárgyról) két vagy több különböző ábrázolást is készít.

A különböző mesterek tehát nem egyenlő arányban vettek részt a búcsús képek előállításában, ezért most vessünk egy pillantást azokra a rézmetszőkre, illetve műhelyekre, amelyek nagyobb számú ábrázolásaik révén jelentős szerepet játszottak a képterelésben. A külföldi mesterek közül elsőként kell szólni a már említett Matthias Greischerről, aki Eszterházy Pál megrendelésére a herceg Mária-kegyképekről szóló munkájának illusztrációit metszette rézbe, melyek közül 12 magyarországi kegyhelyhez kapcsolódik. Az 1690-ben napvilágot látott kiadvány címlapelőzékének Eszterházy-címere alatti felirat szerint ez a metszet Kismartonban készült, így feltételezhető,

hogy Greischer a többi illusztrációt is ott készítette. A könyvben szereplő magyarországi kegyképek többsége Eszterházy-birtokon volt, így ezeket Greischer könnyen felkereshette, ami annál is valószínűbb, mivel ekkor ezekről a helyekről mintául felhasználható korábbi sokszorosított grafikai ábrázolás még csak elvétve állhatott rendelkezésre. A Bécsben működő rézmetszők közül a 18. század első felében nagyobb számú ábrázolással van képviselve Franz Leopold Schmitner, aki a nyugati országrész több kegyhelyén kívül néhány távolabbi kisebb (Almás, Gyulafehérvár) és nagyobb helyről is (Máriapócs) készített ábrázolást. Schmitner mellett a másik legtöbb képpel szereplő bécsi metsző Johann Christoph Winkler, aki az ország legkülönbözőbb részein, egymástól nagy távolságra található kegyhelyekről készített metszeteket (Eger, Kolozsvár, Máriabesnyő, Pétervárad, Szokolca, Zólyom-Óhegy). Az osztrák műhelyek közül kiemelkedik még a gráci Kauperz család tevékenysége. A családnak több, csak részben azonosítható tagja készített elsősorban dél- és nyugatmagyarországi kegyhelyek számára búcsús képeket: így Johann Michael Kaupertz Szentantal, Johann Veit Kaupertz a Gráctól nem túlságosan távol fekvő Bisztrica, Remetinec és Zágráb kegyképeit metszette rézbe. A csak Kaupertz (Kauperz) családnévvel jelzett ábrázolásokat a család tagjai közül többen is metszhették, ilyeneket ismerünk Bisztricáról, Ludbergről és Dömölkéről is. A külföldi előállítású lapok közül meg kell még említeni a bassanoi Remondini-műhely képeit, mivel ezek rendhagyó módon csupán egyetlen kegyhelyhez, Máriaradnához kapcsolódnak. Ennek az a magyarázata, hogy itt egy, a Remondini-műhelyben előállított metszet került a kultusz középpontjába. A kiterjedt kereskedőhálózata révén jelentős európai kapcsolatokkal rendelkező, metszeteinek katalógusát külön is megjelentető kiadó számontartotta a kegyhelyet, és a 18. század folyamán több hozzá kapcsolódó ábrázolást is készített.^{1a)}

A nagyobb számú ábrázolással képviselt hazai mesterek közül említést érdemel a Pozsonyban dolgozó Sebastian Zeller, aki a működési helyéhez viszonylag közeli kegyhelyek mellett (Dénesd, Felbár, Győr) néhány távolabbi nagyobb (Kolozsvár) és közepes nagyságú helyről (Máriamak, Homokkomárom) is készített metszetet. Az imalapról és szenképként ismert két homokkomáromi metszet általa való elkészítése minden valószínűség szerint azzal magyarázható, hogy a kegyhely akkori ferences adminisztrátora, Both Jakab jó pozsonyi kapcsolatokkal rendelkezett: a hely egyik búcsúnapján elmondott beszédét¹⁾ és a Zeller-metszettel ellátott imalapot egyaránt a pozsonyi Landerer-nyomda jelentette meg nyomtatásban. Ez egyben utal az ábrázolás lehetséges megrendelőjére is. A metszetek számát tekintve a hazai és a külföldi mesterek közül egyaránt messze kimagaslik Johann Philipp Binder budai rézmetsző és műhelyének tevékenysége. Teljes nevével Binder viszonylag kevés számú lapot jelez, ezek azonban minőségükkel általában kiemelkednek a csak „Binder” névvel jelzett, a Bindernek vagy a Binder-műhelynek tulajdonítható ábrázolások közül. A Binder vagy műhelye által rézbe metszett ábrázolások között jelentős számban vannak azok, amelyek budai kegyhelyekhez, kultusz tárgyakkal kapcsolódnak, de ezen kívül Észak-Magyarország kivételével szinte az egész ország területén lévő kegyhelyekről is készített metszeteket. Többször előfordul, hogy ugyanarról a helyről két vagy több különböző, egymástól

kisebb-nagyobb mértékben eltérő ábrázolása is született, ami a mester és műhelye ismertségére, a képek keresettségére utal. A Binder vagy műhelye által készített képanyagban a mások által is többször megmetszett, sokszorosított grafikai előképpel rendelkező kegyhelyek mellett több olyan hely található, amelyről korábban készült metszet jelenleg nem ismert. Ezekben az esetekben a metsző saját élménye vagy egyéb, rendelkezésre bocsátott (rajz, festmény stb.) ábrázolás révén szerezhett benyomást a bemutatni kívánt helyről.

Ez a megállapítás már átvezet a búcsús képek előállításában fontos szerepet játszó, a metszők munkájához forrásul szolgáló előképek kérdéséhez. Kevés metszőnek volt lehetősége az ábrázolni kívánt helyek személyes felkeresésére. Az ábrázolások jelentős részénél kimutatható, hogy a metszőknek az ugyanarról a helyről korábban készített búcsús képek segítségére, erről a képek ikonográfiai vizsgálatánál szólunk részletesebben. A másik lehetőség az, hogy a metszők más képzőművészeti műfajban készült ábrázolást használtak fel munkájukhoz. Az egész anyagban mindössze öt esetben található közvetlen utalás arra, hogy a metszet grafikai előképét ki készítette. Egy esetben a rajzoló és a metsző ugyanaz a személy: az egyik máriapócsi metszeten Gottfried Prixner kifejezetten az ábrázolás rajzolójának (tervezőjének) és metszőjének mondja magát (181). Két további ábrázoláson föltehetően azért tüntették fel a rajzoló nevét, mivel itt jelentős grafikai tudást igénylő, gondosan megszerkesztett, nagyobb méretű kompozíciókról van szó: J. C. Mannasser kihajtható terzátói címlapelőzékét Albinus Batto (350), F. L. Schmitner Bécs vedutájával és a képhez segítségért forduló csoportjával kiegészített máriapócsi ábrázolását Joseph Neckh tervezte (177). S. Zeller dénesdi metszeten a rajzoló nevét csupán monogram jelzi, de a mögötte álló „Fr.” betűkből arra gondolhatunk, hogy talán frater-ről, valamilyen szerzetesről van szó (78). Ugyancsak szerzetesi személytől származik Binder földvári metszetének koncepciója: a felirat szerint az ábrázolást a kegyhelyet gondozó ferences kolostor előjárója, Franciscus Stadler gvárdián tervezte (90).

Az írásos források néhány alkalommal további felvilágosítással szolgálnak a metszők által felhasznált előképekről. Így például a máriabesnyői historia domusba 1767 júniusában feljegyezték, hogy a kapucinus rendház superiorja Hyacintus testvért bízta meg a kegyszobor lerajzolásával, majd a rajzot rézbe metszés céljából J. Ch. Winklernek Bécsbe küldték. A forrás azt is elmondja, hogy a mester a rézbe metszésért 2 florenust, a 800 példányban elküldött képekért 5 florenust kért, amit a rendház alapítójának és jótevőjének felesége fizetett ki.²⁾ Winkler a metszeten már nem tüntette fel az előképpül szolgáló rajz készítőjének nevét, munkájában azonban érezhető a személyes élmény hiánya: a kegyszobrot nyilván a rendelkezésre bocsátott rajznak megfelelően fülkeszerű keretezésben, a környezetére való legkisebb utalás nélkül ábrázolja (159). Ismert ábrázolással biztosan nem azonosítható az a részben legendás elemekkel átszótt adat, amely a szegedi kegyképpel áll összefüggésben. Eszerint Hogger János szegedi festő 1753-ban fia csodálatos meggyógyulásáért hálából le akarta festeni a kegyképet, hogy azt rézbe metszette közrebocsássa. Munkája a szegedi historia domus-ban megörökített, majd nyomtatásban is megjelent elbeszélés szerint csak többszöri próbálkozás,

Istenhez és Máriához való könyörgés után sikerült.³⁾ A szegedi kegyképhez kapcsolódó csodás eseményeket, köztük Hogger történetét is Binder egyik szegedi metszetének másodlagos felhasználásával (338) 1831-ben közreadó Ordinánsz Konstantin munkájában összehasonlítást tesz az eredeti kegykép és a rézbe metszett képek között: „az említett képiró a főbb vonásokat meglehetősen utánnoztta, el is találta; mindazáltal a máí rézbe metszett példányokon koránt sem szemlélyük ama elevenséget, ama kellemetes, s szíveket hódító, és mély tiszteletre gerjesztő finom vonásokat, mellyek magában az eredeti sz. képben máí napig is szembe tűnnek.”⁴⁾ Mindezek alapján föltételezhetjük, hogy Hogger csupán a kegykép festmény- vagy rajzmásolatát készítette el, amit aztán valaki más metszett rézbe.

A készítő mestereknek ez az áttekintése lehetőséget ad az összehasonlításra a szomszédos osztrák területekkel. Ahogy Ausztriában a 17. század első felében németalföldi mesterek uralják a szentképkészítés területét, akikhez a század második és a 18. század első felében részben Magyarországnak is dolgozó délnémet mesterek csatlakoznak, úgy a műfaj megjelenése a 17. század közepén Magyarországon is külföldi, délnémet, osztrák és olasz mestereknek köszönhető. Az osztrák mestereknek a jelentős számú külföldi grafikus egészen a 17–18. század fordulójáig megnehezítette a hazai piac megszerzését, a 18. század első felében azonban már több jelentős osztrák metszővel is találkozunk, akik csakhamar a magyarországi kegyhelyeknek is dolgozni kezdenek. Ezzel egy időben a délnémet mesterek közül többen Bécsbe költöznek, ugyanígy nálunk is megfigyelhető a külföldi (bécsi, prágai, lengyelországi, augsburgi) mesterek rövidebb-hosszabb ideig tartó magyarországi működése. A 18. század második felében Ausztriában az osztrák mesterek szerepe tovább nő, ezzel párhuzamosan a külföldi metszők továbbra is fennálló túlsúlya mellett a század közepétől nálunk is megnövekszik a hazai előállítású képek jelentősége.

Eszterházy Pál mecénási tevékenysége és a máriabesnyői Winkler-metszet példája felhívja a figyelmet arra, hogy a búcsús képek előállítása szempontjából külön vizsgálatot érdemel a mesterek és a megrendelők, megbízók viszonya. A szerzetesi gondozású kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolások egy részénél joggal gondolhatunk arra, hogy azokat a helyi gondozói rendelték meg. Különösen valószínű ez akkor, ha az ábrázolásokon az erre utaló felirat mellett az adott szerzetesrend címere is megtalálható (ferences: 90, 339, trinitárius: 59, 269,⁵⁾ antonita remeterend: 222). Föltehetően a dömölki apátságnak a kegyhely vezetője, Koptik Odó apát által alkotott fantáziacíme-re látható az egyik legkorábbi dömölki képen (62), a címer ezen kívül egyedül a kegyhely Bohacznak tulajdonított látképszerű ábrázolásán fordul elő. Emellett írásos forrásokból is értesülünk Koptiknak a búcsús képek előállítását szorgalmazó tevékenységéről. Erre utal, hogy a kegyhellyel kapcsolatos szentképek és más nyomtatványok szerepet játszottak Koptiknak a pannonhalmi főapáttal folytatott vitájában.⁶⁾ A metszőnek adott közvetlen megbízás különösen valószínű a Thomas Bohacz által készített két ábrázolásnál (64, 65), mivel Koptik Dömölkről való távozása után Bécsben időzött, s bár a személyes találkozásra nincs adatunk, Bohacz a dömölki mirákulumfeljegyzések tanúsága szerint 1752. március 27-én Dömölkre érkezik, ahol tíz napig idő-

zik.⁷⁾ A Bohacz nevével jelzett két dömölki szentkép mellett föltehetően ő készítette a dömölki kolostoregyüttes nagyméretű, látképszerű ábrázolását is, amelynek két példánya Koptik göttweigi hagyatékában maradt fenn,⁸⁾ a megrendelő tehát itt is Koptik lehetett. A máriacelli gyónócédulák mintájára készült⁹⁾ dömölki gyónócédula (75), valamint a kőszegi jezsuita templom Mária-társulatának emléklapja (146) esetében szintén biztosra vehető, hogy a megrendelők a kegyhelyek gazdái voltak.

Nem a kegyhely gazdáinak, hanem a hely kiépülésében és a kultusz fellendülésében jelentős szerepet játszó Zichy és Berényi házaspárnak a címere látható az egyik makkosmáriai metszeten (57), így nem lehetetlen, hogy – esetleg a helyet gazdó trinitáriusok közvetítésével – az ábrázolásnak is a házaspár volt a megrendelője. A gyulafehérvári trinitárius templom kegyképét ábrázoló Schmitner-metszeten (107) alul Nagy János és felesége, Zsófia címere látható, akik a szöveges ajánlás címzettjei és a kép megrendelői is egyben.

Az illusztrációknál, címlapelőzésekénél a címerek és az ajánlások egy része rendszerint az adott kiadvány megjelenését lehetővé tévő, s így közvetve a metszők tevékenységét is támogató mecénásokkal áll kapcsolatban. Így például Lippai György esztergomi érsek címere látható és neki szóló ajánlás olvasható az 1661-es máriavölgyi mirákulumos könyv címlapelőzékén (201). Lippai nemcsak a kegyhely egyik legfőbb támogatója volt, hanem a kiadvány megjelenését is ő tette lehetővé. A Pázmány Péter imádságos könyvének 1701-es kiadását díszítő metszetek egy részén a könyv mecénásának, gróf Altorjai Apor Istvánnak a címere látható (99, 167). A metszetek közül a győri kegyképet ábrázoló illusztráció ismételt felhasználásra került egy 1708-ban ugyancsak a nagyszombati jezsuita nyomdában kiadott evangéliumos könyvben, itt azonban a felirat szövegének megváltoztatása mellett az Apor-címert is átalakították, és helyébe az új kiadvány mecénásának, Csete Józsefnek a címerét metszették. Konkrét adatok nélkül is biztosra vehető, hogy a kiadványokat összeállító és megjelentető szerzetesi közösségek megrendelő tevékenysége áll a mirákulumos könyvek nagy részének címlapelőzékei, illusztrációi mögött.

A nyomdai előállítású, rövidebb-hosszabb szöveges részt is tartalmazó illusztrált kiadványoknál (mirákulumos könyvek, imalapok, ponyvafüzetek stb.) számításba kell vennünk azt is, hogy ezekhez maga a nyomda vagy a nyomdát működtető kiadói vállalkozás rendelte meg a képanyagot. Az ismert nyomdával vagy nyomdahellyel rendelkező kiadványok metszeteinek körülbelül csak a fele szignált, a nyomdák tehát nem tartották elengedhetetlenül fontosnak a készítő személyének feltüntetését. A kiadványok egy részénél a metsző és a nyomda ugyanabban a városban működik (pl. 15, 99, 109, 167, 176, 183, 190, 201, 212), itt tehát a megrendelőnek nem kellett túlságosan messzire mennie a metszetek elkészítése érdekében. Más esetekben azonban a metszők és a nyomdák működési helye kisebb-nagyobb távolságra van egymástól (pl. 1, 4, 59, 136, 138, 168, 179, 191, 199), ami egyrészt feltételezi, hogy a nyomdákat a metszőkkel jól kiépített kapcsolathálózat kötötte össze, másrészt utal arra, hogy a nyomdák akár áldozatok árán is érdemesnek tartották a megfelelően vélt mesterek munkájának alkalmazását. Egy-egy metsző néha több nyomdának is dolgozott: így például a

bécsi F. L. Schmitner metszetei az umnech-i A. Bassanesa (1), a nagyszombati Akadémia (199) és egy ismeretlen bécsi nyomda (263), a budai J. Ph. Binder lapjai a kassai (179), a budai (190, 246, 336) és a pesti (223) Landerer, a temesvári Heimerl (191), valamint másodlagos felhasználásban a szegedi Grün-nyomda (338) kiadványaiban egyaránt megjelennek. Mindez egyben arra is utal, hogy a nyomdai szükséglet növekedése jelentősen hozzájárult a sokszorosított grafikai képterelés fokozódásához.

A vizsgált anyagban összesen 79 (a változatokkal együtt 83) esetben ismerjük az ábrázolást tartalmazó kiadványt megjelentető nyomdát vagy kiadót, ami az egész képanyagnak valamivel több, mint 20%-át jelenti. Ez 22 hazai és 9 külföldi nyomdát, illetve kiadót takar. További nyolc lapnál csak a megjelenési helyet ismerjük, így az ismert megjelenési hellyel rendelkező kiadványok összesen 16 különböző hely között oszlanak meg. A megjelenési helyek közül kettő Olaszországban (Udine, Velence), kettő Ausztriában (Bécs, Grác), a többi Magyarországon található. A külföldi nyomdahelyek többségénél a zarándokhelyek viszonylag közel fekszenek a kiadványok megjelenési helyéhez (Udine, Velence – Terzátó; Grác – Zágrábremete; Bécs – Boldogasszony, Kismarton, Máriavölgy, Pozsony, Sopron), kivételnek számít Bécs, ahol az ország távolabbi pontjain lévő néhány nagyobb kegyhelyhez kapcsolódó kiadványok is megjelennek (Makkosmária, Máriapócs). Lényegében ugyanez a törvényszerűség figyelhető meg a hazai nyomdahelyek többségénél (Zágráb – Bisztrica; Umnech – Almás; Temesvár – Máriaradna stb.), sőt néhányszor a megjelenési hely és a kegyhely azonossága is előfordul. Itt a jelentős nyomdai kapacitással rendelkező Buda, Nagyszombat és Pozsony számít kivételnek, ahol az ország legtávolabbi pontjain lévő zarándokhelyekhez kapcsolódva is jelennek meg kiadványok. A kegyhelyek és a megjelenési helyek kapcsolatának vizsgálata rávilágít arra, hogy melyek voltak azok a nagyobb zarándokhelyek, amelyekről több különböző helyen is megjelentettek metszetekkel ellátott kiadványokat. Így például boldogasszonyi és máriavölgyi ábrázolások bécsi, nagyszombati és pozsonyi kiadványokban, a kismartoni kálváriáról készített metszetek bécsi, pozsonyi és soproni nyomtatványokban láttak napvilágot, Máriapócsához kapcsolódó lapok Nagyszombatban, Bécsben és Kassán, röjti képek Nagyszombatban és Pozsonyban, a sásvári kegyhely ábrázolásai Nagyszombatban, Sopronban és Pozsonyban jelentek meg. Ezzel szemben a kisebb zarándokhelyekről rendszerint csupán egyetlen helyen adtak közre metszettel ellátott kiadványokat.

A külföldi nyomdák közül a bécsi Leopold Voigt két kiadványában összesen három boldogasszonyi, a velencei Antonius Bortoli egy kiadványában két terzátói metszet található, a többi külföldi nyomda egy-egy ábrázolással szerepel az anyagban. Ez arra utal, hogy a külföldi nyomdák többsége csak alkalmyszerűen foglalkozott a magyarországi kegyhelyekhez kapcsolódó illusztrációkkal ellátott kiadványok előállításával. A magyarországi nyomdák közül a metszetek számát tekintve messze kiemelkedik a nagyszombati jezsuita Akadémia nyomdája, amely 1690–1774 között összesen 26 ábrázolással szerepel, s a nyomdajelzés nélküli nagyszombati kiadványok is a jezsuita nyomdának tulajdoníthatók. A nyomda a kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolásokat több különböző kiadványtípusban is felhasználta. Az egyházi nyomdák közül említés-

re méltó még a kolozsvári jezsuita Akadémia nyomdája, amelyről ugyan csak három metszetről tudjuk biztosan, hogy a jezsuiták voltak az előállítók, a valóságban azonban a kolozsvári kegyképről készített ábrázolások többsége mögött is őket kell sejtenuünk. A magánkézben lévő nyomdák közül a pozsonyi Royer nyomda áll az első helyen összesen 12 ábrázolással, ezek közül azonban 10 egyetlen kiadványban jelent meg, így a kiadványok számát tekintve megelőzi a buda Landerer nyomda, amely a különböző nyomdavezetők alatt összesen öt nyomtatványt adott ki egy-egy ábrázolással. A magánnyomdák közül három-három metszet képviseli a pozsonyi Landerer, a győri Streibig és a nagyszombati Jelinek nyomdát, a nyomda megnevezése nélkül megjelent négy soproni kiadvány föltehetően a Siess nyomdához kapcsolható. A többi hazai nyomda mindössze egy-egy ábrázolást jelentetett meg. Mindez egyrészt azt mutatja, hogy míg a külföldi nyomdák között elsősorban magánnyomdákat találunk, a hazai nyomdák közül a nagyobb befektetést igénylő metszetes kiadványok megjelentetésére elsősorban az egyházi, rendi támogatással működő nyomdák vállalkoztak. Másrészt a hazai magánnyomdák közül csak azok jelentettek meg több ilyen kiadványt, amelyek más forrásokból is jelentős anyagi bázissal rendelkeztek.

Az ábrázolások előállítási technikájáról megállapítható, hogy a képek túlnyomó többsége (335 db) rézmetszet, ezek közül 320-at papírra, 14-et selyemre, egyet pedig pergamenre nyomtak. A papírra nyomott képek közül 23-at utólag kézzel színezték, s ugyanez figyelhető meg a pergamenre nyomott ábrázolásnál is. Lényegében hasonló az arány a rézmetszetek változatai, illetve további példányai között. A rézkarc technikát mindössze három, a mezzotinto eljárást pedig csupán öt esetben alkalmazták, a fametszetek száma összesen 26. A rézmetszeteknél csak néhány lapon figyelhető meg a pontozó technika használata (68, 244). A különböző előállítási technikák időbeli alakulását vizsgálva a papírra nyomott rézmetszet az egész időszakban a legelterjedtebb, a kézi színezés az 1690-es évektől, a selyemre nyomás az 1730-as évektől kezdve jelentkezik. A rézkarcok kis száma nem alkalmas a technika időbeli elterjedését érintő következtetésekre. A mezzotinto eljárás a 18. század közepén látszik a legkedveltebbnek, a fametszet pedig az 1730-as évektől kezdve jelenik meg, és a század végén alkalmazása fokozódik.

A különböző technikák és kiadványtípusok kapcsolatát vizsgálva szembevetődő, hogy bizonyos kiadványtípusokra meghatározott technikák jellemzők. A legnagyobb technikai variabilitást az egylapos szentképek mutatják, ebben a kiadványtípusban mindenfajta technikával találkozunk. Feltűnő azonban, hogy fametszetű szentkép viszonylag kevés van (242, 254), a szentképek túlnyomó többségét a különböző rézmetsző eljárásokkal készítették. A legáltalánosabb technika a papírra nyomott rézmetszet, ez a megoldás kivétel nélkül minden kiadványtípusban előfordul. A selyemre vagy pergamenre nyomott és a színezett rézmetszet, valamint a mezzotinto kizárólag a szentképeknél fordul elő, míg a rézkarc ezen kívül címlapelőzékként is megtalálható. A fametszetek alkalmazása elsősorban a ponyvafüzetekre és az imalapokra jellemző, ami utal arra, hogy a vizsgált időszakban csak nagyon kevés nyomda vállalkozott ezeknek az olcsó kiadványoknak a több fáradsággal járó és költségesebb rézmetszettel való

díszítésére. A rézmetszettel ellátott imalapoknál néha megfigyelhető a képek „elcsúszása” a szövegtükörhöz és a nyomdai keretezéshez viszonyítva (232, 236), ami az előállítás folyamatából érthető: először mélynyomással az ábrázolást, majd egy másik munkafolyamatban magasnyomással a nyomdadíszekből álló keretet és a szöveget nyomták rá a papírra. Ezzel szemben a fametszet előnye az volt, hogy ezeket a képeket a szedett szöveggel együtt, egyetlen munkafolyamatban sokszorosíthatták. A különböző technikák együttes előfordulásával rendszerint azoknak a kegyhelyeknek az anyagában találkozunk, amelyekről nagyobb számú ábrázolást ismerünk. Így például a legnagyobb számú ábrázolással képviselt Sasvárnál a rézkarc kivételével minden technikai megoldás megtalálható. Az alkalmazott technikák előfordulási arányából következik, hogy a legtöbb kegyhelynél a különböző rézmetsző eljárások vannak túlsúlyban, a fametszetek nagyobb mértékű előfordulása egyedül a nagyszombati székesegyház kegyképehez kapcsolódó, nagyjából a nagyszombati jezsuita nyomda által kiadott anyagban figyelhető meg.

Az előállítási technika körébe tartoznak az alkalmazott méretek. A nyomólemezek, illetve -dúccok méretei a lapok körülvágása, kopása miatt nem minden esetben állapíthatók meg, s ez az oka annak, hogy a méretek megadásánál kétféle megoldást kellett alkalmazni. Ehhez járul, hogy néhány esetben különböző akadályok miatt nem volt lehetőség az eredeti lapok kézbevitelére. A legkisebb lemez méret 50 x 43 mm, ami jelzi a búcsús képek méretének alsó határait (228). A legnagyobb ábrázolás mérete 410 x 298 mm (351), ami messze meghaladja az általunk megszabott felső mérethatárt, s csak azért szerepel az anyagban, mivel a metszetet tartalmazó kiadványban egy másik, lényegesen kisebb méretű ábrázolás is található (350). A 200 mm-es lemezmagasságot ezen kívül hat, a 200 mm-es lapmagasságot további négy ábrázolás haladja meg. Ezek többsége azért szerepel az anyagban, hogy a nagyobb mérettel rendszerint együtt járó magasabb technikai színvonal, formai és tartalmi gazdagság lehetőséget adjon az ugyanazokról a helyekről készült búcsús képekkel való esetenkénti összevetésre. Az ábrázolások túlnyomó többségének lemezmagassága 100–140 mm, szélessége 50–80 mm között helyezkedik el, s a lapméretek megoszlása is ugyanezt a képet mutatja, ezek a méretek tekinthetők tehát a búcsús képek általánosan alkalmazott méreteinek. Ezeket a határokon belül a 120–130 x 70–80 mm-es méret fordul elő a leggyakrabban. Az ilyen méretekben készült ábrázolásokat összehajtás nélkül elhelyezhették a legtöbb imádságos könyvben, s az ilyen lemezeket a szentképek és a különböző kiadványtípusok előállításában egyaránt felhasználhatták. Ezeket a méretektől rendszerint csupán akkor tértek el, amikor egyrészt speciális nyomdai megrendelésre, egyedi kiadványokhoz készítettek illusztrációkat, másrészt amikor a metszők mondanivalója túlnőtt a kis méretek szabta kereteken.

A felhasznált lemezek formátuma a kompozíciók elrendezéséből következően szinte kivétel nélkül az álló téglalap. Más megoldást csak abban az esetben alkalmaztak, ha a tervezett kiadványban az ábrázolás mellé (293, 352) vagy a vele szemközti oldalra (133) rézbe metszett szöveg vagy egy másik ábrázolás (17–18) került. Ekkor a képet és a szöveget (vagy a másik képet) egyetlen, rendhagyó méretű, fekvő téglalap alakú

lemezre metszik úgy, hogy a felületet függőlegesen két vagy több részre osztják, és ezzel a kompozíció számára ismét álló téglalap formátumot hoznak létre.

Az előállítási körülményekről rajzolt képet kiegészíti a metszetek különböző változatainak és példányainak vizsgálata. A változatok az egyszer már felhasznált nyomólemez felületébe történt kisebb-nagyobb technikai beavatkozással, esetleg a lemeznek az eredeti alapján történő teljes újrametszésével jöttek létre (4, 75). A részleges beavatkozás lehet utánmetszés (36, 43, 52, 89), a lemezfelület egy részének (címer, felirat) újrametszése (2, 99, 365), s az is megtörtént, hogy az újabb változat a lemez megcsönkítésével jött létre (261). Az ugyanabban a kiadványtípusban történő ismételt felhasználás mellett (39) néha előfordult, hogy az újabb változat az eredeti kiadványtípustól eltérő formában került ismételt felhasználásra: az eredetileg imalaphoz készült lemez részben újrametszett változatát szentképen alkalmazták (39), s a címlapelőzések újrametszett változata is rákerülhetett az imalapokra (4). Itt kell megjegyezni, hogy az ábrázolások hozzárendelésénél egy-egy kiadványtípushoz a metszetek jelenlegi állapotát vesszük alapul, mivel a lapok eredeti környezetükből való utólagos kiszakítását (pl. címlapelőzések, illusztrációk kitépését, kivágását stb.) csak a legtrikább esetben lehet megállapítani.

Az ugyanarról a nyomólemezzel készült különböző levonatok összevetésekor fény derül arra, hogy egy-egy ábrázolásnak az eltérő nyomás, a más kiadványtípusban történő felhasználás vagy a már kész levonatokba való utólagos beavatkozás révén több, egymástól kisebb-nagyobb mértékben különböző példány maradt fenn. A nyomólemezek túlzott igénybevételéről tanúskodnak a kopott lemezzel készült levonatok (2, 225, 252), más esetekben pedig a lemezek vagy dúcok készítése idejénél jóval későbbi lenyomatokkal, a nyomófelület ún. másodlagos felhasználásával találkozunk (25, 76, 89, 102, 262, 337, 338). Az eltérő nyomástechnika eredményezi a más anyagra, többnyire selyemre (82, 92, 93, 97, 103, 105, 120, 134, 139, 299), a más színű papírra (44) vagy más színű festékekkel (63) nyomott példányokat, s a lapok hátoldalának eltérő kihasználása is különböző példányokat eredményez (44, 101, 184). A már elkészült levonatok több esetben utólag kézzel színezték (54, 101, 236), rátéttel díszítették (54), kivarrták (364), esetleg körbevágták (39, 48, 63). Ugyanannak a metszetnek különböző kiadványtípusokban való felhasználására a legtöbb példát a szentképek, illetve imalapok között találtuk: kilenc ábrázolásnak szentkép- és imalappéldánya egyaránt ismert (51, 53, 59, 134, 299, 81, 104, 105, 252). Négy alkalommal találkoztunk ugyanannak az ábrázolásnak címlapelőzék- és szentképpéldányával (212, 225, 287, 338), s egy-egy metszetnek ismerjük címlapelőzékként és imalapon (138), szentképként és ponyvafüzeten (82), valamint szentképként és könyvillusztrációként (234) való együttes előfordulását. Ebből kitűnik, hogy egyrészt a nagyjából azonos rétegeknek szánt különböző kiadványformák között gyakrabban fordul elő az ábrázolások vándorlása, mint a különböző rétegek által használt nyomtatványtípusok között. Másrészt az ábrázolások különböző kiadványtípusokban megjelenő példányainak összevetése azt mutatja, hogy a metszetek rendszerint az összetettebb kiadványtípusok számára készültek, s onnan kerültek át az egyszerűbb formákba, a felhasználás útja tehát az igé-

nyesebb, magasabb rétegeknek szánt megoldásoktól a kevésbé igényes, olcsóbb, a legszélesebb rétegeknek szánt nyomtatványformák felé vezet.

Az ábrázolások példányszámát az előállítási technika határozta meg alapvetően. Metszett rézlemezeiről maximálisan kb. 4000, fadúcról kb. 2000 levonatot készíthettek, a rézkarc és a mezzotinto eljárással készült lemezek pedig még ennél is jóval kevesebb nyomatot tettek lehetővé. A szentképek példányszámára vet fényt az a már korábban említett adat, amely szerint Winkler a máriabesnyői kegyszobrot ábrázoló rézmetszetről 800 levonatot készített, s azt már csak feltételezhetjük, hogy a nyomatokkal együtt magát a lemezt is a kapucinusok rendelkezésére bocsátotta a további példányok előállításához. Ezzel szemben például a nagyobb ausztriai kegyhelyeknél az ábrázolások egy-egy alkalommal gyakran a tízezres példányszámot is messze meghaladó mennyiségben készültek.¹⁰ A fennmaradt példányok és változatok viszonylag nagy száma, a nyomólemezek másodlagos felhasználása és a kopott lemezekről készült levonatok csoportja arra utal, hogy a minél magasabb példányszám érdekében az előállítás során a végsőig igyekeztek kihasználni a technika adta lehetőségeket, sőt ezeket a lehetőségeket nem egy esetben különféle utólagos beavatkozásokkal próbálták növelni. A nagyobb kegyhelyeken azonban mindezek a próbálkozások elégtelennek bizonyultak, s a zárandokok igényeit újabb és újabb metszetekről készített képekkel igyekeztek kielégíteni.

A nyomólemezeiről, illetve -dúcról készített levonatok elkészítése, valamint az ezeket tartalmazó kiadványok nyomdai előállítása után megkezdődött a terjesztés. A különböző típusú nyomtatványok részben eltérő közönségréteghez száltak, ami a terjedés útját is meghatározta. A kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolásokat tartalmazó, igényesebb előállítású mirákulumos könyvek, imádságos könyvek terjesztésével külön nem foglalkozunk, mivel egyrészt ezeknek a kiadványoknak a terjesztése nem tért el lényegesen más vallási tárgyú könyvtípusok terjesztésétől, másrészt ezek a kiadványok nagyrészt csupán a szűkebb egyházi és magasabb világi rétegekhez jutottak el, hatásuk a szélesebb társadalmi rétegekre elsősorban közvetve érvényesült.

A búcsújáráshelyekről készült szentképek, ponyvafüzetek és imalapok több különböző csatornán terjedtek. A búcsús képeknél az első lehetőség az, hogy maguk a metszők voltak a terjesztők. Erre elsősorban akkor gondolhatunk, ha a metszők működési helye és az ábrázolt kegyhely nem esett túlságosan távol egymástól. Így például J. Enderle-nek az óbuda-kiscelli kálvária Wies-i szobrát ábrázoló metszetén a „zu finden bey Binder in der Wasserstadt N 219. in Ofen” pontos helymegjelölés olvasható (244). A terjesztés megkönnyítését szolgálta az utalás a metszőknek adott császári privilégiumra (175, 212, 281, 282). A nyomdai előállítással készülő ponyvafüzetek, imalapok terjesztésével részben maguk a nyomdák, kiadók foglalkoztak. A nyomdák, kiadók terjesztő tevékenysége nem korlátozódott állandó működési helyükre, több példányban is viszonylag könnyen szállítható áruikkal a nagyobb városokat és a búcsújáráshelyeket is rendszeresen felkeresték. A korábbi kutatás már utalt a mozgóárusok 19. századi tevékenységére,¹¹ s azt is tudjuk, hogy például a Buda környéki német településeket a múlt század végén és századunk első évtizedeiben magukat a vallásos ponyva-

nyomtatványokra specializáló mozgóárusok működtek.¹²⁾ A mozgóárusok ennél jóval korábbi meglétére utal a máriaradnai kegykép eredetéről szóló adat, amely szerint a képet még a 17. század második felében a bassanoi Remondini-műhely egyik vándorkereskedőjétől vásárolták.¹³⁾ A további kutatás egyik fontos feladata a különböző ábrázolásokat előállító műhelyekhez kapcsolódó hazai képkereskedők tevékenységének részletes feltárása.

A vizsgált anyag legfontosabb terjesztési lehetőségét maguk a búcsújáróhelyek jelentették. Erre részben a kegyhelyeken működő árusok, kereskedők révén nyílt lehetőség, részben pedig a kegyhely gondozói látták el a zárandokokat ezekkel az ábrázolásokkal. Több zárandokhelyről tudjuk, hogy ott a 18. században különböző fogadalmi és emléktárgyakat árusító boltok működtek.¹⁴⁾ Az 1764-es máriavölgyi mirákulumos könyv például külön is ajánlja a zárandokoknak a különböző szentelmények, így többek között a „hozzáérintett” képek hazavételét a kegyhelyről.¹⁵⁾ Az 1735-ös kolozsvári mirákulumos könyvben utalást találunk arra, hogy a kegyképhez kapcsolódó illusztrált imalapok, amelyeket a könyvekben is elhelyeztek, a jezsuiták nyomdájában kaphatók. Ugyanitt felszólítás van az adományozásra, hogy ezzel további könyveket, lapokat, képeket nyomtathassanak és oszthassanak szét, ami már a terjesztés egy további módjára, a képeknek a kegyhelyek gondozói részéről történő ingyenes szétosztására hívja fel a figyelmet.¹⁶⁾ Az egyik dömölki mirákulumszövegben Koptik Odó dömölki apátról megjegyezték, hogy a kegyhelyről általa készített ábrázolásokat maga is osztogatta.¹⁷⁾ Mindez a ponyvafüzetek, imalapok alacsony árával együtt arra enged következtetni, hogy ezek az ábrázolások a legszegényebb társadalmi rétegekhez is eljuthattak.

Ikonográfia, stílus

A zárandokhelyekről készített ábrázolások ikonográfiájuk alapján három nagy csoportba oszthatók. A legáltalánosabb az a megoldás, amikor a metszeten egyedül a kultusz középpontjában álló tárgy (kép, szobor, ereklye) jelenik meg: ide tartozik a számbavett anyagnak mintegy a kétharmad része. Az ábrázolások másik, az egész anyagnak kb. a 20%-át kitevő csoportjában a kultusztárgyon kívül ott látjuk a kultusztárgy szűkebb vagy tágabb környezetét. A harmadik csoportba azokat az ábrázolásokat soroljuk, amelyeken az előbbieket mellett további kiegészítő motívumok találhatók.

A kegyzobrok a korabeli elhelyezésnek megfelelően gyakran baldachin alatt állnak (1, 16, 17, 62, 64, 245, 321), a felöltötött (16, 17, 23, 27, 31, 34) és ruha nélküli változatok (15, 18, 19, 20, 21, 22) néha egy kegyhelyen belül is előfordulnak. A kegyképeket többnyire az eredeti díszes keretben (11, 105), néha azonban keret nélkül ábrázolják (102, 104). Kedvelt megoldás a képek körül alkalmazott növénydíszes (170, 175, 230), valamint a stilizált indás keretezés (169, 189, 194), ezen kívül előfordul a bőségszaru és a kagylómotívum alkalmazása is (263, 264, 265). A kultusztárgy gyakran felhőkoszorú fölött lebeg (223, 224, 320), néha virágkehelyből nő ki (62, 129, 130, 131, 304), környezetében feliratot (328, 336, 367), feliratos pajzsot

(1), koronát (272), csillagkoronát (320), baldachint (365), gyertyatartót (266) vagy magát a kultusztárgyat (332, 341) tartó angyalok lebegnek. Néhány esetben a kultusztárgyat azzal az oltárral együtt ábrázolják, amelyen elhelyezték (78, 85, 146, 148, 252). Ezeken az ábrázolásokon jól látható az oltárok eredeti felépítése, a sasvári kegy-szobrot az oltárral együtt bemutató metszeteken pedig az oltáron végzett átalakítások is nyomon követhetők (296, 299, 300, 312). A tágabb környezetet megjelenítő, topográfiai és helytörténeti szempontból is magas forrásértékű metszeteken rendszerint ott látható a kultusztárgyat magában foglaló kápolna (56, 57, 58), templom (68, 178, 180), az ehhez kapcsolódó kolostor (34, 181, 182), út menti kereszt vagy kálvária (162, 256). Ezeknek a metszeteknek egy része az építményeket táji környezetben jeleníti meg (1, 7, 27, 31, 54, 222, 223, 329, 330, 337, 346), más esetekben a kultikus együttesnek otthont adó település az esetleges előképek szempontjából külön elemzést érdemlő vedutája egészíti ki az ábrázolást (2, 52, 176, 177, 224). A veduták többnyire a kultusztárgy alatt, az alsó képmezőben, néha külön keretetéssel elválasztva jelennek meg, ahol azonban nem kép vagy szobor, hanem feszület áll a kultusz középpontjában, az ilyen típusú feszületábrázolások hagyományának megfelelően a látképet a kereszt függőleges szára mögött, mintegy a kép háttérében helyezik el (87, 88, 89, 255). A környezet bemutatásánál a metszők többnyire a valóságnak megfelelő ábrázolásra törekednek, ezért az egy helyről különböző időpontban készített képek alkalmat adnak a kegyhelyen folyó építkezések tanulmányozására. Így például a legkorábbi budakeszi-makkosmáriai képen egy egyszerű fakápolna és szerzeteslak látható (56), a következő ábrázolások pedig már az időközben felépült tornyos kőkápolnát és rendházat mutatják (57, 58). Ehhez hasonló kisebb-nagyobb átalakítások figyelhetők meg például a dömölki (61, 66), sasvári (281, 283, 284, 287), máriavölgyi (203, 204, 206, 220) és mátraverebélyi (221, 222, 223) ábrázolásokon is. A kultusztárgyat a templommal és környezetével együtt bemutató metszetek egyik visszatérő motívuma a kegyhelyre érkező zarándokmenetek, processziók ábrázolása (57, 109, 110, 165, 178, 220, 255).

A kiegészítő motívumok közül leggyakrabban a kultusztárgy csodatévő jellegére való utalások fordulnak elő. Ilyen motívum például a fogadalmi tárgyak (17, 75, 125, 127, 143, 287, 303), a gyógyulásra váró betegek (67, 189, 214, 223, 247), a kútból ivó zarándok (210) bemutatása, s mintegy a földi segítség hiábavalóságának hangsúlyozására előfordul az orvostudomány jeles képviselőinek (360) és a beteghez közeledő halálnak az allegorikus megjelenítése (23). A csodatévő jellegre utal a hadi események, eszközök, fegyverek, szimbólumok együttesének (166, 168, 177, 256), a kegyképnek tulajdonított csodás megmenekülések sorozatának (187, 188, 195) vagy egyetlen közösségi szükséghelyzetnek az ábrázolása (29). Zeller homokkomáromi metszetein az eredeti elhelyezésnek megfelelően a templom fölött lebegő kegykép alatt a kultusz másik összetevője, a kép attributumaként értelmezhető Szt. Félix katakombaszent ereklye látható a koporsó alakú ereklyetartóban (109, 110).

A motívumok következő csoportja a kultusztárgyak eredetlegendájának vagy történetének egyes mozzanataira utal. Így láthatjuk például a győri orsolyiták kegykép-

másolatához kapcsolódó metszeten az angyalok által hordozott eredeti kegyképet követő zarándok családot (97, 98), az egyik pócsi metszeten pedig a kegyképet Bécsbe vitető I. Lipót császárt és Eleonóra császárnét (176). A fiumei Szt. Vid templom csodátévő feszületét ábrázoló lapok a legenda szerint a feszületet kövel megdobó kar bronzba öntött másolatát mutatják (87–89). A máriavölgyi kegyszobrot a legelterjedtebb legendaváltozat szerint kútban találták meg, ezért a képek egy részén kút látható (213, 214, 215), az egyik terzatói képen a szent ház angyalok által történő szállítása jelenik meg (350), s az eredetlegendára való utalásként angyalok szállítják az egyik metszeten a sasvári kegyszobrot is (282). A budakeszi-makkosmáriai metszeten az a tölgyfa áll, amelyre a legenda szerint egy látomás után a Mária-képet elhelyezték (56–60), a lékai ágostonrendi templom kriptájának kegyszobrát az oltárral együtt bemutató metszeten pedig a szobor két oldalán az eredeti elhelyezésnek megfelelően a legenda egy-egy motívuma látható (148).

A kiegészítő motívumokkal többször külön is utalás történik Máriára. Így például azon a címlapelőzéken, amit J. Ph. Binder Telek József prédikációs kötetéhez készített, a kegykép körül – a könyv címére való nyilvánvaló utalásként – Mária életéből vett tizenkét, csillagba komponált jelenet látható (336). A Klauber testvérek terzatói metszeten a kegykép körül Mária életének négy mozzanatát szemlélhetjük (352). E. Widemann máriavölgyi metszeten a kép keretezésében különböző Mária-allegóriákat hejjezett el (201), s az egyik legkedveltebb Mária-szimbólum, a rózsza is többször előfordul (63, 174). A tisztítófűzben szenvedő lelkek jelennek meg az egyik bisztricei képen (6), míg ugyanez a motívum a máriaradnai ábrázolásokon szervesen a kegyképhez tartozik. Rendi szentek környezetében látható egy-egy ábrázoláson a máriavölgyi (Remete Szt. Pál és Remete Szt. Antal, 217) és a remetineci (Szt. Domonkos és Sziénai Szt. Katalin, 272) kegyszobor, az egyik kismartoni képen kétoldalt térdelő szentek (Keresztelő Szt. János és Szt. Egyed) a metszetet készített plébánia és társulat védőszentjei (123), a boldogasszonyi kegyszobrot a komáromi földrengéssel együtt ábrázoló metszeten pedig a földrengések patrónusa, Szolanói Szt. Ferenc látható (29).

A kiegészítő motívumokhoz tartoznak a különböző címerek, ezek közül a mecénások, a kegyhely patrónusainak és gondozóinak címereiről már a lapok előállításánál szóltunk. A magyar címer a nemzeti azonosság erősítését szolgálja a magyar mellett részben (pl. Celldömölk 64, 73, 74) vagy nagyrészt (pl. Máriatölgyes 199, 200) más etnikumokhoz tartozó zarándokok által látogatott kegyhelyek ábrázolásain. A magyar címer más címerekkel együtt is megjelenik, így például az erdélyi címerrel együtt a máriapócsi és a kolozsvári kegyképet ábrázoló, alább részletesen elemzendő allegorikus kompozícióban (183–185), továbbá Buda város címerével a buda-krisztinavárosi kegyképet vedutával bemutató lapokon (52, 54). Szeged város címe a ferences rend címereivel együtt látható az egyik szegedi ábrázoláson (339), e két utóbbi esetben nyilvánvaló az utalás a kegykép felfogására az egész város patrónusaként. Egyetlen foglalkozási csoport, a felső-magyarországi bányászok összetartozásának, a patrónussal való szorosabb kapcsolatának kifejezésére szolgál a bányászcímer a zólyom-óhegyi kegyszobor némely ábrázolásán (364, 365, 366, 368).

A különböző felekezetek egyesülésére utaló szimbólum, a bárka jelenik meg a kultusztárgyak környezetében az egyik pócsi (178) és a szebeni (335) metszeten, ami nem véletlen, mivel mindkét kegykép vegyes vallású környezetben található. Egy lapon egynél több kegykép ábrázolásával mindössze kétszer találkozunk. Az egyik metszetsorozat a kismartoni, a loretoi és a stotzingi kegyszobrot három, egy tőből kinövő virágkehelyben helyezi el, és így ezek a lapok valamiképpen a három hely földrajzi közelségén túl a kegyhelyek eszmei összetartozására is utalnak (130–132). A másik metszetsorozat a máriapócsi és a kolozsvári kegyképet allegorikus kompozícióba foglalva ábrázolja, amely a felekezetek egységének eszméje mellett az ország területi egysége helyreállításának, Magyarország és Erdély egyesítésének gondolatát jeleníti meg. Ez az ábrázolás először Pázmány Péter imádságos könyvének 1701-es kiadásában jelenik meg (183), ami mutatja, hogy az unió gondolatának legfőbb képviselője a jezsuita rend és a vezető katolikus arisztokrácia. Ezt követően a kompozíciónak a 18. század közepéig még két szentképváltozatát ismerjük (184, 185), ami egyrészt tükrözi az unió gondolatának jelenlétét a kor politikai életében, másrészt utal arra, hogy az eszme éppen a búcsús képek közvetítésével a szélesebb rétegekhez is eljutott. A kompozíció ezen kívül Habsburg és protestáns ellenes tendenciát, tehát politikai nézetkülönbséget is kifejez, mivel ők nem akarták az egyesítést.

A három fő ábrázolástípus időbeli megoszlása azt mutatja, hogy az első típus az egész időszakban folyamatosan megtalálható, a második típus az 1680-as évektől kezdve jelentkezik először, de majd csak az 1730-as évektől tűnik föl nagyobb számban, 1780 után jelentősége csökken. A harmadik típus 1720 előtt csak elvétve mutatható ki, virágkora az 1750–1780 közti időszakra esik, 1800 körül pedig már egyáltalán nem fordul elő. Ez arra utal, hogy egyrészt mindhárom típus nagyjából a búcsús képek készítésének virágkorában, az 1730–1780 közötti időszakban volt a legelterjedtebb, másrészt a legösszetettebb, harmadik típusba tartozó ábrázolások túlnyomó többsége is a szórványos előzmények után ebben az időszakban keletkezett. Mindez egyben azt is mutatja, hogy a búcsús képek ikonográfiája az időben előre haladva egyre összetettebbé válik, a különböző szimbolikus, allegorikus kompozíciók nagyobb számú megjelenésével a 18. század második és harmadik negyedében teljesebbé válik, amit aztán a század végén az alkalmazott motívumok számának csökkenése, az ikonográfia elszegényedése követ.

Az ábrázolástípusok kegyhelyek szerinti megoszlása alapján a kegyhelyek (kultusztárgyak) kb. 80%-ánál egyetlen típus fordul elő, a fennmaradó 20%-on kb. egyenlő arányban osztoznak a két, illetve három különböző típusú ábrázolással rendelkező zarándokhelyek. A legtöbb ábrázolástípus rendszerint azoknál a nagy kegyhelyeknél található, amelyek egyébként is a legnagyobb számú ábrázolással vannak képviselve az anyagban. Az egyetlen ábrázolástípussal és több ábrázolással rendelkező kegyhelyek nagy száma arra utal, hogy a metszők többsége megelégedett a korábbi, csupán kismértékben módosított minták átvételével, s csak a jelentős kvalitással rendelkező mesterek törekedtek új típusok, egyedi megoldások alkalmazására.

Az ikonográfia gazdagsága nemcsak az időnek és a mestereknek, hanem a különböző kiadványtípusoknak a függvényében is változik. A címlapelőzések és könyvill-

lusztrációk rendszerint összetettebb felépítést követnek, gazdagabb eszmei tartalom kifejezésére, kidolgozottabb technikával készültek, mint a szentképek, imalapok vagy a ponyvafüzetek címlapmetszetei. Nem egy esetben előfordul, hogy egy kvalitásos címlapelőzők vagy könyvillusztráció kompozicionális megoldása némileg leegyszerűsített változatban a szentképeken, imalapokon is megjelenik (183, 184, 185). Egy metsző ugyanarról a kegyhelyről egymáshoz hasonló felépítésű, de különböző igényű ábrázolásokat készíthet, s az is előfordul, hogy ugyanaz a mester vagy műhelye egy helyről két vagy több, egymástól jelentősen eltérő kompozíciójú és igényű megoldást hoz létre (52, 53, 54). Az ugyanarról a helyről egy metsző által készített, hasonló felépítésű, de különböző igényű ábrázolásra jó példa az 1771-es és az 1773-as máriaradnai miráklumos könyv két címlapelőzőke. Az 1771-es kiadvány címlapelőzőke szignálatlan ugyan, de a könyv belső illusztráció sorozatának első lapja Binder nevével szignált, így az ábrázolásmód és a stílus sajátosságai alapján valószínű, hogy a címlapelőzőket is ő készítette (190). Az 1773-as kiadvány szignált címlapelőzőke ugyancsak Binder munkája (191), s bár a két metszet alapszerkezete ugyanaz, részleteinek megvalósítása eltér egymástól. Így például a korábbi metszet szabadabb vonalvezetésű, a kegykép nem szabadon, hanem baldachin alatt, drapéria keretben lebeg, s az egészet angyalok tartják. További különbség, hogy a korábbi metszeten az alsó rész a kolostorral még nincs külön keretézéssel elválasztva a kép felső részétől.

Az ugyanarról a helyről egyetlen metsző vagy műhelye által készített, egymástól jelentősen eltérő kompozíciójú, stílusú és igényű ábrázolásokra jó példával szolgálnak a buda-krisztinavárosi kegykép Binder-metszetei. Az 1760 körül keletkezett, szentkép-ként szolgáló metszet a második ábrázolástípusba tartozik: az angyalok által tartott kegykép alatt indás keretkezésben Buda Duna felőli látképe látható. Mária koronáját két angyal tartja, s a kép fölé két további angyal még egy koronát emel, a kép fölötti felirat végénél újabb angyalfejek (52). Ezzel szemben az 1770 körül keletkezett, imalapon megjelenő metszeten egyedül a kegykép szerepel egyszerű keretkezésben (53). A Binder-műhelynek tulajdonítható 1800 körül keletkezett, a szokásosnál nagyobb méretű harmadik kép kompozíciója az 1760 körüli ábrázolásra megy vissza, itt azonban a Mária koronáját tartó angyalokat két kis angyalfej helyettesíti, Buda látképének helyén pedig a kegyképnek otthont adó Krisztinavárosi templom áll néhány házzal, a háttérben szőlődombokkal (54).

A különböző ábrázolások egymással való kapcsolatának tisztázására, a felhasznált előképek megállapítására elsősorban a nagyobb számú képanyaggal rendelkező kegyhelyeknél kínálkozik tág lehetőség. A bisztricei lapok fele a szignálás alapján egyetlen rézmetsző műhelyből, a gráci Kaupertz-család különböző tagjaitól származik, s innen érthető az ábrázolások nagyfokú hasonlósága. Az 1770 körül keletkezett, Kaupertz névvel szignált szentkép kompozíciójához (7) minden valószínűség szerint I. V. Kaupertz 1765-ben megjelent címlapelőzőke szolgált mintául (4); a címlapelőzőken keretezés-ként szolgáló fogadalmi tárgyak és fegyverek azonban a szentképen már nem szerepelnek, csupán az indás keretkezés egyszerűsített változata maradt meg a kép alsó részén, az 1790 körül keletkezett, „Agram” jelzésű imalap metszeten pedig az an-

gyalfejes felhővel együtt ez is eltűnik, s egyszerű, négyszögletes vonalas keretezés lép a helyébe (9). A bisztriciai ábrázolások másik csoportján a kolostor látképe nélkül, részben különböző motívumokkal kiegészítve az eredeti elhelyezésre utaló szív alakú keretben csak a kegyszobor jelenik meg: a legkorábbi lapon a kegyszobrot dinamikus mozgású, lebegő angyal tartja (3), az 1760 körül keletkezett szignálatlan metszeten a kegykép alatt a tisztítóútjában szenvedő lelkek láthatók kétoldalt egy-egy angyallal (6), a többi lapon pedig sugaras keretezésben csak a kegyszobor áll (5, 8, 10). A kegyszobor kivétel nélkül minden metszeten szereplő, jellegzetes szív alakú keretezése a szobor mögé a 18. század elején a főoltárt is állító Pálfi János horvát bán által készített szíves, felhős keretre nyúlik vissza, amely a bisztriciai kegyszobor egyik állandó jelzőjét (szívével szerető Mária) jeleníti meg.¹⁸⁾

A boldogasszonyi lapok egyik csoportján a kegyszobor ruha nélkül látható. Ennek első példája Lerch 1679-ben megjelent könyvillusztrációja (15) és az 1697-es mirákulumos könyv kettős címlapelőzékének második része (18), a későbbi szentképek kisebb módosításokkal (19, 24, 25, 28, 30), angyalfejes, felhős (20), vagy angyalos, drapériás, felhős keretezéssel (21, 22, 32, 33) ezeket követik. A kegyszobornak ezt az ábrázolásmódját illeszti be Binder is a szobrot a földrengés sújtotta komáromiak patrónusaként bemutató kompozícióba, melyen alul a Duna hátterében a romba dőlő város, jobboldalt segítségért kiáltó alakok láthatók, a szobor előtt a közbenjáró Szolanoí Szt. Ferenc alakja térdel, lábánál a misszionárius életére utaló attribútumokkal: zarándokbottal és két indián alakjával (29). Az ábrázolások másik csoportja a kegyszobrot felöltöztetve, a jellegzetes harang alakú köpenyben mutatja. Ennek a típusnak első példája M. Greischer Eszterházy Pál könyvéhez 1690-ben készített illusztrációja (16), valamint az 1967-es mirákulumos könyv kettős címlapelőzékének első része (17), a szobrot mindkét metsző baldachin alá helyezi. Ennek a megoldásnak az egyszerűsített változata tér vissza egy 1720 körül keletkezett imalap-metszeten, melyen a szobor az ágyban fekvő, halálát váró beteg fölött lebeg (23), és egy 1737-ben megjelent fametszeti illusztráción (26). Ugyancsak a felöltöztetett kegyszobor jelenik meg azokon a szentképeken, amelyeken alul fokozatosan egyszerűsödő formában a boldogasszonyi templom és kolostor távlati képe látható (27, 31, 34). E lapok távoli előképét Frank von Langgraffen nagyméretű, látképszerű címlapelőzékében jelölhetjük meg.¹⁹⁾

A dömölki kegyszobrot kivétel nélkül felöltöztetett állapotban ábrázolják. Ha a kultusz tárgyán kívül más nincs a képen, az eredeti elhelyezésnek megfelelően rendszerint baldachin alá helyezik, s ez a megoldás látszik a legkedveltebbnek (62, 64, 65, 69, 70, 71, 72, 73, 74). Az egyik legkorábbi ábrázoláson a baldachin alatt álló szobor az ekkor még alighanem el sem készült dömölki templom és kolostor sematikus képe fölött lebeg (61), egy valamivel későbbi lapon a szobrot felhőkoszorú, a templom- és kolostoregyüttes távlati képét indás keretezés övezi (66). Ez utóbbi kompozíció hatása néhány későbbi metszeten is felismerhető (86, 76). A dömölki anyagon belül egyedinek számít a kegyszobor rózsakehelyre helyezése (63), fogadalmi tárgyakkal való keretezése (75), valamint egy egy lapos imalapon a gyógyulásért esdeklő betegeknek az éppen csak jelzett templom előtt való bemutatása (67).

Egy kivételtől eltekintve ugyanabba az ábrázolástípusba tartozik a viszonylag nagyszámú győri és kolozsvári lapok többsége. A győri metszetek kivétel nélkül egyedül a kegyképet ábrázolják,²⁰ melyek közül a legkorábbi és a legkidolgozottabb Frank von Langgraffen 1701-ben megjelent könyvillusztrációja (99). A kép egységes hátterét a metsző sugaras és felhőkre utaló íves vonalkázással töltötte ki, a további lapokon azonban ennek helyére Mária mögé jobboldalt középen rögzített, ferdén leomló drapéria került (100, 101, 102, 104). Bohacz metszetén a kegyképet angyalok veszik körül (103), a kép 1767-ben elkészült díszes kerete pedig Schmid metszetén látható (105). A kolozsvári kegyképet elsőként ugyancsak Frank von Langgraffen metszette rézbe 1701-ben.²¹ Az 1730-as évektől kezdve több neves metsző készített különböző környezetben megjelenő ábrázolást a képről, akik mindenféle kompozíciós újítás nélkül jórészt egymás lapjait másolhatták (136–142, 145). A kép ortodox keletkezési környezetére és kultuszának felekezeti jelentőségére utaló cirill betűs képkeret helyett rokokó keretezésben jelenik meg a kegykép Binder két, 1770 körül keletkezett lapján (143, 144), melyek közül az egyik egyedi kompozíciós megoldást mutat: a kegykép egy indás keretezésű mező felső részében látható, a keretezésen körben fogadalmi tárgyak függnek, a mező alsó részében gyógyulásra váró betegek csoportja (143).

A viszonylag egységes kompozíciót követő győri és kolozsvári lapokkal szemben változatos formákat találunk a kismartoni kálváriához kapcsolódó metszeten. Az ábrázolások kisebb részén csak a kegszobor áll, ez a típus különböző változatokban a 18. században végig előfordul (114–116, 126, 129). A legkedveltebb az a megoldás, amikor a kegszobrot a kálváriával együtt a jobb felső sarokban (117, 118, 122, 124, 128), felül középen (119, 120) lebegve, fogadalmi tárgyakkal körülvéve (125, 127), esetleg a kálvária ajtónyílásában ábrázolják (121). Az egyik 1790 körül keletkezett lapon a kálvária jobb oldala mögül a korábban mindig megjelenő kápolnaépítmény eltűnik (128), aminek az a magyarázata, hogy ezt a Szt. Apollónia tiszteletére szentelt kápolnát időközben lebontották. A kegszobrot a kálváriával bemutató lapok kálvária részletének távoli grafikai előképe az a fekvő formátumú látkép 1716-ból, amely eredetileg föltehetően a kegyhelyről kiadott mirákulumos könyvben jelent meg.²² A metszetet tartalmazó énekfüzet speciális megjelenési alkalma magyarázza azt az egyedi megoldást, amelyen a kálvária fölött lebegő kegszobor mellett két szent alakja térdel (123).

A legváltozatosabb ábrázolások minden kétséget kizáróan a legismertebb magyarországi kegyképről, a máriapócsiról készültek. Ennek oka az, hogy tulajdonképpen két kegyképről van szó: az egyik 1696-os könnyezése után Pócsról Bécsbe került, a másikat Máriapócsra őrzik, amely 1715-ben ugyancsak könnyezett. A két kegykép nem teljesen azonos: mindkettő Hodigitria típus, de a bécsi képen a gyermek Jézus virágot, a máriapócsin pedig könyvet tart a kezében. A pócsi kép Bécsbe vitele, kultuszának dinasztikus támogatása és eszmei kapcsolatba kerülése különböző történeti eseményekkel egyaránt hozzájárult ahhoz, hogy számos jelentős kvalitással rendelkező külföldi, elsősorban bécsi, majd a külföldi érdeklődés csökkenésével a 18. század második

felében több hazai metsző készített különböző alkalomból ábrázolást a kegyképről, ami egymástól nagymértékben eltérő kompozíciókat eredményezett. A két kegykép eszmei egységére és a kegyképábrázolások keletkezési folyamatára utal, hogy több olyan ábrázolás készült, amely a bécsi „pócsi Mária” képet jeleníti meg, a kép alatt azonban a máriapócsi bazilika látható (178, 180–182) vagy a felirat utal a második pócsi könnyezésre (179). Mindez kellőképpen indokolja az ábrázolások együttes vizsgálatát. A legkorábbi lapok közül kettő a kegykép hadászati jelentőségét hangsúlyozza. Az egyik feliratával közvetlenül is utal az 1697-es zentai győzelemre, a lap felső részében ábrázolt kegyképet török zászlók keretezik, a kép alatt az ütközetnek a Habsburg birodalom szimbólumaként megjelenő sasmadarak által tartott sematikus rajza látható, legalul a török elleni harcot ábrázoló csataképekről jól ismert fegyverek hevernek (166).²³ Némi módosítással lényegében ennek az ábrázolásnak a felső részlete tűnik fel kinagyítva Hoffmann és Hermundt 1702-ben megjelent címlapelőzékén, melyen a kegyképet övező zászlók mellett fegyverek, a kegyképet közvetlenül keretező babérkoszorún Mária-emblémák vannak (168).

Itt említjük meg, hogy a máriapócsi kegyképen kívül az egész Habsburg birodalomra kiterjedő török ellen védő szerepe volt a Loretó-kultusznak. A kultusz hadászati jelentőségének a legnagyobb magyarországi Loretó-kegyhely 17. század végi és 18. századi (részben feltételesen azonosított) szentképábrázolásain már nincs nyoma (151–156), egy 1708-ban kiadott mariológiai munka egyik csak reprodukcióból ismert rézmetszetű illusztrációján azonban a kegyszobor „Auxilium Christianorum” felirattal, alatta a magyarországi Loretó kolostoregyüttesének hadi zászlókkal keretezett látképével jelenik meg, ami félreérthetetlenül utal a kultusz eszmei tartalmára.²⁴ A kegyhely eredetlegendájának egyik mozzanatát, a kegyszobor megtalálását az 1667-ben Bécsben kiadott szervita rendtörténet egyik finom kidolgozása, későreneszánsz metszete ábrázolja.²⁵

A máriapócsi ábrázolások következő típusán egyedül a kegykép látható (167, 171, 172) ovális alakú növényi (170, 174) vagy négyszögletes indás (175) keretezésben, angyalok által körülvéve (173). Külön típust alkotnak azok az ábrázolások, amelyek az angyalok által tartott kegykép alatt Bécs vedutája látható (169), alkalomszerűen I. Lipót császár és Eleonóra császárné alakjával (176) vagy betegek, haldoklók csoportjával és a Habsburg-birodalom jelvényeit tartó sasmadarral kiegészítve (177). Az ábrázolások másik nagy csoportja a feliratok szerint a pócsi „pócsi Máriához” kapcsolódik, melyek közül az egyik típus, így Binder 1766-ban készült címlapelőzéke egyedül a „bécsi pócsi” kegyképet mutatja (179), a másik típus a kegykép alatt a templomot (178, 180) vagy másik nézetből a templomot és a kolostort ábrázolja (181, 182). Ezek közül az 1770 körül keletkezett kép (180) ismeretlen metszője minden valószínűség szerint Feninger húsz évvel korábbi metszetét (178), az épületegyüttest a másik oldalról bemutató, 1800 körüli metszet (182) ismeretlen készítője föltehetően Prixner ugyanez idő tájt keletkezett lapját használta fel kiindulásul (181). Mindezek a lapok a bécsi „pócsi Máriát” ábrázolják, s majd csak a 19. században kezd terjedni a virág helyett könyvet tartó Jézussal a pócsi „pócsi Mária” szerepeltetése.

A máriaradnai ábrázolások közül Binder két metszetéről már szóltunk (190, 191), a többi metszet kompozícióját tekintve három típusba sorolható. Az egyik típusú lapokon a kegyképen kívül más nem jelenik meg (186, 192–194, 196–198), a másik típusban a kegykép körül annak segítségére utaló különféle csodás események miniatűr képei sorakoznak (187), s két esetben a miniatűr képeken kívül az alsó mezőben a templom és kolostor távlati képe is feltűnik (188, 195). A kegyképet a kolostor távlati képével és segítségre váró betegekkel együtt bemutató, az egészet fegyverekkel és fogadalmi tárgyakkal teleaggatott indás keretkezéssel övező ábrázolást (189) kompozíciójában és stílusjegyeiben Binder egyik kolozsvári metszetéhez gondoljuk közel állónak (143). Az első két típusba tartozó lapok egy részét a bassanoi Remondini-műhelyben készítették, s az összevetés alapján valószínűsíthető, hogy néhány további radnai ábrázolás is ott keletkezett, így például az 1780 körülre datált Remondini-metszet (195) lényegében az 1750 körüli, s föltehetően ugyancsak a Remondini-műhelyben készült lap (188) némileg egyszerűsített változata.

Gazdag változatosságot mutat a nagyszámú máriavölgyi ábrázolás ikonográfiája. E. Widemann 1661-ben megjelent címlapelőzékén a kegyszobor ruháján későreneszansz ornamentika található, a szobrot övező drapéria és a keret Mária-emblémái azonban már barokk jegyeket mutatnak (201). A szobrot övező drapéria fontos elem Greischer 1690-ben megjelent illusztrációján (202) és a Tallián Péter máriavölgyi prédikációja címlapjának hátoldalán 1697-ben napvilágot látott metszeten is (203), aminek alapján a három ábrázolás közti kapcsolat feltételezhető. A két utóbbi képen tűnik föl először a szobor ruhája előtt három hullámos írásszalagra osztva a Salve Regina refrénje, amely ezután az ábrázolások elmaradhatatlan részét alkotja. A refrén szövegét kinagyítva mutató aranylemezt és az aranyozott sugarakat egyaránt 1688-ban helyezték el a szobornál,²⁶⁾ a két motívum tehát nem egyszerre tűnik föl az ábrázolásokon. A kegyszobor felső részét övező, egymással váltakozó lángnyelvekből és törszerű sugarakból álló dicsfény az ábrázolások 1720–1740 közötti csoportján jelenik meg (204, 205, 207–209, 211, 218). Ez a megoldás réz- és fametszeteken, szentképen és címlapelőzéken egyaránt megjelenik, a kompozíciókban legfeljebb a feliratok elhelyezése vagy a kolostoregyüttes látképe hoz némi változatosságot (204). Külön csoportot alkotnak azok az ábrázolások, amelyekben a kegyszobor az 1736-ban elkészült új oltár kompozíciójának megfelelően²⁷⁾ angyalok által tartott hétágú csillag közepén, kút fölött lebeg (215, 216), egy metszeten Remete Szt. Pál és Remete Szt. Antal oltáron lévő szobrai is feltűnnek (217). Mindezekhez föltehetően Rugendas lapja szolgáltatja az előképet (213). A kút és a csillag stilizálva, gyógyulásra váró betegek társaságában (214), illetve allegorikus kompozícióban (210) jelenik meg két további metszeten. Az 1734-es mirákulumos könyv ismeretlen metsző által készített címlapelőzéke (206) csak fenntartásokkal tekinthető Jäger 1742-ben megjelent metszete (212) előképének. Az alapszerkezet mellett (a kegyszobor a kolostoregyüttes fölött) számos apró részlet (pl. faszor, a kútnál lévő embercsoport) is megegyezik ugyan, de Jäger metszete egységesebb hatást kelt: a szobor palástját tartó két angyalt, valamint az alsó mezőben kétoldalt behajló fákat a domboldalakkal elhagyja, a fejek körüli kilenc angyalfejet a láng-

nyelvekből és törszerű sugarakból álló dicsfényvel helyettesíti, a háttér felhőit pedig a szobor mögül kilövellő sugarakká egyszerűsíti. E két ábrázolás valamelyikére nyúlik vissza az az 1800 körülre datált rézmetszet, amely az alsó mezőben a kolostort és környezetét a jobb és bal oldalt felcserélve mutatja az érkező zarándokokkal (220).

A legnagyobb számú saszvári ábrázolásnak az ikonográfiája is az egyik legváltozatosabb. Az egész saszvári anyagnak több, mint a felét teszik ki a kegyszobrot önmagában bemutató metszetek, amelyek között nagyon nehéz közvetlen kapcsolatot találni. Némely esetben a kegyszobor fölé boruló baldachin hasonlósága (289–292), máskor az indás (295, 302) vagy copf (301, 313–316) keretezés utal a közös előképre. A vedutás ábrázolások 1730–40 körül keletkezett egyik csoportja a kegyhelyet a kialakulás időszakában mutatja be, itt a kápolna mellett a település néhány háza látható, de egyik képen sem teljesen azonos elrendezésben (281, 283, 284, 288). A vedutás ábrázolások másik csoportján a szobor alatt a még megvalósításra váró templom és kolostor ideálképe látható. Így Jäger 1743-ban megjelent címlapelőzékén (287), amely közvetlen előképe volt annak az 1770 körül készült metszetnek (303), amely csupán néhány apró részletben (pl. a fogadalmi tárgyak elrendezése, fák hiánya a templom mellett) tér el a felhasznált előképtől. Egy 1750 körül keletkezett ábrázolás a veduta indás, virágos keretezésével, a kolostoregyüttes sematikus képével ezektől független megoldást mutat (294). A kegyszobrot az oltárral együtt bemutató ábrázolások a szobor kétféle elhelyezési módja mellett az oltár átalakítását is hűen tükrözik. Egy 1762-ben, föltehetően az újonnan elkészült templom felszentelése alkalmából készített lapon jól látni, hogy a lényegében még barokk vonalvezetésű oltárt a tabernákulum fölélt magasan elhelyezett kegyszobor uralja (296). Történeti forrásokból tudjuk, hogy ez az oltárkompozíció nem nyerte meg a hely fölött kegyuraságot gyakorló Mária Terézia tetszését, ezért 1770-ben a főoltárt átépítették.²⁸⁾ Ezen az új oltáron az ábrázolások szerint a kegyszobor a korábbinál lényegesen alacsonyabbra, közvetlenül a tabernákulum fölé került, a szobor fölé egy, az egész oltár képét meghatározó hatalmas keresztet állítottak, az oltár két oldalán pedig súlyos drapériát helyeztek el, aminek következtében a korábitól részben eltérő teológiai mondanivalót hordozó, klasszicizáló oltáregyüttes jött létre (299, 300, 312). Az új oltárhoz kapcsolódó ábrázolások egy további csoportján nem az egész oltár, hanem csupán a kegyszobor és fölötte a kereszt látható (304, 305, 311, 317).

A közepes számú ábrázolással képviselt kegyhelyek anyagát az előképek szempontjából vizsgálva megállapítható, hogy például Winkler 1760 körül keletkezett egrí metszete (79) Tischler tíz évvel későbbi lapjának volt a közvetlen előképe (80), s hogy Winkler 1767-es máriabesnyői lapja (159) Binder 1770 körüli (160) és a Binder-műhely 1800 körüli metszetének (161) egyaránt előképül szolgált. A részletekbe menő hasonlóság alapján csaknem teljesen biztosra vehetjük, hogy ugyancsak Winklernek két, 1750 körül a zólyom-óhegyi kegyszoborról készített ábrázolása (364, 365) volt a közvetlen előképe egy 1790 körül keletkezett szignálatlan rézmetszetnek (366) és Gerstner 1800 körül keletkezett metszetének is (368). Schaufinnak a pozsonyi Szt. Márton dóm Pietájáról 1800 körül készült lapjához (261) Schmitner 1730 körüli lap-

ja szolgáltatta az előképet (260), Zeller 1752-ben imalapon megjelent metszetét a budakeszi-makkosmáriai kegyképről (59) egy 1799-ben megjelent újabb imalap metszetéhez használták fel mintául (60). Minden valószínűség szerint Zeller 1750 körül keletkezett nagyméretű látképe²⁹ volt az előképe Binder 1797-ben megjelent mátravebelyi címlapelőzékének (223) és egy 1770 körülre datált szignálatlan metszetnek (222).

A nagyobb és közepes számú képanyaggal rendelkező kegyhelyek ábrázolásai mellett tovább lehetne folytatni a csupán néhány ábrázolással képviselt helyek metszeteinek ikonográfiai elemzését, az ezekből levonható következtetések azonban lényegében megegyeznek az itt bemutatott anyag tanulságaival. Már ennyiből is világossá vált, hogy a kegyhelyekhez kapcsolódó sokszorosított grafikai ábrázolások bizonyos határon belül meglepően változatos ikonográfiai tartalommal rendelkeznek, az ikonográfiai forrásérték szempontjából azonban nem egyenlő értékű elemeket tartalmaznak. Ehhez a tematikai változatossághoz a formakincs viszonylagos szegényessége társul, mivel a különböző metszők sokszor tipológiailag egymáshoz hasonló modelleket használtak fel munkájukban, sőt nem csupán az adott kegyhelyhez kapcsolódó korábbi metszetek alapján dolgoztak, hanem olyan ábrázolásokat is felhasználtak előképül, amelyek csupán a bemutatni kívánt kultusztárgy ikonográfiai típusához álltak közel, speciális sajátosságaiban azonban eltértek attól. A fametszetekhez felhasznált konkrét előképek megtalálása azért jelentett csaknem áthidalhatatlan nehézséget, mert ezek többnyire végtelenen stilizált, leegyszerűsített megoldásokat mutatnak. A rézmetszeteknél számos esetben kimutatható az egy vagy akár több metsző által is felhasznált grafikai előkép hatása. Innen érthető, hogy az ábrázolások gyakran csak több évtizedes késéssel követik a kultusztárgyak környezetének megváltozását, máskor a valóság helyett csupán egy elképzelt, még megvalósításra váró tervet mutatnak. A felhasznált motívumok egyik része az általános barokk motívumkincshez, ezen belül a sokszorosított grafika motívumkészletéhez tartozik, másik része azonban csak a kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolásokon jelenik meg. Ez utóbbiak közé tartozik a speciálisan a kegyhelyekhez fűződő jelenségek, így mindenekelőtt a kultusztárgyak és sajátos környezetük, a zarándokmenetek, a fogadalmi tárgyak, a kegykép segítségére váró betegek, a szent kutak, a különböző legendamotívumok és a csodás gyógyulások sorozatának bemutatása. A kultusztárgyon kívül más elemeket is tartalmazó metszetek kompozíciójára jellemző a motívumok hierarchikus, alulról felfelé mutató elrendezése, ami a kultusztárgy jelentőségének kiemelését, a várható segítség bizonyosságának aláhúzását szolgálja. E kompozíciós megoldás magas művészetbeli előképeit a fogadalmi oltárképek felépítésében kereshetjük, melynek nem utolsó sorban éppen sokszorosított grafikai közvetítéssel terjedő hatása más műfajokban, így például a népies fogadalmi képeken, üvegfestményeken is megragadható.

A ikonográfia után vegyük számba az ábrázolások főbb stílusjegyeit. Az első szembetűnő vonás a különféle történeti stílusok párhuzamos jelenléte az anyagban, amihez ezeknek a stílusoknak egy kegyhely különböző ábrázolásain, sőt néha egyetlen ábrázoláson belüli egymás mellett élése társul. A szórványosan megfigyelhető későre-

neszánsz vonások mellett az anyag túlnyomó többsége a barokk stílus különböző korszakainak jegyeit hordozza, de több példát találunk a rokokó, a copf és a klasszicizáló stílus megnyilvánulásaira is. A fametszetek legnagyobb részét nem tudjuk stíluskategóriához kapcsolni, mivel ezek közös jellemzője a vonalak és arányok egyszerűsítése, a grafikai és metszési technikák elemi ismerete, a tömörített kifejezőmód és forma, az időtlennek ható szerkesztés és a nagyfokú stilizálás. A 18. század második harmadában keletkezett fametszetek egy részére még a viszonylag igényes kidolgozás jellemző, a század végén azonban a fametszetek készítői rendszerint már csupán a legfontosabb formák jelzésére szorítkoznak, a technikai színvonal a rézmetszetek kidolgozottságához hasonlóan észrevehetően csökken. A más technikával készült előképek, így a rézmetszetek felhasználásakor jól megfigyelhető a technika változásának hatása az ábrázolásra, ugyanakkor nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy a metszők régebbi fametszetek után dolgoztak. Rézmetszetű előkép felhasználására gondolunk például az egyik dömölki (73, vö. 74) és egy feltételelesen Dömölkhöz kapcsolt, 1800 körülre datált fametszetenél (76), egy 1760 körül keletkezett máriagyúdi fametszetenél (163), valamint a nagyszombati kegyképet ábrázoló fametszetek többségénél (235, 237, 238, 241), ugyanakkor két 1737-ben megjelent fametszet (253, 340) lehetett két későbbi, a pécsi (254) és a szentantali (345) kegyképet ábrázoló fametszetnek az előképe. Egyéni jellegzetességek a vonalak áttörésében, metszésében, a részletek gazdagságában, a háttér kidolgozásában és a mélységi dimenziók érzékeltetésében figyelhetők meg elsősorban, ezek azonban ritkán adnak lehetőséget a fametszetek stílusbeli rokonságának, esetleg összetartozásának megállapítására. Így például viszonylag egységes jegyeket mutat, s föltehetően egyetlen kéztől származik az 1737-ben megjelent „Jelki zárandoklat” tíz fametszete közül kilenc (26, 116, 253, 258, 268, 274, 280, 331, 340), a tizedik lapon a dúcmeret, a háttér megoldása és a feliratozás némileg eltér a többitől (207).

A 17. század második felében keletkezett rézmetszetek többsége átmeneti, későreneszánsz és korabarokk vonásokat hordoz, s ezzel a két stílusáramlat viszonylag késői egymás mellett éléséről tesz tanúságot. Már említettük Widemann-nak azt az 1661-es máriavölgyi metszetét, amelyen a kegyeszobor ruháján későreneszánsz ornamentika, a szobor körül kétoldalt barokk drapéria, a kereten Mária-emblémák csoportja látható (201). Angyalfejes, szalagfonatos későreneszánsz architektúrális keretezésben jelenik meg a terzatói kegykép az egyik 1700 körül keletkezett metszeten (351), Mannasser 1672-es zágrábremetei lapjának kiegyensúlyozott kompozíciója, az alakok visszafogott mozgása ugyancsak későreneszánsz jegyeket mutat (360). Nyugodt vonalvezetést tükröz Lerch 1679-ben megjelent boldogasszonyi metszete (15), s ugyanez a korabarokk stílus jellemzi Greischer 1690-ben kiadott, tisztán tagolt, statikus hatást keltő lapjait, amelyekről mindenféle mozgalmal hatást keltő keretezés is hiányzik (16, 91, 113, 150, 151, 202, 248, 249, 259, 273, 348, 361). Ebbe az átmeneti szakaszba sorolható végül az 1703-as sümegi metszet, amelyen azonban a feliratokat tartó angyal alakok már az érett barokk stílust idézik (328).

A 18. század első felének ábrázolásanyaga túlnyomó részben az érett barokk jegyeit hordozza. Az egyik 1700 körül keletkezett máriapócsi metszeten a kegykép geo-

metrikus hatást keltő, vastag faragott kerete (169) a fokozatosan elvékonyodó, egyre díszítettebbé váló, indás, kacsos, tarajos keretezések előzményének tekinthető (27, 109, 158). Tipikusan barokk megoldásnak számít, hogy a kegyképet angyalfejes felhőkkel és drapériákkal veszik körül (20–22, 28, 32), hogy a kép körül angyalok lebegnek vagy éppen azok tartják (111), vagy hogy a képet – néha angyalok által szétvont, a barokk oltárdekorációban a kegyképeken kívül is szívesen alkalmazott – baldachin alatt ábrázolják (281). A segítségre váró, lendületes mozgású betegek csoportja a 17–18. századi pestis-ikonográfiának is egyik jellegzetes motívuma (67, 143, 214, 247).³⁰ A kagylómotívum a kegyképek keretén (90) vagy a szobrok háttérében (112) tipikusan barokk szimbólum jellegén kívül ebben az összefüggésben speciális jelentéssel is rendelkezik, mivel a kagyló a legáltalánosabb zarándokjelvény is egyben. Kedvelt barokk megoldás, hogy a kegyzobrokat szögletes oszlopfővel ellátott, négyzetes oszlopok által keretezett fülkében helyezik el (154, 155, 204, 260).

A 18. század közepétől kezdve a lapok egy részén a későbarokk jegyekhez rokkó vonások társulnak. A kifinomult indás, kacsos keretek mellett a virágos, leveles roccaille-ok a barokk szigorú kereteit elsőként lazítani kezdő Klauber testvérek egy 1740 körülre datált máriapócsi lapján jelennek meg (175), s ugyanezt a gazdag, lendületes ornamentikából álló rokkó keretezést látjuk például egy 1750 körüli sasvári (294), egy 1760 körüli nagyszombati (230) és egy 1770 körüli mátraverebélyi (221) metszeten, valamint Binder két, 1770 körül készített kolozsvári lapján is (143, 144). Már az 1770-es évektől kezdve megfigyelhető a copf keretezés alkalmazása (53), amely egészen a század végéig növekvő számban jelenik meg az ábrázolásokon (82, 196, 234, 313, 339, 354), klasszicizáló vonásokat pedig a századforduló táján keletkezett néhány lapon láthatunk (252, 257). Ezzel egy időben részben a korábbi előképek alapján a jellegzetes barokk vonások is némileg egyszerűsödve tovább élnek. Ezt láthatjuk például Binder 1800 körüli bodajki (14), a Binder-műhely buda-krisztinavárosi metszetén (54) és egy ugyancsak 1800 körül keletkezett boldogasszonyi lapon (33), valamint három, nagyrészt Winkler 1750 körüli metszete nyomán keletkezett zólyomóhegyi ábrázoláson (366–368).

A motívumok egy további csoportja nem kapcsolható hozzá az ábrázolásokon megjelenő egyik történeti stílushoz sem. Ide tartoznak az ún. térkitöltő elemek, mint például az alap kockás (38, 328) vagy sakktáblaszerű (348), a háttér sugaras megoldása (24, 30, 38, 47, 108). Ugyanakkor viszont egy történeti stíluson belül is jelentős eltérések figyelhetők meg a különböző készítő műhelyek vagy mesterek stílusa között, amelyek megragadására elsősorban a nagyobb számú metszettel képviselt műhelyeknél van lehetőség. Így például a barokkon belül önálló karakterrel rendelkeznek M. Greischer világos felépítésű, nyugodt vonalvezetésű lapjai. Az élénk gesztusok, lendületes, nyújtott formák, aprólékos kidolgozás révén jól elkülöníthető az észak-itáliai műhelyekben készült ábrázolások csoportja (86, 349–351), s ezen belül is sajátos stílárius vonásokat hordoznak a bassanoi Remondi-műhely metszetei (187, 192, 194, 195). Ugyancsak viszonylag jól körülhatárolható, egyéni jegyekkel rendelkeznek a Kaupertz-műhely, valamint a Binder és műhelye által készített lapok; az előbbieken

bizonyos tárgyilagosságra törekvés, az utóbbiakon a népies hangvétele mellett a késő barokktól a rokokón át a copf vonások felé tartó stílusfejlődés is jól nyomon követhető. Ezek a példák egyben arra is utalnak, hogy a kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolások stílári összefüggéseinek tisztázása egy-egy metsző másjellegű munkáival további részletkutatásokat igényel.

Már ennyiből is látható, hogy az ábrázolások stílusjegyei egyrészt meglepő gyorsasággal követik a magas művészet stílusorszakainak változását, s hűen tükrözik a stílusváltások jellegét, a stílusfejlődés folyamatát, másrészt hosszú ideig őrzik egy-egy művészeti stílus sajátos jegeit. Ezek a stílusjegyek lényegében a magas művészet stílári előképeinek megfelelői a sokszorosított grafika műfajában, ezért az ábrázolások stílári önállóságáról, stílussteremtő erejéről csak kivételes esetben, a jelentős kvalitással rendelkező műhelyek vagy mesterek igényesebb munkái kapcsán beszélhetünk. Az eredetiséget itt elsősorban a rendelkezésre álló elemek újszerű felhasználásában, egyedi elrendezésében kereshetjük. Az ábrázolások túlnyomó többségének jelentőségét így a stílusok változásának, az új stílusokkal együtt új tartalmaknak és ikonográfiai megoldásoknak a széles rétegek számára való gyors és hatásos közvetítése adja.

Használat, funkció

Az ábrázolások használati körülményeinek, a különböző kiadványtípusokban betöltött funkcióknak a tisztázásához a legnagyobb segítséget a képek megjelenési környezetének, a hozzájuk kapcsolódó szövegeknek a vizsgálata nyújtja. Kép és szöveg egyenrangú kezelését mindenekelőtt az indokolja, hogy a két különböző közlésforma itt szorosan összefonódik, s a közlés egyenrangú eszközöként jelenik meg. Az ábrázolások túlnyomó részénél olyan összetett narratív szerkezetekről van szó, amelyek képi megformálásának megértéséhez a szövegrész jelentős értelmezési segítséget adhat, ugyanakkor a szövegek vizualizálását össze kell vetni a szövegek elsősorban vagy járulékos előfordulásaival.

A 17. század második felében a metszetek többsége olyan könyv jellegű kiadványokban látott napvilágot, amelyek közvetlenül nem a szélesebb rétegek, hanem a műveltebb egyházi és magasabb világi rétegek igényét szolgálták. Ezeknek a gyakran más tematikájú képanyagot is tartalmazó kiadványtípusoknak némely csoportja a 18. század folyamán is megjelenik, sőt új kiadványtípusokkal gyarapodik, az ábrázolások nagyobb része azonban ekkor már nem ezekben, hanem a szélesebb rétegeknek szánt füzetes nyomtatványokban és mindenekelőtt szentképek formájában lát napvilágot. A könyv jellegű kiadványok között első helyen kell említeni az egy-egy kegyhelyhez kapcsolódó mirákulumos könyveket, amelyekben ezek az ábrázolások többnyire címlapelőzékként (pl. 201, 349, 350, 360), ritkábban belső illusztrációként (15, 106, 136, 351) fordulnak elő, s mintegy az egész kiadvány képi foglatát adják. A kegyképek történetének illusztrációjaként jelennek meg az ábrázolások Eszterházy Pál Atlas Marianus-ában, melyben a képeknek a viszonylag rövid szövegrészekkel csaknem

egyenrangú szerep jut (pl. 16, 91, 113). Alkalmoszerűen megjelennek az ábrázolások különböző áhitati jellegű kiadványok, imádságos könyvek (99, 167, 183), lelki zarándoklatok (111) illusztrációjaként vagy címlapelőzékékként (1, 209), s felhasználásra kerülnek különböző prédikációs kiadványokban is. Így például Tallián Péter 1697 kasszony napján Máriavölgyben elmondott prédikációjának kiadását a máriavölgyi kegyeszobor képe illusztrálja (203), a Telek József részben a szegedi havi boldogasszony búcsún elmondott beszédeit tartalmazó prédikáció gyűjtemény címlapelőzékén a szegedi kegykép látható (336). Néhány történeti tárgyú kiadvány is él a kegyképábrázolások alkalmazásának lehetőségével: így például a Nagyszombat történeti emlékeit bemutató kiadványban a város pontos vedutája fölött lebegve a nagyszombati (224), a máriapócsi kép második könnyezésével kapcsolatban végzett egyházi vizsgálat szövegét tartalmazó nyomtatványban a pócsi (179), J. Koller 1702-ben, tehát nem sokkal a kép könnyezése és Bécsbe vitele után megjelent latin nyelvű világtörténetében ugyancsak a pócsi kegykép ábrázolása szerepel címlapelőzékékként (168). Egy Máriáról magyar és latin nyelven egyaránt megjelent apologetikus mű illusztrációja a nagyszombati kegykép egyik szentképként is kiadott metszete (234).

A szélesebb rétegeknek szánt munkák között első helyen kell említeni azt az 1737-ben napvilágot látott átmeneti jellegű füzetes kiadványt, amely tartalmában és a kivitelezés technikájában egyaránt a ponyvanyomtatványokhoz áll közel. Ez a kiadvány az ország ismertebbnek számító tíz kegyképének fametszetes ábrázolásához fűz egy-egy imádságot, elmélkedést, s ezzel a lelki zarándoklat áhitatformáját népszerűsíti (pl. 26, 116, 207). A kegyképekkel kapcsolatos ábrázolásokat közlő ponyvakiadványok kisebb része imádságokat (77, 78), nagyobb része énekszövegeket tartalmaz, az ábrázolások itt többnyire a címlapon (73, 123, 235), néha azonban a kiadványokon belül (142, 279) található. A 18. század második harmadában nagyobb számban megjelenő ponyvafüzeteken az ábrázolások egyik része szorosan a kiadványok szöveganyagához kapcsolódik, más esetekben azonban kép és szöveg között semmiféle összefüggés nem található, s a metszetek csupán a szövegek emblematikus alátámasztását szolgálják. Így például a nagyszombati kegykép egyik ábrázolása a jeruzsálemi rózsafüzér történetét elmondó kiadvány (231), másik ábrázolása egy miseénekeket tartalmazó füzet címlapján látható (235). A sasvári kegyeszobor fametszetű képét közlő egyik imafüzet szövegében nincs semmiféle utalás a kegyhelyre (307), a bisztricei kegyeszobor történetét tartalmazó énekfüzet címlapján pedig föltételezen a szentantali kegyképpel azonosított ábrázolás látható (345). Ezzel szemben kép és szöveg szoros kapcsolatát mutatja például a pozsonyiak rendszeres máriavölgyi zarándoklatának énekanyagát közreadó kiadvány, melynek címlapján a máriavölgyi kegyeszobor fametszetű képe áll (211), valamint a kismartoni kegyhelyhez fűződő énekeket közlő ponyvafüzet, címlapján a kismartoni kegyeszobor ábrázolásával (126). A kismartoni kegyeszobrot Keresztelő Szt. János és Szt. Egyed társaságában egy német nyelvű énekfüzet címlapján ábrázoló metszet (123) további értelmezését a kiadvány szövegében találjuk meg. E szerint a nyomtatvány a bencések által gondozott gumpendorfi Szt. Egyed plébánia-templomhoz kapcsolódó Keresztelő Szt. János és Cecília társulat 50. jubileumi zarán-

doklatának alkalmából jelent meg, az ábrázoláson látható szentek tehát a plébánia-templom és a társulat patrónusai.

A szentképek és ponyvafüzetek között elhelyezkedő átmeneti kiadványtípus az imalap, amely megjelenési formája szerint kétféle lehet. Az egyik a nyomdai előállítás során egyszer félbehajtott változat, amelyen az ábrázolás rendszerint mindjárt az első oldalon található, a szöveg ez után következik (236–238), néha pedig az egy lapra metszett kép és szöveg az imalap két belső oldalán helyezkedik el (23, 133, 134). A másik típus egyetlen nagyobb formátumú, fekvő téglalap alakú lapból áll, melynek közepére helyezték el az ábrázolást, s a szöveg több hasábra osztva e köré rendeződik (352). Ez a kiadványtípus a 18. század elején jelenik meg, de majd csak a század második felében terjed el nagyobb számban, virágkorát a ponyvafüzetekkel együtt a 19. században éli. Az imalapokat (137) a szentképekhez hasonlóan (5) néha már a nyomdai előállítás során a kegyhelyhez kapcsolódó könyv jellegű kiadványban helyezték el, hogy onnan kiemelve tetszés szerint más imádságos könyvbe is átvihetők legyenek.³¹⁾ A könyörgés, imádság jellegű szöveg itt rendszerint az ábrázoláson látható kegyképhez, ritkábban általában Mária-hoz kapcsolódik, de éppen az ábrázolások révén ez utóbbi szövegek is az adott kegyképpel kerülnek vonatkozásba. Az 1735-ös kolozsvári mirá-kulumos könyvben elhelyezett mozgatható imalap szövege Jézus felemelt kezének a képen való megcsókolására is felszólít (137). Az imádságsszöveg néha hozzájárul a kép teljesebb megértéséhez, mint például a boldogasszonyi kegyszobrot haldokló ágya fölött ábrázoló metszetet tartalmazó imalapon (23). Itt az imádság bevezetőjéből megtudjuk, hogy az imádság szövegét egy orsolyita apáca tanította meg egy bizonyos boldog Henric Calcar-nak, maga a szöveg pedig haldoklóknak szól.

Csak kevés példát találtunk az ábrázolások megjelenésére a gyónást, áldozást tanúsító cédulákon (75), valamint a társulatba lépést igazoló társulati emléklapokon (146). Ennek egyik oka az lehet, hogy ezeknek a kiadványformáknak a rendszeres feltárására még az első lépések sem történtek meg. A gyónócédulák rendszerint a húsvéti gyónás igazolására szolgáltak, de mivel az ismert dömölki példányokon a személyi adatokat feltüntető rovatok kitöltetlenek, nem lehetetlen, hogy ezek a lapok egyszerűen a zarándokemlékek funkcióját töltötték be. A községi jezsuita templom Mária-társulatának emléklapja a hátoldalon a társulatba lépés évén kívül megjelöli „Mária szolgálatának napját” is, föltehetően azt a napot, amelyen a lap tulajdonosának speciális áhítatformákat kellett végeznie. Ezen kívül nyomtatott szöveg figyelmeztet arra, hogy a társulati tag halála esetén a halál helyének és idejének megnevezésével a lapot adják át a prézesnek, hogy az elhunyra emlékezhessenek.

A szentképek használatának körülményeire elsősorban a metszetek információs értékét növelő címfeliratok utalnak. A címfeliratok egyik sajátossága, hogy a különböző kiadványtípusokban megjelenő metszetek feliratai általában nem tartalmaznak speciális utalást az adott kiadványtípusra, ami lehetővé tette az ábrázolások különböző formában való felhasználását. Másfelől a feliratok hiányossága, illetve egy-egy képtípus több helyen való előfordulása miatt nem minden esetben lehetséges az ábrázolások egyértelmű hozzárendelése egy adott kegyhelyhez (97, 243, 271), ami ugyancsak nö-

velte a használat lehetőségét. A legegyszerűbb az a megoldás, amikor a felirat a kegykép Mária nevének helymeghatározással bővített elnevezését közli, a helység megnevezéséhez esetleg az ország (3), a szűkebb tájegység (328), az egyházmegye (346) vagy megye (369) meghatározása, egy közel fekvő ismertebb zarándokhelyre való utalás (321, 325) társulhat. A jelentősebb kultusztárgyak szimbolikus megnevezéssel (pl. Andocs: Regina Angelorum, Sümeg: Salus Infirmorum), a kultusz egy speciális mozzanataira utaló jelzővel (61) rendelkeztek, ami néha nem a címfeliratban, hanem a kegykép közvetlen környezetében, a képbe komponálva került elhelyezésre. Gyakran előfordul az utalás a kegykép típusára (41), csodatévő voltára (158, 328), régiségére (85), ez utóbbit a boldogasszonyi ábrázolásokon a szobor talapzatára írt évszám hangsúlyozza. Visszatérő motívum a kultusz (21), a zarándoklatok (58) intenzitásának hangsúlyozása, s ugyanannak a kultusztárgynak néha többféle megnevezése is előfordul (11–14). A kultusztárgyak különböző megnevezései egyrészt fényt vetnek e kifejezések korabeli használatára és értelmezésére, másrészt hozzájárulnak annak a folyamatnak a feltárásához, melynek során egy templomi ábrázolás kiemelkedik a többi közül és speciális tiszteletben részesített kultusztárggyá lesz.

A feliratok egy része utalást tartalmaz a kegykép történetének valamilyen jelentős, többnyire csodás eseményére: eredetére (55), megtalálására (160), készítésére (192, 194), küldésére (349), sírására (102, 138), más helyről való átkerülésére (47, 85, 362), a hozzá kapcsolódó legendamotívumra (87, 88, 358), jubileumi ünnepekre (174), a kegyképnek tulajdonított korábbi csodás megmenekülésre (1), a kegyhely gondozására (2), s külön feliratokat kaphatnak a kegykép körül elhelyezett jelenetsozogat darabjai (187). A feliratok további csoportja áhitati jellegű részeket is magában foglal, amelyek célja a képet szemlélő áhitatának elmélyítése. Ez lehet bibliai vagy más idézet (52), esetleg rövid könyörgés, fohászkodás (56, 97), amely konkrét szükséghelyzetekre is utalhat (130). Ezek a szövegek a képi mondanivalót összegző írásszalagokkal együtt (360) néha nem a címfeliratban, hanem a képbe komponálva jelennek meg (61, 85, 170). A felirat külön is utalhat az ábrázolás módjára, így például a kegyszobor felöltötött módon való ábrázolására (19, 21). Gyakori motívum a feliraton az ábrázolás hitelességének hangsúlyozása (87, 88, 94, 146), s előfordul a képre utaló versbe szedett felirat is (131, 132, 306).

A részletesebb feliratok néhány alkalommal a használatra vonatkozó és egyben az ábrázolások értelmezését bővítő közléseket is tartalmaznak. Így például a boldogasszonyi kegyszobrot a földrengés sújtotta Komárom fölött ábrázoló metszetenél a felirattól tudjuk meg, hogy a kegyszobrot a komáromi németek társulata 1766-ban egy zarándoklat keretében választotta a földrengéstől óvó patrónusul (29). A máriapócsi kegykép Bécsbe vitelének 50 éves jubileuma alkalmából 1747-ben készült szentkép felirata szerint Bécsben ekkor nyolc napos áhitatot tartottak, és július 9-én körmenetben vitték körül a kegyképet a városban. Ennek alapján feltételezhető, hogy a kegykép speciális virágdíszes keretezése az ábrázoláson a körmenetben hordozott kegykép eredeti díszítését adja vissza (174).

A használat szempontjából különleges jelentősége van annak a leggyakrabban szentképeken, imalapokon előforduló megjegyzésnek, amely szerint az adott ábrázolást megszentelték (40) vagy az eredeti kultusztárgyhoz érintették (67, 74, 87, 109). Ezek a feliratok fényt vetnek a szentképek használatának egyik legfontosabb mozzanatára, amely szerint ezeknek az ábrázolásoknak az eredeti kegyképhez hasonlóan csodatévő erőt tulajdonítottak. A mirákulumfeljegyzésekből számos alkalommal értesülünk arról, hogy a betegek valamelyik kegykép szentkép másolatát adják, ami indítékul szolgál a kegyhelyhez fordulásra, s amit aztán a beteg testrésze helyeznek, hosszabb ideig ott tartanak, ivóvízbe áztatnak és lenyelnek, tűz esetén a tűzbe dobnak.³²⁾ A szentképeknek tulajdonított thaumaturgikus funkció különösen nyilvánvaló azokon az eleve lenyelésre szánt, egyetlen rézlapra sorozatban rámetsett, apró méretű kegyképbábrázolásokon, amelyek előállításáról Szegeden tudunk.³³⁾ A képek használatára utal, hogy néha egy könyvből emelik ki vagy a szoba falán függ, más esetben pedig a beteg ágya mellett tartja, s a fogadalomból ígért aranyláncot a képen ábrázolt kegykép nyakára erősíti. Előfordulhat az így felhasznált szentkép adományként történő felajánlása a kegyhelyen.³⁴⁾ A szentképeknek tulajdonított védő, óvó erővel függ össze a felhívás az egyik kolozsvári mirákulumos könyvben ezeknek a képeknek az állandó hordására.³⁵⁾ A szentképek gyógyító eszközként való használatáról a mirákulumfeljegyzésekből a dömölki ábrázolásokkal kapcsolatban értesülünk leggyakrabban, ami onnan érthető, hogy az itt nagy számban előforduló ábrázolások jelentős szerepet játszottak a zarándoklatok kezdeti gyors fellendülésében. Mindez egyben azt is mutatja, hogy az ábrázolások szentelményként, gyógyításra való felhasználásáról az egyházi és a laikus elképzelések ekkor még nem ütköztek össze egymással. A szentképek thaumaturgikus funkciója a feliratok előfordulása és a mirákulumfeljegyzések alapján a 17–18. század fordulóján jelenik meg, a 18. század közepén látszik a legelterjedtebbnek, majd a század vége felé a kegyképeknek tulajdonított hasonló szerep csökkenésével együtt az ábrázolások ilyen jellegű felhasználása is fokozatosan háttérbe szorul.

A címfeliratok mellett a használatra utal a képek beszegése (364), kicsipkézése (290), s ugyanerre vetnek fényt a képek hátoldalán látható további ábrázolások, valamint a lapokra kézzel írt szövegek. A hátoldalon előforduló ábrázolások egyik része egy másik kegyhelyhez kapcsolódik (57–245, 72–326, 154–323, 204–296, 208–282), másik része Máriát (286) vagy valamelyik szentet ábrázolja (101, 184, 300), a harmadik csoportba az egyéb vallásos ábrázolások sorolhatók (61). A kézzel írt szövegek többnyire imádságok (130, 165, 255, 306, 343), esetleg az ábrázolások emlék jellegére (120), vagy valamilyen egyéb eseményre (pl. oltárfelszentelésre: 114) utalnak. A szentképek hátoldalára gyakran a kegyképhez kapcsolódó ének- vagy imádságszöveget nyomtattak (43, 44, 94, 95, 294, 358), s az üres hátlappal megjelenő képeknél ez is ösztönözhet valamilyen áhitati jellegű szöveg saját kézzel történő ráírását. A használat változását mutatják az ábrázolások keletkezésénél jóval későbbi kéziratos megjegyzések. Így például a budai Szt. Ferenc sebei templom Fájdalmas Mária viasz szobrához kapcsolódó egyik metszeten olvasható, 1836-ban kelt latin nyelvű szöveg a képet típusa alapján a szokolói kegyképpel azonosítja (44).

A feliratok nyelve közvetve ugyancsak a használat körülményeire utal. A feliratok többsége latin, a nemzeti nyelvű feliratok közül a legtöbb német nyelven készült, ezt követik a magyar, cseh, horvát és olasz nyelvű felirattal készült ábrázolások. A nemzeti nyelvek közül legkorábban a német és az olasz jelenik meg, a magyar, a horvát és a Szlovákiában használt cseh csak a 18. század közepétől, illetve végén tűnik fel, de mindvégig megmarad a német nyelvű feliratok túlsúlya. A feliratok nyelvi megoszlása részben a zarándokok etnikai összetételét tükrözi, részben a metszetek készítőinek anyanyelvével magyarázható. A feliratok nyelve nem azonos szükségképpen az ábrázolásokat tartalmazó kiadványok nyelvével: így például horvát nyelvű kiadványban latin (1), magyar nyelvű kiadványban német (78) nyelvű feliratot hordozó metszettel is találkozunk. A feliratok készülhettek két, sőt három nyelven is, rendszerint ugyanazzal, néha azonban más-más tartalommal: így például egyetlen lapon német és cseh (220, 319), német és magyar (37), latin, német és horvát (256) nyelvű felirat egyaránt megtalálható, s az is előfordul, hogy egy szentkép egyik oldalán az egyik kegykép magyar (72), másik oldalán egy másik kegykép horvát nyelvű felirattal jelenik meg (326). Szembetűnő, hogy a nagyszámú sasvári ábrázolás között egyetlen magyar nyelvű feliratúval sem találkozunk, ami azt mutatja, hogy a kegyhelyet felkereső zarándokok között a magyar etnikum kisebbségben lehetett. A többnyelvű feliratok egyrészt jelentősen megnövelték az ábrázolások hatókörét, másrészt erősítették a zarándoklatok különböző etnikumokat összekapcsoló funkcióját.

Az egy-egy kegyhelyhez kapcsolódó kiadványtípusok és ábrázolások száma fényt vet a különböző kultusztárgyak jelentőségére és a zarándoklatok alakulására. A kegyhelyeknek körülbelül a kétharmadához egyetlen kiadványforma kapcsolódik, hús körül mozog azoknak a helyeknek a száma, amelyekről két különböző kiadványtípusban is jelentek meg ábrázolások, a kettőnél több kiadványtípussal rendelkező helyek száma valamivel tíz fölött van. A legtöbb kiadványtípus általában a legnagyobb számú ábrázolással rendelkező, nagyjelentőségű helyekhez kapcsolódik. Az ábrázolások kegyhelyek, illetve kultusztárgyak szerinti megoszlása azt mutatja, hogy tíznél több képet mindössze nyolc kegyhelyről készítettek, 6–10 közötti metszettel hat hely szerepel, 2–5 közötti ábrázolással 32 hely rendelkezik, 60 helyhez, illetve kultusztárgyhoz pedig mindössze egy-egy kép kapcsolódik.

Az egy település több kultuszhelyéről és az egy kultuszhely több kultusztárgyáról készült ábrázolások számos alkalommal megkönnyítik a kultuszhelyek és a kultusztárgyak hierarchiájának, egymáshoz való viszonyának és a kultuszformák között betöltött szerepének a meghatározását. Így például a budai kultuszhelyek közül az ábrázolások száma egyértelműen a buda-krisztinavárosi kegykép tiszteletét mutatja a legjelentősebbnek, és egyben aláhúzza a hely zarándokhely jellegét, ugyanakkor több budai – elsősorban szerzetesi – templom egy vagy több, csupán helyi tiszteletben részesített kultusztárgyáról is készült általában egy, esetleg két ábrázolás. A két fiumei kultuszhely közül a búcsús képek száma a valóságnak megfelelően a Szt. Vid templom feszületének tiszteletét hangsúlyozza, a három győri kultuszhely közül az ábrázolások száma alapján egyértelműen a székesegyházban őrzött kegykép, a négy kismartoni kul-

tuszhely közül pedig a kálvária kegyszobrának tisztelete emelkedik ki. A pozsonyi kultuszhelyek közül a dóm, az orsolyita templom Prágai Kiszjzus szobra és a trinitárius templom kegyképe egyaránt három-három ábrázolással szerepel, ezen kívül a város több más kultuszhelyéről, illetve kultusztárgyáról is készült egy vagy két ábrázolás, ami a kultuszhelyek bizonyos mértékű decentralizációjára utal. A több kultusztárgyval rendelkező helyek közül például a budai Szt. Ferenc sebei templom négy és a lékai ágostonrendi templom két kultusztárgyának jelentősége között az ábrázolások száma nem mutat lényeges különbséget, Röjtön és Terzátóban azonban a szobor és a kép közül mindkét helyen egyértelműen a kép emelkedik ki. Ezekben az esetekben az ábrázolások hűen tükrözik a kultusztárgyak „halmozását”, s megmutatják azt is, hogy ezek a tárgyak a kultuszhelyeken ha nem is egyenrangú, de mindenképp együttes vonzóerőt gyakoroltak.

A tíznél több ábrázolással képviselt zarándokhelyek (Boldogasszony, Celldömölk, Kismarton – Kálvária, Máriapócs, Máriaradna, Máriavölgy, Nagyszombat és Sasvár) kivétel nélkül egy nagyobb tájegységre kiterjedő, néha az országhatárokon is túlnyúló vonzaskörzettel rendelkeztek, s különböző szerzetesrendek gondozásában hosszabb időn át álltak a zarándoklatok középpontjában. Sasvárnál a metszetek kiemelkedően magas számát (41 db) a kegyhely dinasztikus támogatása mellett az magyarázza, hogy a helyet a magyar és szlovák etnikum mellett legnagyobb számban németek látogatták, s hogy a hely a képek előállításának külföldi központjaihoz is közel feküdt. Ugyanakkor ez a szám csupán hazai viszonyok között tűnik magasnak, a bajor–oszt-rák területek nagyobb kegyhelyeiről ennél lényegesen nagyobb számú, így például Landshut-ról összesen kb. 200. Altöttingről több száz különböző ábrázolás készült.³⁶⁾ A felsorolt magyarországi zarándokhelyeknél az ábrázolások viszonylag nagy száma lehetőséget ad az időbeli bontásra, s ezzel a képek készítésének gyakorlata és a zarándoklatok intenzitása közti összefüggés keresésére. A kegyhelyek egy részénél a kezdetben nagy számban vagy egyenletes intenzitással készített ábrázolások mennyisége egy idő után visszaesik, és újabb fellendülésre nem kerül sor. Így például Boldogasszonynál már 1720, Máriapócsnál és Máriavölgynél 1750, Kismartonnál 1760 után figyelhető meg visszaesés az ábrázolások számában, ami egyben a kegyhelyek fénykorának végét is jelzi. Sasvárnál és Celldömölknel a metszetek mindjárt a kezdeti időszakban viszonylag nagy számban vannak jelen, mivel a kegyhelyek viszonylag késői keletkezése egybeesik a képtermelet általános fellendülésével, ezt követően a képek készítése 1750 után alábbhagy, majd az 1770-es évektől kezdve ismét fokozódik. Nagyszombat és Máriaradna esetében a képek készítése többé-kevésbé folyamatosnak mondható, Máriaradnánál az 1770-es, Nagyszombatnál az 1790-es évektől kezdve figyelhető meg bizonyos fellendülés. Az így kapott kép lényegében egybeesik a különböző kegyhelyekhez vezetett zarándoklatok intenzitásáról a mirákulumfeljegyzések alapján nyert képpel, illetve néhány ponton kiegészíti azt.³⁷⁾ Eszerint egyrészt a képek készítésének intenzitása a kultusz kezdeti időszakában többnyire párhuzamos a zarándoklatok intenzitásának alakulásával, ekkor tehát a zarándoklatok intenzitása és az ábrázolások készítésének gyakorlata szoros kölcsönhatásban áll egymással. Másrészt az ábrázolások számának

ismételt növekedése a 18. század második felében már nem elsősorban a zarándoklatok valóságos fellendüléséről, hanem a kegyhelyek gondozóinak a kultuszt többek közt az ábrázolások készítettetésével regeneráló törekvéséről tanúskodik. Ezt látszik alátámasztani, hogy a zarándoklatok középpontjában nem álló, többnyire szerzetesi templomban lévő, helyi jelentőségű kultusztárgyakról, a többnyire csupán egy-két ábrázolással rendelkező ún. másodlagos kegyképekről készült metszetek száma is ekkor, a 18. század második felében szaporodik meg számottevően. Ezekben az esetekben éppen ezekkel a képekkel kívánták a kevésbé ismert kultusztárgyak tiszteletét szélesebb körben is ismertté tenni.

A barokk kori zarándokhelyek katalógusszerű számbavétele eddig összesen 141 kultuszhelyet eredményezett, ennyi helyről tudjuk biztosan, hogy itt a helyi jelentőségű kultuszon túlmutató zarándoklatok alakultak ki.³⁸⁾ Ezzel szemben az ábrázolások által felölelt kultuszhelyek száma összesen 95, ami 74 földrajzi hely között oszlik meg és 106 önálló kultusztárgyat jelent. A két katalógus összevetése azt mutatja, hogy egyrészt 66 olyan zarándokhelyet ismerünk, amelyről egyben ábrázolással is rendelkezünk. Az olyan zarándokhelyek száma, ahonnan eddig nem ismerünk sokszorosított grafikai ábrázolást, 75, s további 29 olyan kultuszhely van, ahonnan egy vagy több kultusztárgyról grafikai ábrázolással rendelkezünk. Az ábrázolással nem rendelkező zarándokhelyek viszonylag magas száma egyrészt a kutatás kezdeti lépéseivel magyarázható, másrészt azzal, hogy a kisebb jelentőségű, esetleg hivatalosan el nem ismert zarándokhelyeknél többnyire hiányzott a megrendelő, aki ilyen képeket készíttethetett volna. Másfelől a zarándokhelyek katalógusában több olyan hely is szerepel, amely a 18. század második felében keletkezett, s amelynek kibontakozása csak a 19. század folyamán következik be, amikor aztán az ábrázolások is megjelennek. Azoknak a kultuszhelyeknek egyik része, amelyek eddig nem szerepeltek a zarándokhelyek között, az ábrázolások jellege, száma vagy felirata alapján több-kevesebb biztonsággal az időközben feledésbe merült zarándokhelyek közé sorolható. Ilyen helyek például Földvár, Kőszeg, Szokolca, Szeben, amelyeknél a további kutatás az ábrázolásokon kívül feltehetően egyéb forrásokat is találni fog a zarándoklatokra. A csak ábrázolásról ismert kultuszhelyek másik, nagyobbik része azonban egyelőre továbbra is megmarad a speciális helyi tiszteletben részesített kultusztárggyal rendelkező, de zarándoklatok középpontjává elő nem lépő, lokális kultuszhelyek csoportjában (pl. Buda – Szt. Anna t., Buda – Klarissza t., Győr – Karmelita t., Győr – Orsolyita t., Pozsony – Erzsébet apácák t.). Ezekben az esetekben ugyancsak további kutatások feladata a speciális tisztelet jellegének, okának és mértékének a pontosabb meghatározása. Az ábrázolások jelentősége itt elsősorban abban van, hogy számos olyan kultusztárgynak őrizték meg az emléket, amely időközben elpusztult, s amelynek megjelenéséről ma már kizárólag ezeknek a metszeteknek a segítségével kaphatunk képet.

Összegés

A zárandokhelyekhez kapcsolódó barokk kori kisgrafikai ábrázolásokat a vallási tárgyú sokszorosított grafika egyik jól körülhatárolható tematikus csoportjaként mutattuk be. A vizsgálatban arra törekedtünk, hogy a forráscsoportot egyrészt a barokk kori vallásosság egyik fontos összetevője, a zárandoklatok indikátoraként, másrészt a szélesebb társadalmi rétegek vizuális kultúrájának egyik meghatározó képzőművészeti összetevőjeként értelmezzük. Az ábrázolások elterjedését lehetővé tévő tényezők közül ki kell emelni a zárandokhelyek számának a 17. század végén bekövetkező ugrásszerű emelkedését, a zárandoklatok támogatását a vezető egyházi és világi rétegek részéről, valamint azt a tényt, hogy a katolikus reform felekezeti elkülönülést hangsúlyozó törekvése a protestánsokkal szemben a képtisztelet előtérbe kerülését, a nézés, a láthatóság szerepének általános megnövekedését, s ezzel új képzőművészeti műfajok kialakulását hozta magával. A sokszorosított előállítású szentképek tömeges elterjedése maga is jelentősen hozzájárult a képértelmezés megváltozásához, amikor a vallásos ábrázolásoknak a legszélesebb rétegek által való elérhetőségét, mintegy testközelbe hozását, s ezáltal a természetfelettihez fűződő viszony közvetlenebbé válását eredményezte.

Az előállítási körülmények, a kiadványtípusok, a technika, az ikonográfia és a használat időbeli alakulása hűen tükrözi a barokk kori zárandoklatok társadalmi szerkezetváltozását. A 17. század második felében és a 18. század első évtizedeiben az arisztokrácia tevékeny résztvevője a zárandoklatoknak, s az ábrázolások többsége is az ő megrendelésükre, magas technikai színvonalon készül, a nekik szánt kiadványformákban, összetett ikonográfiával jelenik meg. Amikor az 1730-as, 1740-es években a felső rétegek kezdenek visszahúzódní a zárandoklatoktól, s kezdeményező szerepüket a középső egyházi és világi, polgári rétegek veszik át, a képtermelés hirtelen fellendül, új, szélesebb rétegeknek szánt kiadványtípusok jelennek meg, a szentképek száma ugrásszerűen megnő, a technika és az ikonográfia egyszerűsödik. Az 1760-as, 1770-es évektől kezdve csaknem mindenütt észlelhető a zárandoklatok intenzitásának csökkenése, amit a legszélesebb rétegeknek szánt ábrázolások számának további növekedése sem tud ellensúlyozni. A zárandoklatokat korlátozó II. József féle intézkedésekkel egy időben az ábrázolások száma is visszaesik, majd a századfordulón a zárandoklatok újjáélesztését célzó egyházi törekvések eredményeként lassan ismét emelkedni kezd. Ekkor azonban a zárandoklatokban már csaknem kizárólag az alsó rétegek vesznek részt, az ábrázolások megjelenése tovább egységesül, ikonográfiája elszegényedik, az egy ideig még tovább élő barokk jegyek pedig az új előállítási technikák térhódításával fokozatosan háttérbe szorulnak.

A bemutatott ábrázolások jórészt átvették a középkori zárandokjelvények funkcióit, kiemelkedő szerepet játszottak a zárandokhelyek kultuszának kialakulásában és terjesztésében, s mintegy kicsiben tükrözik a zárandoklatokban kifejezésre jutó társadalmi tapasztalatok alakulását.³⁹⁾ A 17. század végén és a 18. század elején a szentképek hűen közvetítik a barokk kori zárandoklatok kezdeteit meghatározó problémákat, a török elleni küzdelmet és az ellenreformációt, s rávilágítanak a kegyképek kultuszá-

nak politikai (hadászati, az elszakadt országrészeket egyesítő) jelentőségére. A kultusz középpontjában álló tárgynak tulajdonított csodatévő erő a 18. század első évtizedeitől kezdve a szentképekhez is hozzákapcsolódik, s így ezek az ábrázolások mintegy megsokszorozzák a kegyhelyek thaumaturgikus funkcióját. Ahogy a zarándoklatok a vallási ismeretanyagok és kultuszformák elsajátításának egyik fontos alkalmi, úgy ezek az ábrázolások a zarándoklatok élményének mintegy a sűrített foglalatai, emlékének hatékony őrzői, s ezáltal az egyházi pasztorációs gyakorlat egyik fontos eszközei. Ezzel párhuzamosan a zarándoklatok szerepet játszanak a különböző társadalmi rétegek műveltségéhez tartozó elemek közvetítésében, amihez változatos ikonográfiájukkal ezek az ábrázolások is jelentősen hozzájárulnak. A zarándoklatok végül erősítik a különböző társadalmi (nemzeti, etnikai, táji, települési, foglalkozási stb.) csoportok összetartozását, s ez az ábrázolások különböző motívumaiban is megragadható.

A vizsgált forrásanyag művészeti összetevőit alapvetően meghatározza az ábrázolások instrumentális jellege. A befogadók számára nem elsősorban a képek esztétikai értéke, hanem az általuk megjelenített tartalom és a mindennapi használat lehetősége volt a fontos. A kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolások a sokszorosított grafika más műfajaihoz hasonlóan többnyire olyan univerzális képi nyelven szólnak, amely a társadalom kevésbé képzett, alsó rétegeinek is hozzáférhető volt, s azt mondhatjuk, ez az átfogó képi világ volt az egyik leglényegesebb, amellyel ezek a rétegek közelebbi, tartósabb kapcsolatba kerültek. Így ezek a metszetek a magas művészet formáinak különböző szintű közvetítésével nemcsak egy új látásmód kibontakozását segítették elő, hanem jelentős szerepük volt az említett rétegek gondolkodásának, magatartásának és vallásos tudatának alakításában is. Mindebből következik, hogy bár a történeti stílusok lecsapódásai a lapokon jól nyomon követhetők, az esztétikai kategóriáknak és a hagyományos stílusfogalmaknak csupán másodlagos jelentőséget tulajdoníthatunk, s helyettük intencionális, funkcionális és befogadástörténeti szempontok léptek előtérbe.

A 17. század második és a 18. század első felében az ábrázolások túlnyomó többségét Magyarország számára is dolgozó külföldi mesterek készítették, hozzájuk a 18. század közepétől a hazai metszők lassan növekvő csoportja kapcsolódik. Ezeknek a metszőknek egy része kiemelkedő kvalitásokkal, ugyanakkor a megrendelők igényeinek megfelelően többféle kompetenciával is rendelkezett, s mintegy a tolmács szerepét betöltő, ún. kétnyelvű művész volt, aki ezekkel a munkáival jelentős feladatot vállalt a magas művészet előképeinek közvetítésében a szélesebb társadalmi rétegek felé. Az ikonográfia, a motívikus összefüggések és a stílus vizsgálata azt mutatja, hogy – a mennyiségi különbségeket és az ábrázolások valamivel későbbi magyarországi megjelenését figyelmen kívül hagyva – nincs lényegbevágó tartalmi, formai és színvonalbeli eltérés a bajor–osztrák területek kegyhelyeinek és a hazai zarándokhelyeknek a képanyaga között, ami egyrészt onnan érthető, hogy ezeket a metszeteket részben ugyanazok a mesterek készítették. Másfelől az ábrázolások keletkezési folyamatát és egymással való kapcsolatát vizsgálva megállapítható, hogy az önálló koncepciók mellett mindenekelőtt a korábbi grafikai előképek játszottak jelentős szerepet, az alkal-

mazás módja a legapróbb részletek mechanikus átvételétől a stilizáláson, új tartalmi és formai elemek hozzáadásán át a kevésbé fontosnak tartott motívumok elhagyásáig terjed. A sokszorosított grafika általános motívumkincsének felhasználása mellett a metszők olyan ikonográfiai elemeket, szerkesztési elgondolásokat is létrehoztak és alkalmaztak, amelyek ezeknek az ábrázolásoknak sajátos jellemzői, s amelyek a képeknek szánt célok eléréséhez hatásos eszköznek bizonyultak.

Mivel a kutatás első lépéseként az egykor létező anyagnak nyilvánvalóan csak egy kis részét tudtuk számba venni, s ezt az így is meglehetősen összetett forráscsoportot csupán néhány szempontból vettük szemügyre, és a részvizsgálatok helyett az egész jelenség bemutatására törekedtünk, a további kutatások több ponton módosíthatják következtetéseinket. Részletes elemzést kívánnak például a szentképek további tematikus csoportjai, ami jó lehetőséget ad majd a bemutatott forrásanyag összevetésére a sokszorosított grafika más műfajaival. De a kegyhelyekhez kapcsolódó ábrázolásművekről kapott kép is csak akkor lehet teljes, ha a vizsgálat időbeli határait kitérítjük a műfaj újabb kori megjelenési formáira, és egy-egy kegyhely lehetőleg teljes anyagán azt vizsgáljuk, mi és hogyan élt tovább ezekből az alkotásokból a 19. századi acélmetszeteken, litográfiákon és más nyomatokon. Ahogyan egy-egy szentképgyűjtemény kegyhelyekkel kapcsolatos teljes anyaga valamilyen módon tükrözi egy kisebb terület zárandoklatainak szerkezetét, úgy a metszetek példányainak előfordulása a különböző gyűjteményekben hozzájárulhat a zárandokhelyek vonzaskörzetének, a kultusz intenzitásának változásáról alkotott kép árnyaltabbá tételéhez.⁴⁰ Külön témakört jelent a kegyhelyekhez kapcsolódó egyéb devóciós másolatok részben a metszetek által is inspirált csoportjának elemzése és összevetése a sokszorosított ábrázolásokkal. Mindezek a kérdések jelzik a kutatás további feladatait.

JEGYZETEK

Kutatástörténeti áttekintés

- 1) Meyer 1872–1885., Apell 1880., Thieme – Becker 1907–1950.
- 2) Stillfried 1879., Wibiral 1909., Schott 1924. vö. Riggs 1983.
- 3) Bertarelli – Novati 1911., Novati 1912., Bertarelli 1974.
- 4) Schenda 1984. 164., Moser 1986.
- 5) van Heurck 1922.
- 6) Felsorolásuk Pesch 1983. 11.
- 7) van Heurck 1930., Spamer 1930.
- 8) Spamer 1970.
- 9) Kriss 1937.
- 10) Kriss 1953–1956.
- 11) Brückner 1985. 137.
- 12) Gugitz 1950.
- 13) Gugitz 1955–1958.
- 14) Így pl. Slg. P. Justin Fitz, Stift Lilienfeld: Gugitz 1955–1958. 2. 235., Slg. Stephanie Neusser, Eggenburg: Gugitz 1955–1958. 2. 277., Stift Klosterneuburg.
- 15) Harms – Paas – Schilling – Wang 1983.
- 16) Riedl 1954., Riedl – Klier 1958., Brednich 1974.
- 17) Huber 1983.
- 18) Haeseryn 1972., Dröge 1985.
- 19) Kotzur 1985.
- 20) Scharfe 1968.
- 21) Wildhaber 1972.
- 22) Schmidt 1970.
- 23) Dünninger 1982.
- 24) I Mille Santuari . . . 1960., Henggeler 1968., Greco no. 2. 1982., Brückner 1982., Döring – Dünninger – Metten – Schopf 1982.
- 25) Bleibrunner 1971.
- 26) Adrichen 1918–1919., Lommel 1937., Schmitt 1947., Kunczyńska-Iracka 1978.
- 27) Lauter 1967.
- 28) Plück 1982.
- 29) Schopf 1982.
- 30) Gebhard 1954., Aurenhammer 1956., Grabner 1972., Assmann 1983., Kolb 1985. vö. Lexikon der Marienkunde 1959–1967.
- 31) Assmann 1976., Dünninger 1984., 1985.
- 32) Kretzenbacher 1951., 1977.
- 33) Barioli 1958.

- 34) Vroomheid per dozijn. 1982.
- 35) Wallfahrten im Burgenland 1983., Kriss-Rettenbeck – Möhler 1984., Raff 1984.
- 36) Populäre Druckgraphik Europas. München, 1967–
- 37) Toschi 1967., Adhémar 1968., de Meyer 1970., Durán Sanpere 1971., Brückner 1975.², Claudon-Adhémar 1975. vö. de Meyer 1962.
- 38) Grabowski 1970., Otto-Weissowa 1970.
- 39) Schenda 1970., 1976., Brednich – Brückner – Pieske – Thamm – Uther 1977., Brückner 1981., Bringéus 1981., 1982.
- 40) Brückner 1979.
- 41) OSzK/I (A gyűjteményekre utaló rövidítések feloldását l. a katalógus rövidítésjegyzékében.) Jordánszky 1836.
- 42) Tüskés 1986. 25–29.
- 43) Így pl. Jordánszky 1836. 50–51., 112.
- 44) Jordánszky 1836. 42. (vö. Kat. 199.), 49. (vö. Kat. 363.), 72. (vö. Kat. 369.)
- 45) Így pl. Balogh 1872. 461., 465., 468. stb. További munkái: Balogh 1864., 1865.
- 46) Balogh 1872. 528.
- 47) PKGy: A győri püspökségei Conservatórium jegyzőkönyve.
- 48) PKGy E XXXIX b. 48.
- 49) PKGy E XXXIX b. 49. Ebenhöch egyháztörténeti tárgyú munkája: Ebenhöch 1869.
- 50) Így pl. Mohl 1894., 1895., 1896.
- 51) PKGy M sz. n.
- 52) Némethy 1876., 1886. A külföldi előállítású szentképek hazai terjesztéséhez vö.: Lyturgikus képek. 1883.
- 53) Merényi 1895. 255.
- 54) Pacher 1912.
- 55) Schoen 1935.
- 56) Jajczay é. n., Endrédy 1948.
- 57) Takács 1942., Tamás 1948.
- 58) Csatkai – Frey 1932.
- 59) Csatkai 1942a. 307., 1942b., 1943. Majer Istvánhoz vö.: Dr. Majer István praelátus 1882., Mutatvány az „Ezer műkereszt” című munkából 1883., Majer István írói jubileuma 1885., F. Sz. 1894.
- 60) Csatkai 1963.
- 61) LFM ltsz. 437–439.
- 62) LFM ltsz. 436.
- 63) LFM ltsz. 440.
- 64) LFM ltsz. 489.
- 65) LFM ltsz. 490.
- 66) LFM ltsz. 492.
- 67) LFM ltsz. 491. Az egyes levelek számozatlanok.
- 68) Bálint 1944.
- 69) Bálint 1966., 1976.², 1977., 1976–1980., 1981., 1983.
- 70) Bálint 1977. I. 385. 4. j.
- 71) BS MFM. BS BP
- 72) BS MFM
- 73) Viski 1931.
- 74) Bonomi 1940.
- 75) Manga 1951., 1972. 72–73.
- 76) Weiner 1964., 1981. 16–17.
- 77) K. Csilléry 1971. 78–79.

- 78) Pogány 1959., 1978.
- 79) Varga 1973., 1974.
- 80) Pataky 1951.
- 81) Magyarország Műemléki Topográfiaja. 1948–
- 82) Rózsa 1963.
- 83) B. Nagy 1977.
- 84) Vayerné Zibolen 1981.
- 85) Boros 1985. 47.
- 86) Galavics 1973. 53.
- 87) Szilárdfy 1971., 1979., 1981.
- 88) Szilárdfy 1984.
- 89) Tüskés – Knapp 1982., Tüskés 1985.
- 90) Tüskés 1984. 57–81., Tüskés – Knapp 1985b.
- 91) Knapp 1984. 99–109., Tüskés – Knapp 1985a. 97–98.
- 92) DM
- 93) TA
- 94) DIV A gyűjteményről adott tájékoztatásért, valamint az innen származó anyag rendelkezésre bocsátásáért Lengyel Lászlónak mondunk köszönetet.
- 95) A további kutatás feladata fényt deríteni arra, hogy az itt gyűjtőként szereplő Balogh Ágost azonos személy-e a korábban említett Augustus Florianus Balogh felsőkocskóci plébánossal.
- 96) Berta 1984a., 1984b.

A forrásanyag bemutatása

- 1a) Catalogo delle stampe . . . 1778.
- 1) Botth 1751.
- 2) (1767. június vége:) „A. V. P. Superior curavit per F. Hyacinthum delinensi Imaginem B. M. V. Besnyőiensis, delinentionem misit Viennam Domino Winkler, qui eam cupro incidit, et 800 Imagines impressas transmisit. Cuprum constabat 2 fl., Imagines vero 5 fl., quos Excellentissima Domina Comitissa fundatrix persolvi curavit.” *Historia Domus Besnyőiensis* . . . 58.
- 3) Ordinánsz 1831. 51–54.
- 4) Ordinánsz 1831. 53.
- 5) A trinitárius rend grafikusokat foglalkoztató mecénási tevékenységének szép példája az 1739-ben megjelent nagyszabású rendtörténet. Az egész oldalt betöltő rézmetszetű illusztrációk többségét – részben szerzetesek rajzvázlatainak felhasználásával – A. és J. Schmuzer készítette, köztük több magyarországi rendház (részint egyben kegyhely) látképe is megtalálható. Joannes a S. Felice 1739.
- 6) Pacher 1912. 253–256.
- 7) Bohacz ekkor átad egy másik személy gyógyulásáról szóló tanúsítványt, majd saját csodás látomásáról tesz bizonyosságot. *Libellus* . . . 2. füzet, 13. 1752. szept. 26-án Bohacz egy újabb tanúsítványt küld saját csodás gyógyulásáról (*Libellus* . . . 5. füzet, 6.), s ugyanő már 1751. nov. 14-én is megírt egy tanúsítványt egy másik bécsi polgár esetéről (*Libellus* . . . 2. füzet, 10.).
- 8) *Rechtshandel* . . . sz. n.
- 9) Vö. Wonisch 1916. 35. 15. kép, 36. 16. kép, 39. 20. kép. A dömölki gyónócédulák előállítására szolgáló nyomólemez, melyre négyszer metszették rá a kegyesobrot a megfelelő szöveggel, ma a celdömölki kegytemplom múzeumában található.
- 10) Gugitz 1950. 86.
- 11) Takács Lajos 1951., 1953., Pogány 1959. 73–79.
- 12) Bonomi 1940.
- 13) Wunder-schneinender Wald-schatten . . . 1763. 2.

- 14) Tüskés 1986. 219–220.
- 15) Erneuerter vor mehr . . . 1764. 150–151.
- 16) Wahre und ausführliche Beschreibung . . . 1735. 173., 176.
- 17) Libellus . . . 2. füzet, 10.
- 18) Vö. Berke 1765. 14–15., 45.
- 19) Sebacher 1703.
- 20) Nem találtunk példát J. E. Mansfeld nagyméretű kompozíciójának előképként való felhasználására, amely a kegyképet az oltáregyüttesbe illeszti. (A nyomólemez és egy levonat a győri Püspöki Könyvtárban található.)
- 21) A kiadvány általunk használt példányaiban ez a metszet nem található. Leírja Pataky 1951. 167. 14., fényképét közli B. Nagy 1977. 10. kép.
- 22) Zwey tractätlein . . . 1716. A mű általunk használt példányában (Burgenländisches Landesbibliothek, Eisenstadt) a metszet nem található. Egy példányát a Burgenländisches Landesmuseum, Eisenstadt őrzi (KS 945.). Közli: Haydn-Museum Eisenstadt . . . 1980. Nr. 119. és Csatkai – Frey 1932. 98. 103. kép.
- 23) J. A. Pfeffel 1698-ban készült tézislapja a pócsi kegyképet a zentai csata allegorikus kompozíciójába helyezi. Szilárdfy 1984. 19. kép.
- 24) Huebers 1708. A F. L. Winckelman által tervezett, A. d. Kohlo által rézbe metszett ábrázolás közli Csatkai – Frey 1932. 230. 262. kép.
- 25) Romer 1667. 348–349. oldal között.
- 26) Documenta Artis Paulinorum. 1975–1978. 1. 283.
- 27) Documenta Artis Paulinorum. 1975–1978. 1. 328–329.
- 28) Documenta Artis Paulinorum. 1975–1978. 2. 330.
- 29) Magyar Történeti Képcsarnok T. 6430. Közli: Magyarország Műemléki Topográfiaja. Nógrád megye. 1954. 280. 264. kép.
- 30) Szilárdfy 1984. 20. kép kommentárja.
- 31) Erre való felszólítás olvasható a Wahre und ausführliche Beschreibung . . . 1735. 176. oldal utáni 2. számozatlan oldal alján.
- 32) Tüskés 1986. 153.
- 33) Bálint 1976–1980. III. 375.
- 34) Tüskés 1986. 153., 224.
- 35) Wahre und ausführliche Beschreibung . . . 1735. 176.
- 36) Bleibrunner 1971. 13.
- 37) Tüskés 1986. 299–314.
- 38) Tüskés 1985.
- 39) Vö. Tüskés 1986. 335–345.
- 40) Dünninger 1982. 152–154.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Adhémar, J.
1968 Populäre Druckgraphik Europas: Frankreich vom 15. bis zum 20 Jahrhundert. München
- Adrichen, D. van
1918–1919 De devotieprentjes van O. L. Vrouw „Sterre der Zee” te Maastricht. Gildeboek 1, 60–64.
- Apell, A.
1880 Handbuch für Kupferstichsammler, oder Lexikon der vorzüglichsten Kupferstecher des XIX. Jahrhunderts welche in Linienmanier gearbeitet haben, sowie Beschreibung ihrer besten und gesuchtesten Blätter. Leipzig (Reprint: Walluf bei Wiesbaden 1972.)
- Assmann, D.
1976 Grundzüge einer Wallfahrtskunde von Tirol. Mannus 2. 70–88.
1983 Berühmte Marien-Gnadenbilder im 17. Jahrhundert. Die Wandgemälde im Kreuzgang des Stiftes Schlierbach. Oberösterreichische Heimatblätter 4, 263–302.
- Aurenhammer, H.
1956 Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreichs in der Barockzeit. Der Wandel ihrer Ikonographie und ihrer Verehrung. Wien
- Balogh Ágost
1864 Bosnyák Zsófia. Magyar Sion 176–183.
1865 Palugyay György vértanú lelkész. Magyar Sion 665–671.
- Balogh, Augustus Florianus
1872 Beatissima Virgo Maria Mater Dei, qua Regina et Patrona Hungariorum. Agriae
- Barioli, G.
1958 Mostra dei Remondini, calcografi stampatori bassanensi. Bassano: Stamperia (Katalógus). Vicenzi
- Bálint Sándor
1944 Boldogasszony vendégségében. Budapest
1966 A szeged-alsóvárosi templom. Budapest
1976² Karácsony, húsvét, pünkösöd. Budapest

- 1976–1980 A szögedi nemzet. I–III. Szeged
 1977 Ünnepi kalendárium. I–II. Budapest
 1981 A hagyomány szolgálatában. Budapest
 1983 Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom. Budapest
- Berke, Petar
 1765 Kinch Oszebuini . . . Zagrebu
- Berta István
 1984a A Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma. Budapest
 1984b A Kiscelli Szűz Mária. A kegyszobor közelről. Kiállítás a Kiscelli Múzeumban 1984. október 5. – november 4. (Kiállításvezető.) Budapest
- Bertarelli, A.
 1974 La stampe popolari italiane. ed. Clelia Alberici. Milano
- Bertarelli, A. – Novati, F.
 1911 Piano analitico della Mostra d'Iconografia Popolare Italiana ordinata da – Roma
- Bleibrunner, H.
 1971 Andachtsbilder aus Altbayern. München
- Bonomi, E.
 1940 Die Verbreiter von Flugblattedruckten im Ofner Bergland. Das deutsche Volkslied 7/8. 61–63.
- Boros László
 1985 A pécsi székesegyház a 18. században Budapest
- Both Jakab
 1751 Szent Felix iffűrül és martyrrül predikáció. . . . Pozsony
- Brednich, R. W.
 1974 Die Liedpublizistik in Flugblatt des 15. bis 17. Jahrhunderts. I–II. Baden-Baden
- Brednich, R. W. – Brückner, W. – Pieske, Ch. – Thamm, M. – Uther, H. J.
 1977 Bildquellen, Bildzeugnisse. Enzyklopädie des Märchens Lfg. 1/2. 328–373.
- Bringéus, N.-A.
 1981 Ethnologische Bildforschung. Ethnologia Europaea 6–17.
 1982 Volkstümliche Bilderkunde. München
- Brückner, W.
 1975² Populäre Druckgraphik Europas: Deutschland vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. München.
 1979 Massenbildforschung 1968–1978. Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur 130–178.
 1981 „Bildlore“ und nonverbale Kommunikation. Ethnologia Europaea 18–22.
 1982 Wallfahrt – Pilgerzeichen – Andachtsbild. Aus der Arbeit am Corpuswerk der Wallfahrtsstätten Deutschlands: Probleme, Erfahrungen, Anregungen. Würzburg
 1985 Edel-Porno in der Laudongasse. Bayerische Blätter für Volkskunde 2, 131–139.

- Catalogo delle stampe in rame, in legno ec. ... in Bassano ... di Giuseppe Remondini e figli ...
 1778 (Venezia)
- Claudon-Adhémar, C.
 1975 Populäre Druckgraphik Europas: Rußland vom 16. bis zum Beginn 20. Jahrhunderts. München.
- Csatkai Endre
 1942a Soproni vonatkozású kis szentképek. Soproni Szemle 3. 306–308.
 1942b A kis ájtatossági kép. Kis-Grafika 16.
 1943 Májer István, a régi magyar kisgrafika szerény munkatársa. Kis-Grafika 25.
 1963 Pozsonyi képzőművészek és iparművészek 1750–1850 között. Művészettörténeti Értesítő 18–28.
- Csatkai, A. – Frey, D.
 1932 Die Denkmäler des politischen Bezirkes Eisenstadt und der freien Städte Eisenstadt und Rust. Wien
- K. Csilléry Klára
 1971 Magyar népi grafika. Néprajzi Értesítő 63–82.
- Documenta Artis Paulinorum
 1975–1978 1–3. Budapest
- Döring, A. – Dünninger, H. – Metten, R. – Schopf, H.
 1982 Kurzkataloge der volkstümlichen Andachtsstätten der Erzdiözese Freiburg und der Diözesen Limburg, Mainz, Rottenburg–Stuttgart und Speyer. Würzburg
- Dröge, K.
 1985 Sprüche zur Konfirmation Bilder zur Erstkommunion. Detmold
- Durán Sanpere, A.
 1971 Populäre Druckgraphik Europas: Spanien vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. München
- Dünninger, H.
 1982 Kleine Andachtsbilder als Indikatoren für Wallfahrt. in: Brückner, W. 1982. 149–160.
 1984 Wahres Abbild. Bildwallfahrt und Gnadenbildkopie. in: Kriss-Rettenbeck, L. – Möhler, G. 1984. 274–283.
 1985 Ablaßbilder. Zur Klärung der Begriffe „Gnadenbild“ und „Gnadenstätte“. Jahrbuch für Volkskunde 51–91.
- Ebenhöc Ferencz
 1869 Győrmegeyi egyházállapotok 1698-ban. Magyar Sion 410–427., 499–512., 576–592., 654–676.
- Endrédi Zoltán Sándor
 1948 Boldogasszony Sopron felett. Sopron
- Erneuerter vor mehr, als fünf hundert Jahren wunderbar-entsprungener Marianischer Gnaden-Brunn ...
 1764 Preßburg

F. Sz.

1894 Majer István püspök emlékezete. Magyar Sion 893–901.

Galavics Géza

1973 Későreneszánsz és korabarokk. in: Művészettörténet – tudománytörténet. (Szerk. Aradi Nóra) Budapest 41–90.

Gebhard, T.

1954 Die marianischen Gnadenbilder in Bayern. Beobachtungen zur Chronologie und Typologie. in: Kultur und Volk. Festschrift für G. Gugitz zum 80. Geburtstag. Wien 93–116.

Grabner, E.

1972 Maria vom guten Rat. Ikonographie, Legende und Verehrung eines italienischen Kultbildes. in: Volkskunde. Fakten und Analysen. Festgabe für Leopold Schmidt. Wien 327–338.

Grabowski, J.

1970 Ludowe obrazy drzeworytnicze. Warszawa

Greco no. 2.

1982 Historie religieuse moderne et contemporaine. Paris

Gugitz, G.

1950 Das kleine Andachtsbild in den österreichischen Gnadenstätten. Wien

1955–1958 Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch. 1–5. Wien

Haeseryn, R.

1972 Eerste en Plechtige Communie, vroeger en nu. Oostvlaamse Zanten 47, nr. 3. 106–120.

Harms, E. – Paas, J. R. – Schilling, M. – Wang, A.

1983 Illustrierte Flugblätter des Barock. Eine Auswahl. Tübingen

Haydn-Museum Eisenstadt

1980 (Katalog) Eisenstadt

Henggeler, R.

1968 Helvetia Sancta. Heilige Stätten des Schweizerlandes. Einsiedeln

van Heurck, E. H.

1922 Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins. Anvers

1930 Les Images de Dévotion Anversoises du XVIIe au XIXe siècle. Antwerpen

Historia Domus Besnyöiensis incipit 1763.

Máriabesnyő, Plébániai Levéltár

Huber, E. J.

1983 Beichtzettel. Funktionen kirchlicher Gebrauchsgraphik bei den Ostersakramenten. Jahrbuch für Volkskunde 182–207.

Huebers, R. M.

1708 Anathema Mariano-Theologicum inter publica patriae suspiria. h. n.

Jajczay János

é. n. A megszentelt Pest-Buda. Budapest

- Joannes a S. Felice
1739 *Annalium Provinciae Sancti Josephi Ordinis Excalceatorum Sanctissimae Trinitatis* . . . Viennae
- Jordánszky Elek
1836 Magyar Országban, s az ahoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem Képeinek rövid leírása. Posen
- Knapp Éva
1984 Barokk kori mirákulumos könyvek magyarországi búcsújáráshelyekről. Diss. Budapest
- Kolb, K.
1985 *Typologie der Gnadenbilder*. in: Beinert, W. – Petri, H.: *Handbuch der Marienkunde*. Regensburg 849–873.
- Kotzur, R.
1985 *Missionsbildchen. Graphische Andenken an Volksmissionen im deutschsprachigen Raum zwischen 1850 und 1920*. *Jahrbuch für Volkskunde* 143–202.
- Kretzenbacher, L.
1951 *Maria Steinwurf. Ikonographie, Legende und Verehrung eines „verletzten Kultbildes“*. Aus *Archiv und Chronik. Blätter für Seckauer Diözesangeschichte* 4, 66–83.
1977 *Das verletzte Kultbild. Voraussetzungen, Zeitschichten und Aussagewandel eines abendländischen Legendentypus*. München
- Kriss, R.
1937 *Die Schwäbische Türkei*. Düsseldorf
1953–1956 *Die Volkskunde der Altbayrischen Gnadenstätten I–III*. München–Pasing
- Kriss-Rettenbeck, L. – Möhler, G.
1984 *Wallfahrt kennt keine Grenzen. Themen zu einer Ausstellung des Bayerischen Nationalmuseums und des Adalbert Stifter Vereins*, München. München – Zürich
- Kunczyńska-Iracka, A.
1978 *Malarstwo Ludowe kregu Czestochowskiego*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdansk
- Lauter, Ch.
1967 *Die Ursprungslegenden auf den österreichischen Wallfahrtsbildchen*. Wien
Lexikon der Marienkunde
1959–1967 A–E. Regensburg
- Libellus . . . continuatarum Gratiarum ab annis . . . (1–20 füzet, 1750. szept. 14. – 1773. máj. 29.)
Pannonhalmi Bencés Levéltár, *Naplók* Ia/5. 20 füzet
- Lommel, L.
1937 *Magna Patrona. Alte Andachtsbilder der Trösterin*. *Academia no. de Paques* 7–8.

- Lyturgikus képek
1883 Magyar Sion 201–204.
- Magyarország Műemléki Topográfiája. I–
1948– Budapest
- Majer István írói jubileuma
1885 Magyar Sion 481–499., 561–585., 641–659.
- Dr. Majer István praelátus
1882 Magyar Sion 950–951.
- Manga János
1951 Betyárdarstellung auf den Schnitzereien ungarischer Hirten. Acta Ethnographica II. 217–257.
1972 Magyar pásztorfaragások. Budapest
- Merényi Lajos
1895 Herzeg Esterházy Pál nádor 1635–1713. Budapest
- Meyer, J. et al.
1872–1885 Allgemeines Künstlerlexikon, unter Mitwirkung der namhaftesten Fachgelehrten des In- und Auslandes. I–III. Leipzig
- de Meyer, M.
1962 De volks- en klederprent in de Nederlanden van de 15e tot de 20e eeuw. Antwerpen – Amsterdam
1970 Populäre Druckgraphik Europas: Niederlanden vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. München
- I Mille Santuari mariani d'Italia illustrati
1960 Roma
- Mohl, A.
1894 (1900²) Der Gnadenort Loreto in Ungarn. Raab
1985 Geschichte des Ortes und der Pfarre Stotzing. Raab
1896 Wimpassing. Geschichtlich dargestellt. Eisenstadt
- Moser, O.
1986 Die Bilderhändler von Tesino und Remondini in Bassano. Vortrag im Österreichischen Museum für Volkskunde (Wien) am 14. März 1986. (Volkskunde in Österreich 21. 3. 1–2.)
- Mutatvány az „Ezer műkereszt” című munkából
1883 Magyar Sion 620–622.
- B. Nagy Margit
1977 Adalékok a mikolai Mária-ikon történetéhez. in: —: Stílusok, művek, mesterek. Bukarest 24–31.
- Némethy Lajos
1876 Nagyboldogasszonyról nevezett budapestvári főtemplom történelme. Esztergom
1886 A budapest-vízivárosi Erzsébetiek. Budapest

- Novati, F.
1912 *Intorno all'origine e alla diffusione delle stampe popolari*. in: *Atti del primo congresso di Etnografia Italiana*. Perugia
- Ordinánsz Konstantin
1831 *Libanus havasi alatt . . .* Szeged
- Otto-Weissowa, W.
1970 *Polska Grafika Ludowa*. Muzeum Etnograficzne w Krakowie. Kraków
- Pacher Donát
1912 *A dömölki apátság története*. Budapest
- Pataky Dénes
1951 *A magyar rézmetszés története*. Budapest
- Pesch, D.
1983 *Wallfahrtsfähnchen*. Religiöse Druckgraphik. Bestandskatalog. Köln
- Plück, B.
1982 *Die baden-württembergischen Wallfahrtsbildchen der Sammlung Hofmann*. in: Brückner, W. 1982. 47–148.
- Pogány Péter
1959 *Folklór és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán (1770–1823)*. Budapest
1978 *A magyar ponyva tüköre*. Budapest
- Raff, Th.
1984 *Wallfahrt kennt keine Grenzen*. Ausstellung im Bayerischen Nationalmuseum, München 28. Juni bis 7. Oktober 1984. München
- Rechtshandel des Abtes von Dömölk (Ungarn) wegen der Selbständigkeit der Abtei aus dem 50-er Jahren des 18. Jahrhunderts
Bibliothek Göttweig, ohne Sign.
- Riedl, A.
1954 *Wallfahrtsstätten*. Lieder und Gebete im Burgenland. *Volk und Heimat* nr. 7–15.
- Riedl, A. – Klier, K. M.
1958 *Lied-Flugblattdrucke aus dem Burgenland*. Eisenstadt
- Riggs, T. A.
1983 *The Print Council Index to Oeuvre-Catalogues of Prints by European and American Artists*. Millwood – London – Schaan
- Romer, A. M.
1667 *Servitus Mariana . . .* Viennae
- Rózsa György
1963 *Budapest régi látképei (1493–1800)*. Budapest
- Scharfe, M.
1968 *Evangelische Andachtsbilder*. Stuttgart
- Schenda, R.
1970 *Volk ohne Buch*. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770–1910. Frankfurt/Main

- 1976 Die Lesestoffe der kleinen Leute. Studien zur populären Literatur im 19. und 20. Jahrhundert. München
- 1984 Der Bilderhändler und seine Kunden im Mitteleuropa des 19. Jahrhunderts. *Ethnologia Europaea* 163–175.
- Schmidt, L.
1970 Ein spätbarockes Gebetbuch aus Hochneukirchen und seine Andachtsbild-Einlagen. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* 410–421.
- Schmitt, G.
1947 Bildwerke, Bilder und kleinere Andachtsbilder U. L. Frau von Luxemburg, de Consolatrix Afflictorum. *Revue* 3, no. 9, 226–228.
- Schoen Arnold
1935 Óbuda múltjából. Budapest
- Schopf, H.
1982 Zur Drucktechnik baden-württembergischen Wallfahrtsbildchen. in: Brückner, W. 1982. 161–170.
- Schott, F.
1924 Der Augsburger Kupferstecher und Kunstverleger Martin Engelbrecht und seine Nachfolger. Augsburg (Reprint: Walluf bei Wiesbaden 1972.)
- Sebacher, J. K.
1703 Der zum vierten erbaute Tempel Salomon . . . Tyrnau
- Spamer, A.
1930 (1980²) Das kleine Andachtsbild vom XIV. bis zum XX. Jahrhundert. München
1970 Der Bilderbogen von der „Geistlichen Hausmagd“. Göttingen
- Stillfried, H. G.
1879 Leben und Kunstleistungen des Malers und Kupferstechers Georg Philipp Rugendas und seiner Nachkommen. Berlin
- Szilárdfy Zoltán
1971 Egy ercsi délszláv képes ponyvairat ismertetése. *Fejérmegyei Történeti Évkönyv* 5. 157–168.
1979 Kegyeképtípusok a pestisjárványok történetében. *Orvostörténeti Közlemények Suppl.* 11–12. 207–236.
1981 Magyar barokk szentképek. *Művészettörténeti Értesítő* 2, 114–135.
1984 Barokk szentképek Magyarországon. Budapest
- Takács Ince
1942 Magyar ferences aszketikus élet és aszketikus kiadványok különös tekintettel a XVII. és XVIII. századra. Budapest
- Takács Lajos
1951 Népi verselők, hírversírók. *Ethnographia* 1–49.
1953 A képmutogatás kérdéséhez. *Ethnographia* 87–103.
- Tamás Péter
1948 Telek József élete és műve. Budapest

- Thieme, U. – Becker, F.
1907–1950 Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Leipzig.
- Toschi, P.
1967 Populäre Druckgraphik Europas: Italien vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. München
- Tüskés Gábor
1984 Fejezet a 18. századi vallási ponyvairodalom történetéből. Diss. Budapest
1985 A barokk kori magyarországi búcsújáráshelyek katalógusa. (Kézirat.) Budapest
1986 Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében. Kandidátusi értekezés. Budapest
- Tüskés Gábor – Knapp Éva
1982 Egy dunántúli búcsújáráshely a XVIII. században. (A homokkomáromi mirákulumos könyv tanulságai. 1751–1786) Ethnographia 2, 269–291.
1985a Egy feltáratlan forráscsoport: barokk kori mirákulumos könyvek magyarországi búcsújáráshelyekről. Irodalomtörténeti Közlemények 1, 90–100.
1985b Fejezet a 18. századi vallási ponyvairodalom történetéből. Irodalomtörténeti közlemények 3.
- Varga Zsuzsanna
1973 A népi vallásosság tárgyainak gyarapodása. Néprajzi Értesítő 152–164.
1974 Népi funkciójú képek és szobrok kutatásáról. Ethnographia 454–465.
- Vayerné Zibolen Ágnes
1981 Gritner J. magyarországi munkásságának körvonalai. Ars Hungarica 2, 225–231.
- Viski, K.
1931 Gravures sur bois populaires roumainnes de Transylvanie. Budapest
- Vroomheid per dozijn.
1982 Utrecht
- Wahre und außführliche Beschreibung deß Ursprungs deß Wunderbar-Weynenden . . . Gnaden Bilds . . .
1735 Clausenburg
- Wallfahrten im Burgenland
1983 Ausstellung 12. Mai – 2. Oktober 1983. Diözesanmuseum Eisenstadt. (Kiallításvezető.)
- Weiner, Piroska
1964 Formes a pain d'épice en bois sculpté. Budapest
1981 Faragott mézeskalácsformák. Budapest
- Wibiral, F.
1909 Das Werk der Grazer Stecherfamilie Kauperz. Graz
- Wildhaber, R.
1972 Drei innerschweizerische Musterbücher für Andachtsbilder. in: Volkskunde. Fakten und Analysen. Festgabe für Leopold Schmidt. Wien 443–453.

Wonisch, O.

1916 Die Gnadenbilder Unserer Lieben Frau in Maria-Zell. St. Lambrecht –
Maria-Zell

Wunder-scheinender Wald-schatten . . .

1763 Ofen

Zwey tractätlein von Berg Calvari bey Eysenstadt . . .

1716 Wienn

BAROCKZEITLICHE WALLFAHRTSBILDCHEN AUS UNGARISCHEN WALLFAHRTSORTEN

(Zusammenfassung)

Der Band gibt einen Einblick in den Vorarbeiten für eine größere Arbeit, deren Ziel in der Erschließung des historischen Quellenmaterials über barockzeitliche Wallfahrtsorte in Ungarn liegt. Zur selbständigen Vorlegung und Untersuchung der Wallfahrtsbildchen innerhalb der ikonographischen Quellen haben mehrere Faktoren beigetragen. Einen Anstoß bot die Tatsache daß in den verschiedenen europäischen Ländern Publikationen über ähnliche Quellen schon vor Jahrzehnten geplant und heute auch vorbereitet werden, die durch ihre kontinuierliche Weiterführung in den kulturhistorischen, kunsthistorischen, kultgeschichtlichen und volkskundlichen Forschungen ihre Bedeutung beweisen, die ungarische Forschung hat aber diese Quellengruppe bis heute vernachlässigt. Das ungarische Material knüpft sowohl in seinen historischen Zusammenhängen als auch in seiner Erstellung und Erhaltung eng an die europäischen Traditionen dieser Art an: Einerseits werden in dieser Arbeit die Wallfahrtsbildchen des ganzen Gebiets des historischen Ungarns behandelt, andererseits wurde ein bedeutender Teil der Darstellungen von für Ungarn arbeitenden ausländischen Meistern hergestellt, schließlich ist die Erhaltung eines Teils der Bilder verschiedenen ausländischen Sammlungen zu danken. Dieses Bildmaterial ist ein wichtiger Beleg für die Wallfahrten, weist aber auch über das barockzeitliche Wallfahrtswesen weit hinaus, weil es auch einen Einblick in die bisher nur wenig bekannte visuelle Kultur der unteren und mittleren Gesellschaftsschichten gewährt. Dadurch werden die Kontakte zwischen der hohen Kultur und der Volkskultur, die historischen Zusammenhänge der gesellschaftlichen Schichtung und der Differenzierung der Kultur von einer neuen Seite beleuchtet, und es entsteht eine weitere Möglichkeit zur Untersuchung der kulturellen Vermittler zwischen den verschiedenen Schichten. Neben den eigentlichen Wallfahrtsbildchen wurden als Vergleichsmaterial auch jene Gebetsblätter, Flugschriften, Titelblätter, Buchillustrationen, Beichtzettel, Bruderschaftsbilder etc. in die Untersuchung einbezogen, die teilweise verschiedene Funktionen hatten, deren zu einem bestimmten Wallfahrtsort anknüpfende Darstellungen aber aus dem originalen Zusammenhang heraus auch in einem anderen Kontext vorkommen konnten, und z. B. konnte eine und derselbe Stich oder seine Variante als kleines Andachtsbild und auch als Titelpuffer gleichzeitig erscheinen. Andererseits ist auch ein enger ikonographischer Zusammenhang zwischen den Darstellung mit verschiedenen Funktionen zu beobachten: In mehreren Fällen läßt sich nachweisen, daß zur Darstellung

auf einem Wallfahrtsbildchen oder auf einem Gebetblatt ein Titelkupfer oder eine Buchillustration als unmittelbare graphische Vorlage diente.

Die Verbreitung der Wallfahrtsbildchen wurde durch mehreren Faktoren ermöglicht. Daraus ist die sprunghafte Erhöhung der Zahl der Wallfahrtsorte am Ende des 17. Jahrhunderts, weiterhin die Unterstützung der Wallfahrt durch führende kirchliche und weltliche Schichten hervorzuheben, außerdem brachte die konfessionelle Absonderung eine betonte Bestrebung der Gegenreformation der Bildverehrung, die allgemeine Erhöhung der Rolle des Sehens und der Sichtbarkeit, und dadurch die Herausbildung neuer bildkünstlerischen Gattungen mit sich. Die massenhafte Verbreitung des kleinen Andachtsbildes trug auch selbst viel zur Veränderung der Bildinterpretation bei, denn dadurch waren religiöse Darstellungen für die breitesten Schichten erreichbar, und zugleich die größere Unmittelbarkeit der Beziehung zum Übernatürlichen.

In der Veränderung der Produktion, der Verbreitung der Publikationstypen, der Technik, der Ikonographie und des Gebrauchs des Wallfahrtsbildchen spiegelt sich die Wandlung der gesellschaftlichen Struktur des barockzeitlichen Wallfahrtswesens getreulich wieder. In der zweiten Hälfte des 17. und in den ersten Jahrzehnten des 18. Jahrhunderts nimmt die Aristokratie an den Wallfahrten aktiv teil, und die Mehrheit der Darstellungen wird auch auf Grund ihrer Bestellung, auf hohem technischen Niveau hergestellt, und die meisten Bilder erscheinen mit einer komplizierten Ikonographie in den für sie gedachten Publikationsformen. Als sich die oberen Schichten in den 1730-er, 1740-er Jahren von den Wallfahrten langsam zurückziehen, und ihre initiative Rolle von den mittleren kirchlichen und weltlichen, bürgerlichen Schichten übernommen wird, blüht die Bilderproduktion plötzlich auf, es erscheinen neue, für die breiteren Schichten gedachte Publikationsformen, die Zahl der Wallfahrtsbildchen nimmt deutlich zu, Technik und Ikonographie werden einfacher. In den 1760-er, 1770-er Jahren ist fast überall der Rückgang der Wallfahrten zu beobachten, was auch nicht durch die weitere Erhöhung der Stückzahlen für die breitesten Schichten ausgeglichen werden kann. Gleichzeitig mit den Einschränkungen Josephs des II. für das Wallfahrtswesen geht auch die Zahl der Darstellungen deutlich zurück, und um die Jahrhundertwende beginnt sie dann als Ergebnis der kirchlichen Bestrebungen für die Wiederbelebung der Wallfahrt langsam zu steigen. Zu dieser Zeit nehmen aber an den Wallfahrten fast ausschließlich nur die unteren Schichten aktiv teil, Form und Inhalt der Bilder vereinheitlichen, die Ikonographie verarmt. Die eine zeitlang noch weiterlebenden barocken Züge werden durch die Verbreitung der neuen Herstellungstechniken immer mehr in den Hintergrund gedrängt.

Die Wallfahrtsbildchen haben teilweise die Funktionen der mittelalterlichen Pilgerzeichen übernommen, dementsprechend haben sie eine hervorragende Rolle in der Herausbildung und Verbreitung des Kults der Wallfahrtsorte gespielt, und spiegeln die Veränderung der gesellschaftlichen Erfahrungen wieder, die im Wallfahrtswesen zum Ausdruck kommen. Am Ende des 17. und am Anfang des 18. Jahrhunderts vermitteln die Bilder die Probleme, die die Anfänge des barockzeitlichen Wallfahrts-

wesens bestimmen, den Kampf gegen die Türken und die Gegenreformation, und beleuchten die politische (strategische, das zerrissene Land vereinende) Bedeutung der Verehrung der Gnadenbilder. Die wundertätige Kraft, die in erster Linie den im Mittelpunkt der Verehrung stehenden Kultgegenständen zugesprochen wurde, knüpft sich seit den ersten Jahrzehnten des 18. Jahrhunderts auch an die Wallfahrtsbildchen, und so wird die thaumaturgische Funktion der Gnadenstätten durch diese Bilder vervielfältigt. Wie die Wallfahrten eine wichtige Gelegenheit zur Aneignung religiöser Erkenntnisse und Kultformen bieten, so sind diese Darstellungen die konzentrierte Zusammenfassung und wirksamen Bewahrer des Wallfahrtserlebnisses, und dadurch ein wichtiges Mittel der kirchlichen Pastoralübung. Parallel damit spielen die Wallfahrten eine wichtige Rolle in der Vermittlung der Bildungselemente der verschiedenen Gesellschaftsschichten, wozu auch diese Bilder durch ihre wechselvolle Ikonographie wesentlich beitragen. Die Wallfahrten stärken schließlich die Zusammengehörigkeit der verschiedenen gesellschaftlichen (nationalen, ethnischen, landschaftlichen, beruflichen, durch Wohnort bestimmten usw.). Gruppen, was auch aus den Motiven der Darstellungen zu erfassen ist.

Die künstlerischen Komponenten des untersuchten Bildmaterials wird von dem instrumentalen Charakter der Darstellungen grundsätzlich bestimmt. Für den Betrachter war in erster Linie nicht der ästhetische Wert der Bilder, sondern der dargestellte Inhalt und die Verwendbarkeit für den alltäglichen Gebrauch wichtig. Die Wallfahrtsbildchen bedienen sich ähnlich wie andere Gattungen der Druckgraphik meistens einer universalen Bildsprache, die auch den weniger gebildeten, unteren Schichten der Gesellschaft zugänglich war, und wir können sagen, daß diese umfassende Welt der Bilder eine der Wichtigsten war, mit der diese Schichten in eine nähere, dauerhafte Verbindung kamen. So haben die Wallfahrtsbildchen durch die Vermittlung der Formen der hohen Kunst auf unterschiedlichem Niveau nicht nur zur Entfaltung einer neuen visuellen Kultur beigetragen, sondern sie haben auch für die Gestaltung des Denkens, des Verhaltens und des religiösen Bewusstseins der erwähnten Schichten eine wesentliche Rolle gespielt. Aus all dem folgt, daß obwohl auf den Blättern die Spuren der historischen Stilepochen gut zu verfolgen sind, die ästhetischen Kategorien und die traditionellen Stilbegriffe in der Untersuchung nur eine zweitrangige Bedeutung zugeschrieben wurde, statt qualitative Beurteilung traten intentionelle, funktionelle und rezeptionsgeschichtliche Gesichtspunkte in den Vordergrund.

In der zweiten Hälfte des 17. und in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts wurde die Mehrheit der Darstellungen von ausländischen Meistern hergestellt, die auch für Ungarn gearbeitet haben. Von der Mitte des 18. Jahrhunderts kommt die langsam wachsende Gruppe der einheimischen Stecher dazu. Ein Teil der Stecher besaß hervorragende Qualitäten, gleichzeitig zeigten auch die Ansprüche der Auftraggeber entsprechend eine weitgefächerte Kompetenz, und war als sog. zweisprachiger Künstler, der die Rolle des Dolmetschers spielte und mit seinen Arbeiten eine bedeutende Aufgabe in der Vermittlung der Vorbilder der hohen Kunst für die breiteren Schichten auf sich genommen hat. Die Untersuchung der Ikonographie, der motivischen Zusam-

menhänge, der Bildstruktur und des Stils der Wallfahrtsbildchen zeigt, daß – von den quantitativen Unterschieden und dem etwas späteren Erscheinen der Darstellungen in Ungarn abgesehen – kein wesentlicher Unterschied in Inhalt, Form und Niveau zwischen dem Bildmaterial der Wallfahrtsorte auf bayerisch-österreichischem Gebiet und in Ungarn besteht. Das ist einerseits daraus zu verstehen, daß diese Stiche teilweise von denselben Künstlern gefertigt wurden, andererseits zeigt die Entstehungsgeschichte und das Verbindungssystem der Bilder, daß neben den selbständigen Konzeptionen vor allem die früheren graphischen Vorlagen eine wesentliche Rolle gespielt haben, die Anwendungsweise der Vorlagen reicht von der mechanischen Übernahme des kleinsten Details über die Stilisierung und Hinzufügung neuen inhaltlichen und formalen Elementen bis zum Verlassen der für weniger wichtig gehaltenen Motive. Neben der Anwendung des allgemeinen Motivbestandes der barocken Druckgraphik haben die Stecher auch solche ikonographische Elemente und Konstruktionen aufgenommen und gebraucht, die speziell für diese Darstellungen charakteristisch sind, und die sich für das Erreichen der den Wallfahrtsbildchen zugedachten Ziele als wirkungsvolle Mittel erwiesen.

KATALÓGUS

A Katalógus az Előszóban körülhatárolt forrásanyagok az azt a részét tartalmazza, amelyből eredeti példány állt rendelkezésre. Így nem tartalmazza a csak irodalomból ismert ábrázolásokat, néhány esetben azonban csupán reprodukálható fotóról vagy negatívról ismert lapokat is magában foglal. A leírások a kultuszhelynek otthont adó települések, ezen belül a kultuszhelyek nevének abc rendjében, ezen belül pedig a lapok keletkezésének időrendjében követik egymást. A datált ábrázolások mindig a datálást jelző évszám utáni tíz évben keletkezett, pontos évszámmal jelölt ábrázolások után következnek, a datált lapoknál a szignáltak megelőzik a szignálatlan ábrázolásokat. Terjedelmi okokból nem minden ábrázolásnak tudjuk a képét közölni, a válogatásnak elsősorban a korábbi metszetek alapján készült, azokhoz viszonyítva jelentős új elemet nem tartalmazó lapok egy része esett áldozatul. A szöveges leírások a hiányzó adatok értelemeszerű elhagyásával ugyanebben a sorrendben a következő tételeket tartalmazzák:

1. A kegyhelynek otthont adó település neve történelmi névalakban (szükség esetén a kultuszhely megnevezésével), a mai országhatárokon kívül fekvő helyek első említésénél a mai közigazgatási elnevezés és az ország feltüntetésével
2. A teljes címfelirat az áhitati jellegű szövegek nélkül, ez utóbbiak csak akkor, ha más nincs a címfeliratban (ha a címfelirat hiányzik, az ábrázolás címszószerű jellemzése)
3. Megjelenési forma (szentkép, imalap, címlapelőzők, könyvillusztráció stb.)
4. Keletkezési idő (Az évszámmal ellátott kiadványokban megjelent képeknél rendszerint a megjelenési évet vettük alapul, ettől csak indokolt esetben térünk el. A körülbelüli datálás általában $\pm$ tíz évet jelent.)
5. Előállítási technika (A lapok anyagát külön csak a nem színezetlen papírra nyomott képeknél jelöljük.)
6. A szignálás helye, szignálás
7. Lemez méret vagy dűcméret (magasság x szélesség mm-ben), ha ez valamilyen ok miatt nem megállapítható, lapméret, amit külön jelölünk
8. Megjegyzés (további példány, változat, a hátsó vagy belső oldalak sajátosságai, csonkítás stb.)
9. Irodalom
10. Forrás (bibliográfiai adatok)
11. Lelőhely (leltári szám, jelzet)

RÖVIDÍTÉSEK

Lelőhelyek

AB	Civica Raccolta delle stampe Achille Bertarelli, Milano
AG	Alte Galerie am Landesmuseum Joanneum, Graz
BL	Burgenländisches Landesmuseum, Eisenstadt, Kunstsammlung
BN	Bayerisches Nationalmuseum, München, Sammlung Kriss
BS BP	Bálint Sándor hagyatéka, Bálint Péter tulajdona, Szeged
BS MFM	Bálint Sándor hagyatéka, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
BTM	Budapesti Történeti Múzeum, Újkori Osztály, Metszettár, 46. sz. gyűjtő
DIV	Dobó István Vármúzeum, Eger, Sátoraljaújhelyi metszetgyűjtemény, Gyűjteménygyarapodási napló sz.: 1985/152.
DM	Dubay Miklós gyűjteménye, Budapest
EK Bp	Egyetemi Könyvtár, Budapest
GN	Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg, Sammlung Pachinger
GyEM	Győri Egyházmegyei Múzeum
KM	Keresztény Múzeum, Esztergom, Simor János hagyatéka
LFM	Liszt Ferenc Múzeum, Sopron, Csatskai Endre hagyatéka
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
OSzK/I	Országos Széchényi Könyvtár, Imagines Sacrae B. M. V. et Sanctorum Hungariae Nr. 600 926
OSzK Knyt	Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár
ÖMV	Österreichisches Museum für Volkskunde, Wien, Sammlung Gugitz
PKGy E	Papnevelő Intézet Könyvtára, Győr, Ebenhöch Ferenc hagyatéka
PKGy M	Papnevelő Intézet Könyvtára, Győr, Mohl Adolf és Antal hagyatéka
SzZ	Szilárdfy Zoltán gyűjteménye, Káloz
TA	Tibold Attila gyűjteménye, Lázi

Források

- Eszterházy 1690. = Eszterházy Pál: Az egész világon levő csudálatos Boldogságos Szűz Képeinek Rövideden föl tet Eredeti . . . Nagyszombat, Académia, 1690. EK Bp RMK I. 323.
- Marianischer Pilgram 1737. = Marianischer Pilgram deren In dem Königreich Ungarn sich befindenden Gnaden-reichen Marianischen Oerthern. Presburg, M. Magd. Royerin 1737. EK Bp Ac 5396. (A példányból a számozatlan (A8) ív hiányzik.)

Pázmány 1701.

= Pázmány Péter: Imádságos könyv. Nagyszombat, Académia, Hörmann János, 1701. EK Bp RMK I. 400/a.

Általános rövidítések

- bl. = szignálás balra lent
- Irod. = Irodalom
- jl. = szignálás jobbra lent
- k. = körül
- lk. = szignálás lent középen
- (lp) = lapméret

- 1 Almás (Aljmaš, Jugoszlávia)
 Effigies B. V. Mariae ab Almass, priore jam Saeculo in Lascko Gratosae, quae
 Indigenas suos Ao. 1739. a saeva circum lue mirabiliter seruavit incolumes. Infra
 Essekinum in Slavonia.
 címlapelőzők – 1759 – rézmetszet
 jl. F. L. Schmitner sc. – 125 x 74
 Kanizslich, Ant.: Utocsiste Blaxenoy Divici Marii . . . Umnecih, Anton Bassanesa,
 1759.
 Egyetemi Könyvtár, Pécs, Klimó-tár Y XII 28
- 2 Andocs
 Az Andacsi Csudálatos Boldog Asszony Képe mely Szerafikus Szent Ferentz Szer-
 zetebeli Boldog Asszony Provintziájának gondviselése alatt tiszteltetik Magyar-or-
 szágbán. 1764.
 ponyvafüzet címlapja – 1764 – rézmetszet
 jl. I. Phil. Binder sc. Budae – 135 x 80
 Példánya elkopott lemezről PKGy E, változata német felirattal BS MFM.
 Andatsi csudálatos Bóldog Asszony Képe előtt akár mi szükségben mondandó, és az
 Versfejeknek első betűivel Máriát üdvözlő ájtatos és foganatos új imádság.
 Irod.: Takács 1942. 23., Szilárdfy 1981. 122., 132.
 SZZ
- 3 Bisztrica (Marija Bistrica, Jugoszlávia)
 S. Maria Bistricensis in Regno Croatiae.
 szentkép – 1740 k. – rézmetszet
 bl. Kaupertz sc. exc. Graecy – 134 x 83
 AG K 3668
- 4 Bisztrica
 S. Maria Bistricensis in Regno Croatiae.
 címlapelőzők – 1765 – rézmetszet
 bl. I. V. Kaupertz sc. Graecy – 132 x 82
 Újrametszett változata imalapon bl. Kaupertz sc. TA.
 Irod.: Wibiral 1909. 30. No. 72., Knapp 1984. 104.
 Berke, Petar: Kinch Oszebuini . . . Zagrebu, Ferencz Xav. Zerausckeg, 1765.
 EK Bp Ac 4924
- 5 Bisztrica
 S. Maria Bistricensis in Regno Croatiae.
 szentkép – 1760 k. – rézmetszet
 bl. Kaupertz sc. – 78 x 53

Berke, Petar: Kinch Oszebuini . . . Zagrebu, Ferencz Xav. Zerausckeg, 1765. kiadványban elhelyezve.
EK Bp Ac 4924

- 6 Bisztrica
S. Maria Bistricensis
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
60 x 43 (lp)
OSzK Knyt sz. n.
- 7 Bisztrica
S. Maria Bistricensis in Regno Croatiae.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
bl. Kauperz sc. Gräcii – 160 x 99 (lp)
ÖMV 6433
- 8 Bisztrica
S. Maria Bistricensis in Regno Croatiae.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
77 x 56 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 206.
- 9 Bisztrica
S. Maria Bistricensis in Reg. Croatia
imalap – 1790 k. – rézmetszet
jl. Agram (?) – 126 x 74
Ein andächtiges Lied, von dem Ursprung des berühmten Gnaden-Bilds Maria Bißtricza im Königreich Croatien.
ÖMV 16559 A
- 10 Bisztrica
S. Maria Bistricensis in Regno Croatiae.
szentkép – 1800 k. – színezett rézmetszet
102 x 65 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 200.
- 11 Bodajk
Maria Hilff zu Bodaick
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
115 x 73 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 204.

- 12 Bodajk
 Maria Hilff zu Bodaick in Hungarn
 szentkép – 1760 k. – színezett rézmetszet
 145 x 95 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 208.
- 13 Bodajk
 Gnadenbild zu Bodaik in Hungarn in Stulweissenburger Comitatz
 szentkép – 1790 k. – rézmetszet
 bl. Anton Tichler scupls. Pest – 126 x 75
 Példánya PKGy E.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
 DM
- 14 Bodajk
 Bodaiki Tsudálatos-kép Magyarországnban Székes Fehérvár Varmegyében.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 jl. Binder sc. Budae – 118 x 78
 TA
- 15 Boldogasszony (Frauenkirchen, Ausztria)
 (A kegyszobor)
 könyvillusztráció – 1679 – rézmetszet
 lk. (a szobor talapzatán) Lerch sc. – 108 x 65
 (Boldogasszonyi ferencesek): Gratia plena, et super omnes benedicta Virgo Maria
 Fraukirchensis . . . Viennae, Leopold Voigt, 1679. az A6 ív és az 1. oldal közé
 kötve.
 EK Bp Ac 6458
- 16 Boldogasszony
 Förtöi Csudálat. Boldog Aszony Képe Boldog Aszont.
 könyvillusztráció – 1690 – rézmetszet
 (M. Greischer) – 155 x 100
 Eszterházy 1690. 98. 31. kép
- 17 Boldogasszony
 (A kegyszobor baldachin alatt)
 kettős címlapelőzőék első része – 1697 – rézmetszet
 124 x 157
 A 18. sz. lappal egy lemezre metszve.
 Geheimnuß reiche Rosen oder . . . Wohlthaten . . . Mariae zu Frau-Kirchen . . .
 Wienn, Leopold Voigt, 1697.
 EK Bp Ad 997

- 18 Boldogasszony
(A kegyszobor)
kettős címlapelőzők második része – 1697 – rézmetszet
124 x 157
A 17. sz. lappal egy lemezre metszve.
Geheimnuß reiche Rosen oder ... Wohlthaten ... Mariae zu Frau-Kirchen ...
Wienn, Leopold Voigt, 1697.
EK Bp Ad 997
- 19 Boldogasszony
Das Gnadensbild zu Fraukirchen wie es unbekleidter gestaltet, bey den P. P.
Franciscanern hinter dem Ungarischen See
szentkép – 1690 k. – színezett rézmetszet
jl. A. Maria Bunel – 96 x 66 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 200.
- 20 Boldogasszony
Gnadensbild Maria bey denen P. P. Franciscanern (!) zu Frau Kirchen
szentkép – 1690 k. – rézmetszet
78 x 46
BS MFM
- 21 Boldogasszony
Wahre Abbildung des unangekleidten Miraculosen Gnadensbilds bei denen P. P.
Franciscanern zu Fraukirchen welches mit Andacht alda Verehret wird.
szentkép – 1700 k. – rézmetszet
215 x 147 (lp)
Piros, zöld, lila, sárga, sötétkék selyem és aranylemez alátéttel díszítve, felragasztva.
PKGy E
- 22 Boldogasszony
Wahre Abbildung des unangekleidten Miraculosen Gnadensbilds bey denen P. P.
Franciscanern zu Fraukirchen welches mit Andacht allda verehrt wird.
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
113 x 68
PKGy E
- 23 Boldogasszony
S. Maria zu Frau-Kirchen.
imalap – 1720 k. – rézmetszet
93 x 116 (lp)
Az imádságzóveggel egy lemezre metszve.

Gebeth zu der allerseeligsten Gottes-Gebärenten, welches dem Seel. Henrico Calcar von einer Jungfrau aus der S. Ursula Gesellschaft ist gelerth worden.
ÖMV 1520

- 24 Boldogasszony
Wahre Abbildung des Gnadenbilds zu Fraukirchen wie es unbekleider gestaltet bey den P. P. Franciscanern hinter dem Ungarischen See.
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
81 x 50 (lp)
BS MFM
- 25 Boldogasszony
Das Gnadenbild zu Fraukirchen wie es unbekleidter gestaltet, bey den P. P. Franciscanern hinter dem Ungarischen See
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
84 x 52
Későbbi lenyomata BL 26451.
ÖMV 9475 A
- 26 Boldogasszony
Gnaden-Bild zu Frau-Kirchen.
füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
78 x 50
Marianischer Pilgram 1737. az A5 ív versoján.
- 27 Boldogasszony
Gnadenbild Maria bey denen P. P. Franciscanern zu Frau Kirchen.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
85 x 52 (lp)
Példánya BL 26452.
GN Kapsel 1735. Nr. 200.
- 28 Boldogasszony
Wahre Abbildung des Miraculosan Gnaden bilds zu Fraukirchen wie es unbekleider gestaltet bey denen P. P. Franciscanern hinter dem Ungarisch See.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
102 x 60 (lp)
ÖMV 9476 A
- 29 Boldogasszony
Die Gnadenreiche Bildnus Maria Heyd, welche bey denen E. E. P. P. Franciscanern in der Marianischen Prowinz zu Fraukirchen in Ungern andächtig verehret wird,

und von der Comornerischen Teutschen bruderschaft zu einer sonderbahren Patronin und schutz Frau vor die erdböben durch eine allgemeine wollfahrt ist erwöhlet worden. 1766.

szenkép – 1766 – rézmetszet

jl. I. Phil. Binder sc. Budae – 143 x 85 (lp)

Irod.: Szilárdfy 1984. 41. kép

PKGy M

30 Boldogasszony

Wahre abbildung des Gnadenreichen Mutter Gottes zu Fraukirchen wie es un-
bekleider gestaltet bey denen P. P. Franciscanern hinter Ungar. See

szenkép – 1760 k. – rézmetszet

76 x 47

GN Kapsel 1735. Nr. 203.

31 Boldogasszony

St. Maria Fraukirchen.

szenkép – 1770 k. – rézmetszet, kékes színű papír

133 x 88

PKGy E

32 Boldogasszony

St. Maria zu Fraukirchen.

szenkép – 1780 k. – rézmetszet

102 x 65 (lp), lemezmagasság 87

Lemezsél jobb oldalon levágva.

PKGy E

33 Boldogasszony

Wahre Abbildung des gnadenreichen Muttergottes zu Frau Kirchen wie es un-
gekleider bey denen P. P. Franciscanann.

szenkép – 1800 k. – rézmetszet

104 x 65 (lp), lemezmagasság 85

Lemezsél bal oldalon levágva.

PKGy E

34 Boldogasszony

St. Maria Fraukirchen.

szenkép – 1800 k. – színezett rézmetszet

106 x 65

ÖMV 9477 A

- 35 Bruck an der Leytha (Bruck an der Leitha, Ausztria)
 Abbildung der schmerzhaften Mutter Gottes in der Wald Kapelle bey Bruck an der Leytha.
 szentkép – 1750 k. – színezett rézmetszet
 135 x 77
 BS BP
- 36 Bruck an der Leytha
 Abbildung der Schmerzhaften Mutter Gottes in der Waldkapelle bey Bruck an der Leytha
 imalap – 1760 k. – rézmetszet
 jl. Binder sc. – 117 x 66
 Utánmetszett változata DM.
 Gebet.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 123., 132.
 SzZ
- 37 Bruck an der Leytha
 Abbildung der Schmerzhaften Mutter Gottes in der Waldkapelle bey Bruck an der Leytha
 szentkép – 1760 k. – rézmetszet
 jl. Binder sc. – 138 x 70 (lp)
 A lap tetején felirat: Óh Fájdalmas Anya! Te hiv Szolgáidat / Oltalmazd, érezzük Vigasztalásidat.
 BS BP
- 38 Bruck an der Leytha
 Abbildung der schmerzhaften Mutter Gottes in der Wald-Kapelle bey Bruck an der Leytha.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 113 x 74 (lp)
 LFM 436.
- 39 Buda – Szt. Anna templom
 Abbildung der Schmerzhaften Mutter Gottes auf dem Kreuz-Altar in der Wasserstadt Pfarr-Kirche bey St. Anna in Ofen.
 szentkép – 1808 – rézmetszet
 (jl. Binder fecit et sc.) – 93 x 68 (lp)
 Körülvágya. Teljes szignált tör nélküli szentkép változata TA, ezt közli Szilárdfy 1984. 26. kép. A teljes szignált, tör nélküli változat látható egy négylapos imalap címoldalán, amit a következő kiadvány elé kötöttek: Andachtsübungen zur Schmerzhaften Mutter auf Sieben Freytage eingerichtet. Pest, Trattner, 1808.

(EK Bp 02975)
OSzK Knytt sz. n.

- 40 Buda – Szt. Anna templom
Abbildung des Schmerzhaften Heilandes Iesu auf der Rast in der Wasserstadt
Pfarr-Kirche zu St. Anna in Ofen.
imalap – 1790 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. – 132 x 84 (lp)
PKGy E
- 41 Buda – Ágostonos templom
Diese Gnadenreiche Bildnus ist zu Offen auf der Landstrassen in der Kirchen
deren W. W. E. E. P. P. Augustinern zur andächtiger Verehrung ausgesetzt.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
jl. I. I. Lidl sc. Viennae – 122 x 64
Irod.: Szilárdfy 1981. 123.
BTM 1103
- 42 Buda – Szt. Ferenc sebei templom
Imago B. M. V. Cultu ab Anno 1703. honorata apud P. P. Ord. S. Francisci
Provinciae S. Joani a Capist. Budae.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. – 119 x 80
Irod.: Némethy 1886. 12–13. oldal között, Szilárdfy 1981. 123.
BTM 28425
- 43 Buda – Szt. Ferenc sebei templom (Erzsébet apácák)
Das Schmerzhafte Mutter Gottes bild Maria, der Haus-Mutter in dem Gottes Haus
deren W. W. Erwürdigen Frauen Elisabethinerin zu Ofen.
szentkép – 1790 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. – 132 x 69
Hátoldalán nyomtatott imádság német nyelven. Példánya Szépművészeti Múzeum,
Budapest, Grafikai Osztály, ltsz. 67.55. Utánmetszett változata SzZ és PKGy E.
Irod.: Némethy 1886. 32–33. oldal között
DM
- 44 Buda – Szt. Ferenc sebei templom (Erzsébet apácák)
Das Schmerzhafte Mutter Gottes bild Maria, der Haus-Mutter, in dem Gottes Haus
deren W. W. Erwürdigen Frauen Elisabethinerin zu Ofen.
szentkép – 1800 k. – rézmetszet, kékeszöld papír
jl. Binder sc. – 134 x 75
Hátoldalán nyomtatott imádság német nyelven. A lap alsó szélén kéziratos meg-

jegyzés: Effigies B. Mariae Virg. in Eccl. Paroch. Szokolócz, ad Vagum, Archi Dioec. Strigon. Comit. Nittr. 1836. Példánya fehér papíron BTM 13578, imádság nélkül BTM 28417 és PKGy E.
BTM 28418

- 45 Buda – Szt. Ferenc sebei templom (Erzsébet apácák)
Maria Hilff in dem Gottes Haus deren W. W. Erwürdigen Frauen Elisabethinerin zu Ofen
szentkép – 1790 k. – rézmetszet
(Binder műhely) – 125 x 78
Irod.: Némethy 1886. 36–37. oldal között, Szilárdfy 1981. 123.
BTM 13528
- 46 Buda – Szt. Ferenc sebei templom (Erzsébet apácák)
Maria von guten Rath, so in der Kirche der W. W. E. E. Frauen Elisabethinerin verehret wird.
szentkép – 1790 k. – rézmetszet
104 x 77 (lp)
SZZ
- 47 Buda – Klarissza apácák temploma
Das wunderthättige Gnaden-Bild Mariae welches schon im Jahr 1540. zu Prespurgh bey denen W. W. E. E. Closterfrauen Ord. S. Clarae in der Verehrung gewesen, hernach aber 1714. durch obgemeldte Closter-frauen Ord. S. Clarae von Prespurgh auf ofen mitgebracht worden ist.
egyfalpos imalap – 1720 k. – rézmetszet
182 x 154
A szöveggel egy lemezre metszve.
Gebet zu der allerseligsten Mutter Gottes so mit Wahrer Zuversicht bey diesen Gnaden Bild Tögllich zu betten.
PKGy E
- 48 Buda – Klarissza apácák temploma
Abbildung der Schmerzhaftten Mutter Gottes bey den W. W. E. E. Kloster Frauen Ord. S. Clarae zu Ofen in der Föstung andächtigt verehret wird
szentkép – 1765 k. – rézmetszet
jl. (a képkereten) Binder sc. Budae – 123 x 80
Körülvágott példánya PKGy E.
Irod.: Szilárdfy 1981. 123.
BTM 13527

- 49 Buda – Klarissza apácák temploma
Wahre abbildung des Schmerzhaftten Heylands in der Gefängnuß, welcher bey den W. W. E. E. Kloster-Frauen Ord. S. Clarae zu Ofen in der föstung andächtigt verehret wird.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
125 x 77 (lp)
BS BP
- 50 Buda – Krisztinaváros
Mater Gratiarum de Sanguine Budae.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
jl. Nicolai sc. – 105 x 68
Irod.: Szilárdfy 1981. 121., 132.
BTM 28421
- 51 Buda – Krisztinaváros
Mater Gratiarum de Sanguine Budae.
imalap – 1750 k. – rézmetszet
93 x 57
Gebet Zu der Mutter Gottes Maria, vor dem Gnaden-Bild zum Blut genannt, in Ofen. Ofen, Gedruckt, und zu finden bey Leopold Franz Landerer, Buchdruckern. Szentképpéldánya hátoldalán kézírással BTM 28422.
Irod.: Szilárdfy 1979. 216. 2. ábra
SzZ
- 52 Buda – Krisztinaváros
Die Gnadenreiche Mutter Gottes zum H. Blut zu Ofen.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. Budae – 140 x 90
Utánmetszett változata BTM 13555.
Irod.: Jajczay é. n. 43. ábra, Rózsa 1963. 209.
PKGy E
- 53 Buda – Krisztinaváros
Die Gnadenreiche Mutter Gottes zum H. Blut zu Ofen in der Christina Stadt.
imalap – 1770 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. – 148 x 92 (lp)
Andächtiges Gebeth, zu der gnadenreichen Mutter Gottes Maria.
Példánya BTM 27171, szentképpéldányai BTM 13542, 28420.
Irod.: Szilárdfy 1981. 122.
SzZ

- 54 Buda – Krisztinaváros
 Die Gnadenreiche Mutter Gottes zum H. Blut zu Ofen in der Christina-Stadt
 könyvillusztráció (?) – 1800 k. – rézmetszet
 (Binder műhely) – 335 x 223 (lp)
 Körülvágva, felragasztva. Színezett és rátéttel díszített példánya BTM 2458, se-
 lyemre nyomott példányát közli Jajczay é. n. 42. ábra.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
 BTM 28419
- 55 Buda – Nagyboldogasszony templom
 Statua B. M. V. é marmore, quae anté Cladem Mohacsianam in Ecclesia ad
 Assump. in arce extitit, et annis 160. quibus Budensibus Turca dominabatur
 illaesa, ut visitur, conservata fuit.
 szentkép – 1786 (?) – rézmetszet
 jl. Binder sc. – 162 x 94 (lp)
 Hátoldalán kézzel írt latin nyelvű imádság.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
 BTM 1104
- 56 Budakeszi – Makkosmária
 Gnadenbild bey Maria Äching zu Budtages in Hungarn unweit von Offen.
 szentkép – 1740 k. – rézmetszet
 140 x 80
 Példánya PKGy E.
 TA
- 57 Budakeszi – Makkosmária
 Die Gnadenreiche Bildnus Maria Aichen genant, so nächst Budakés unweit Ofen
 bey denen W. W. E. E. P. P. Trinitariem . . . Wahlfahrter . . . verehret . . .
 szentkép – 1740 k. – rézmetszet
 110 x 62 (lp)
 Alsó széle csonka, hátoldalán az óbuda-kiscelli kegyeszobor ábrázolása (vö. 245.).
 BS MFM
- 58 Budakeszi – Makkosmária
 Die Gnadenreiche Bildnus Maria Aichen genant, so nächst Budakés ohnweit Ofen
 bey denen P. P. Trinitariern von andächtigen Wallfahrtern eyfrig verehret wird.
 imalap – 1748 k. – rézmetszet
 145 x 87 (lp)
 gedruckt bey Johann Thomas (Trattner) Universitäts-Buchdruckern wohnhafft
 im Schotten-hof 1748.

Alul a hely kegyurainak, Zichy Miklósnak és feleségének, Berényi Erzsébetnek a címere.

DM

- 59 Budakeszi – Makkosmária
Die Gnadenreiche Bildnus Maria Aichen genant so nächst Budakés ohnweit Ofen bey denen PP. Trinitariern von andächtigen Wollfahrtern eyfrig verehret wird.
imalap – 1752 – rézmetszet
bl. (a képkereten) S. Zeller sc. Pos. – 122 x 70
Ofen, gedruckt bey Leopold Franz Landerer, Buchdruckern, 1752.
Példánya TA, szentképpéldánya PKGy E.
Irod.: Szilárdfy 1981. 118. 9. ábra., Szilárdfy 1984. 23. kép
SzZ
- 60 Budakeszi – Makkosmária
Gnaden-Bild Maria Eichen: nächst der Stadt Ofen, im Dorfe Budakész verehret wird.
imalap – 1799 – rézmetszet
104 x 68
Anno 1799.
OSzK Knytt sz. n.
- 61 Celldömölk
S. Maria Zell zu Dömölck in Hungarn. Dömölki mezőn lévő szöröncsés kiss Maria Czell.
szentkép – 1740–1745 között – rézmetszet
125 x 71
Hátoldalán a tisztítóüzben szenvedő lelkek ábrázolása bibliai idézettel német nyelven.
PKGy E
- 62 Celldömölk
Das Miraculose Gnaden Bild Maria Zell zu Dömelck in Hungarn.
szentkép – 1740–1745 között – rézmetszet
95 x 58 (lp)
Zöld, piros selyem és aranylemez alátéttel díszítve. A címer föltehetően a dömölki apátság fantáziacímere.
PKGy E
- 63 Celldömölk
Abbildung des miraculosen Gnadenbilds Maria Zell zu Dömelck.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet

bl. Kauperz sc. Graecy. — 109 x 64
Körülvágott, piros színnel nyomott példánya PKGy E.
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
TA

- 64 Celldömölk
S. Maria Zellensis Dömölcky in Hung. Klein Maria Zell bey Dömölck in Hung.
szentkép — 1750 k. — rézmetszet
lk. Th. Bohacz sc. et ex. Viennae. — 87 x 54
PKGy M
- 65 Celldömölk
Das Miraculose Gnaden Bild Neu Maria Zell, welches auf der Abbtay bey Dömölck
Ord. S. Ben. in nieder Hungarn andächtigt verehret wird.
szentkép — 1750 k. — rézmetszet, selyem
jl. Th. B. sc. V. (Thomas Bohacz)
Negatívról készült nagyítás alapján.
LFM 492.
- 66 Celldömölk
Das mirakuloße Gnadenbild Neu-Maria-Zell bey Dömelck in Niederhungarn.
szentkép — 1750 k. — rézmetszet
120 x 68
Hátoldalán kézzel írva: Ludovici Szélyi Jaurini die 20 octobris 1865.
Példánya PKGy E.
PKGy M
- 67 Celldömölk
(A kegyszobor segítségre váró betegek csoportjával)
egylapos imalap — 1750 k. — rézmetszet
137 x 87 (lp)
Ein schönes Gebett zu der Mutter Gottes Maria Zell zu Dömelck in nieder Hun-
garn.
PKGy E
- 68 Celldömölk
Gnadenreiche Mirackel Bildtnus zu Klein Maria Zell bey Demög Hungariae.
szentkép — 1760 k. — rézmetszet
155 x 95 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 205.

- 69 Celldömölk
Abbildung des Miraculosen Gnaden Bilds Maria Zell zu Dömelck in Hung.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
112 x 64 (lp)
PKGy E
- 70 Celldömölk
Gnaden bild Maria Zell in Hungarn zu Dömelck
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
75 x 50
Hátoldalán kézzel írott német nyelvű felirat.
ÖMV 16588 A
- 71 Celldömölk
Das Miraculose Gnaden Bild Maria Zell zu Dömelck in Hungarn.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
82 x 58 (lp)
PKGy E
- 72 Celldömölk
(A kegyszobor baldachin alatt)
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
85 x 45 (lp)
Imádság a Dömölki mezőn levő Kis-Czeli Szűz Mariának képe előtt.
Hátoldalán a stotzingi kegyszobor ábrázolása horvát nyelvű imádsággal (vö. 326.).
PKGy E
- 73 Celldömölk
(A kegyszobor baldachin alatt a magyar címerrel)
ponyvafüzet címlapja – 1782 – fametszet
71 x 52
Német nyelvű ponyvafüzet (Oedenburg, Siess J. J., 1782.) címlapjáról közli
Riedl – Klier 1958. 57.
Szép négy énekek Mária-czeli szüziül. Nyomtatott Sopronban.
EK Bp I 14/8r/8.
- 74 Celldömölk
(A kegyszobor baldachin alatt a magyar címerrel)
szentkép – 1780 k. – rézmetszet
100 x 62 (lp)
Gebett zu der Mutter Gottes Maria Zell zu Dömelck in Hung.
PKGy E

- 75 Celldömök
(A kegyeszobor fogadalmi tárgyak között)
gyónási és áldozási tanúsítvány – 1780 k. – rézmetszet
80 x 65
1800 körüli újrametszett változata TA.
TA
- 76 Celldömök (?)
(A kegyeszobor alatta a templommal és kolostorral)
imalap – 1800 k. – fametszet
103 x 62
Bóldog ki-múlásért az Isten Anyjához.
SzZ
- 77 Csiksomlyó (Sumuleu, Mercurea Ciuc, Románia)
Csodálatos Anya Vagy is a Boldogságos Szűz Máriának ösrégi és sok csodákkal
diszkeskedő Kegeyelemszobra mely Erdélyben Csik-Somlyón a sz. Ferencz-rendi
atyák Templomában tiszteltetik.
ponyvafüzet címlapja – 1800 k. – fametszet
170 x 105 (lp)
Szombati imádság Mária képe előtt.
PKGy E
- 78 Dénesd (Nové Košariská, Csehszlovákia)
Die Hilfreiche Bildnus Maria zu Schildern in der Schitt.
ponyvafüzet címlapja – 1760 k. – rézmetszet
bl. A. E. Fr. del. jl. Se. Zeller sc. Posony – 145 x 93 (lp)
Magyar nyelvű imádságot tartalmaz.
TA
- 79 Eger – Szervita templom
Igaz Képe azon fájdalmas Szűz Anyjának melly T. T. P. P. Servitáknál Egerben
ajtatossan Tiszteltetik. Wahre Bildnus der Schmerzhafften Mutter Gottes so bey
denen Wohl E. E. P. P. Servitten in Erlau andächtigt verehret wird.
imalap – 1760 k. – rézmetszet
jl. Jo. Christ. Winkler sc. Vien – 129 x 73
A Fájdalmas Isten Anyjához minden szükségünkben lévő ájtatos imádság.
BS BP
- 80 Eger – Szervita templom
Igaz Képe azon fájdalmas Szűz Anyjának, melly T. T. P. P. Servitáknál Egerben
ajtatossan Tiszteltetik. Wahre Bildnus der Schmerzhafften Mutter Gottes, so bey

- denen Wohl E. E. P. P. Servitten in Erlau andächtig Verehret wird.
 imalap – 1780 k. – rézmetszet
 jl. Ant. Tischler sc. Agriae – 127 x 75
 Gebet in allen Anliegen zu Maria der Schmerzhaften Mutter Gottes.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 122.
 PKGy E
- 81 Eger – Székesegyház
 Örömnöknek oka. Bóldogságos Szüz Mária Képe mely az Egri öreg Templomban
 Tiszteltetik.
 szentkép – 1777 – rézmetszet
 bl. Anton Tischler. sculp. Agriae 1777. – 127 x 75
 Példánya PKGy M, négylapos imalapon DIV.
 PKGy E
- 82 Ercsi
 Effigies B. V. Mariae, quae Ercsinii pie colitur
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet, rózsaszín selyem
 (Binder műhely) – 157 x 100 (lp)
 Horvát nyelvű imalap címlapjára nyomtatott példánya BS MFM, ezt közli Szi-
 lárdfy 1971. I. ábra.
 BTM sz. n.
- 83 Ercsi
 Effigies B. V. Mariae, quae Ercsinii pie colitur.
 szentkép – 1790 k. – rézmetszet
 98 x 72 (lp)
 Változata PKGy E.
 DM
- 84 Esztergom
 Das Gnaden-Bild Mariae in der Festung zu Grann.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 150 x 103
 DIV
- 85 Felbár (Homí Bár, Csehszlovákia)
 Imago Lauretano Amadeana Vetustissima; Ex Warkony ad Föll Bar translata in
 hoc Altari Privilegiato conspicua; in Insula Majori Csalloköz. Cottu Posony.
 imalap – 1750 k. – rézmetszet
 bl. Se. Zeller C. R. A. H. Chalc. – 132 x 83
 Felragasztva, változata OSzK Knyt sz. n.

Irod.: Szilárdfy 1981. 123., 132.
OSzK/I XI.

- 86 Fiume – Szt. Rókus templom (Rijeka, Jugoszlávia)
Effigie di S. Giuseppe Moribondo che si uenera nella Chiesa di S. Rocco delle
M. M. R. R. Madri Monache Benedittine in Fiume.
egy lapos imalap – 1740 k. – rézmetszet
104 x 132
Az imádságzóveggel egy lemezre metszve.
Orazione Da recitarsi ogni giorno per ottenere una felice morte.
GN Kapsel 1735. Nr. 206.
- 87 Fiume – Szt. Vid templom
Wahre Abbildung des Wunderthätigen Crucifix, so von einem Spiler im Jahr 1296.
mit einem Steinwurf verwundet, häufiges Blut vergossen hat und nunmehr in
der Kirchen der Gesellschaft Jesu zu S. Veit in Fiume andächtig verehret wird.
szentkép – 1710 k. – rézmetszet
190 x 120 (lp)
ÖMV 16591 A
- 88 Fiume – Szt. Vid templom
Vero Ritratto del Miracoloso Crocifisso che percosso da un Giocatore Anno 1296
sparse copioso Sangue e giesto S' adora nella Citta di Fuone nella Chiesa di
S. Vito.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
jl. olvashatatlan – 154 x 93 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 206.
- 89 Fiume – Szt. Vid templom
Abbildung des Wunderthätigen Crucifix so von einen Spiller im Jahr 1296 mit
einen Steinwurf verwundet häufiges blut vergossen hat In S. Veit in fiume verehret
wird.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
90 x 54
Utánmetszett változata GN Kapsel 1735. Nr. 206., 19. század eleji lenyomata egy-
lapos imalapon GN Kapsel 1735. Nr. 199.
ÖMV 6439
- 90 Földvár (ma Dunaföldvár)
Vera Effigies Gratosae Imaginis B. M. V. Quae Földvarini in Ecclesia R. R. P. P.
Ord. Minor. Reg. Obs. Provinciae S. Ioan á Capis. Deuotissime Colitur.
szentkép – 1766 – rézmetszet

Ik. Delin. R. P. Franciscus Stadler Guardianus Conventus I. P. Binder sc. Budae
1766. – 130 x 73
Irod.: Pataky 1951. 84.
GN Kapsel 1735. Nr. 199.

- 91 Fraknó (Forchtenau, Ausztria)
Fraknai Csudál. Boldog Aszony Képe Frakno Várallyán.
könyvillusztráció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 154 x 96
Eszterházy 1690. 105. 32. kép
- 92 Fraknó
Wahre abbildung der Uralten Gnaden Mutter in der Kirchen deren Dienern U. L. F.
in der Hochfürstlich-Esterhaßischen Graffschaft Forchtenstain zu Forchtenau in
Hungarn.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
142 x 77
PKGy M
- 93 Fraknó
Wahre abbildung der Uralten Gnaden Mutter in der Kirchen deren Dienern U. L. F.
in der Hochfürstlich-Esterhaßischen Graffschaft Forchtenstain zu Forchtenau in
Hungarn.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet, rózsaszín selyem
147 x 80 (lp)
PKGy E
- 94 Gyöngyös
Bünösök Oltalma. Valóságos Képe a' B. Szüz mariának a mint Gyöngyösön a'
P. Franciscanusok Templómában tiszteltetik.
szentkép – 1780 k. – rézmetszet
130 x 85
Hátoldalán rézbe metszve imádság a fájdalmas Anyához.
BS BP
- 95 Gyöngyös
Bünösök Oltalma. Valóságos Képe a' B. Szüz mariának a mint Gyöngyösön a'
P. Franciscanusok Templómában tiszteltetik.
szentkép – 1790 k. – rézmetszet
153 x 102 (lp)
Hátoldalán rézbe metszve imádság a fájdalmas Anyához.
BS MFM

- 96 Győr – Karmelita templom
 Das gnadenreiche Jesukindlein, welche schon über 100 Jahr bey denen barfüssigen
 Carmelitern in Prag verehret wird.
 imalap – 1780 k. – rézmetszet
 161 x 95 (lp)
 Lob- und Bittgesang zu dem Gnadenreichen Jesu Kinde welches bey den W. W.
 E. E. Vätern des Heil. Barfüsserkarmelitern-Ordens im Raab andächtig Verehret
 wird. Raab, gedruckt bey Jos. Streibig.
 PKGy E
- 97 Győr – Orsolyita templom (?)
 (A genazzanoi Jó tanács Anyja kegyképtípus az eredetlegenda jelenetével)
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 jl. S. Zeller sc. Posony – 138 x 80
 Selyemre nyomott példánya DIV.
 DIV
- 98 Győr – Orsolyita templom
 (A genazzanoi Jó tanács Anyja kegyképtípus az eredetlegenda jelenetével)
 imalap – 1774 – rézmetszet
 144 x 80
 Ursprung der Bildniß Mariae vom guten Rath, welche in Raab bey den W. W. E. E.
 Klosterfrauen zu S. Ursula genannt, zur öffentlichen Verehrung ausgesetzt ist.
 . . . Herausgezogen aus dem Romanischen Exemplar in dem Jahr 1736. Hátlapján:
 Bitt-Seufzer des Heiligen Augustini. Pressburg, Johann Michael Landerer, 1774.
 Pannonhalmi Bencés Apátság Tanulmányi Háza, Budapest
- 99 Győr – Székesegyház
 Miraculosa – B. V. M. Iaurini.
 könyvillusztráció – 1701 – rézmetszet
 jl. HF. von Langgraffen sc. – 175 x 130
 Alul középen gr. Altorjai Apor István címere. Változata átmetszett felirattal és
 Csete József címerével: Evangeliomok mellyeket esztendő által olvastat az anya-
 szentegyház . . . Csete Joseph urnak költségével. Nagyszombat, Acad, 1708.
 EK Bp RMK I. 438. a számozott 1. oldal elé kötve. Ennek felirata: Regina
 Sanctorum Omnium Hereditaria Patrona Hungariae.
 Irod.: Pataky 1951. 167. 11.
 Pázmány 1701. 190. és 191. oldal közé kötve.
- 100 Győr – Székesegyház
 Instituit Laetare Chorus sudorque Mariae Iaurini trinis per guttas ivit ab horis.
 imalap – 1737 – rézmetszet

bl. (a kereten) Hoffmann et Hermundt – 128 x 80
Körülragasztva. A kronosztichon a kegykép könnyezésének évére (1697) utal.
Raab, Gedruckt bey Gregori Johann Streibig, 1737.
PKGy E

101 Győr – Székesegyház

Instituit Laetare Chorus sudorque Mariae Iaurini trinis per guttas ivit ab horis.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
(Carl de La Haye) – 105 x 80
Hátoldalon metszet Xavéri Szt. Ferencről Carl de La Haye fe. szignálással. Példánya üres hátlappal DM és TA, színezett példánya üres hátlappal DM.
DM

102 Győr – Székesegyház

Gratiosa Effigies Beatae Mariae, quae in Cathedrali Ecclesia Iaurinensi Anno
1697 die 17 Marty per tres horas prodigiose Sangvinem sudavit, et quotidianis
etiamnum gratys clarescit.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
jl. J. Schmutzer sculp. – 132 x 85
Példánya Albertina, Wien, Kupferstichkabinett, J. Schmuzer I. vol. fol. 2. Nr.
14., GyEM hátoldalon eszázadi felirat: 1769., később újranyomott példánya TA.
Irod.: Szilárdfy 1981. 121., 132.
PKGy E

103 Győr – Székesegyház

Anno 1697. die 17 Marty Iaurini in Cathedrali Ecclesia tribus horis Sangvinem
sudantis.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
jl. Thom. Bohacz scul. Vien – 121 x 77
Selyemre nyomott példánya PKGy E.
ÖMV 16819 A

104 Győr – Székesegyház

Gratiosa Effigies Beatae Mariae Virginis, quae in Cathedrali Ecclesia Iaurinensi
Anno 1697. die 17. Marty per tres horas prodigiose Sangvinem sudavit, et
quotidianis etiamnum gratys clarescit.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
jl. A. Zenger sc. – 133 x 84
Felragasztva. Példánya imalapon DM, 1797-es impresszumú imalapon GyEM.
Irod.: Szilárdfy 1981. 121.
OSzK/I II.

- 105 Győr – Székesegyház
 (A kegykép)
 szentkép – 1797 (?) – rézmetszet
 jl. (a képerkeret hajlatában) Schmid sc. – 75 x 58
 Zöld selyemre nyomott példánya PKGy M, korabeli imalpra ráragasztott példány PKGy M.
 GyEM
- 106 Gyulafehérvár – Székesegyház (Alba Iulia, Románia)
 (A kegykép)
 könyvillusztráció – 1747 – rézmetszet
 104 x 69
 Mariana lux relucens, seu historia genuina iconis B. V. Mariae Lachrymosae, quae olim in Bulgarica Civitate Chyrovacii bis flevit . . . nunc vero Carolinae in Praesidio . . . Claudiopoli, Typis Academicis Soc. Jesu per Andream (F)ei, 1747. az 1. számozott oldal előtt.
 EK Bp Ae 4931.
- 107 Gyulafehérvár – Trinitárius templom
 Gratiosa Imago B. Mariae V. quae in Ecclesia R. R. P. P. Trinitariorum Albae Carolinae in Transylvania devote colitur. Haec aeri incisa dedicatur Illustrissimis Conjugibus D. Joanni et D. Sophiae Nagy de Csatár à P. P. à S. N. T. v.
 szentkép – 1740 k. – rézmetszet
 jl. F. L. Schmitner sc. Viennae – 127 x 76
 DIV
- 108 Hajós
 Kegyelmeknek Anya Hajosson.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 120 x 70
 BS MFM
- 109 Homokkomárom
 S. Maria Auxiliatrix.
 imalap – 1752 – rézmetszet
 jl. Se.Zeller sc. Posony – 110 x 70
 Hozzá illettetett a' Sz. Testéhez Homokkomáromban Weszprimi Püspökségben.
 Posony, Landerer János Mihály, 1752.
 Hátoldalán imádság: Üdvöz légy sz. Felix.
 BS BP

- 110 Homokkomárom
S. Maria Auxiliatrix.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
jl. Se. Zeller sc. Posony – 105 x 62 (lp)
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132., Tüskés – Knapp 1982. 275. 6. ábra.
DM
- 111 Illava (Ilava, Csehszlovákia)
(A kegykép angyalokkal körülvéve)
könyvillusztáció – 1723 – rézmetszet
147 x 85
Marianus a Regibus: Peregrinatio Trigrammatica. Tyrnaviae, Typis Acad. S. J. per
Frid. Gall. 1723. a 44. oldalon.
EK Bp Hb 4704
- 112 Kismarton – Ágostonrendi kanonok apácák temploma (Eisenstadt, Ausztria)
Wahre Abbildung der gnadenreichen Mutter Gottes, in Eyßenstadt, in dem
Hoch-Fürstlich Esterhäsischen Stifft, bey S. Ioseph, deren Chor-Frauen Can.
Reg. S. Aug. welche Bildnus schon über 200 Jahr, doch in seiner erster schöne
zu sehen, und welche mit Eyffer ihrer Noth u. Anliegen erleichterung gesucht,
niemahls ungetröst von sich gelassen, mit gröster Zufriedenheit der Seelen.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
bl. C. P. S. C. M. jl. M. Engelbr. sc. et exc. A. V. – 121 x 67 (lp)
BL Nr. 26156
- 113 Kismarton – Ferences templom
Kismartoni Csud. Boldog Aszony Képe Kismartonban.
könyvillusztáció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 156 x 98
Eszterházy 1690. 109. 33. kép
- 114 Kismarton – Kálvária
das wunderthätige Gnaden bild aüf dem Fürstl. Calvari Berg bey Eisenstadt.
szentkép – 1720 k. – színezett rézmetszet, pergamen
jl. M. B. – 94 x 68 (lp)
Hátoldalán kézzel írott feljegyzés a Szt. Skolasztika oltár felszenteléséről 1725.
aug. 20-án.
PKGy M
- 115 Kismarton – Kálvária
Vera et miraculosa Effigies Sanctissimae Mariae in Hungaria, prope Eysen-
stadium in Monte Calvaria. Wahrhaffte Abbildung deß miraculösen Gnaden Bild

U. L. Frauen in Ungarn bey der Eisenstadt auf dem Berg Calvaria.
szentkép – 1720 k. – színezett rézmetszet
324 x 230 (lp)
GN Kapsel 1733. Nr. 39.

- 116 Kismarton – Kálvária
Gnaden-Bild zu Eisenstadt in Ungarn.
füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
78 x 52
Marianischer Pilgram 1737. a számozatlan (A6) ív versoján.
- 117 Kismarton – Kálvária
Wahre Abbildung des Fürst. Calvaribergs in der Eysenstadt.
szentkép (?) – 1730 k. – rézmetszet
117 x 65 (lp)
OSzK Knyt V. 230–34/62.
- 118 Kismarton – Kálvária
Calvariberg nechst EüsenStadt.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet, selyem
90 x 65 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 206.
- 119 Kismarton – Kálvária
Gnaden Bild Maria, auf den Fürst. Calvary berg bey Eisenstadt.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
Fotó alapján.
ÖMV 4901 A
- 120 Kismarton – Kálvária
Gnaden Bild Maria auf den Fürstl. Calvary berg Nebst der Eisen Stadt.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
111 x 64 (lp)
Hátoldalán kézzel írva: Zum Andenken von . . . Rosina Waltz. Rózsaszín selyem-
re nyomott példánya BS MFM.
KM S. 148.
- 121 Kismarton – Kálvária
Calvary berg nechst Eüsenstadt.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
112 x 77 (lp)
BL Nr. 26160.

- 122 Kismarton – Kálvária
 Calvaribeg nechst EüsenStadt.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet, piros selyem
 98 x 71 (lp)
 BL Nr. 26159.
- 123 Kismarton – Kálvária
 (A kegyszobor Keresztelő Szt. János és Szt. Egyed társaságában, alattuk a kál-
 vária)
 énekfűzet címlapja – 1763 – rézmetszet
 131 x 90
 A bencések által gondozott gumpendorfi Szt. Egyed plébániatemplomhoz kap-
 csolódó Keresztelő Szt. János és Cecília társulat 50. jubileumi kismartoni zárán-
 doklatának alkalmából kiadott énekfűzet.
 Der Auszug ist den 13. Augusti 1763. verfaßt von Anton Jonaß Ulbrich k. k.
 Hof-Musico. Mater Misericordiae Maria Eine Mutter der Barmherzigkeit. Wien,
 Johann Jacob Jahn.
 GyEM
- 124 Kismarton – Kálvária
 Wahre Abbildung der Fürst. Calvaribergs bey Eüsenstadt.
 szentkép – 1760 k. – rézmetszet
 109 x 64 (lp)
 PKGy E
- 125 Kismarton – Kálvária
 Gnaden bild Maria Einsidl auff dem Fürst. Calvry Berg bei Eisen stadt.
 szentkép – 1760 k. – színezett rézmetszet
 118 x 74
 ÖMV 9400 A
- 126 Kismarton – Kálvária
 (A kegyszobor)
 ponyvafűzet címlapja – 1784 – fametszet
 Fotó alapján.
 Három új énekek, sok csuda-tételekkel tündöklő kis-martonyi szüz Máriáról.
 Sopron, 1784.
 LFM 492.
- 127 Kismarton – Kálvária
 Gnadenbild Maria Einsidl auff dem Fürst. Calvry Berg bei Eisenstadt.
 szentkép – 1790 k. – rézmetszet

114 x 73 (lp)

Jobb alsó sarka csonka.

ÖMV 9009

128. Kismarton – Kálvária
Abbildung des Calvari berges bey Eysenstadt.
egy lapos imalap – 1790 k. – rézmetszet
193 x 112 (lp)
Andächtiges Gebet, zu der gnadenreichen Jungfrau und Mutter Gottes Maria Eisenstadt.
TA
- 129 Kismarton – Kálvária
Maria Eisenstadt.
szentkép – 1800 k. – rézmetszet
112 x 73 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 200.
- 130 Kismarton – Kálvária, Loretó, Stotzing
O Gnaden reiche Mutter Maria Laureto, Eysenstadt und Stotzing behüte Vor
Krieg Hunger Pest und allen Ubel Amen.
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
112 x 73 (lp)
Hátoldalán kézzel írt latin nyelvű imádság.
BL Nr. 26171.
- 131 Kismarton – Kálvária, Loretó, Stotzing
An diser Blum ein jeder hat / Loreta, Stotzing, Eysenstadt.
szentkép – 1750 k. – rézkarc
110 x 70 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 210.
- 132 Kismarton – Kálvária, Loretó, Stotzing
An diser Blum ein jeder hat / Loreta, Stotzing, Eysenstadt.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
117 x 71
Irod.: Gugitz 1950. 34. kép.
ÖMV 9399 A
- 133 Kismarton – Plébániatemplom
Wahre Abbildung der betrübten Mutter Gottes, So in der Löbl. Stadt-Pfarr-
Kirchen bey S. Martin zu Eysenstadt in Nieder-Ungarn andächtigt Verehret wird.

imalap – 1760 k. – rézmetszet
(Johann Ernst Mansfeld) – 135 x 184 (lp)
Az imádságzóveggel egy lapra metszve.
Gebett In allen Nöthen, und Anligen.
BL Nr. 26158.

134 Kismarton – Plébániatemplom
Wahre Abbildung der betrübten Mutter Gottes, So in der Löbl. Stadt-Pfarr-
Kürchen bey S. Martin zu Eysenstadt in Nieder-Ungarn andächtigst Verehret
wird.

imalap – 1760 k. – rézmetszet

128 x 175 (lp)

Az imádságzóveggel egy lapra metszve. Selyemre nyomott szentképpéldánya

PKGy M.

Irod.: Szilárdfy 1984. 27.

PKGy E

135 Kismarton – Plébániatemplom
Wahre Abbildung der betrübten Mutter Gottes, So in der Löbl. Stadt-Pfarr-
Kürchen bey S. Martin zu Eysenstadt in Nieder-Ungarn andächtigst Verehret
wird.

imalap – 1770 k. – rézmetszet

lk. Io. Kollanetz. sc. Viennae – 132 x 89 (lp)

LFM 436.

135a Kluknó (?) (Kluknava, Csehszlovákia)
S. Anna Viduarum, et afflictarum mentium refugium, omne suum gaudium in
solo Deo et Maria reponit.

szentkép (?) – 1773 – rézmetszet

160 x 95 (lp)

Példánya könyvillusztrációként: Az Isten Mindenhatóságának Tárháza, Az Az
Szent Anna a Bóldogságos Szüz Mária édes Anyjának tiszteleti. Nagyszombat,
Akadémia, 1773. a 161. oldal (Harmadik Része... Szepesben a Szent Anna
kápolnájánál való kut-forrás) előtt. OSzK 319198. A mű korábbi kiadásainak
(Bécs, Heyinger, 1708. EK Bp RMK I. 435/III. és Nagyszombat, Akadémia,
1708. EK Bp RMK I. 439/a.) fennmaradt, hiányos példányaiban ilyen témájú
metszet nem található annak ellenére, hogy az 1773-as nagyszombati kiadás
Szt. Anna metszetsorozatának darabjai az 1708-as kiadásokban található met-
szetsorozatra nyúlnak vissza.

BS BP

- 135b Kluknó (?)
 S. Anna. Fons perennis Divinarum Gratiarum.
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet
 124 x 66
 DM
- 136 Kolozsvár (Cluj-Napoca, Románia)
 Miraculosa Imago B. M. V. in Claudiopol. Templo S. J.
 könyvillusztráció – 1735 – rézmetszet
 jl. J. H. Martin sc. Vien – 110 x 68
 Wahre und ausführliche Beschreibung Des Ursprungs des . . . zu Clausenburg . . .
 vorgestellten Gnaden-Bilds . . . Clausenburg, Acad. S. J. Sim. Thadaeus Weichen-
 berg, 1735. az 1. számozott oldal előtt.
 EK Bp Ac 4950
- 137 Kolozsvár
 Effigies Miraculosae Imaginis B. M. V. in Claudiopol. Templo Soc. I.
 könyvillusztráció (imalap) – 1735 – rézmetszet
 78 x 59
 Wahre und ausführliche Beschreibung Des Ursprungs des . . . zu Clausenburg . . .
 vorgestellten Gnaden-Bilds . . . Clausenburg, Acad. S. J. Sim Thadaeus Weichen-
 berg, 1735. a könyv utolsó számozott lapja + 2 számozatlan lap után kötve.
 EK Bp Ac 4950
- 138 Kolozsvár
 Effigies Thaumaturgae B. M. V. Iconis Lacrymantis in Transylvania ad Claudiopolim
 1699. 15. February, quae Visitur in Academico S. I. Templo Claudiopolitano.
 imalap – 1736 – rézmetszet
 bl. And. et Ios. Schmuzer sc. Vien. Austr. – 107 x 67
 Példánya címlapelőzékként: Antonius Gruber: Historia Thaumaturgae Virginis
 Claudiopolitanae . . . Claudiopoli, typ. Acad. Soc. Jesu, Simon Thadaeus
 Weichenberg, EK Bp. Ae 4932.
 OSzK Knyt 99/–24/76.
- 139 Kolozsvár
 Effigies Thaumaturgae B. M. V. Iconis Lacrymantis in Transylvania ad Claudiopolim
 1699. 15. February, quae Visitur in Academico S. I. Templo Claudiopolitano.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 jl. JC. Winkler sc. Vien – 110 x 69 (lp)
 Rózsaszín selyemre nyomott példánya DM, említi Szilárdfy 1981. 121., 132.
 OSzK Knyt 582/157/76.

- 140 Kolozsvár
 Effigies Thaumaturgae B. M. V. Iconis Lacrymantis in Transylvania ad Claudio-
 polim 1699. 15. February quae Visitur in Academico S. I. Templo Claudio-
 politano.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 jl. S. Zeller sc. Posonii. – 112 x 75 (lp)
 Felragasztva.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
 OSzK/I VIII.
- 141 Kolozsvár
 Vera effigies B. V. flentis in Transylvania ad Claudio-polim 1699. die 15-a Feb-
 ruary. Visitur Academico Soc. Iesu Templo Claudio-politano.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 95 x 60 (lp)
 DIV
- 142 Kolozsvár
 Kolosvári Csudálatos kép.
 ponyvafüzet illusztráció – 1760 k. – rézmetszet
 jl. I. G. Baumgartner sc. Vienn – 118 x 76
 Ének Kolosvári jésuiták templomában lévő csudálatos szent képénél.
 EK Bp I 8r/76/6
- 143 Kolozsvár
 Effigies Thaumaturgae Virginis lachrymantis in Transylvania ad Claudio-polim
 A. 1699. 15. February Colitur in Academico S. Jesu templo Claudio-poli.
 szentkép – 1770 k. – rézkarc
 jl. Binder sc. Budae – 198 x 145
 Felragasztva.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 119. 11. ábra, 122., Szilárdfy 1984. 21. kép.
 OSzK/I VII.
- 144 Kolozsvár
 Effigies Thaumaturgae Virginis lachrymantis in Transylvania ad Claudopolim A.
 1699. 15. February Colitur in Academico S. Jesu templo Claudio-poli.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 lent kétoldalt a képkeret hajlataiban: Binder sc. Budae – 146 x 83
 PKGy E
- 145 Kolozsvár
 Effigies Thaumaturgae Virgini lachrymantis in Transylvania ad Claudopolim A.
 1699. 15. Febr. Colitur in Academico S. Jesu templo Claudio-poli.

szentkép – 1800 k. – színezett rézmetszet
jl. H. Benedi(ct) – 119 x 79 (lp)
Jobb alsó sarka csonka.
PKGy E

- 146 Kőszeg
Vera effigies gratiosae Virginis, quae in Ecclesia Collegii Soc. Jesu Ginsii colitur.
társulati emléklap – 1730 k. – rézmetszet
bl. Dietell sc. – 117 x 67
Hátoldalán a társulatba lépés éve 1773., német nyelven nyomtatott szöveg kézzel kiegészítve.
SzZ
- 147 Vacat
- 148 Léka (Lockenhaus, Ausztria)
Wahre Abbildung der in der Krufte der Kloster-Kirche der W. W. E. E. Väter des Einsidler Ordens des H. V. Augustinus, zu Lokenhaus in Hungarn zu Verehrung aus gesetzten Bildnus Maria.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
lk. Joseph Kollanetz, gestochen in Wien. – 184 x 130 (lp)
Felragasztva.
Irod.: Szilárdfy 1981. 123.
OSzK/I XII.
- 149 Léka
Diese Gnadenreiche Bildnus ist zu Luckenhaus in Hungarn in der Kirchen deren W. W. E. E. P. P. Augustinern zur andächtiger Verehrung ausgesetzt.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
115 x 62 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 210.
- 150 Lok (Unterfrauenhaid, Ausztria)
Loki Csudálat. Boldog Aszony Képe Lokon.
könyvillusztáció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 152 x 94
Eszterházy 1690. 121. 39. kép
- 151 Loretó (Maria-Loreto, Ausztria)
Lauretomi Csud. Boldog Aszony Képe Lauretomban.
könyvillusztáció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 154 x 98
Eszterházy 1690. 117. 37. kép

- 152 Loretó (?)
S. Maria Loreta.
szentkép – 1720 k. – színezett rézmetszet
118 x 75 (lp)
ÖMV 27867
- 153 Loretó
Imago B. V. Mariae Lauretanae in Ecclesia Ord. Serr. B. V. M. Laurethi in Hung.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
bl. F. L. Schmitner sc. Viennae – 135 x 80
Irod.: Gugitz 1955–1958. 2. 232.
ÖMV 29152
- 154 Loretó
Die Bildnus der Seeligsten Jungfrau Maria Loreta in Hungarn bey denen P. P.
Servitten.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
114 x 65
Hátoldalán a stotzingi kegyszobor ábrázolása (vö. 323.).
BL Nr. 26491.
- 155 Loretó (?)
Eiffigies S. Mariae Laureto.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
110 x 67
Bibliothek des Franziskanerklosters, Eisenstadt, sz. n.
- 156 Loretó
Imago Divae Virginis Lauretanae in Hungaria cum Ecclesia S. Cappella et Con-
ventu Ord. Serv. B. M. V.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet, selyem
jl. Hermann sc. – 130 x 75 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 210.
- 157 Lucs
Betegeknek egészsége, / Bünösök' Reménsége, / Nyerd meg nekünk Sz. Fiadtul, /
Mentsen minden nyavalyátul.
egy lapos imalap – 1800 k. – fametszet
130 x 79
Imádság a kegyelmekkel tündöklő Boldogságos Szüz Máriához, melyet a Pétsi
Megyéb(ö)l lucsi Plébánia Templomban mint Betegek Egészsége, és bünösök Ol-
talma ájtatossan tiszteltetik.
BS MFM

- 158 Ludbreg (Ludbreg, Jugoszlávia)
Wunderbahres H. Blut Jesu Christi, so in der Schloskapelle zu Ludbrig in Croa-
tien seit Anno 1411. grosse Wunder würket.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
jl. Kauperz sc. Graecii. – 126 x 75
AG K 3617
- 159 Máriabesnyő
Effigies Statuae B. Mariae Virg. 19. Apr. 1759. in Besnyo inventae quae ibidem
apud P. P. Capucinos Colitur.
imalap – 1767 – rézmetszet
jl. Jo. Christoph Winkler sc. – 135 x 68
TA
- 160 Máriabesnyő
Effigies Statuae B. Mariae Virg. 19. Apr. 1759. in Besnyo inventae quae ibidem
apud P. P. Capucinos Colitur.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
lk. Joh. Phil. Binder sc. Budae – 140 x 78 (lp)
DM
- 161 Máriabesnyő
Effigies Statuae B. Mariae Virg. 19. Apr. 1759. in Besnyo inventae quae ibidem
apud P. P. Capucinos Colitur.
szentkép – 1800 k. – rézmetszet
(Binder műhely) – 128 x 75 (lp)
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
BTM 23326
- 162 Máriagyüd
Effigies B. V. Mariae Iud Sziklos in Hungaria.
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
139 x 74 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 208.
- 163 Máriagyüd
Effigies B. V. Mariae Gyüdensis ad Siklos in Hungaria.
imalap – 1760 k. – fametszet
121 x 72
Gebeth zu dem wunterthätigen Bildniß unser Lieben Frauen zu Gyüd in Hun-
garn nächst Siklosch.
BS BP

- 164 Máriagyüd
S. Maria Gyüd.
szentkép – 1800 k. – rézmetszet, bordó papíron
107 x 70 (lp)
DM
- 165 Máriakéménd
Maria Kemed Himmels Königin zu dir Seuffzet aller Armen Hertz, und Sün.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. Budae – 129 x 85 (lp)
Hátoldalán két kézzel írott latin nyelvű imádság.
ÖMV 16647 A
- 166 Máriapócs
Mater Lachrymarum. Causa Nostrae Laetitiae. Victoria ad Zentam 1697.
szentkép – 1698 (?) – rézmetszet
111 x 69 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 203.
- 167 Máriapócs
Miraculosa B. V. M. Pöcensis in Hung.
könyvillusztráció – 1701 – rézmetszet
jl. HF. de Langgraffen sc. Tyrnaviae – 183 x 131
Alul középen Altorjai Apor István címere.
Irod.: Pataky 1951. 167. 10.
Pázmány 1701. fol 143.
- 168 Máriapócs
O lacrymae manate, Deo date flumina, nostras / Ut Lauros undis irriget ille
Sacris. / Sic Metamorphosim veram monstrabimus, orta / Dum Sacra ex una
Virgine Laurus erit.
címlapelőzők – 1702 – rézmetszet
bl. Hoffmann et Hermundt fecerunt Viennae. – 186 x 138 (lp)
Szentkép példánya TA.
Irod.: Pataky 1951. 139.
Koller, Joannes Florianus: Historia Universalis ab Origine Mundi. Tyrnaviae,
Typ. Acad. J. A. Hörmann, 1702.
EK Bp. RMK II. 496.
- 169 Máriapócs
Gnaden-bild so zu Böötz in Ober Ungerren Anno 16(9)6. den 4. Nov. gewe(inet)
imalap (?) – 1700 k. – rézmetszet

125 x 75 (lp)
A széle sérült. Példánya DIV.
BN KrW 5173

- 170 Máriapócs
Effigies Miraculosae Mariae Dei Matris, quae in Bööz Superioris Hungariae 1696.
saepius est lachrimata.
szentkép – 1700 k. – rézmetszet
188 x 142 (lp)
Felragasztva.
OSzK/I VI.
- 171 Máriapócs
Wahre abbildung des Wunderthätigen Weinenden Gnadenbilds Mariae von Pötz,
so von einer Löbl. Liebs Versammlung deren Sterbenden unter dem Titul Mariae
der threnen bey S. Steph. in Wienn sonderbar verehret wird.
imalap – 1720 k. – rézmetszet
jl. Dietell sc. – 125 x 74
Gebett, Eines reumüthigen Sünders, zu der weinenden Wunderthätigen Gnaden-
Mutter Maria von Pötsch. . .
PKGy E
- 172 Máriapócs
Mariabild so zu Böötz in ober Ungarn den 4. Nov. Anno 1696. geweinet.
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
150 x 96 (lp)
A széle sérült.
PKGy E
- 173 Máriapócs
Wahre abbildung des Wunderthätigen Weinenden Gnaden bilds Mariae von Pötz.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
jl. Asner sc. – 110 x 64
PKGy E
- 174 Máriapócs
Wahre Abbildung des Weinenden Gnaden Bilds Mariae von Pötsch, so bey
50-jährigen Gedächtnus-Fest zum beschluß der Acht-Tägigen Andacht den 9.
July 1747. öffentlich in einer Procession von S. Stephans Metropolitán Kirchen
auß u. wider dahin getragen worden.
szentkép – 1747 – rézmetszet
143 x 83 (lp)

Hátoldalán német nyelvű imádságzóveg.
PKGy E

- 175 Máriapócs
Wahre Abbildung unser lieben frauen so 1696. den 4. November zu Böötz in
ober Ungarn zum erstenmal auß beyden augen geweinet.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
bl. C. P. S. C. M. jl. Klauber Cath. sc. et exc. A. V. – 150 x 85 (lp)
Körülvágott példánya DIV.
Irod.: Gugitz 1950. 128.
GN Kapsel 1735. Nr. 203.
- 176 Máriapócs
Wahre Abbildung des Wunderthätigen Marianischen Gnaden-Bildes, so zu Pötsch
in Ober-Ungarn Ao. 1696. geweinet, nunmehrö aber zu Wienn in der Metro-
politan Kirch bey S. Stephan sonderbar verehret wird.
imalap – 1740 k. – rézmetszet
jl. Schaur sc. Vienna – 118 x 78
Wien, Maria Susanna Jahnin, é. n.
BTM 13566
- 177 Máriapócs
Wahre Abbildung des Wunderthätigen Weinenden Gnadenbilds Mariae von Pötz
von einer Löbl. Liebs Versamlung deren Sterbenden unter dem Titul Mariae der
Thränen in der Metropolitnen Kirchen bey S. Stephan in der Kays. Haupt
Residenz Statt Wienn Sonderbahr Verehret wird.
társulati lap (?) – 1740 k. – rézmetszet
bl. I. Neckh del. jl. F. L. Schmitner sc. Vienna – 290 x 180 (lp)
Felragasztva.
Irod.: Szilárdfy 1984. 20. kép.
OSzK/I V.
- 178 Máriapócs
Vera Effigies Thaumaturgae B. V. Mariae, Ao. 1696. in Ecclesia G. R. Unitorum,
Possessionis Pócs. in Regno Hungariae, saepius lachrimantis, nunc in Basilica
S. Stephani Vienn. Vener. exposita, et successivé, in pari Effigie Viennae exis-
tenti, Ao. 1715. Mens. Iul. 31-a, et Aug. 1-a, et 3-a diebus, iterum in eadem
Ecclesia Pocsensi, novas lachrimas elicientis.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
jl. Fr. Feninger sc. – 186 x 129 (lp)
Felragasztva.
Irod.: Szilárdfy 1981. 118. 8. ábra, 121., 132., Szilárdfy 1984. 18. kép.
OSzK/I IV.

- 179 Máriapócs
 Vera effigies B. V. M. quae adnormam prima Pocsini in Hungaria Ao. 1696.
 sapius Lacrimantis, ac dein Viennam ablatae expressa, et in illius Loco relict
 rursus Ao. 1715. Lacrimas profudit 31. Iuly 1-a et 3 Augusti.
 címlapelőzők – 1766 – rézmetszet
 jl. I. Phil. Binder sc. Budae 1766. – 140 x 71
 A könnyeket tintával utólag rajzolták be.
 Irod.: Knapp 1984. 100.
 Vera relatio super fletu . . . Pócsiensis . . . Kassa, Landerer, (1776)
 MTAK 521.846
- 180 Máriapócs
 Vera effigies B. V. M. quae adnormam primae Pocsini in Hungaria A. 1696
 Saepius Lacrymantis, ac dein. Viennam abblatae, expressa, et in illius Loco
 relict, rursus Ao. 1715. Lacrymas profudit 31. Iuly 1-a et 3 Augsti.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 125 x 72
 Felragasztva.
 OSzK/I IV. recto
- 181 Máriapócs
 A B. Sz. Mária Képe, mely 1715-dik esztendő Juliusnak 31-dik és Aug. primo
 és 3-dik napjain könyvezett Pótson N. Szabolcs Vármegyében.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 jl. Prixner del. et sc. – 170 x 110 (lp)
 Felragasztva.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 127., 134.
 OSzK/I IV. recto
- 182 Máriapócs
 Vera effigies B. V. M. quae ad normam prima Pocsini in Hungaria A. 1696.
 Saepius Lacrymantis, ac dein. Viennam ablatae expressa et in illius Loco relict
 rursus A. 1715. Lacrymas profudit 31. Iuly, 1-a et 3 Augst.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 147 x 90 (lp)
 Kopott lemezzel készült lenyomat.
 PKGy E
- 183 Máriapócs, Kolozsvár
 (A két kegykép allegorikus kompozícióban)
 könyvillusztráció – 1701 – rézmetszet
 jl. HF. de Langgraffen sculp. Tyrnaviae – 165 x 122
 Pázmány 1701. az utolsó számozott oldal után kötve.

- 184 Máriapócs, Kolozsvár
(A két kegykép allegorikus kompozícióban)
szentkép – 1720 k. – rézmetszet
(El. Schaffhausen) – 122 x 75
Hátoldalán rézmetszet Xavéri Szt. Ferencről El. Schaffhausen sculp. Tyr. szignálással. Sérült példánya üres hátlappal PKGy E.
Irod.: Szilárdfy 1981. 121.
DM
- 185 Máriapócs, Kolozsvár
(A két kegykép allegorikus kompozícióban)
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
jl. Jos. Jäger sc. Tyrna. – 123 x 73
GN Kapsel 1735 Nr. 199.
- 186 Máriaradna (Radna, Románia)
S. Mariae Gratiarum Radnae in Hungaria.
szentkép – 1710 k. – rézmetszet
jl. C. P. I. L. – 100 x 73 (lp)
OSzK Knyt sz. n.
- 187 Máriaradna
Vera effigies Thaumaturgae B. V. Mariae Radnensis ad eam quae in Typographia Remondiniana Bassani olim impressa nunc in Bosnia Argentina in Comitatu Radnensi in Hungaria ad Flumen Maross apud admodum R. R. P. P. Sancti Francisci Observantia asservatur expressa.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
(Remondini)
AB Nr. 40–51.
- 188 Máriaradna
Vera effigies Gratosae matris Radnae in Ungaria Comitatu. Arad.
címlapelőzők (?) – 1750 k. – rézmetszet
bl., jl. olvashatatlan. – 232 x 181
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtára, Szeder Fábián metszetes album, 77.
- 189 Máriaradna
Effigies Gratosae Maria virginis Radnensis.
címlapelőzők (?) – 1760 k. – rézmetszet
144 x 88
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
KM S. 140.

- 190 Máriaradna
 (A kegykép, alatta a templom és kolostor távlati képe)
 címlapelőzék – 1771 – rézmetszet
 (Binder)
 Méret nélkül, mivel a példány időközben eltűnt.
 Irod.: Knapp 1984. 100.
 Wunder-scheinender Wald-schatten . . . Ofen, Landerer, 1771.
 OSzK 319358
- 191 Máriaradna
 (A kegykép, alatta a templom és kolostor távlati képe)
 címlapelőzék – 1773 – rézmetszet
 jl. Binder sc. Budae – 114 x 67
 Szentképpéldányát közli Bálint 1944. 48–49. oldal között.
 Világos berkes hegy . . . Temesvár, J. M. Heimerl, 1773.
 EK Bp. Ad 3205
- 192 Máriaradna
 Vera Effigies Thaumaturgae B. V. Mariae Radnensis, Ad eam, quae in Typo-
 graphia Remondiniana olim impressa In Bosnia Argentina, in Comitatu Radnensi
 in Ungaria ad Flumen Maross Apud admodum R. R. P. P. D. Francisci de Obser-
 vantia asservatur, expressa.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 (Remondini)
 AB Nr. 40–50.
- 193 Máriaradna
 S. Maria Radna.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 80 x 64
 DIV
- 194 Máriaradna
 Vera Effigies Thaumaturgae B. V. Mariae Radnensis Ad eam quae in Typographia
 Remondiniana olim impressa a nunc in Argentina in Comitatu Radnensi in
 Hungaria ad Flumen Maross apud admodum R. R. P. P. Francisci de Observantia
 asservatur expressa.
 szentkép – 1770 k. – színezett rézmetszet
 (Remondini)
 AB Nr. 40–52.

- 195 Máriaradna
 Vera Effigies Gratosae Virginis Mariae Radnae in Hungaria Miraculis Clarae.
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet
 (Remondini)
 AB Nr. 40–53.
- 196 Máriaradna
 Vera Effigies B. V. Mariae Radne in Hungaria.
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet
 123 x 72 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 205.
- 197 Máriaradna
 Vera Effigies B. V. Mariae Radne in Hungaria.
 szentkép – 1790 k. – rézmetszet
 jl. Jos. Ender sc. – 128 x 82 (lp)
 OSzK Knyt növedéknapló száma: 1951/A 1667.
- 198 Máriaradna
 Vera Effigies B. V. Mariae Radne in Hungaria.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 121 x 85 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 204.
- 199 Máriatölgyes (Dubnica, Csehszlovákia)
 Utessena, à Milostiwa Welika Uherskeho Narodu Pani Preb. P. Maria. Czti se na
 Panstwi geho Excel P Groffa Illyeshaziho. dubniczi w Uhrich.
 imalap – 1758 – rézmetszet
 bl. F. L. Schmitner sc. Viennae – 140 x 80 (lp)
 Devota Oratio ad B. V. Mariam.
 Tyrnaviae, Typ. Academicis Soc. Jesu, 1758.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 121., 132., Szilárdfy 1984. 24. kép.
 SZZ
- 200 Máriatölgyes
 Utessena, à Milostiwa Welika Uherskeho Narodu Pani Preb. P. Maria. Sti se w . . .
 Dubnicy w S. Stefa . . . w Uhrich.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet, selyem
 150 x 75 (lp)
 DIV

- 201 Máriavölgy (Marianka, Csehszlovákia)
 Ill. et Rev. Princ. ac D. D. Georgio Lippai de Zombor Archiep. Strig. locique
 eiusdem Com. perp. Prim. Hung. Leg. nato, S. C. R. à M per Hung. sumo Secret.
 Cancel. ac int. eiusdem Consil. D. Protectori et Mecoenati gratiosissimo. Maria
 Tallensis.
 címlapelőzők – 1661 – rézmetszet
 bl. E. Wideman fecit – 159 x 117
 Lent középen Lippai György érsek címere.
 Irod.: Knapp 1984. 103–104.
 Magnae Ungariae Dominae . . . Vienna, M. Cosmerovius, 1661.
 EK Bp MV. 227.
- 202 Máriavölgy
 Talli Csudálatos Boldog Aszony Képe Tallban.
 könyvillusztáció – rézmetszet
 (M. Greischer) – 154 x 98
 Eszterházy 1690. 111. 34. kép.
- 203 Máriavölgy
 Imago Tallensis Miraculosa, in Monasterio Tall, supra Posonium, apud P. P. S.
 Pauli primi Eremitae Religiose colitur.
 füzetes kiadvány illusztrációja – 1697 – rézmetszet
 109 x 74
 Tallián Péter: Titkos értelmű liliom, az az boldogságos szűz Maria . . . Nagyszom-
 bat, Academia, Hörmann János, 1697. a címlap hátoldalán.
 OSzK RMK I. 1513.
- 204 Máriavölgy
 Das Wunderhätige Gnaden bild Maria Thall in Hungarn
 szentkép – 1720 k. – rézmetszet
 111 x 67
 Hátoldalán a sasvári kegyoltár ábrázolása (vö. 296.).
 PKGy E
- 205 Máriavölgy
 Imago Beatae Virginis Mariae Tallensis Mirac. Clara sub cura P. P. Ord. S. Pauli
 prima Eremita.
 szentkép – 1720 k. – rézmetszet
 112 x 65
 DIV

- 206 Máriavölgy
 Das Wunderthätige Gnaden bild von Maria Thal in Hungarn.
 címlapelőzők – 1734 – rézmetszet
 133 x 80
 Irod.: Knapp 1984. 102.
 Kummer, Ladislaus: Puteus aquarum . . . marianischer . . . Gnaden-Brunn . . .
 Pressburg, Joh. Paul Royer, 1734.
 OSzK 312330
- 207 Máriavölgy
 S. Maria Tallensis
 füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
 84 x 58
 Marianischer Pilgram 1737. az A3 ív versoján.
- 208 Máriavölgy
 Die Bildnus der Seeligsten Jungfrau Maria in thall scheinbahr mit wunder-
 werckhen, unter der Sorg deren P. P. Ord. S. Pauli ersten Einsidlers.
 szentkép – 1730 k. – rézmetszet
 (I. L. Lidl) – 111 x 60 (lp)
 Hátdoldalán I. L. Lidl metszete a sasvári kegyszoborról (vö. 282.)
 PKGy E
- 209 Máriavölgy
 Imago Beatae Virginis Mariae Tallensis Miraculis Clara sub cura patrum Ord. S.
 Pauli primi Eremitae.
 címlapelőzők – 1730 k. – rézmetszet
 98 x 62
 Kollenicz, Andreas: Poklad w polj skryty a s radosti nalezeny . . . h. n. ny. n. é. n.
 EK Bp Ae 5300
- 210 Máriavölgy
 S. Maria Tallensis.
 szentkép – 1730 k. – rézmetszet
 150 x 95
 DIV
- 211 Máriavölgy
 (A kegyszobor)
 ponyvafüzet címlapja – 1730 k. – fametszet
 144 x 90 (lp)
 Marianische Wallfahrt zu dem Wunder-vollen Gnaden-Brunnen Maria-Thal. Ange-

stellet von einer Königlichen Freystadt Preßburg in ihrer jährlichen Procession, und mit etwelchen neu-componierten Liedern geziehret.
EK Bp Ae 4882

- 212 Máriavölgy
Miraculosa Gratiarum Imago ex Maria Tall in Hungaria.
szentkép – 1742 – rézmetszet
Jl. Iosephus Jäger sculp. Tyrnavia – 127 x 74 (lp)
Felragasztva. Példánya TA, példánya címlapelőzékként: Nunkovics, Josephus (ford.): Puteus aquarum viventium . . . Tyrnaviae, Acad. 1742. EK Bp Ac 6470
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
OSzK/I XIII.
- 213 Máriavölgy
Maria Tall.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
bl. I. G. Rugendas sc. Posony. – 107 x 67 (lp)
PKGy E
- 214 Máriavölgy
Fons Consolationis qui consolatur nos in omni Tribulationa nostra. B. Alb. Mag.
in Nativ. B. V. M.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet, selyem
126 x 76 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 205.
- 215 Máriavölgy
Maria Tall
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
97 x 60 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 205.
- 216 Máriavölgy
Maria Tall
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
103 x 64 (lp)
BS BP
- 217 Máriavölgy
Matria Tall
egylapos imalap – 1740 k. – rézmetszet
119 x 75

Ein schönes Gebeth zu der wunderthätigen Mutter Gottes Maria in dem Thal, ohnweit Pressburg in Ungarn. Pressburg, Karl Kasp. Snischck.
PKGy E

- 218 Máriavölgy
Imago Beatae Virginis Mariae Tallensis Miraculis Clara sub cura Patrum Ord. S. Pauli primi Eremita.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
105 x 68
PKGy M
- 219 Máriavölgy
(A kegyszobor a kút fölött)
egy lapos imalap – 1780 k. – rézmetszet
94 x 69
Ein schönes Gebet zu der wunderthätigen Mutter Gottes Maria Thal, ohnweit Preßburg in Ungarn.
Diözesanmuseum Wien, „Wahlfahrtsorte Böhmen-Mähren“ feliratú dobozban sz. n.
- 220 Máriavölgy
Oprawdiwy Obraz Zazracneg Blahoslaweneg Panny Marye Marye Thalskeg w Uherskeg Kragne. Wahre Abbildung des gnadenreichen Mutter Gottes-Bild Maria Thal in Ungarn.
címlapelőzők (?) – 1800 k. – rézmetszet
130 x 73
Herman Ottó Múzeum, Miskolc, Történeti Adattár 79.1087.1.1
- 221 Mátraverebély
Effigies Divae Virginis, Deiparae Mariae, in Ecclesia Eremi ad Sacrum Fontem Mattra Verebellyensem habita.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
137 x 83
Példánya PKGy E.
OSzK Knyt 582/157/76.
- 222 Mátraverebély
Effigies Divae Virginis Deiparae Mariae in Ecclesia Eremi ad Sacrum Fontem Mattra Verebellyensem habita.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
80 x 73 (lp)
Felső része csonka. Alul középen az antonita remeterend pecsétje.
PKGy E

- 223 Mátraverebély
A' Mátrá Verebélyi Sz. Helynek, Képnek, Kut Forrasnak, és ottan lött történe-
teknek lerajzolása.
címlapelőzők – 1797 – rézmetszet
jl. Binder sc. Budae – 122 x 75
Irod.: Pataky 1951. 85. Nr. 52.
Sz. Mihályi Mihály: Folyó vízzé . . . Pest, Landerer, 1797.
OSzK 307150
- 224 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház (Trnava, Csehszlovákia)
Vera Effigies B. V. M. in Ecclesia Cathedrali Tyrnaviensi in Hungaria Lachryman-
tis, et sudantis Diebus 5. Iulii, ac 10 et 11 Augusti. 1708.
kihajtható címlapelőzők – 1708 k. – rézmetszet
bl. Martin Prokes scul. Tyr. – 278 x 190
Irod.: Pataky 1951. 207.
Sanctissimae Deiparae, semper Virgini Thaumaturgae in modo Metropolitana
Ecclesia Lachrymanti, et sudanti. Tyrnaviae, Typ. Acad. Soc. Jesu, 1745. (3.
kiadás)
EK Bp Ac 5176
- 225 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Vera Effigies B. V. M. in Ecclesia Cathedrali Tyrnaviensi, in Hungaria Lachry-
mantis, et Sudantis. Diebus 5. Iulii, ac 10. et 11. Augusti. 1708.
szentkép (?) – 1708 k. – rézmetszet
133 x 103
Címlapelőzők példánya elkopott lemezről: Martonffi, Georgius: Denuo erumpens
Lachrymarum Scaturgio . . . Tyrnaviae, Typ. Acad., 1709. EK Bp RMK II. 596.
Irod.: Pataky 1951. 258. Nr. 17.
Mártonffy György: Ujjonnan fakadott köny-hullatásoknak . . . Nagyszombat,
1708. c. kézirat 128.
Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom, MS I. 206.
- 226 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Vera Effigies B. V. M. in Ecclesia Cathedrali Tyrnaviensi, in Hungaria Lachry-
mantis, et Sudantis. Diebus 5. Iulii, ac 10. et 11. Augusti. 1708.
szentkép – 1710 k. – rézmetszet
150 x 113
DIV
- 227 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Imago Miraculosa Tyrnaviensis.
imalap – 1730 k. – rézmetszet

55 x 50

Példánya SzZ.

Salutatio B. Mariae V. cum Precibus, pro benedictione, et adjutorio, in omnibus necessitatibus.

TA

- 228 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
(A kegykép)
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
50 x 43
SzZ
- 229 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Imago Miraculosa Tyrnaviensis.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
80 x 55
DIV
- 230 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Mirac. Imago Tyrnav. B. M. V. Benedictis.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
121 x 76
A lemez másodlagos felhasználásával 1986-ban készült levonat.
Piarista Rendház, Budapest, Központi Gyűjtemény
- 231 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Mirac. Imago Tyrnav. B. M. V. Benedictur.
füzetes nyomtatvány címlapján – 1760 k. – rézmetszet
68 x 54
(Telek József): Az hét tizedből álló Róság Koszorúnak Vagy Jerusalemi Olvasónak
Eredetéről, el-terjedéséről, és erejéről.
OSzK 316876
- 232 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Imago Miraculosa Tyrnaviensis.
imalap – 1771 – rézmetszet
72 x 52
Gebet zu dem Gnadenreichen Bild der Mutter Gottes in Tyrnau. Tyrnau, Catech.
Bibl. Soc. Jesu 1771.
ÖMV 16853 A

- 233 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
 Imago Miraculosa Tyrnaviensis.
 imalap – 1774 – rézmetszet
 73 x 54
 Oratio Ad flentum Thaumaturgam Tyrnaviensem B. M. V. Tyrnaviae, Bibl. Catech., 1774.
 TA
- 234 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
 Vera Effigies B. V. M. Lachrymantis et Sudantis Tyrnaviae in Hungaria Anno 1708.
 szentkép – 1791 – rézmetszet
 jl. zu finden bey Martin dausch in tirnau – 112 x 72
 Példánya könyvillusztrációként: Hannenberg Godefried: Az Isten szülőjének, . . . Máriának védelmezése . . . Nagyszombat, Jelinek, 1791. EK Bp 05437 az A(1) ív előtt bekötve. A mű latin nyelvű kiadásában a metszet ugyanott szerepel: EK Bp Ad 203.
 Irod.: Pataký 1951. 35. a latin nyelvű kiadást a kiadási engedély alapján tévesen 1728-ra teszi.
 PKGy E
- 235 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
 Böldog Aszszony könyvező Képe, mely Nagy-Szombatban tiszteltetik.
 ponyvafüzet címlapja – 1793 – fametszet
 62 x 53
 Példánya a Négy szép Istenes énekek (h. n. 1793.) c. ponyvafüzet címlapján OSzK Knyt 714/64/79/.
 Szent Mise-béli énekek, Mellyek . . . ki-botsáttattak Kassán. é. n.
 EK Bp I 8r/76/8
- 236 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
 Imago Miraculosa Tyrnaviensis.
 imalap – 1790 k. – rézmetszet
 54 x 44
 Színezett példánya DIV.
 Formula Petendae a B. V. Maria Benedictionis. Tyrnaviae, Typ. Venc. Jelinek, é. n.
 OSzK Knyt sz. n.
- 237 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
 (A kegykép)
 imalap – 1790 k. – fametszet

- 106 x 60 (lp)
Formula Petendae a B. V. Maria Benedictiois. Tyrnaviae, Typ. Joan Jelinek,
é. n.
TA
- 238 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
(A kegykép)
imalap – 1790 k. – fametszet
108 x 60 (lp)
Formula Petendae a B. V. Maria Benedictonis. Tyrnaviae, Typ. Venc. Jelinek,
é. n.
TA
- 239 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Muter Gottes in der Pfarckirch zu Tyrnau.
imalap – 1790 k. – rézmetszet
155 x 90
Gebeth zu dem gnadenreichen Bild der Mutter Gottes in Tyrnau.
DIV
- 240 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Vera Effigies B. V. M. Lachrymantis et Sudantis Tyrnaviae in Hungaria Anno
1708.
imalap – 1790 k. – rézmetszet
115 x 75
Példánya PKGy E, GN Kapsel 1735. Nr. 207.
OSzK Knyt sz. n.
- 241 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
(A kegykép)
imalap – 1800 k. – fametszet
100 x 62
Oratio ad Beatam Virginem Mariam. Aliai ad Eandem. Actus fidei. Actus spei.
Actus charitatis et contritionis.
Irod.: Szilárdfy 1984. 13.
SzZ
- 242 Nagyszombat – Szt. Miklós székesegyház
Gnaden-Bild zu Tyrnau.
szentkép – 1800 k. – fametszet
93 x 59 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 202.

- 243 Nagyszombat – Jezsuita szeminárium (?)
 Sic oculus, sic illa manus, sic ora ferebat.
 egylapos imalap – 1752 – rézmetszet
 jl. Jos. Jäg. sc. Tyrna. – 67 x 47
 Allerreineste, ohne Mackel der Erbsünd empfangene Jungfrau . . . Tyrnau, 1752.
 PKGY E
- 244 Óbuda-Kiscell – Kálvária
 Der Gegeizelte Heyland von der Wiss.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 jl. Joseph Enderle sculp. Budae. – 120 x 73
 zu finden bey Binder in der Wasserstadt N 219. in Ofen.
 BTM ltsz. 12559.
- 245 Óbuda-Kiscell – Trinitárius templom
 Die Gnadenreiche Bildnus Maria Zell zu Alt Offen bey denen W. W. E. E. P. P.
 Trinitariern in nieder Hungarn.
 szentkép – 1740 k. – rézmetszet
 110 x 62 (lp)
 Hátoldalán a budakeszi-makkosmáriai kegykép és kápolna ábrázolása (vö. 57.).
 BS MFM
- 246 Óbuda-Kiscell – Trinitárius templom
 Abbildung der Kirchn, und des Gnaden-Bilds Maria Zell, bey denen W. W. E. E.
 P. P. Trinitariern bey Alt-Ofen in Ungarn.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet, selyem
 110 x 67 (lp)
 Felragasztva.
 Irod.: Schoen 1935. 54. 18. ábra, 63., Rózsa 1963. 276. 1770-re datálja. Berta 1984a.
 címlap.
 BTM sz. n.
- 247 Óbuda-Kiscell – Trinitárius templom
 Effigies B. V. M. Cellensis, Gratiüs, et Beneficiüs Inclytae, sub cura R. R. P. P.
 Trinitariorum ad V. Budam.
 címlapelőzék – 1777 – rézmetszet
 jl. Binder sc. Budae – 118 x 87
 Irod.: Knapp 1984. 101.
 Ladislaus a S. Stephanus: Flores Mariani . . . Budae, Catharina Landerer, 1777.
 Püspöki Levéltár és Könyvtár, Székesfehérvár, 3372

- 248 Oslí
Oslí Csudál. Boldog Aszony Képe Oslim.
könyvillusztáció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 153 x 98
Eszterházy 1690. 122. 40. kép.
- 249 Pázsit (Kleinfrauenhaid, Ausztria)
Pasiton levő Csudál. Boldog Aszony Képe Pasiti B. A.
könyvillusztáció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 155 x 98
Eszterházy 1690. 120. 38. kép.
- 250 Pázsit
Das Gnaden-bild zu Maria Haid an der Strassen. in nider Ungarn.
szentkép – 1700 k. – rézmetszet
132 x 75
GN Kapsel 1735. Nr. 202.
- 251 Pázsit
Das Gnaden-bild zu Maria Haid an der Strassen in nider Ungarn.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
130 x 92 (lp)
PKGy E
- 252 Pest – Ferences templom
Die Hülfreiche Mutter Gottes zum H. Blut, welche zu Pest bey den W. W. E. E.
P. P. Franciscaner Andächtigt verehret wird.
szentkép – 1790 k. – rézmetszet
bl. Prixner sc. – 131 x 88 (lp)
Példánya kopott lemezzel imalapon DM, PKGy E.
Irod.: Szilárdfy 1981. 123., 127., 132.
BTM 23324
- 253 Pécs – Mecsekszentkút (?)
Gnaden-Bild zu fünff Kirchen in Ungarn.
füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
78 x 52
Marianischer Pilgram 1737. a számozatlan (A11) ív versóján.
- 254 Pécs – Mecsekszentkút (?)
Gnaden-Bild zu Fünf-Kirchen.
szentkép – 1740 – fametszet
86 x 53 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 202.

- 255 Péliföldszentkereszt
 Das wunderthätige Crucifix, welches in der Kirch zum Heil. Kreutz bey denen
 W. W. E. E. P. P. des büsßer-Ordens Jesu von Nazareth in Königreich Hungarn
 nächst Gran mit Gnaden leuchtet.
 szentkép – 1763–1770 között – rézmetszet
 jl. I. A. Lidl sc. Viennae – 117 x 65
 Hátoldalán kézzel írott német nyelvű imádság.
 Irod.: Szilárdfy 1984. 24.
 SzZ
- 256 Pétervárad (Novi Sad, Jugoszlávia)
 Maria ad nives, prope Petro-Varadinum gratys clara. Gnadenreiche Mutter Maria
 Schnee, unweiht Peter-Vardein. Milloserdna Maiko Maria od Sniga, kod Petro-
 Varadina.
 szentkép – 1735 k. – rézmetszet
 jl. JC. Winkler sc. Vien. – 126 x 80
 PKGy E
- 257 Pozsony – Erzsébet apácák temploma (Bratislava, Csehszlovákia)
 Abbildung Des schmerzhaften Jesu in Kerker, andächtig verehret bei den ehrw.
 F. F. Elisabethiner zu Preßburg.
 egylapos inalap – 1800 k. – rézmetszet
 160 x 210 (lp)
 Gebet zu dem schmerzvollen Jesu in der Gefangenschaft, in allen Nöthen zu
 sprechen.
 DIV
- 258 Pozsony – Irgalmas templom
 Maria Heimsuchung bey denen Barmherzigen zu Presburg.
 füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
 78 x 50
 Marianischer Pilgram 1737. a számozatlan (A7) ív versoján.
- 259 Pozsony – Szt. Márton templom
 Posony Csudalat. Boldog Aszony Képe Posonyban.
 könyvillusztáció – 1690 – rézmetszet
 (M. Greischer) – 153 x 97
 Eszterházy 1690. 113. 35. kép.
- 260 Pozsony – Szt. Márton templom
 Wunderthätiges Gnaden Bild der Schmerzhaftten Mutter Gottes Mariae in der
 Collegiat-Pfarr-Kürchen S. Martini zu Prespurg unter der Obsorg deren P. P.
 Societatis Iesu.

szentkép – 1730 k. – rézmetszet
jl. F. L. Schmitner sc. – 163 x 97 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 202.

- 261 Pozsony – Szt. Márton templom
Bildniss der schmerzhaften Mutter Gottes Maria in der Collegiat Pfarrkirche
St. Martin zu Pressburg.
szentkép – 1800 k. – rézmetszet
jl. Zu finden bei Schauff in Preßb. – 126 x 77
Változata BS MFM, amelyen a lemez alsó széle a szignálással együtt levágva.
Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
BTM 13538
- 262 Pozsony – Mélyút
Dir, Mutter, will ich mich ergeben; / O sey mein Trost in aller Noth! / Maria!
schütze mich im Leben, / Und steh mir bey in meinem Tod.
imalap – 1780 k. – rézmetszet
107 x 77 (lp)
Gebet zur gnadenreichen Jungfrau Maria zu Preßburg im tiefen Weg.
Későbbi lenyomata PKGy M.
ÖMV 11806 A
- 263 Pozsony – Orsolyita apácák temploma
Das Gnadtenreiche Jesu Kündlein welches schon über 100 Jahr, bey denen
bahrfüßern Carmelitern in Prag, andachtiglich verehret wird. So aniezo bey
denen W. W. E. E. Kloster-Frauen S. Ursulae zu Prespurg in ihrer haus Capelen,
under den Titl der Hausgenosenschaft Jesu andachtig verehret wird.
egyapos imalap – 1723 (?) – rézmetszet
jl. F. L. Schmitner sc. – 94 x 58
Hauß-Andacht, welche bey und von denen Closter-Frauen S. Ursulae in Preß-
burg unter dem Titl. einer Haußgenossenschaft Jesus, Maria, Joseph, inner
ihrem Closter verrichtet wird. Wienn, 1723.
Irod.: Szilárdfy 1981. 123., 132.
BTM 13563
- 264 Pozsony – Orsolyita apácák temploma
Obraz Mylostywe Vytalako Gezyssy Kteryto . . . zwyce nez za sto let W Chrame
P. P. Karmelitanuw w Praze Pobożne se cty. Niny ale u Welebnych Radu Swateg
Urssuly Pannen w Presspurku w domaceg Kaplice Pod titulem domcyho To-
warystwam Knaboznemu cleny gest milozeny Gezyssy.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
bl. J. G. Rugendas sc. Posony – 105 x 54 (lp)

Felragasztva.
BS BP

- 265 Pozsony – Orsolyita apácák temploma
Das gnadenreiche Jesu Kindlein Welches schon über 100 Jahr, bey denen bahrfüßern Carmeliten in Prag, andächtigt verehret wird. So anjezo bey denen W. W. E. E. Kloster Frauen S. Ursula zu Presburg in ihrer Haus Capelen under den Titl des Hausgenosenschafft Jesu andächtigt verehret wird.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
106 x 56
DM
- 266 Pozsony – Orsolyita apácák temploma
Lauretanisches Gnadenbild bey denen Ursulinern in Presburg.
imalap – 1710 k. – rézmetszet
jl. (a szövegrész alatt) Dietell sc. Vien – 150 x 110
A Loretoban kifüggesztett, Mária képe előtt mondandó teljes bucsuval járó imádság szövege német nyelven.
PKGy E
- 267 Pozsony – Orsolyita apácák temploma
Maria Loretha bey S. Ursula in Preßburg.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
82 x 57 (lp)
PKGy E
- 268 Pozsony – Trinitárius templom
Gnaden-Bild bey denen P. P. Trinitariern zu Presburg.
füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
79 x 52
Marianischer Pilgram 1737. az A4 ív versoján.
- 269 Pozsony – Trinitárius templom
Die Schöne Mutter Gottes bey denen W. W. P. P. Trinitariern zu Presburg in Ungarn.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
127 x 85 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 205.
- 270 Pozsony – Trinitárius templom
S. Maria Speciosa.
szentkép – 1740 k. – mezzotinto

119 x 67 (lp)

BS BP

- 271 Pöttelsdorf (?) (Pöttelsdorf, Ausztria)
Maria Steinwurff.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
91 x 62
SzZ
- 272 Remetinec (Remetineč, Jugoszlávia)
Vera Effigies Thaumaturgae Dei Genitricis Mariae Remetineczensis Sub titulo
Sanctissimi Rosarii in Regno Croatiae prope Varasdinum.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
bl. I. V. Kauperz sc. Graecii – 293 x 181
Irod.: Wibiral 1909. 25. Nr. 19.
AG K 1628
- 273 Röjt (Rattersdorf, Ausztria)
Röiti Csudálat. Boldog Aszony Képe Röitön.
könyvillusztráció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 150 x 98
Eszterházy 169. 115. 36. kép.
- 274 Röjt
Gnaden-Bild zu Rattersdorf.
füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
79 x 51
Marianischer Pilgram 1737. a számozatlan (A10) ív versoján.
- 275 Röjt
Maria zu Rattersdorf in Hung. unter Obsorg deren P. P. August.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
76 x 39 (lp)
Utánmetszett változata LFM 436.
GN Kapsel 1735. Nr. 208.
- 276 Röjt
Daß Wunderthättige Gnaden Bild Mariae zu Rattersdorff in Ungarn in der Pfarr
der P. P. Augustinern zu Lokenhaus.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
lk. Wien bey Ant. Berka – 140 x 90
DIV

- 277 Röjt
 Das Wunderthättige Gnaden Bild Mariae zu Ratters Dorff in Ungarn.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 119 x 72 (lp)
 Felragasztva. Példánya BL Nr. 26.490.
 PKGy M
- 277a Röjt
 Das Wunderthättige Gnaden Bild Mariae zu Rättersdorff in Ungarn in der Pfar
 der P. P. Augustinern zu Lokenhaus.
 szentkép – 1760 k. – rézmetszet
 bl. M. Weinmann sc. Graecy – 132 x 80
 GN Kapsel 1735. Nr. 199.
- 278 Röjt
 Daß Wunderthättige Gnaden Bild Mariae zu Ratters Torff in Ungarn.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 lk. Joseph Kollanetz, gestochen in Wien – 183 x 127 (lp)
 Felragasztva.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 121., 132.
 OSzK/I X.
- 279 Sasvár (Šaštín, Csehszlovákia)
 Gnadenbild zu Schosberg
 ponyvafüzet illusztráció – 1734 – fametszet
 98 x 61
 Példánya EK Bp I 8r/76/9.
 Aitatos énekek, Mellyeket a sas-vári fájdalmas Szüz Maria csudatévő képéhez já-
 ruló Magyar Nemzetnek kedvéért . . . Maria Hive öszve timporalगतott Rév-Ko-
 má:omban 1733. Esztendőben. Posen, Royer János Pál, 1734. az utolsó lapon.
 EK Bp I 8r/148/1.
- 280 Sasvár
 Gnaden-Bild zu Schosberg.
 füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
 78 x 52
 Marianischer Pilgram 1737. a címlap versoján.
- 281 Sasvár
 Imago B. V. Dolorosae Miraculis in dies corruscantis in Ungaria Schosbergensis.
 szentkép – 1730 k. – rézmetszet
 bl. Cum Pr. S. C. Maj. jl. Mart. Engelbrecht exc. A. V. – 153 x 97 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 203.

- 282 Sasvár
Gnaden bild Maria schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
jl. Ex. Sp. Pr. S. C. M. I. L. Lidl, ex. Vien – 111 x 60 (lp)
Hátoldalán a máriavölgyi kegyszobor ábrázolása (vö. 208.).
PKGy E
- 283 Sasvár
Wunderthätiges Vesper Bild Maria zu schosberg in Hungarn.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
108 x 64 (lp)
BN KrW 4986
- 284 Sasvár
Imago B V Dolorosa Miraculis in dies corruscantis in Ungaria Szassinensis.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
75 x 49 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 208.
- 285 Sasvár
Wunderthätiges Vesper Bild Ma(ria) zu Schißberg in Ungarn.
szentkép – 1730 k. – rézmetszet
128 x 78 (lp)
Jobb alsó sarka csonka.
BN KrW 1144
- 286 Sasvár
Marienbild in Schoßberg.
szentkép – 1730 k. – színezett rézmetszet
93 x 61 (lp)
BN KrW 1140
- 287 Sasvár
Imago B. V. M. Dolorosae Sassinensis Miraculis clarae, sub cura R. R. P. P. Ord.
S. Pauli primi Eremitae.
címlapelőzők – 1743 – rézmetszet
jl. Ioseph läger sc. Tyrna – 175 x 120
Szentképpéldánya SzZ, közli Szilárdfy 1984. 25. kép.
(Jankovich, Gerhardus): Novum sidus Hungariae ... Sassiensis ... Tyrnaviae,
1743.
OSzK 308316

- 288 Sasvár
Abbildung des Miraculosen vesperbild zu Schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
73 x 46 (lp)
Hátoldalán a szoptató Madonna ábrázolása.
PKGy E
- 289 Sasvár
Schmerzhafftes Gnadenbild Maria Schoßberg.
szentkép – 1740 k. – színezett rézmetszet
115 x 70
Felragasztva.
TA
- 290 Sasvár
Wunderthätiges Vesper bild Maria zu Schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet, selyem
125 x 77 (lp)
A selyem széle utólag csipkézett.
GN Kapsel 1735. Nr. 204.
- 291 Sasvár
Thaumaturga Sassinensis Miraculis Corruscans in Hungaria sub. Wahre Abildung
der Wunderthätigen Bildnis in Schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1740 k. – színezett rézmetszet
145 x 84 (lp)
PKGy E
- 292 Sasvár
Wahre Abildung des Wunderthätigen Bildniß in Schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1740 k. – színezett rézmetszet
136 x 82 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 204.
- 293 Sasvár
Wunderthätige Bildnus Maria zu Schoßberg in Ungarn.
egylapos imalap – 1740 k. – rézmetszet
81 x 134 (lp)
Az imádságsszöveggel egy lapra metszve.
Andächtiges Gebett zu der Schmerzhaften Mutter Gottes Maria.
GN Kapsel 1735. Nr. 202.

- 294 Sasvár
Wunderthätiges Gnaden Bild Maria zu Schossberg in Ungarn.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
111 x 71
Hátoldalán német nyelvű imádság. Példánya GN Kapsel 1735. Nr. 208.
PKGy E
- 295 Sasvár
Wunderthätiges Vesper Bild Maria zu Schoßberg in Ungarn unter der Obsorg
deren P. P. Paulinern.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
128 x 65 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 207.
- 296 Sasvár
Reginae Coeli, quae In Statua Virginis Sassiniensis Colitur, Regina Hungariae,
atque Augustus Caesar hanc aram Consecrarunt.
szentkép – 1762 – rézmetszet
125 x 69
Hátoldalán a máriavölgyi kegyszobor ábrázolása (vö. 204.). Példánya GN Kapsel
1735. Nr. 204. A keletkezési idő meghatározása a címfelirat kronosztichona
alapján.
PKGy E
- 297 Sasvár
Schmerzhaftes Gnadenbild Maria Schoßberg.
szentkép – 1760 k. – mezzotinto
125 x 80 (lp)
BN KrW 4985
- 298 Sasvár
Schmerzhaftes Gnadenbild Maria Schoßberg.
szentkép – 1760 k. – mezzotinto
129 x 77
GN Kapsel 1735. Nr. 207.
- 299 Sasvár
Abbildung des Neuen Hoch Altar zu Maria Schossberg in Ungarn bey denen
P. P. Paulinern.
imalap – 1770 (?) – rézmetszet
120 x 67
Selyemre nyomott szentkép példánya SzZ, DIV.
OSzK Knyt 96/–24/76.

- 300 Sasvár
Gnaden Altar zu Maria Schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1770 (?) – rézmetszet
122 x 67
Hátoldalon Szt. József rézmetszetű ábrázolása.
PKGy E
- 301 Sasvár
Maria Schoßberg.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet, selyem
100 x 80 (lp)
Felső széle csonka.
PKGy E
- 302 Sasvár
Gnadenbild der Schmerzhaften Mutter Maria zu Schoßberg.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
114 x 65
Felragasztva.
TA
- 303 Sasvár
Imago B. V. M. Dolorosae Sassiniensis Miraculis Clarae Sub Cura Patrum Ord.
S. Pauli Primi Eremitae.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
168 x 113
Felragasztva.
Irod.: Szilárdfy 1981. 119. 10. ábra, 122., 132.
OSzK/I IX.
- 304 Sasvár
Wunderthätiges Gnadenbild . . . zu Schoßberg in Ungarn.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet, selyem
94 x 63 (lp)
PKGy E
- 305 Sasvár
Das wunderthätige Gnaden bild der Schmerzhaften Mutter Gottes zu Schoss-
berg in Ungarn.
imalap – 1770 k. – rézmetszet
116 x 66
BTM 13562

- 306 Sasvár
 Mein Gnaden Schooß steht allen hier / An den Schooßberge Offen, / Wer seyn
 Zuflucht nimmt zu mir / Hat alles Guts zu hoffen.
 szentkép – 1770 k. – színezett rézmetszet
 125 x 67 (lp)
 Hátoldalán kézzel írott német nyelvű szöveg „den. 26. Juny 1829.” keltezéssel.
 Példánya GN Kapsel 1735. Nr. 203.
 PKGy E
- 307 Sasvár
 (A kegyszobor)
 ponyvafüzet címlapja – 1784 – fametszet
 81 x 61
 Ein schönes Gebeth zu unser Lieben Frauen . . . Oedenburg, 1784.
 Irod.: Szilárdty 1984. 13.
 SzZ
- 308 Sasvár
 Imago B. V. Dolorosae Miraculis in dies corruscantis in Ungaria Schosbergensis.
 könyvillusztráció (?) – 1780 k. – rézmetszet
 144 x 95
 Hátoldalán kézzel ráírva: „Óh kegyes boldogságos Szüz Mária.”
 OSzK Knyt sz. n.
- 309 Sasvár
 Miraculoses Vesper Bild Maria zu Schosberg in Hungarn.
 szentkép – 1780 k. – színezett rézmetszet
 145 x 101
 GN Kapsel 1735. Nr. 207.
- 310 Sasvár
 Wunderthatiges Gnadenbild Maria zu Schosberg in Ungarn.
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet
 71 x 53 (lp)
 PKGy E
- 311 Sasvár
 Wunderthätiges Gnadenbild Maria zu Schoßberg in Ungarn.
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet
 118 x 67 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 207.

- 312 Sasvár
 (A főoltár a kegyszoborral)
 egylapos imalap – 1780 k. – rézmetszet
 120 x 66
 Gebeth zu der schmerzhaften Mutter Gottes zu Schoßberg in Ungarn.
 BN KrW 1142
- 313 Sasvár
 Maria Schoßberg.
 szentkép – 1790 k. – színezett rézmetszet
 bl. A. Pyro sc. V. – 123 x 78 (lp), lemezmagasság 95
 A lemezszél lenyomata bal oldalon hiányzik. Példánya PKGy E.
 PKGy E
- 314 Sasvár
 Maria Schoßberg.
 szentkép – 1790 k. – rézmetszet
 bl. A. Pyro sc. V. – 110 x 65 (lp), lemezmagasság 95
 A lemezszél lenyomata jobb oldalon hiányzik.
 BS MFM
- 315 Sasvár
 das Wunderthädige Gnaden Bild Maria Schoßberg.
 szentkép – 1790 k. – színezett rézmetszet
 140 x 84 (lp)
 BN KrW 5413
- 316 Sasvár
 das Wunderthädige Gnaden Bild Maria Schoßberg.
 szentkép – 1790 k. – színezett rézmetszet
 158 x 95 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 207.
- 317 Sasvár
 Wunderthätiges Gnadenbild Maria, zu Schossberg in Ungarn.
 szentkép – 1790 k. – rézmetszet
 114 x 67 (lp)
 PKGy E
- 318 Sasvár
 Wunderthätiges Gnaden Bild Maria zu Schoßberg in Ungarn.
 szentkép – 1790 k. – színezett rézmetszet

109 x 68 (lp)

BN KrW 1141

- 319 Sasvár
Das Wunderthätige Gnadensbild der schmerzhaften Mutter Gottes zu Schoßberg in Ungarn. Zazrazny Obraz Bolestneg pann Mariam Sassine w Uhrich.
szentkép – 1800 k. – színezett rézmetszet
232 x 154 (lp)
BN KrW 6194
- 320 Sopron
Das Gnadenreiche Bildniß in der uralten Kirchen zu dem Heil. Geist in der Königl. Freystadt Edenburg.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
lk. J. Mössmer scul. Wienn.
Fotó alapján. Csatkai 1942. 307–308. szerint hátoldalán imádság, nyomtatta Ghelen Vilmos, Wien.
Irod.: Csatkai 1942. 307–308.
LFM 492.
- 321 Stotzing (Stotzing, Ausztria)
Abbildung des Gnadenbilds der Mutter Gottes in der Kkirchen deren W. W. E. E. P. P. Ordens der diener unser Lieben Frauen zu Stotzing nechst Loreto in ungarn.
szentkép – 1740 k. – rézmetszet
jl. F. L. Schmitner sc. Vienna – 103 x 60
Irod.: Gugitz 1955–1958. 2. 237.
ÖMV 13508 A
- 322 Stotzing
Gnadenbildniß Maria Stotzing in Ungarn.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
bl. sc. Joh. Bapt. jl. Pačkla – 133 x 87 (lp)
PKGy M
- 323 Stotzing
Gnadenbild U. L. Frauen zu Stotzing unweit Loretta unter Obsorg der W. W. E. E. P. P. Servitten.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
114 x 65
Hátoldalán a loretói kegyszobor ábrázolása (vö. 154.).
BL Nr. 26491

- 324 Stotzing
 (A)bbildung des Gnaden bilds d. . . der Kürchen deren . . .
 szentkép (?) – 1750 k. – rézmetszet
 114 x 64 (lp)
 Szélein sérült, felragasztva. Hátoldalán: Gebett zu dem Marianischen Gnaden-Bild
 zu Stotzing.
 BS BP
- 325 Stotzing
 Das Wunderthätige Gnaden-Bild Maria Stotzing in Hungarn nestg Loreto under
 der Obsorg des Ordens deren Dienern Maria.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 110 x 79 (lp)
 Körülvágott későbbi applikáció.
 GN Kapsel 1735. Nr. 208.
- 326 Stotzing
 Molitva Blasene Devicze Marie pri Stoczingu vu Vugerszkom Orsz.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 84 x 45 (lp)
 Hátoldalán a celldömölki kegyszobor ábrázolása magyar nyelvű imádsággal
 (vö. 72.).
 PKGy E
- 327 Stotzing
 Gnadenbildniß Maria Stotzing in Ungarn
 szentkép – 1780 k. – rézmetszet halványlila papíron
 114 x 66 (lp)
 PKGy E
- 328 Sümeg
 Vera Effigies B. Virginis Mariae Sümegini in inferiori Hungaria, prope Lacum
 Balaton in Ecclesia P. P. Franciscanorum multis miraculis clarae.
 címlapelőzők – 1703 – rézmetszet
 125 x 71
 Irod.: Pataky 1951. 257–258. Nr. 12.
 (Kiss, Fabianus): Betegek gyógyítója . . . Nagyszombat, Acad., Hörmann János,
 1703.
 EK Bp RMK I. 410.
- 329 Sümeg
 Vera effigies Deiparae Virginis In Sümegh, portentis Conspicuae, quae a patribus

Franciscanis, ut Mater Digno honore asservatur.

imalap – 1729 – rézmetszet

jl. F. L. Schmitner sc. Vien – 115 x 76

Keletkezési idő meghatározása a címfelirat kronosztichona alapján.

OSzK Knyt sz. n.

330 Sümeg

Vera effigies Deiparae Virginis In Sümegh, portentis Conspicuae, quae a patribus Franciscanis Ut Mater Digno honore asservatur.

szenkép – 1729 – rézmetszet

118 x 72 (lp)

Keletkezési idő meghatározása a címfelirat kronosztichona alapján. Hátoldalán egykorú német nyelvű felirat.

PKGy E

331 Sümeg

Gnaden-Bild zu Schümegeh in Ungarn.

fűzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet

78 x 51

Marianischer Pilgram 1737. a számozatlan (A9) iv versoján.

332 Szokolca (Skalica, Csehszlovákia)

Consolatrix afflictorum. Venerationi publicae exposita in Sacello Ecclesiae S. J. Szokolcae.

szenkép – 1760 k. – rézmetszet

jl. I. C. Winnekler sc. – 127 x 76

PKGy E

333 Vacat

334 Vacat

- 335 Szeben (Sibiu, Románia)
 Marianische Gnadenbild von der Gutten Hoffnung genandt in der Kkirchen Soc.
 Jesu zu Hörmanstadt in Sinnbürgen.
 szentkép – 1720 k. – rézmetszet
 135 x 77 (lp)
 GN Kapsel 1735. Nr. 210.
- 336 Szeged
 Tizenkét Tsillagú Korona 1768.
 címlapelőzők – 1768 – rézmetszet
 jl. I. Philipp Binder, sc. Budae. – 199 x 152
 Irod.: Bálint 1944. 32–33. oldal között, Tamás 1948. 11.
 Telek József: Tizen-két Tsillagú korona. I. Buda, ifj. Landerer Lipót Ferenc,
 1769.
 EK Bp Ae 2r 1004
- 337 Szeged
 Auxiliatrix Szegediensis. In Antiquissima P. P. Franciscanorum Ecclesia Hono-
 ribus Sanctae Mariae ad nives sacra.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 jl. Binder sc. – 143 x 79
 A lemez másodlagos felhasználásával készült lenyomat. Korabeli példánya
 BS MFM.
 Irod.: Bálint 1966. 30. 20. ábra, Bálint 1976–1980. I. 94.
 TA
- 338 Szeged
 (A kegykép)
 címlapelőzők – 1780 k. – rézmetszet
 jl. I. Phil. Binder sc. Budae – 121 x 76
 A lemez másodlagos felhasználásával készült lenyomat. Szentképpéldánya Szép-
 művészeti Múzeum. Budapest, Grafikai Osztály 67.74.
 Irod.: Knapp 1984. 100.
 Ordinánsz Konstantin: Libanus havasi alatt ... Szeged, Grün O. örök. 1831.
 OSzK 260396
- 339 Szeged
 Auxiliatrix Szegediensis.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 150 x 89
 Irod.: Bálint 1981. címlapelőzők.
 TA

- 340 Szentantal (Bača, Csehszlovákia)
Gnaden-Bild zu St. Antoni.
füzetes kiadvány illusztrációja – 1737 – fametszet
77 x 52
Marianischer Pilgram 1737. az A2 ív versóján.
- 341 Szentantal
Valóságoss Le-Ábrázolása a Csuda-tévő Boldogságoss Szüz Anya Kepenek, melly csalló-Közben Szent Antali TT. PP. Franciscanusok Templomaban Anno 1715. 19-dik Juniustul, 20-dik. 21. 23 dikig Különöss órákban négyszer minda Két sremeibül bőven folyo Köny-hullajtásokal Sirt.
szentkép (?) – 1730 k. – rézmetszet
108 x 71 (lp)
PKGy E
- 342 Szentantal
Wahre Abildung der Wunderthattigen Gnaden Bildnus Unser Lieben Frauen, Welche in der Grossen Insul Schüdt zu S. Antoni in Ungern 1715 bey denen Wohl Ehrwürdigen PP. Franciscanern von 19 Juny bis 20. 21. 23. zu unterschiedlichen stunden 4 mahl hauffiges blut aus beeden augen geweinet.
egy lapos imalap – 1759 – rézmetszet
108 x 73
Ein andächtiges Gebet zu der Wunderthätigen Mutter Gottes in der Insul Schütt zu St. Antoni. Pressburg, Johann Michael Landerer, 1759.
Irod.: Szilárdfy 1984. 26.
TA
- 343 Szentantal
Wahre Abbildung der Wunderthätigen Bildnus Unser Lieben Frauen welche in der Insul Schütt zu S. Antonio bey denen PP. Franciscanern 1715. Von 19. Juny an Verschiedener Mahlen Blut Geweinet hat.
szentkép – 1750 k. – mezzotinto
lk. Zu finden bey IM. Kaupertz Kupfferstechern in Grätz – 123 x 80 (lp)
Hátoldalán német nyelvű kézzel írott imádságszöveg.
ÖMV 16837 A
- 344 Szentantal
Maria in der Insul Schütt.
szentkép – 1760 k. – mezzotinto
84 x 65
GN Kapsel 1735. Nr. 205.

- 345 Szentantal (?)
(A kegykép)
ponyvafüzet címlapja – 1793 – fametszet
80 x 53
Boldogságos Szüz Máriának képéről, mely Bisztricezi (!) Templomban Számoltan tsudákkal tündöklök áhjtatos ének. Nyomtat. Sopronban 1793.
TA
- 346 Szentmihályhegy
Igaz Kepe a Boldogsagos Szüz Marianak Betegek gyógyittojának mely az Isten felő Remeteknél, a Szent Mihály Hegyen a Balaton Partyan Kesztel mellet, az Weszprimi Püspöksegeben az nagy Altáran aitatossan tiszteltetik. 1. 7. 5. 8.
szentkép – 1758 – rézmetszet
jl. A. J. (?) – 135 x 92 (lp)
GN Kapsel 1735. Nr. 208.
- 347 Szombathely – Domonkos templom
Maria Regina Sanctissimi Rosarii Sabariae in loco natali S. Martini Episcopi Turonensis multís gratiosa.
könyvillusztráció (?) – 1750 k. – rézmetszet, barna színű lenyomat
328 x 245
Felragasztva.
Irod.: Szilárdfy 1981. 123., 132.
OSzK/II.
- 348 Terzató (Trsat, Jugoszlávia)
Terzatumi Csud. Boldog Aszony Képe Terzatban.
könyvillusztráció – 1690 – rézmetszet
(M. Creischer) – 151 x 97
Eszterházy 1690. 124. 42. kép.
- 349 Terzató
Vera Imago G. V. Mariae Tarsactensis. Ab Urbano V. Missa.
címlapelőzők – 1646 – rézkarc
lk. 16 F. F. W. 46 jl. Adr. Croesnini scu. – 92 x 68
Irod.: Knapp 1984. 101.
Glavinich, Francesco: Historia Tersattana ... Udine, Nicolo Schiratti, 1648.
EK Bp Ac 4r 562
- 350 Terzató
Ob Nazarethanae Domus discessum Lugentibus Liburniae Regionumque adiacentium populis. Urbanus V. Pont. Maximus a Diuo Luca picta Deiparae Icone paterne Succurit.

kihajtható címlapelőzék – 1680 k. – rézmetszet
bl. Albinus Batto del. jl. Ioan. Casp. Mannasser sculp. – 290 x 190
Irod.: Knapp 1984. 100–101.

Francetich, Petrus: Terzactum Coronata Deipara Virgine . . . Venetia, Antonius Bortoli, 1718.
EK Bp Ac 4r 464

351 Terzátó

Imagine Miraculosa della Madonna Santissima dipinta da S. Luca, e mandata da Urbano V. S. Pontifice l'anno 1362. a Terzatto oue stete, per 3. anni, e 7. mesi, la Santa Casa di Loreto, portata dagli Angeli da Nazaret l'anno 1291. li 10. Maggio, Solennemente Incoronata l'ano 1715. adi con le Corone de'Oro spedite da Roma dall' Illustrissimo, e Reverendissimo Capitolo Vaticano di S. Pietro, e venerata da continuo concorso di Peregrini nella Chiesa de Minori Riformati del Serafico P. S. Francesco. Dedicata all' Alto Merito dell' Ill. e Reverend. Sig. Sig. Prone Col. Monsig. Giovan Francesco Barbarigo Vescono di Brescia.

kihajtható könyvillusztráció – 1700 k. – rézmetszet

jl. Gio. Antonio Bosio scolpi Venetia – 410 x 298

Az ajánlás szövege a kép alatti mezőben folytatódik.

Irod.: Knapp 1984. 105–106.

Francetich, Petrus: Terzactum Coronata Deipara Virgine . . . Venetia, Antonius Bortoli, 1718. a 16–17. oldal között.

EK Bp Ac 4r 464

352 Terzátó

Vera Imagine della Madre di Gratie Maria Santissima depinta da S. Luca e da Urbano V. sumo Pontefice mandata a Tersatto L'Anno 1362.

egy lapos imalap – 1770 k. – rézmetszet

jl. Klauber Cath. sc. A. V. – 128 x 177

Az imádságszöveggel egy lapra metszve.

Oratione molto divota da dirsi per impetrare felice morte, e qualunque gratia dalla Miracolosissima Imagine . . .

GN Kapsel 1735. Nr. 209.

353 Tétszentkút

Das Wunderthätige Gnaden bild Maria Hilf bey den Heil. Bründl Nebst Tiet in Ungarn.

egy lapos imalap – 1750 k. – rézmetszet

78 x 49

Hilf-suchendes Gebett, zu dem Wunderthätigen Gnad . . . welches in der Kirche zu dem Heil. Bründl genannt, nebst Tiet . . . Raab. Gregori Johann Streibig.

BS MFM

- 354 Tétsszentkút
 A kegyéssel jeles bold. Szűz Máriának Képe Téli Sz. Kuton.
 szentkép – 1800 k. – rézmetszet
 154 x 92 (lp), lemezszélesség 90
 Irod.: Szilárdfy 1981. 122., 132.
 TA
- 355 Trencsén (Trenčín, Csehszlovákia)
 Vera Effigies Virginis Matris, Trenchiny in Tirocinio S. I. Novitiorum pietati
 propositae; Romanae ad Nives, quam simillimae.
 szentkép – 1741 – rézmetszet
 bl. Ieremias Gottlob Rugendas sculp. Türrnau 1741. – 118 x 68
 DIV
- 356 Vátszentkút
 Imago divae Virginis ad S. Fontem in Váth sub cura Ordinis Servorum B. M. V.
 szentkép – 1750 k. – rézmetszet
 bl. F. L. Schmitner sc. Viennae. – 128 x 81
 Felragasztva.
 Irod.: Szilárdfy 1981. 121., 132.
 OSzK/I XIV.
- 357 Wimpassing – Szt. Kút kápolna (Wimpassing, Ausztria)
 Daß Liebreiche bild Mariae bey dem Brunnlein zu Wimpässing an der Leytha.
 szentkép – 1760 k. – rézmetszet
 jl. Th. Bohacz ex. V. – 115 x 66 (lp)
 Irod.: Gugitz 1955–1958. 2. 238.
 BL Nr. 26493
- 358 Wimpassing Minorita templom
 Wahre Abbildung des Heil. Antonii von Padua so Anno 1683. von denen Türken
 boshafft gehauen, und beschossen worden nunmehr aber in der Pfarr und
 Closter Kirchen deren Conventual-Minoriten zu Wimpassing an der Leytha zur
 Offentlichen Verehrung außgesetzt ist.
 szentkép – 1770 k. – rézmetszet
 115 x 70 (lp)
 Hátoldalán: Kurze Andacht zu dem St. Antonio von Padua.
 Irod.: Gugitz 1955–1958. 2. 238.
 ÖMV 13786 A
- 359 Zágráb (Zagreb, Jugoszlávia)
 Devota effigies Virginis Dolorosae apud franciscanos Urbis zagrabiae. F. H.

szentkép – 1778 – rézmetszet

bl. Joh. V. Kauperz sc. Graecii – 144 x 89

Celetkezési idő meghatározása a címfelirat kronosztichona alapján.

AG K 3633

- 360 Zágrábremete (Remete, Jugoszlávia)
S. Maria Remetensis.
címlapelőzők – 1672 – rézmetszet
jl. J. C. Mannasser f. – 189 x 142
Irod.: Knapp 1984. 105.
Eggerer, Andreas: *Pharmacopaea Coelestis seu Maria Remetensis . . . Graecii*,
Apud. haer. F. Widmanstady, 1672.
MTAK Ráth 2136/1, 2.
- 361 Zágrábremete
Remetei Csudál. Boldog Aszony Képe Remetében.
könyvillusztráció – 1690 – rézmetszet
(M. Greischer) – 152 x 96
Eszterházy 1690. 123. 41. kép.
- 362 Zimony (Zemun, Jugoszlávia)
Wahre abbildung der Mutter gottes so Vorhero in Belgrad Verehret ware, anjezo
aber in Semlin bey denen P. P. Franciscaner der Capist-Provinz der Regl.
Observantz.
szentkép – 1770 k. – rézmetszet
jl. Binder sc. Budae. – 145 x 85
Irod.: Szilárdfy 1981. 122.
BTM 13539
- 363 Znióvárálja (Kláštor pod Znievom, Csehszlovákia)
Effigies S. Sma Dei Genitricis sub Titulo Patrona Nostra In Ecclesia Residentia
Thurocensis S. Jesu graty clara.
szentkép – 1790 k. – rézmetszet
jl. J. Mansfeld sc. – 120 x 70
DIV
- 364 Zólyom-Óhegy (Stare Hory, Csehszlovákia)
Bildnus Mariae, zu Alt-Gebürg.
szentkép – 1750 k. – rézmetszet
jl. JC. Winkler sc. – 122 x 73
A bányászjelvény körirata: *Benedictione tua, florescant Montes. A lap széle vi-
lágoskék fonállal beszegve.*

Irod.: Szilárdfy 1984. 24.

PKGy M

- 365 Zólyom-Óhegy
Gnaden bild unser Lieben Frauen zu alt-gebürg in denen Nider Hungarischen berg-stätten.
szentkép – 1760 k. – rézmetszet
(J. Ch. Winkler) – 113 x 70
Jobb felső sarka csonka. Szignált változata PKGy E.
Irod.: Szilárdfy 1981. 121., 132.
DM
- 366 Zólyom-Óhegy
Obras Panni Marie na Starych Horach.
szentkép – 1790 k. – rézmetszet, selyem
130 x 85
DIV
- 367 Zólyom-Óhegy
Effigies B. M. V. gratiis clarae de Veteri Monte in Hungaria.
szentkép – 1809 – rézmetszet
jl. J. Gerstner sc. lk. 1809. – 117 x 76
DIV
- 368 Zólyom-Óhegy
(Milostívi) Obras Panni Marie
szentkép – 1800 k. – rézmetszet, selyem
jl. J. Gerstner – 110 x 70 (lp)
Széle több helyen csonka.
DIV
- 369 Zsömle (ma Vértessomló)
Das Gnadenbild der allerseligsten Jungfrau Maria, welches in Ungarn im Komorner Komitat zu Zsömle andächtig verehret wird.
egy lapos imalap – 1780 k. – rézmetszet
137 x 104
Versiculus . . . Resp. . . . Gebeth.
PKGy M

MŰVÉSZNEVEK MUTATÓJA

- Agram (?) 9
 Asner, Johann 173
 Batto, Albinus del. 350
 Baumgartner, Johann Georg 142
 Benedict, H. 145
 Berka, Anton 276
 Binder, Johann Philipp 2, 29, 90, 160, 179, 336, 338
 Binder 14, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 48, 52, 53, 55, 143, 144, 165, 191, 223, 247,
 337, 362
 (Binder) 190
 (Binder-műhely) 45, 54, 82, 161
 Bohacz, Thomas 64, 65, 103, 357
 Bosio, Giovanni Antonio 351
 Bunel, A. Maria 19
 Croesnini, Adr. 349
 Dausch, Martin 234
 Dietell, Franz Ambros 146, 171, 266
 Ender, Jos. 197
 Enderle, Joseph 244
 Engelbrecht, Martin 112, 281
 Feninger, Franz 178
 Frank von Langgraffen, Hans 99, 167, 183
 Gerstner, Joseph 367, 368
 Greischer, Matthias 16, 91, 113, 150, 151, 202, 248, 249, 259, 273, 348, 361
 Hermann, Bernhard Johann 156
 Hoffman et Hermundt 100, 168
 Jäger, Joseph 185, 212, 243, 287
 Kaupertz, Johann Michael 343
 Kaupertz, Johann Veit 4, 272, 359
 Kaupertz 3, 5
 Kauperz 7, 63, 158
 Klauber, Joseph Sebastian et Johann Baptist 175, 352

Kollanetz, Joseph 135, 148, 278
 La Haye, Carl de 101
 Lerch, Johann Martin 15
 Lidl, Joseph Anton 255
 Lidl, Johann Jakob 41
 Lidl, I. L. 208, 282
 Mannasser, Johann Caspar 350, 360
 Mansfeld, Johann 363
 (Mansfeld, Johann Ernst) 133
 Martin, Johann Heinrich 136
 Monogramok
     M. B. 114
     A. E. Fr. del. 78
     A. J. (?) 346
     C. P. I. L. 186
 Mössmer, Johann 320
 Neckh, Joseph del. 177
 Nicolai, Georg David Christoph 50
 Pačkla, Joh. Bapt. 322
 Prixner, Gottfried 181, 252
 Prokes, Martin 224
 Pyro, Andreas 313, 314
 (Remondini) 187, 192, 194, 195
 Rugendas, Jeremias Gottlob 213, 264, 355
 Schaffhausen, Elias 184
 Schauff, Johann Nepomuk 261
 Schaur, Franz Sebastian 176
 Schmid, Joseph Anton 105
 Schmitner, Franz Leopold 1, 107, 153, 177, 199, 260, 263, 321, 329, 356
 Schmutzer, Joseph 102
 Schmuzer, Andreas et Joseph 138
 Stadler, Franciscus del. 90
 Tischler, Anton 13, 80, 81
 Weinmann, Marcus 277a
 Widemann, Elias 201
 Winkler, Johann Christoph 79, 139, 159, 256, 332, 364, 365
 Zeller, Sebastian 59, 78, 85, 97, 109, 110, 140
 Zenger, August 104

NYOMDAHELYEK, NYOMDÁK ÉS KIADÓK MUTATÓJA

Buda

- Binder 244
- Landerer, Catharina 247
- Landerer, Leopold Franz (id.) 51, 59
- Landerer, Leopold Franz (ifj.) 336
- Landererische Schriften 190

Graz

- Widmanstadius, Ferdinandus Haer. 360

Győr

- Streibig, Gregori Johann 100, 353
- Streibig, Joseph 96

Kassa

- Landerer Ferenc, Fűskuti 179
ny. n. 235

Kolozsvár

- Academia Soc. Jesu
- Fey, Andreas 106
- Weichenberg, Simon Thadaeus 136, 137, 138

Nagyszombat

- Academia Soc. Jesu 16, 91, 113, 135a, 150, 151, 199, 202, 212, 224, 225, 248, 249,
259, 273, 348, 361
- Gall, Fridericus 111
- Hörmann János 99, 167, 168, 183, 203, 328
- Catech. Bibl. Soc. Jesu 232, 233
- Jelinek, Joan. 237
- Jelinek Vencel 236, 238
- ny. n. 243, 287

Pest

- Landerer Mihály, Fűskuti 223

Pozsony

- Landerer, Johann Michael 98, 109, 342
- Royer, Johann Paul 206, 279
- Royerin, M. Magdalena 26, 116, 207, 253, 258, 268, 274, 280, 331, 340
- Snischck, Karl Kaspar 217

Sopron
ny. n. 73, 126, 307, 345
Szeged
Grünn Orbán örök. 338
Temesvár
Heimerl, Josephus Matthaeus 191
Udine
Schiratti, Nicolo 349
Umnecih
Bassanesa, Anton 1
Venetia
Bortoli, Antonius 350, 351
Wien
Cosmerovius, Matthaeus 201
(Ghelen Vilmos) 320
Jahn, Johann Jakob 123
Jahnin, Maria Susanna 176
Trattner, Johann Thomas 58
Voigt, Leopold 15, 17, 18
ny. n. 263
Zágráb
Zerausckeg, Ferenc Xav. 4

EGYETEMI KÖNYVTÁR
S514631

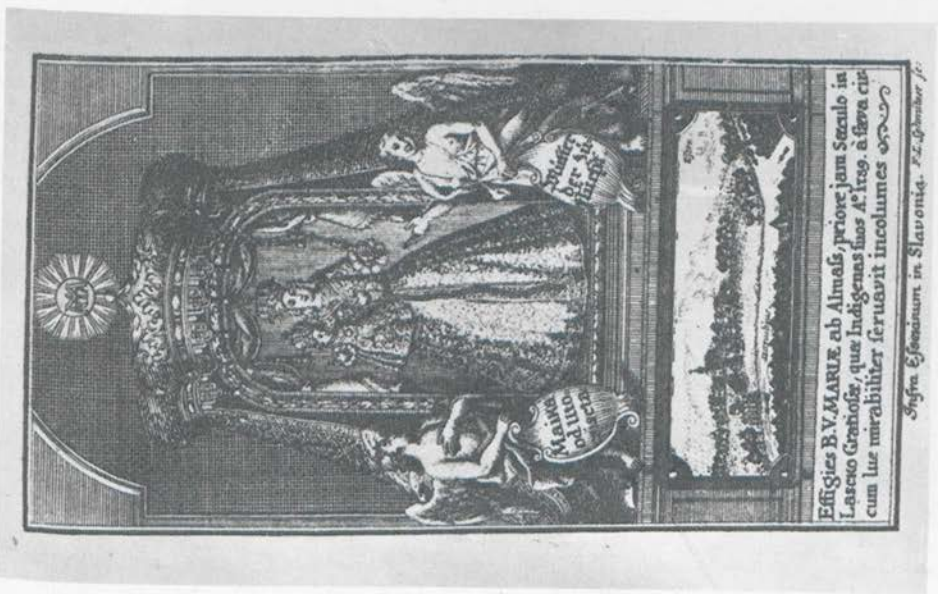

KÉPEK

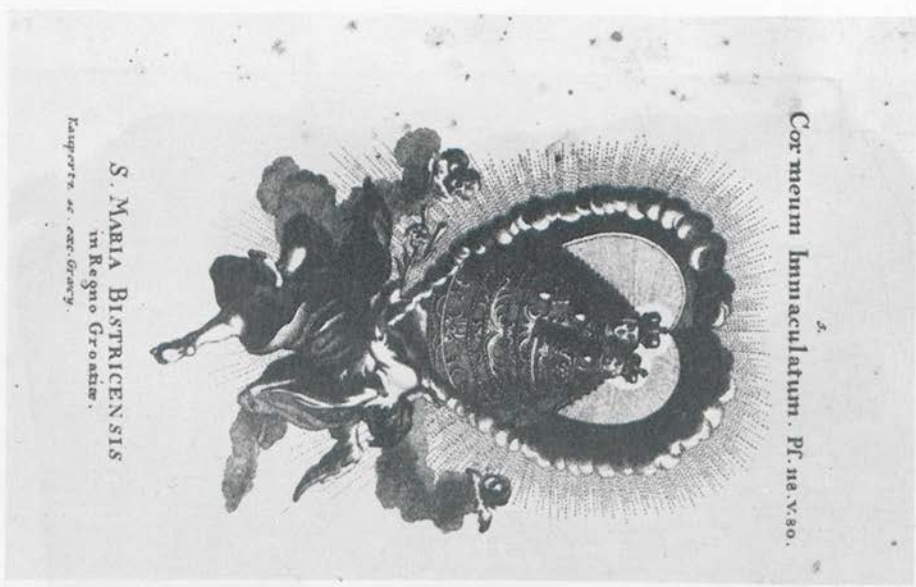

Effigies B. V. MARIE ab Almofis, pater jam Seculo in
 Lascio Gratiſe, que Indigenas ſuos A. Reg. à ſpera cipe
 cum luc mirabiliter fruavit incolumes

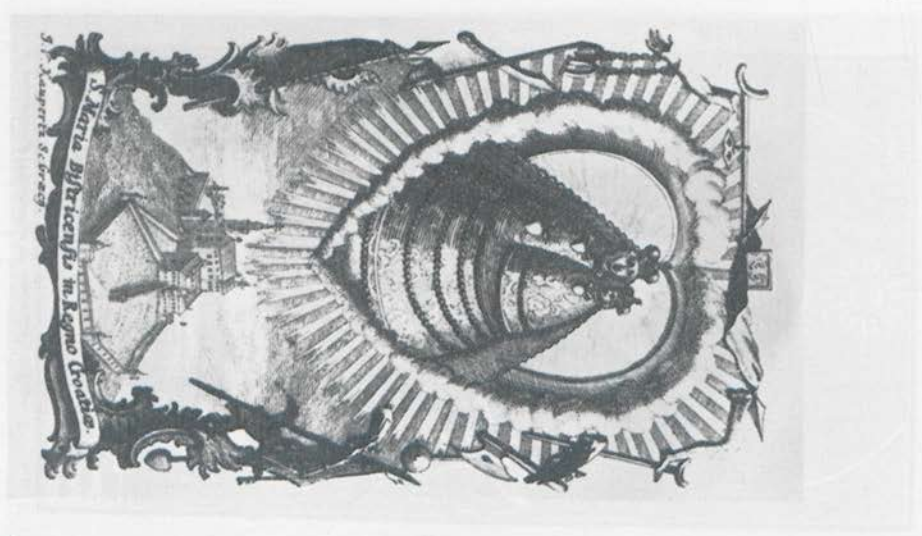

I

2

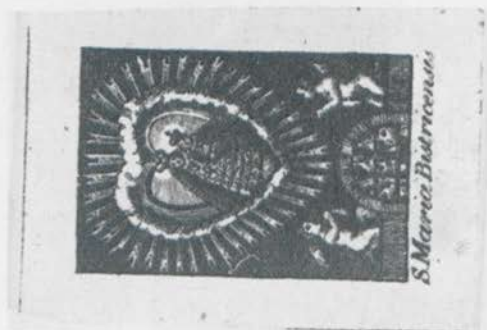

3

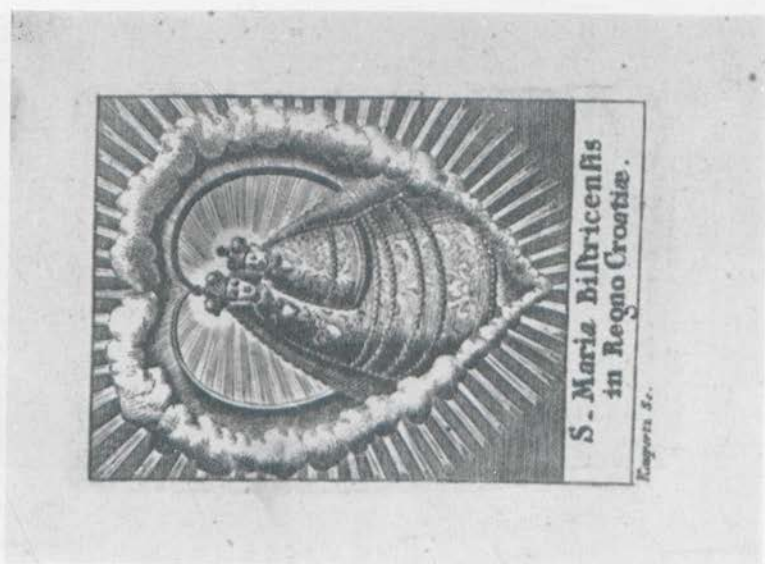

4

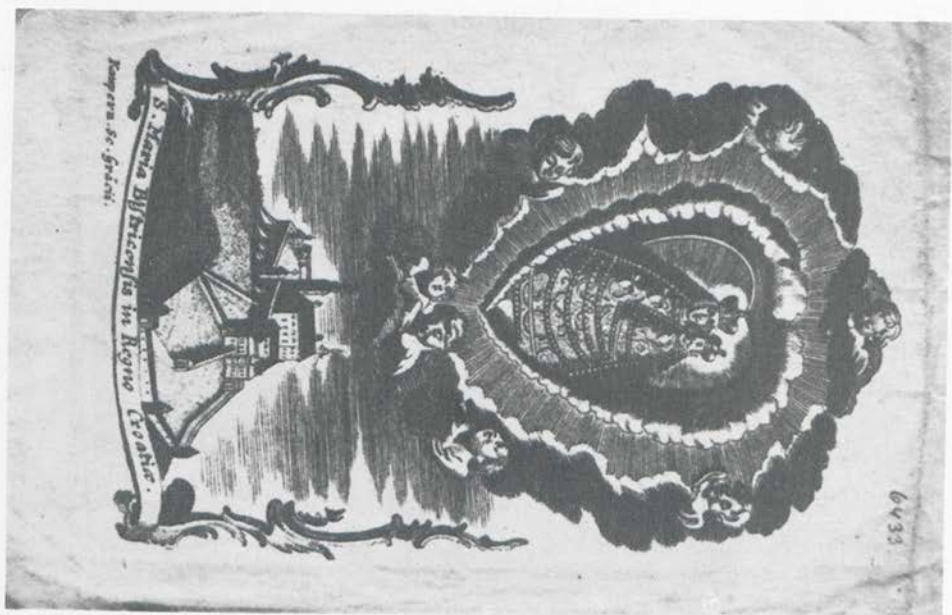

6

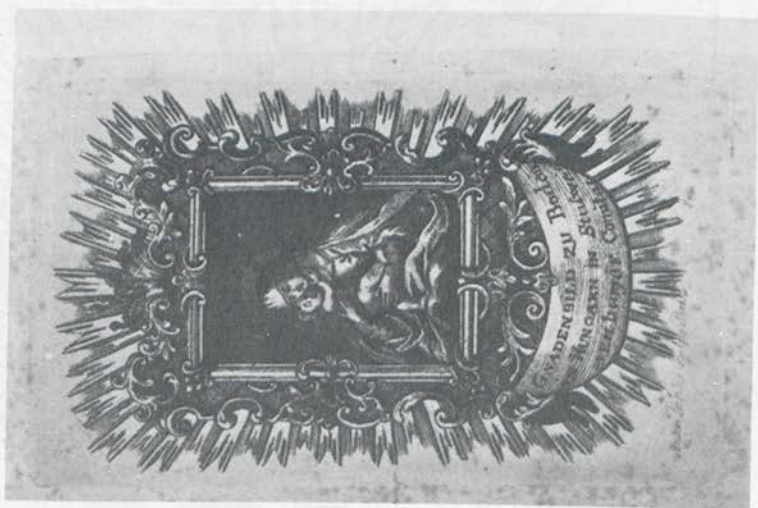
5

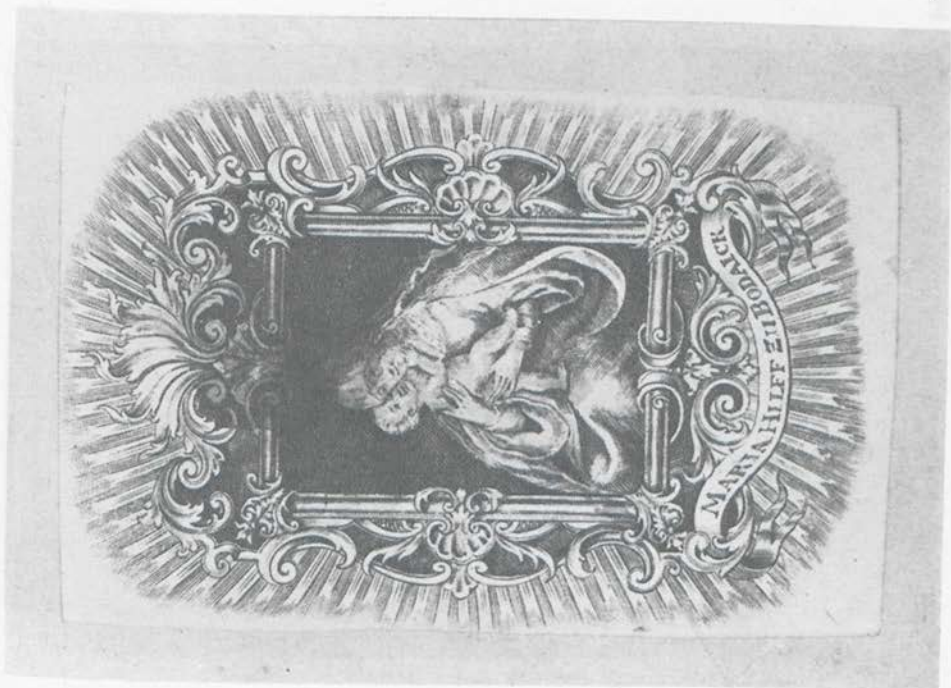
7

9

13

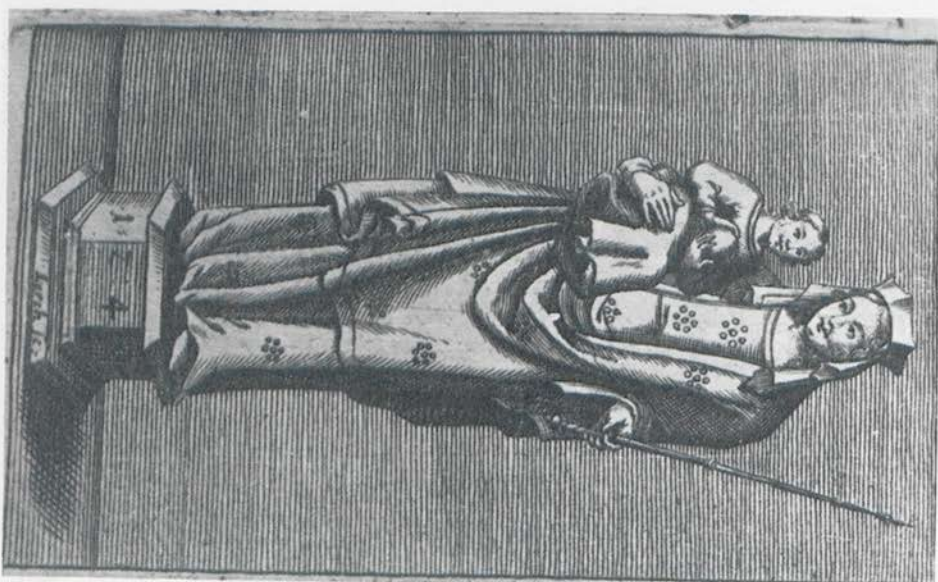
11

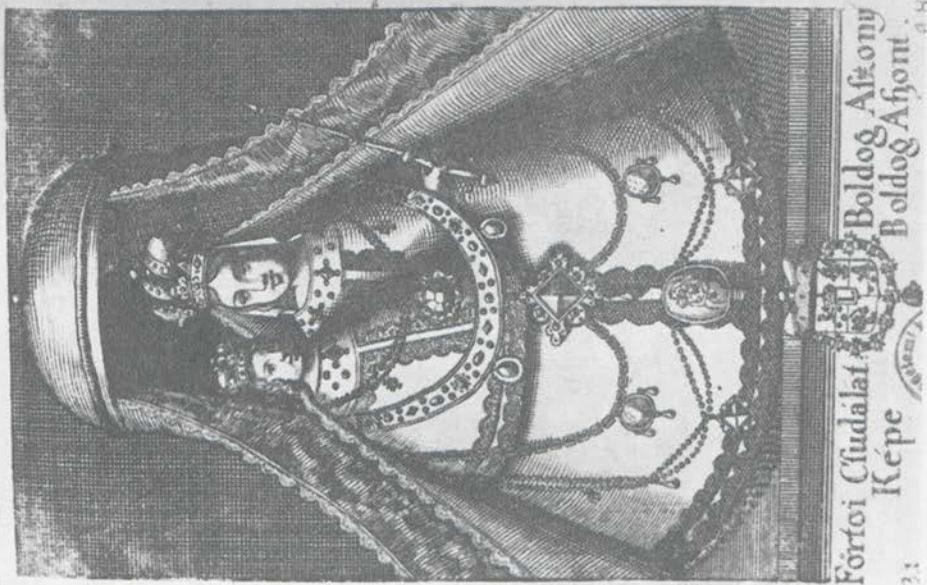
Zander & Buder.

14

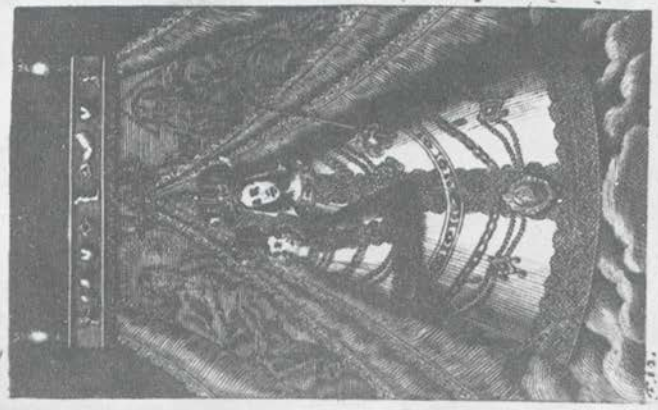

15

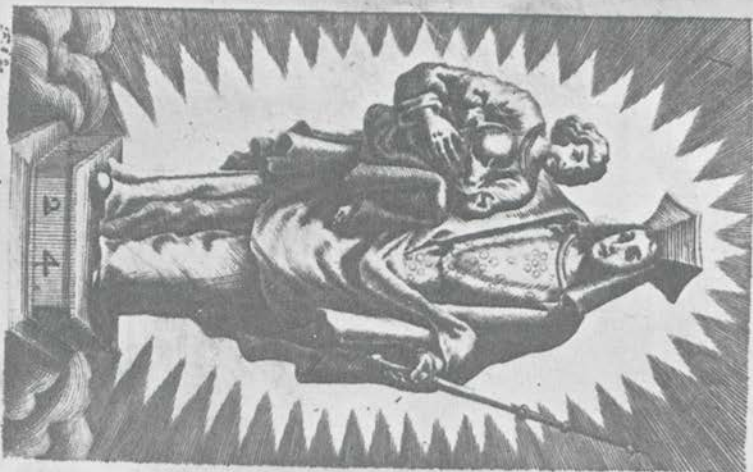
160

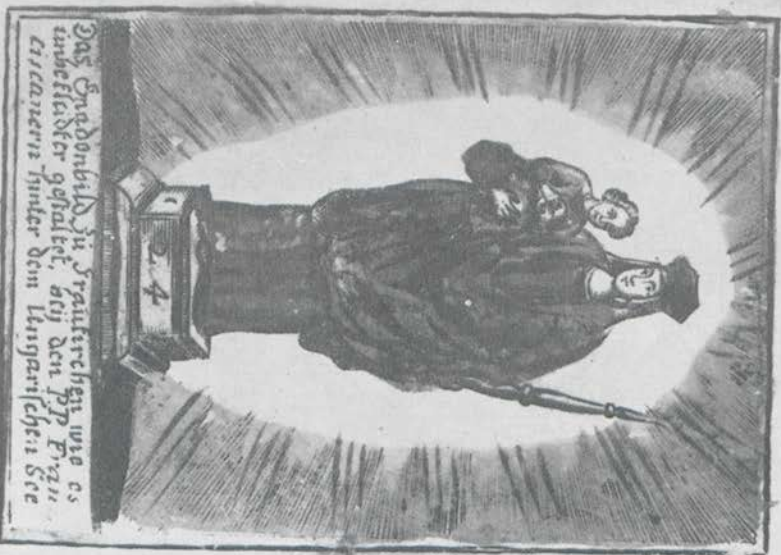
16

17

18

J. Martin J. 1684

19

162

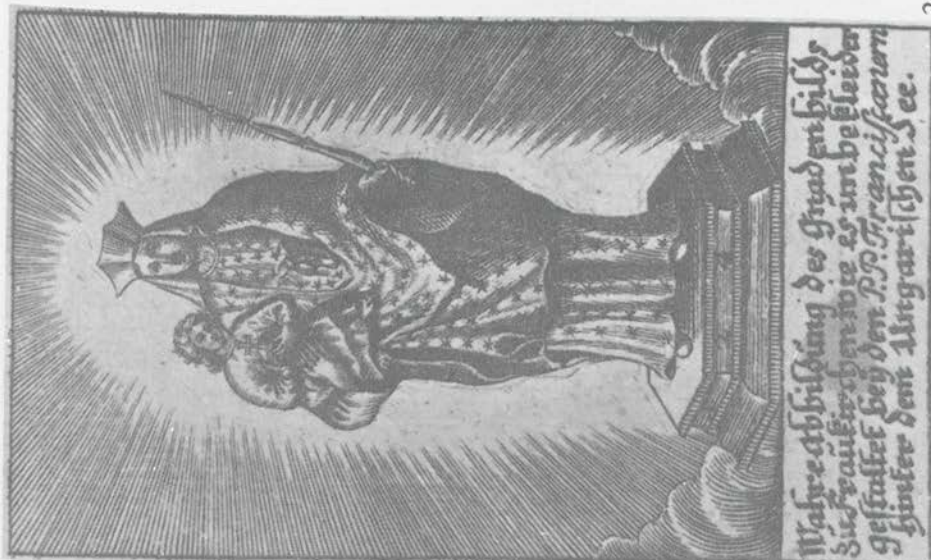
Wahre Abbildung des unangefeldert
 Miraculoseit Gnadenbilds sey demsel
 P.P. Franciscanern zu Straßburg
 welches mit Andachtstuden verfert wird.

Gnadenbild, Maria bey denen
 P.P. Franciscanern zu Straßburg

Wahre Abbildung des unangekleideten Miraculösen Quadenbilds bei denen PP. Franciscanern zu Fraukirchen welches mit Andacht alda Verehret wird.

Wahre Abbildung des Gnadenbilds
 der Jungfrau von Lourdes wie es im Kloster
 gestaltet bey dem P. P. Franciscanum
 hinter dem Ungarischen See.

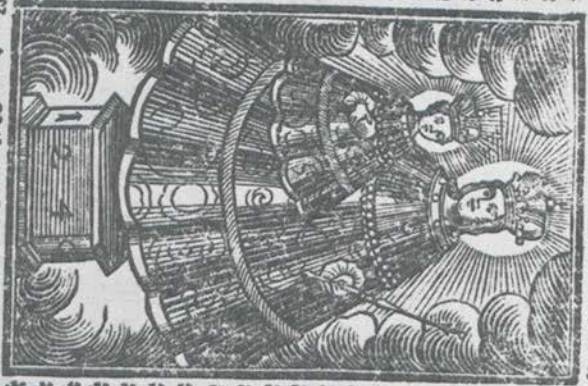

S. MARIA zu Frau-Kirchen

Gebet

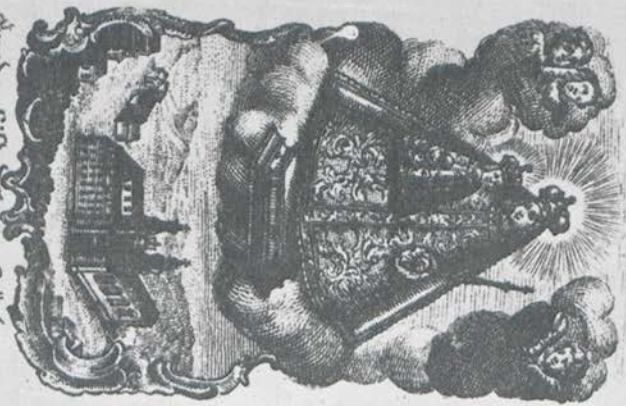
zu der allerheiligsten Gottes-
 Gebärenden, welches dem Seel-
 Heinrich Calcar von einer
 Jungfrau aus der S. Vfula-
 Gesellschaft ist gelehrt worden.
 O Jungfrau ob all Jungfrauen
 Du Schatz der Drey Einigkeit
 Spiegel worin sich Hün schäuen
 Die Engeln mit höchster Freud
 Laiter deren Kuselwolken,
 Zuflucht deren Sündern!
 Stehe bey deinen Bequälten,
 Deinen armen Kindern.
 Deinen Sohn Hün uns verfühnen
 In der harten Todes Noth;
 Wann uns der Lobt wird abtrien
 Zeig uns dich u. zeig uns Off.

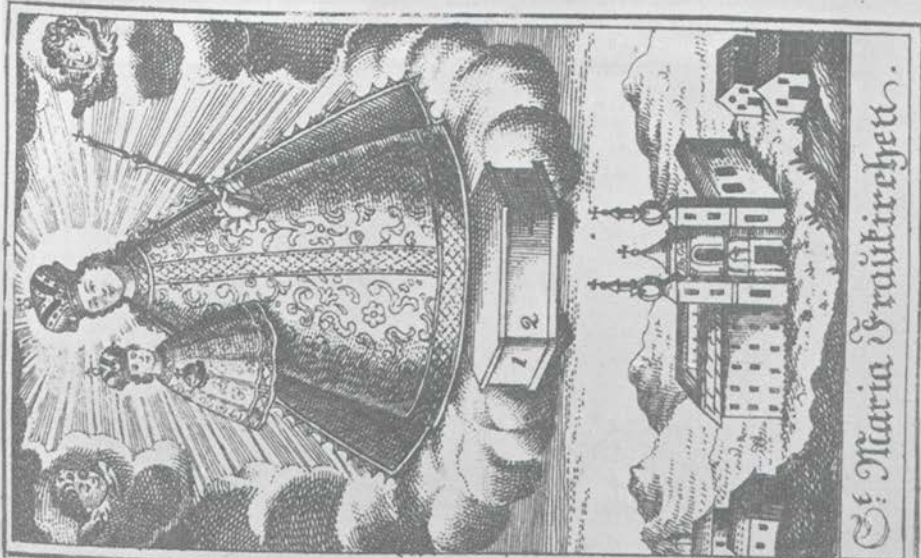

Ennaden-Bild zu Frau-Stichen.

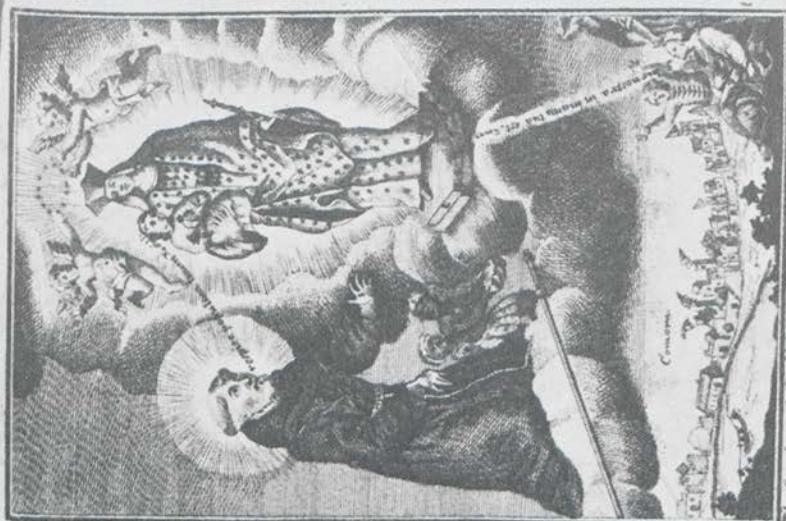
Mit großer Hofnung will ich zu dir gehn/
 du Gottes-Gebederin, ich will zu dir gehn,
 ob ich gleich wohl lern an guten Merten,
 bei vieler Sünden mich schuldig weis, so bes
 Zehren, daß du mich bei deinem lieben

Buch en Bild Martin Seyß De rren
 17 Franckscannen zu fang-Schiffen.

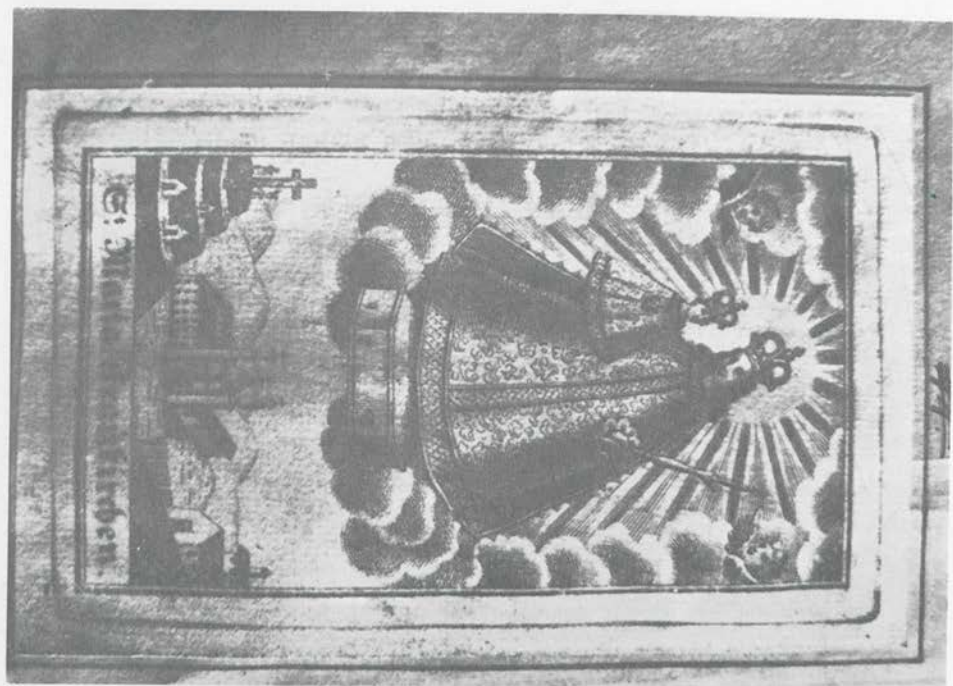

S. Maria Fräuleichen.

Die wunderbarliche Aufnahme Mariae Heyd, welche bey denen
 S. P. P. Franciscanern in der Augustinischen Provinz
 zu Frankfurt an Mayn und Aachen verehret wird, nach dem
 Ver Concomerischen Teutschen Handelskaff in einer Land-
 fahrt an Jarovinn und schütz Frau vor die erdlohet durch
 eine allgemeine moffahrt ist erzeigt worden. 1756.

J. Phil. Zedler'sche Buchh.

34

35

Ok Főidalmos Anyai: Te hív Szolgáidat
otrolmázd, erre zenk Vigatzalásidák.

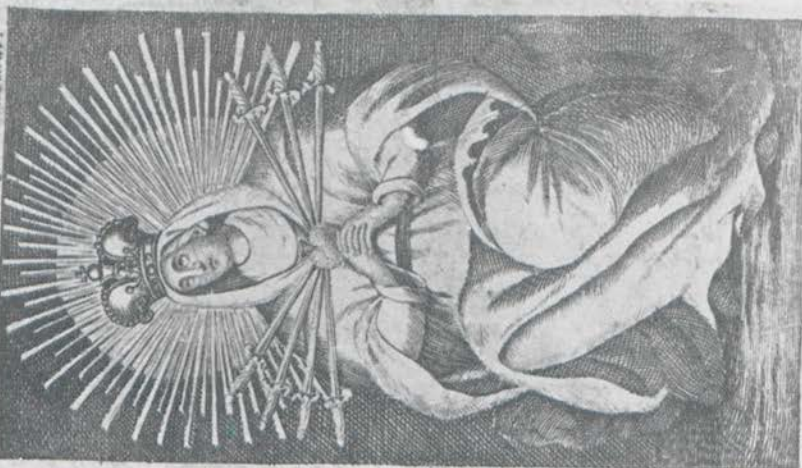

Abbildung der Schmerzhafften Mutter
Gottes in der Waldkapelle bey Bruck
ander Leitha

37

Abbildung der Schmerzhafften Mutter
Gottes in der Wald - Kapelle
bey Bruck an der Leitha.

38

Abbildung der Schmerzhaften Mutter Gottes
auf dem Kreuz: Altar in der Pfarrkirche
St. Anna in Wien.

Eae Vir plenus Doloribus.

Abbildung der Schmerzhaften
Kindes Jesu auf der Kreuz in der
Pfarrkirche St. Anna in Wien.
An der Spitze.

41

42

Zufucht der Sünder.

Das Schmerzhafte Bild
Maria, der Jungfräulein in dem Gottes
haus, deren W. in Ernsthagen Brauen
& Ghabelheim zu Dier. 1836.

Zufucht der Sünder.

Das Schmerzhafte Bild
Maria der Jungfräulein in dem Gottes haus
deren W. in Ernsthagen Brauen
Ghabelheim zu Dier.

Offenbar. D. Maria W. in Bel.
Zehn. Skolien. D. Wagon,
W. in Dier. Wagon. G. M. W.
1836

46

45

Maria Sitt
 in dem Gottes-Haus deren
 w. Erwürdigen Frauen Elisabeth
 in Wien zu Dfen

173

argu
 du
 iſterni
 der
 un
 iade,
 die
 die
 u
 ſoll
 uer:
 joſns
 fes,
 fen
 reich
 Se:
 mein
 an:
 15. fe:

Daß wunderthätige Gnaden. Bild Mariae welche
 ſchon im Jahr 1540. zu Preßburg bey deu
 tem Wm. E. E. Kloſterfrauen Ord. S. Clara in
 der Verehrung gemeſen, hernach aber 1714.
 durch abgemeldte Kloſter Frauē Ord. S. Clara
 von Preßburg auf ſten mitgebrucht worden iſt.

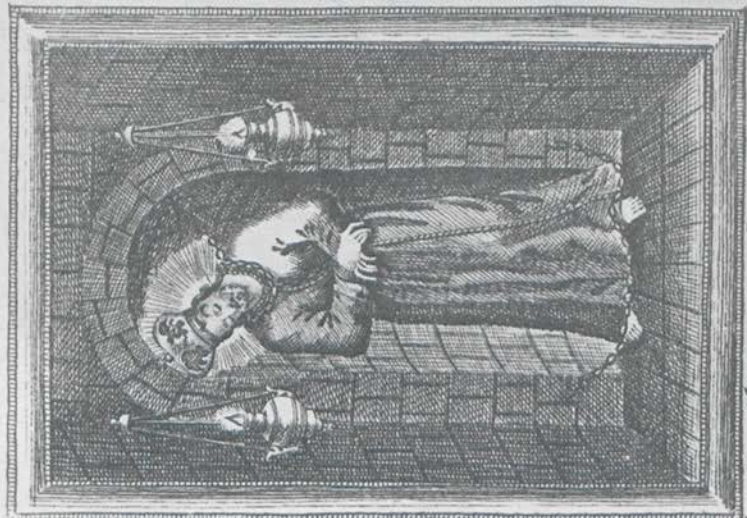
bens,
 zu wa
 mich n
 erugin
 dem Fi
 liebe
 Binde
 mme
 um zu
 es zu
 Sohr
 in glo
 Nutz,
 in der
 Zeige
 fruch
 damit
 hilge
 ſung
 Name
 men ſ
 in Mar

Abſchildung der Schirmſchillerin Mutter Gottes bey dem Wm. E. E.
 Kloſter Frauen Ord. S. Clara in der Verehrung anobendihg
 1714.

23

Maestre abbildung des Schmerzhafften Hejlsand
 in der Befängniß, welcher bey dem St. W. S. L.
 Kloster: Franck Der S. Clara zu Ofen in der
 fösung andächtigt verehret wird.

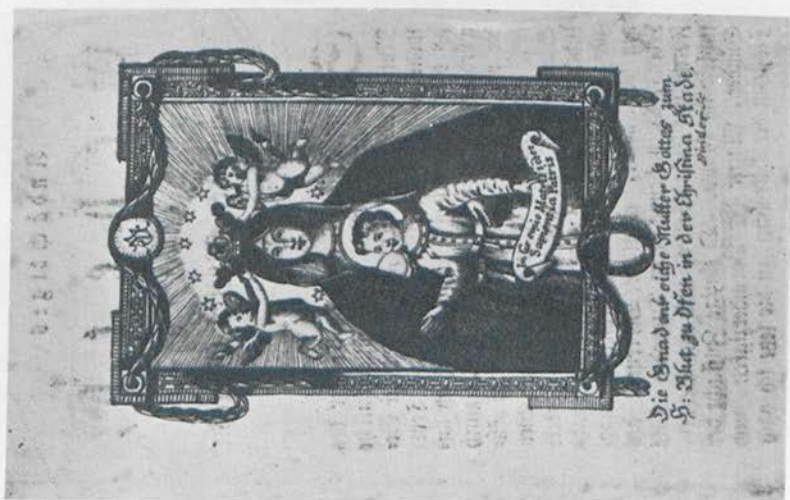
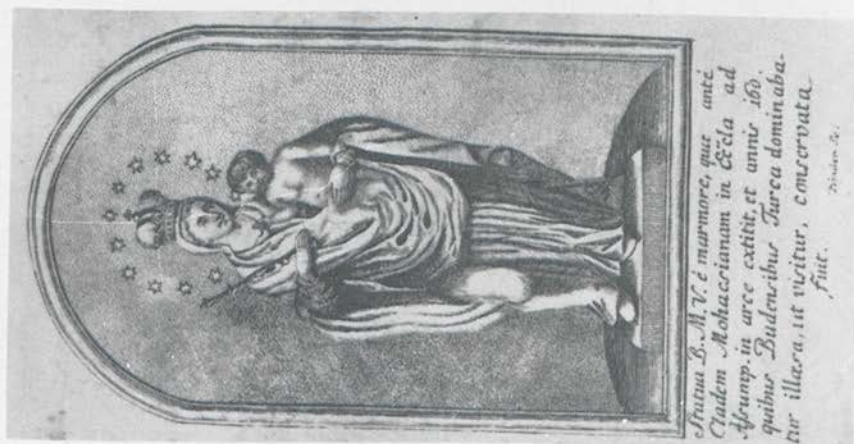
51

Bilder. S. Buda.

52

176

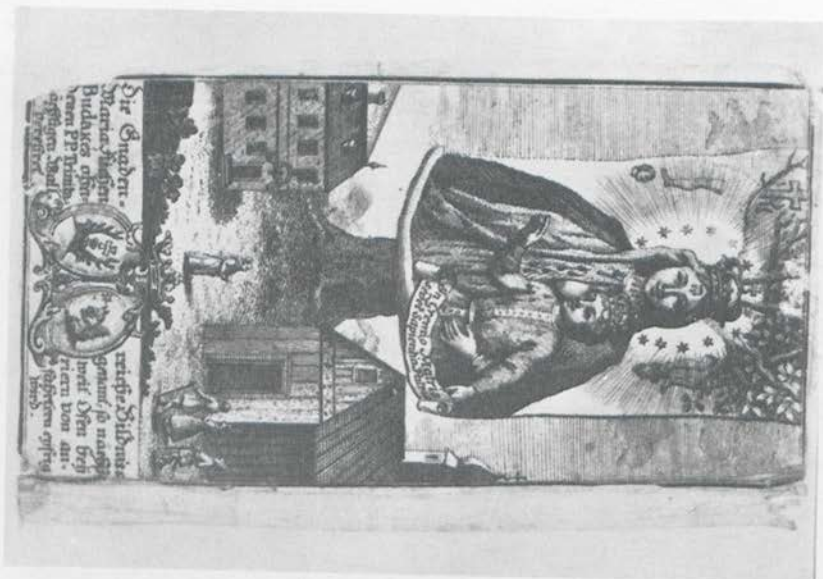

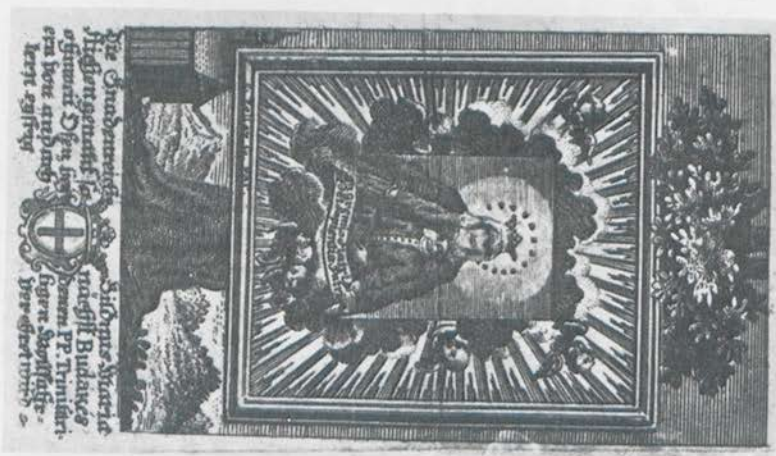
Die Haderweiche Widows Maria Krichen
genant. so nach Bualaks unperf. Dete-
licu demer. J. J. S. P. P. rumpkarien so
an. schlichter ein u. d. d. d. d. d.

o. Marie Kestretin von Sungen ist vor auf los. off
das er. hinh. umb. Krig. J. J. and Sungen. D. J. J.
D. J. J. D. J. J. D. J. J. D. J. J. D. J. J. D. J. J.
Sungen unwek von o. J. J.

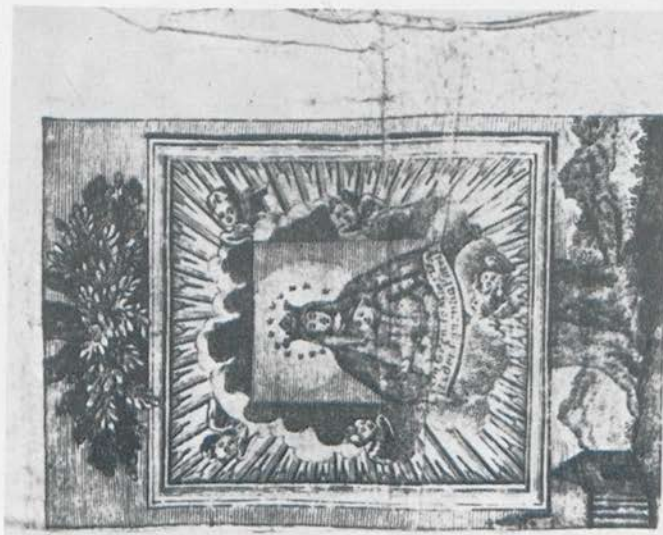

58

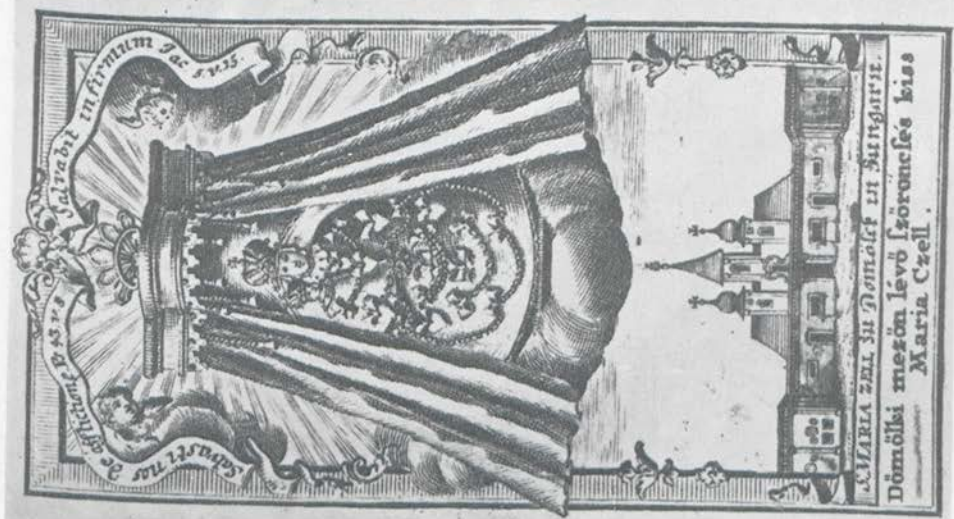
59

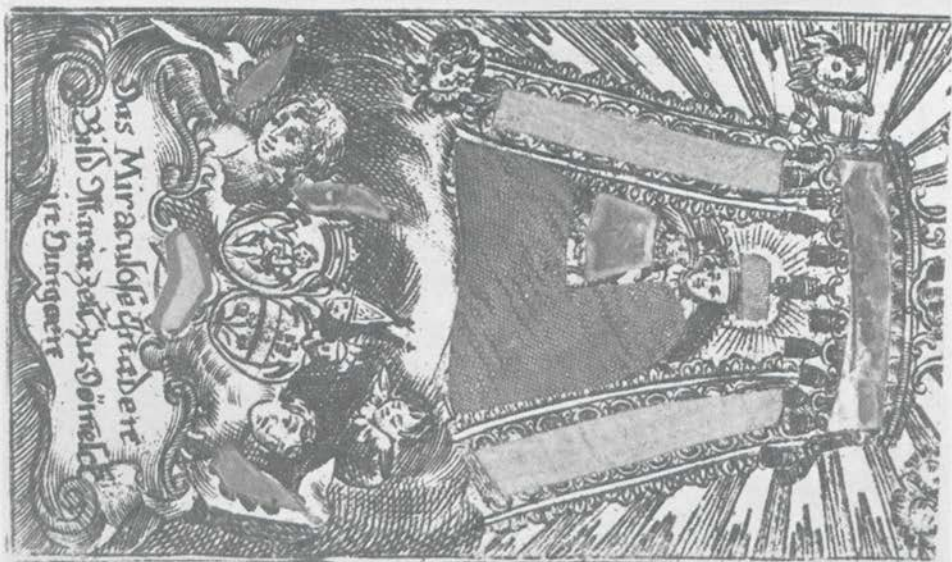

Gnaden-Bild Maria Fischen:
 Abbild der Stadt Ofen, im Dorfe Budaketz verfertigt wurde.

ANNO 1799.

MARIA ZELL ZU DORNÖLS IN BURGSTALL.
 Dornölki mezőn levő Szöröncsés késs
 Maria Czell.

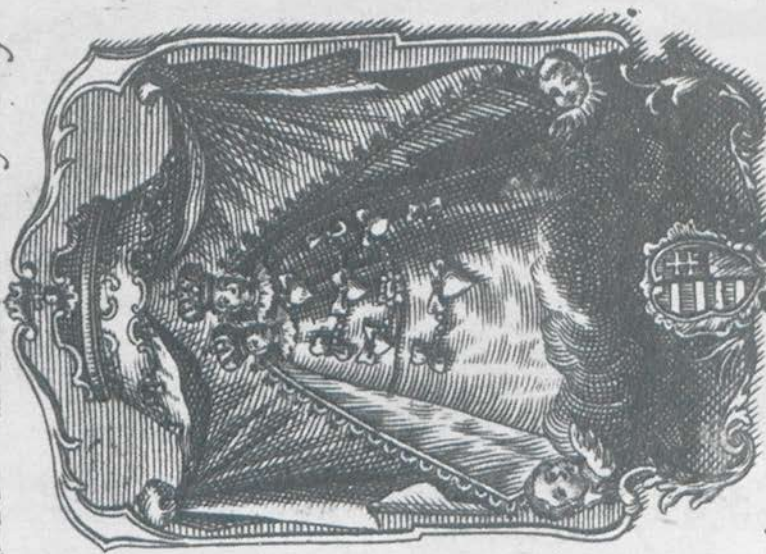
62

63

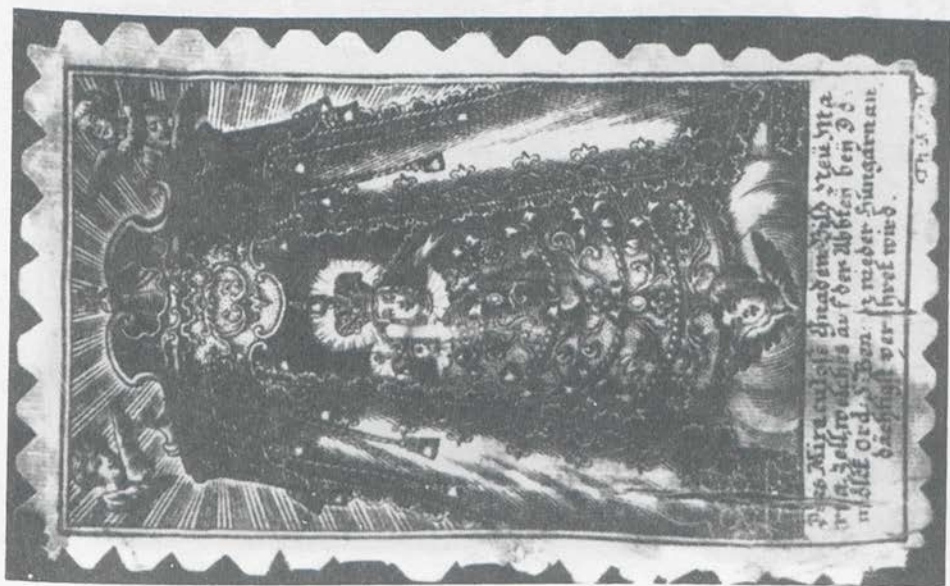

S. Maria Zellens Domölsky in Hung.

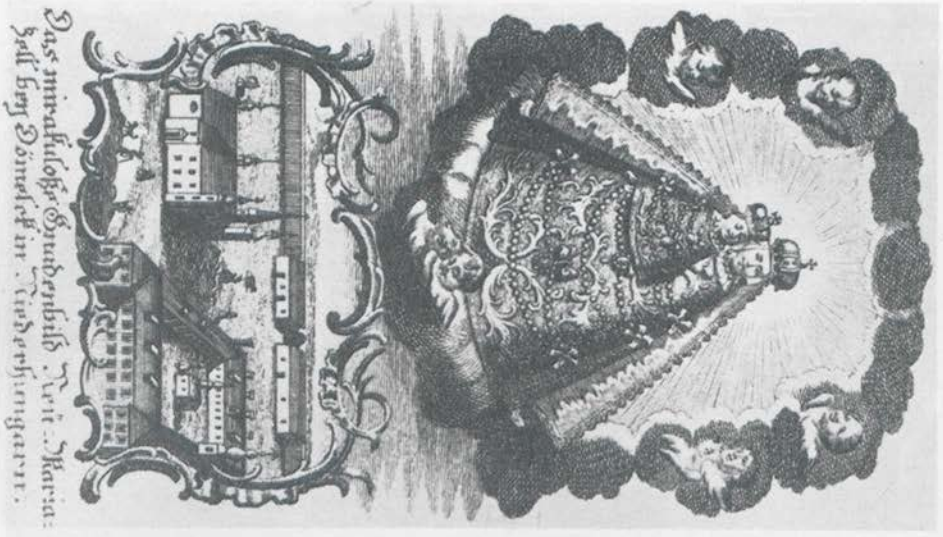
Klein Maria's ellbey Dömölsek in Hung.

Th. Bohacs sc. et sc. Ferrus.

Des Maria zells Gnadenbild zu Leu. Mitt
von Zellreichtes an f der Abben bey D.
in d. G. d. S. Ben. 3 reder. Säugern an
dächtigst ver
hvet wud.

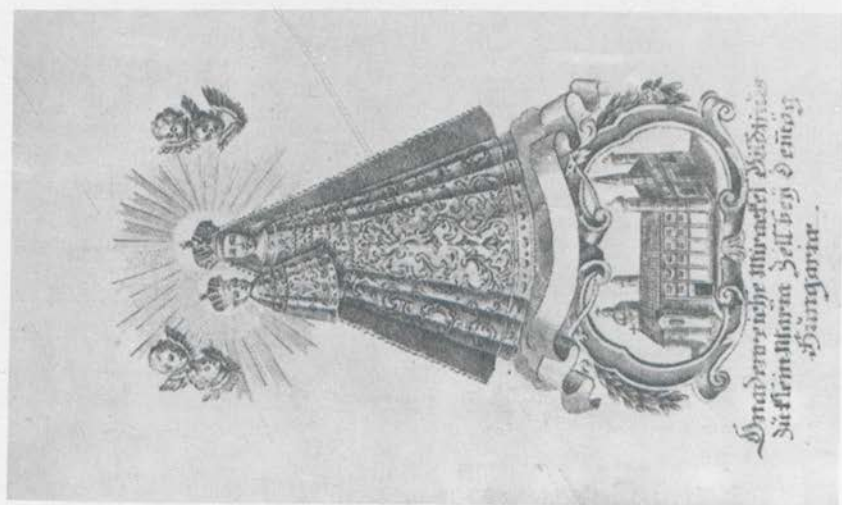
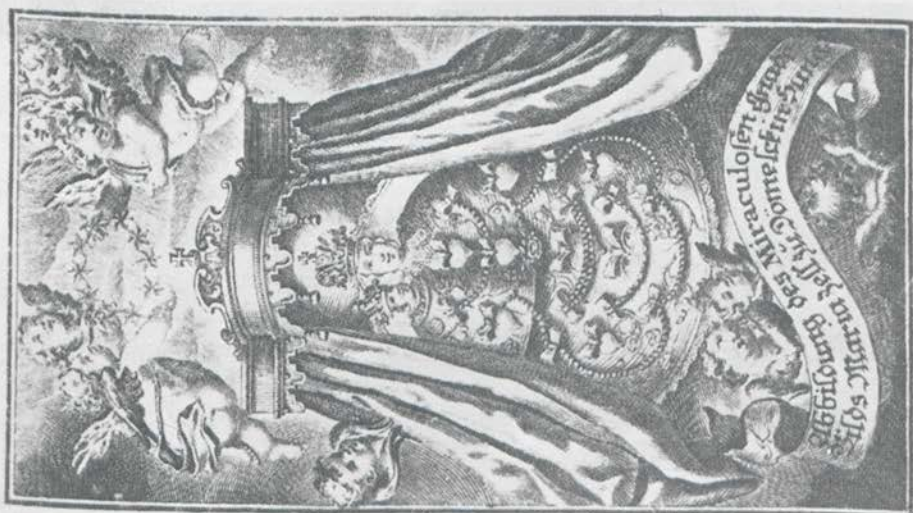
Das mirakulöse Gemäldnis der Maria
 soll bey Dänemark in Vindeshungaren.

zu
 in
 pr
 25
 eig
 re.
 fing
 in
 er
 in
 jar
 ren
 da
 1756
 bis
 zu

ist an das Original angebracht

flu
 str
 ten
 noc
 stel
 gen
 str
 bir
 me
 ver
 der
 had
 für
 wir
 stü
 die
 her
 fact
 fe

Graben Bild: Maria mit
in Dungen zu Ohnisch

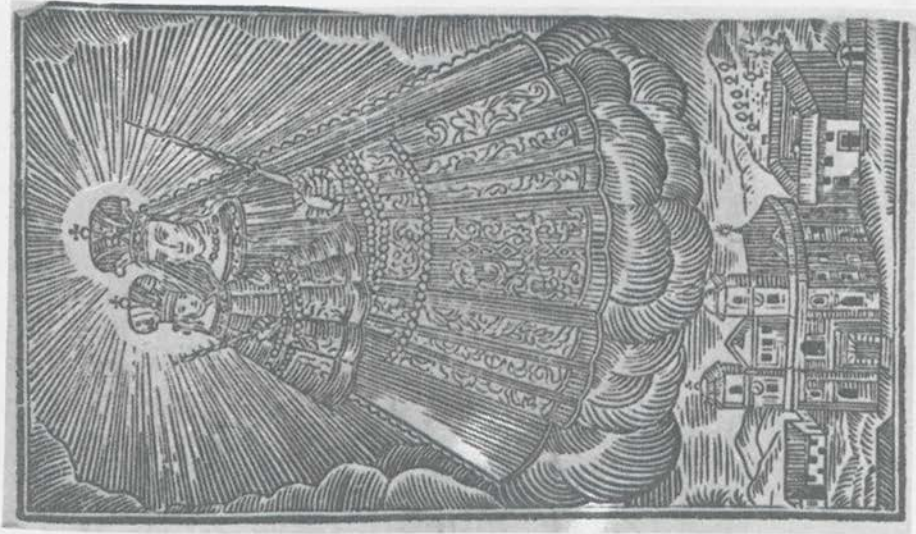
70

Seheff zu der Mutter des
Maria heff zu dem besten Maria.
Die sel: Jungfraw Maria.
verleijhe mir und allen die
dich auf ewigen Sel. Drifam
büchling vererben kamutome
in aller der Sel und Leibeshe
fähr durch dich erlangeret wert
der igit nach ewigen Sel und
Jewel dich ewig vererben. Amen.

74

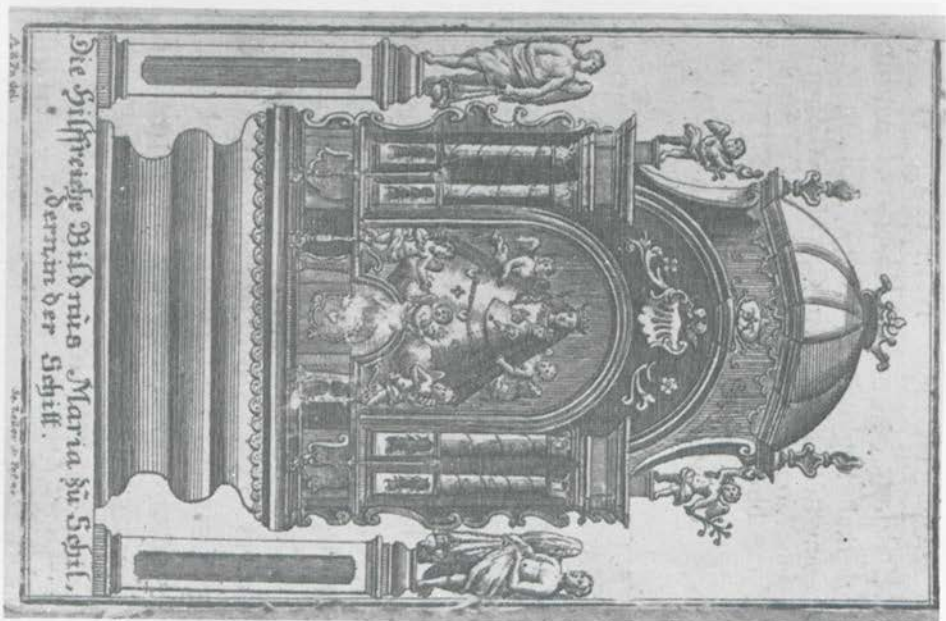
 An engraving depicting the Virgin Mary and the Christ Child seated on a large, ornate, cloud-like throne. The Virgin Mary is on the left, wearing a crown and holding the Christ Child on her lap. The Christ Child is also crowned and holds a scepter. The throne is highly detailed with floral and geometric patterns. Below the throne, a landscape shows a town with several buildings, including a church with a steeple, and a castle or fortified structure on a hill. The entire scene is set against a background of radiating lines, suggesting a divine light or sunburst.

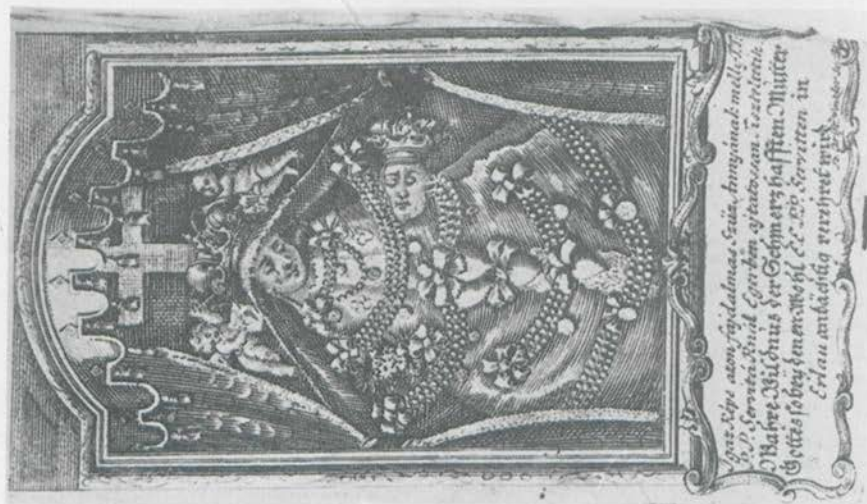
Ego P. Stampflaus O.S.B.
 testor
 in nova Cella Mariana
 Campi Dömölkini Diæcesis
 Sabariensis Confessionē Sacra-
 mentalem peregrisse et Sancta
 Communionē refectum esse
 Die
 Anno 17

CSODALATOSANYA

*Fegy is a Boldogságos Szüz MARIÁNAK
 östetgi és sok esodikkal díszekedő Kégyetem-
 szobra mely Erdélyben Csk-Somlyón a sz.
 Terenz rendi alyak Templomában tisztelhetik.*

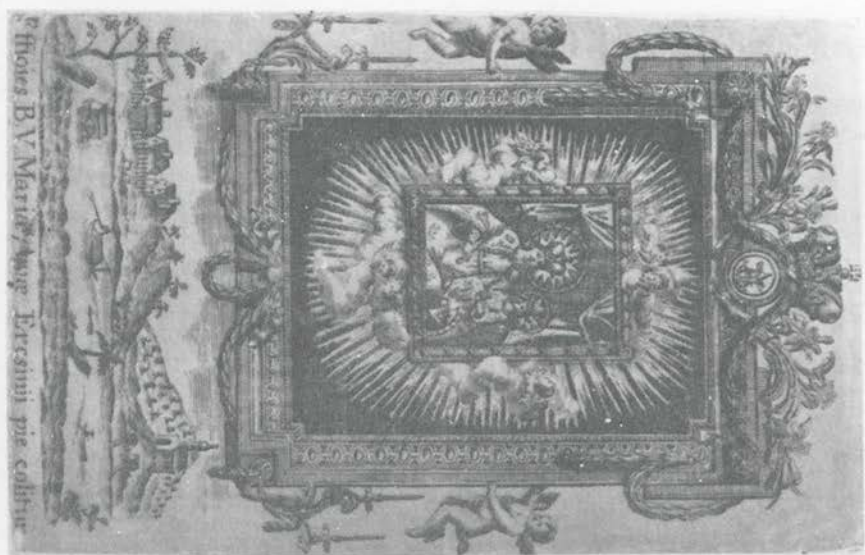

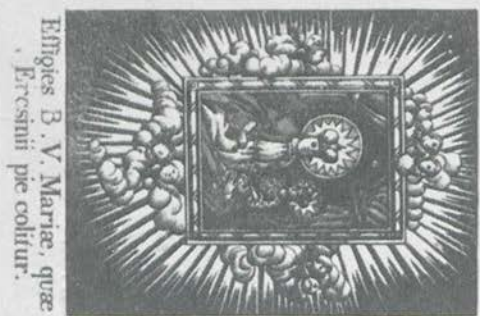
Örömlöknek Oka. Mária Répe
 Böklográgor Szüz Mária Répe
 mely az Egrü öreg Templomban
 Tiszteletük

Esztos: Tiszkler. Szup. Agria. 1777.

82

83

Devoto di Giuseppe, Moribondo che si uenera nella Chiesa di
 S. Carlo alle M. V. R. Madonna Monsi, Br. u. in Fiume.

ORAZIONE

Da recitarsi ogni giorno
 per ottenere una
 felice morte.

*O Potentissimo Protettore
 de Moribondi glorioso S.
 Giuseppe, quale tra gli dolci
 usmi amplessi di GESU,
 e MARIA spiraste l'anima;
 Deh impetratemi in prego
 la grazia, accio tra le brac-
 cia di GESU, MARIA, e
 Vostre, inuocando col
 Cuore li tres^{mi} Nomi
 spiri l'Anima mia.
 Così sia.*

86

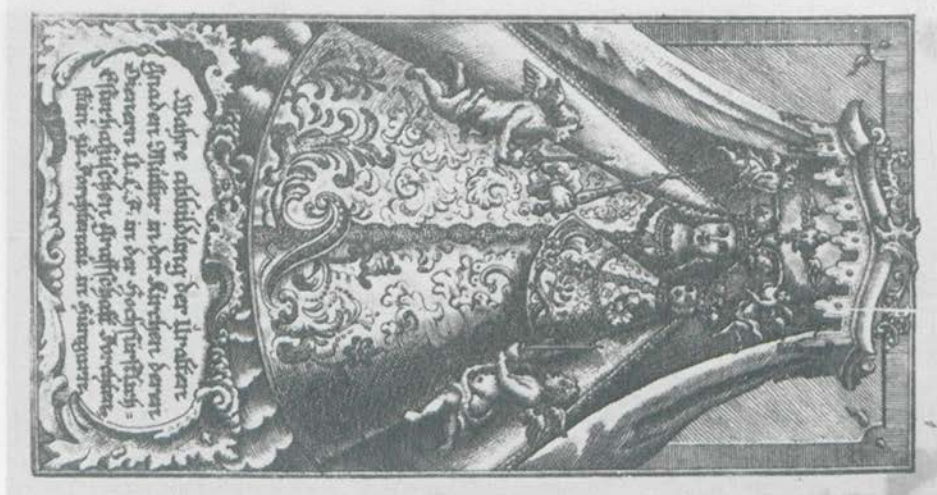
87

91

92

Lob- und Bittgesang

zu dem

On denreichen

Jesu Kinde

welches bey den

W. E. Vätern des Heil. Raths
serkarmeliten Ordens in Raab
andächtigt Verehret wird.

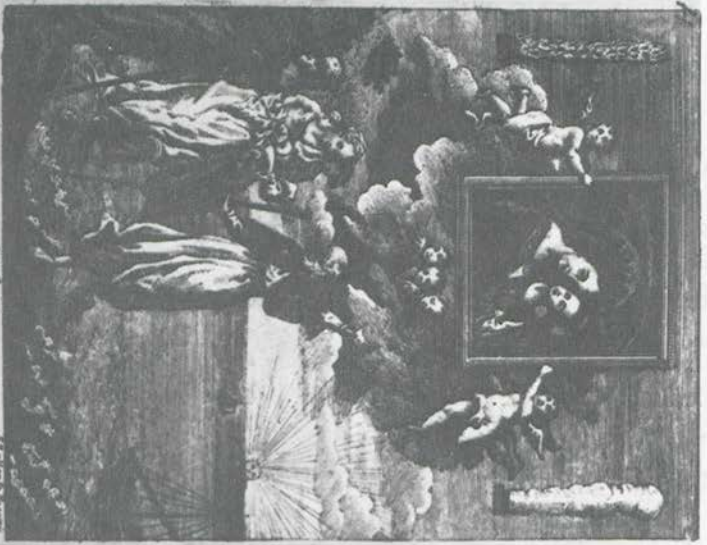

1744. v. 1. gedruckt bey Jos. Streibig.

Bűnösök! Utalma
Malogyes képe a P. S. viz marimad a mint Gyöngyösön
a P. Franciscusok Templomában tisztelték.

Gebete

O Maria Königin von göttern, ich will mich dir er-
 weihen, wie Maria für ihre ketzen abgertzechten Stetz gns bekem
 mit fleit ertrug sich haumen Sogin. So gnuamer meher in be.
 erlöngen gine mit gadeu, karp may den götlichen and
 deimen stillen zu leben. Mein gandes Stetz ertrug sie in
 ketzen Sching, das ich dir ich mit die Sprache. So Konon
 gott zu erlösten, waser Vies zu mirner. Sellen gart
 zu machse, so weche mit dem heiligen and demere
 willen zu. So ist den fuge demer.

97

Miraculosa -

B.V.M. Iaurini

W. von Langenratz

99

100

101

197

*Gratiosa Effigies Beatae Mariae Virginis,
quae in Cathedrali Ecclesia Saurinensi Anno
1697 die 17 Martij per tres horas prodigiose
Sanguinem sudavit, et prothodiamis
chamum gratys clausit.*

102

*Miraculosa
Effigies*

*Anno 1697 die 17 Martij Saurina in Caethe:
doli Ecclesia tribus horis Sanguine sudavit.*

Thome Schaez. Sculpsit.

103

198

Ex
Bibl. Com.
F. Széchy

Gratiosa Effigies Beatae Mariae Virginis,
quae in Cathedrali Ecclesia Saurinensi Anno
1697. die n. Marty per tres horas prodigiose
Sanguinem sudavit, et quotidianis
etiamnum gratis clarescit.

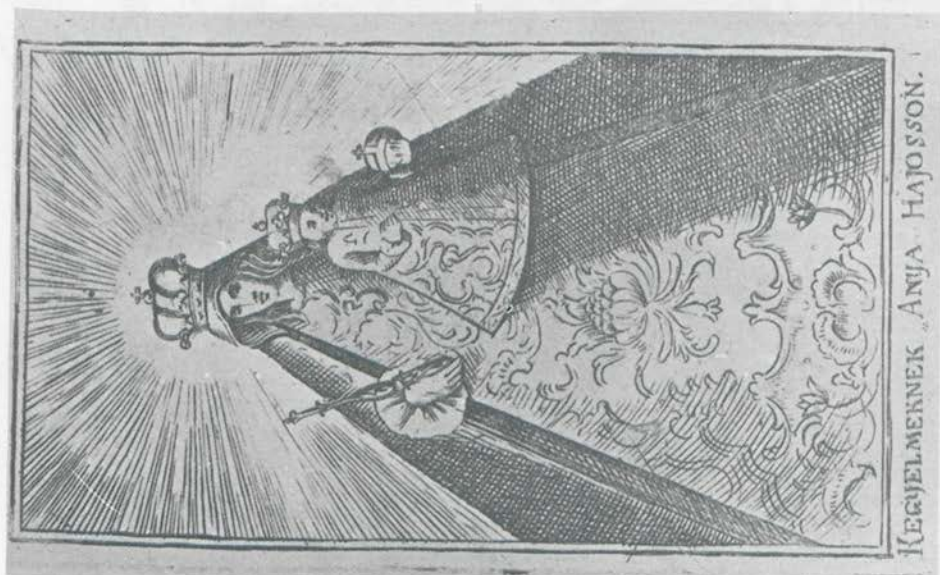
106

107

200

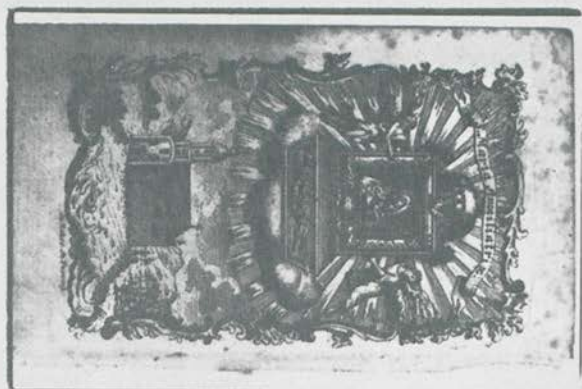

108

109

110

111

202

114

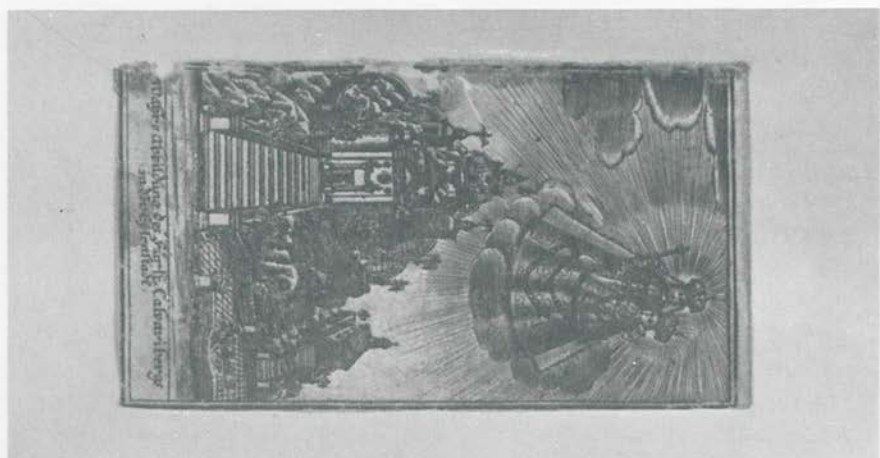

116

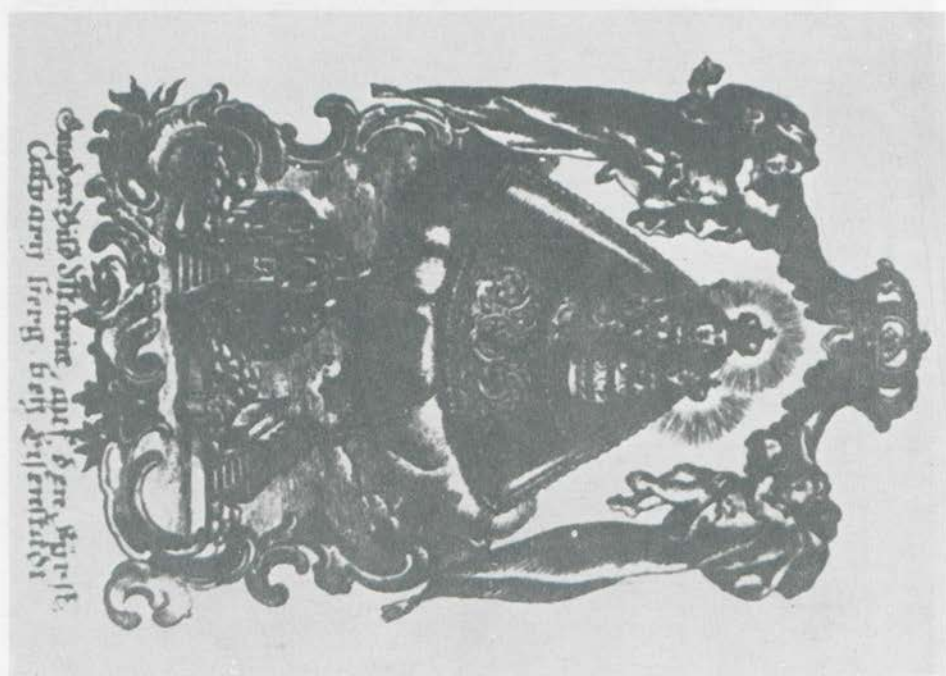

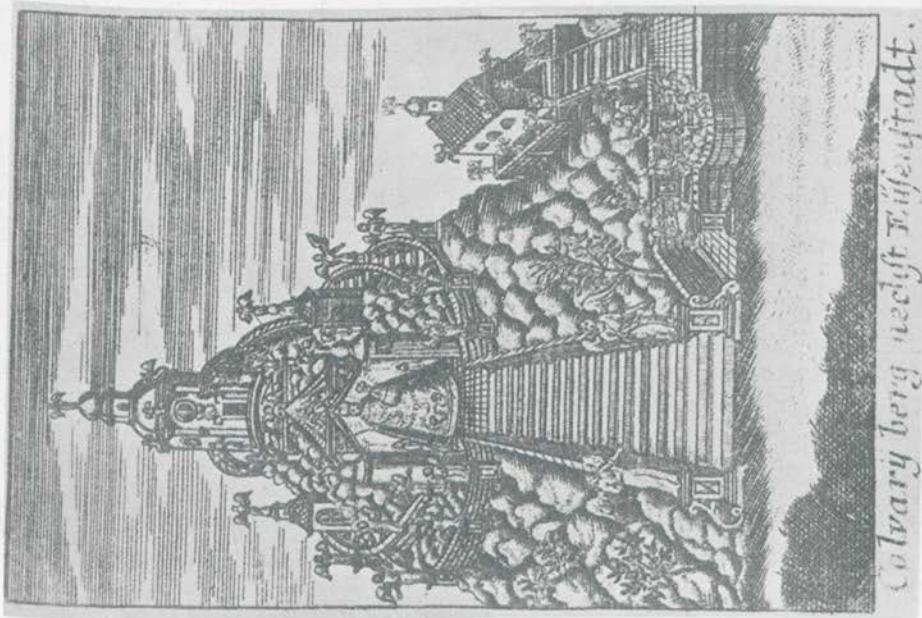
Vera et miraculosa Effigies ^{Imaginis} Mariae in Hungaria
prop. Eszentaunum in Monte Calvaria.
Taschhafte Abbildung des miraculösen Gnaden Bilds d. L.
Frauen in Ungarn bey der Eisenstadt auf dem Berg Calvaria.

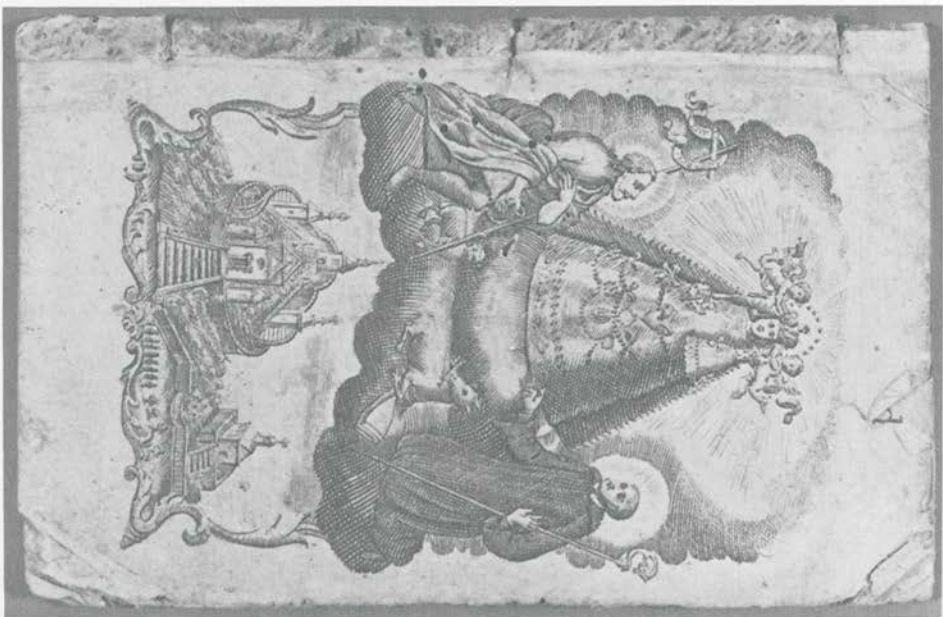
117

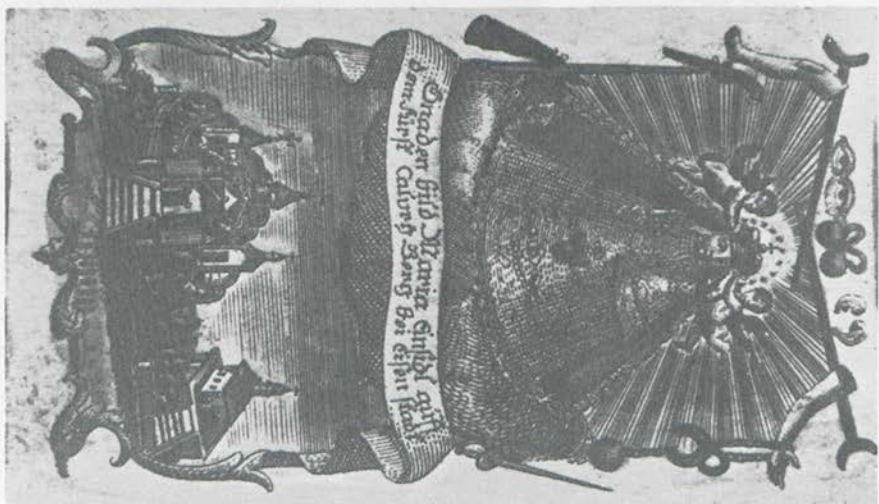
119

123

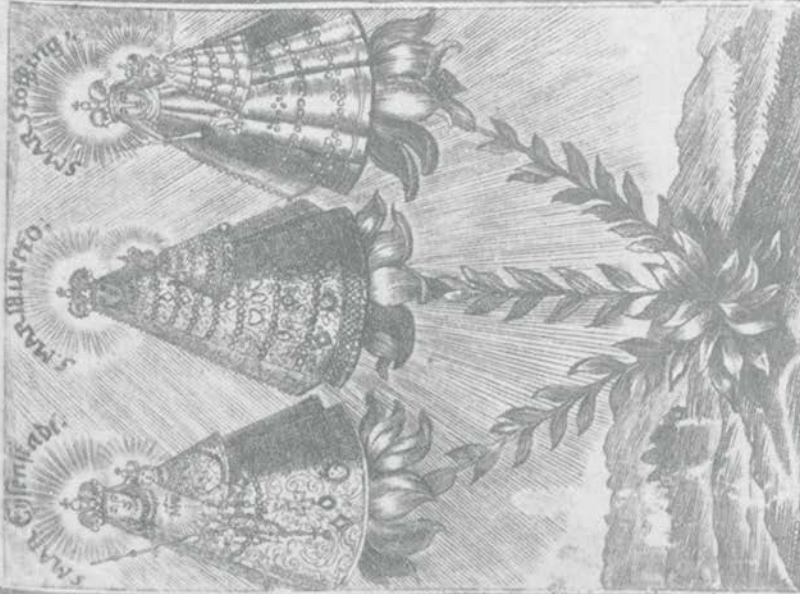
125

208

H A R O M
 U J É N E K E K,
 S O K C S U D A - T É T E L E K K E L
 T U N D Ó K L Ó
K I S - M A R T O N Y I
 S Z Ű Z M A R I A R Ű L.

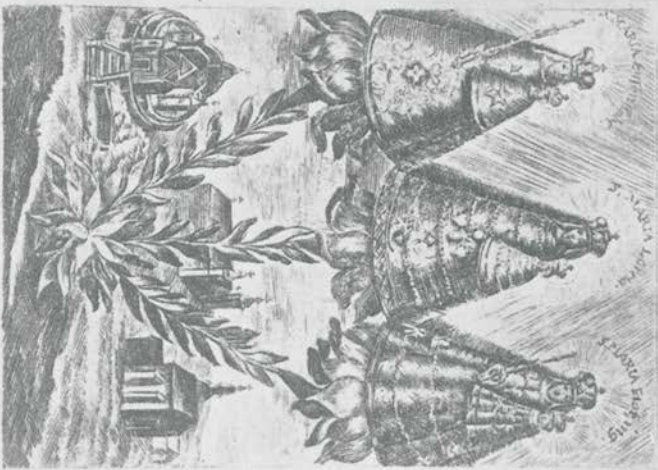

Nyomatott Sopronban, 1784. Értendő.

S M A R T M A R T O N Y I.
 S M A R T M A R T O N Y I.
 S M A R T M A R T O N Y I.

D. Braden reißte Mutter Maria Lureto. Giehet staus
 Stof Eintrachtshüte Vor Sireig Düniger pelt Vreid
 allen Vbet Amen.

Die drey Könige die jener hie
 zorein, Stöckig, Sittenfiede.

131

Madre Abbildung der Erhabenen Mutter Joffe
 in der löblichen Stadt Jhann. Sarrchenberg S. Mar in die
 Hestadt in der Minnarn andersgast Dersprete
 1625.

134

Bistum Dierck der heilichere Mutter. Gesten
 bey der selb. Stadt. Pfarr. Subschiffert S. Manin zu
 schreibet in derer. Angers. anderschiff. Dierck
 1611

135

S. Anna Viduarum et afflictarum men-
 tum refugium, omne horum gaudium in
 no DEO et MARIA reponit.

135a

S. ANNA
 Fuis perennis Duritiarum Gratia.

135b

СЪКЕШИТАМАТИНЪКА КЕЦКАТИ

Osculando IESVM, et B. V. dic:
Cum IESV, Prole tua pia, **BENEDIC** †
mihi, o dulcis Virgo, et Mater Dei
MARIA,

136

Esfigit Thaumaturge B. M. V. Leonis Inaugu-
mantis in Transylvanica ad Claudiopolim
1699. 18. Februarij. qua Obiit in Aca-
demia S. I. Temple Claudiopolitano.

Ind. et Ter. Schaeffer et Ven. Aurb.

138

212

139

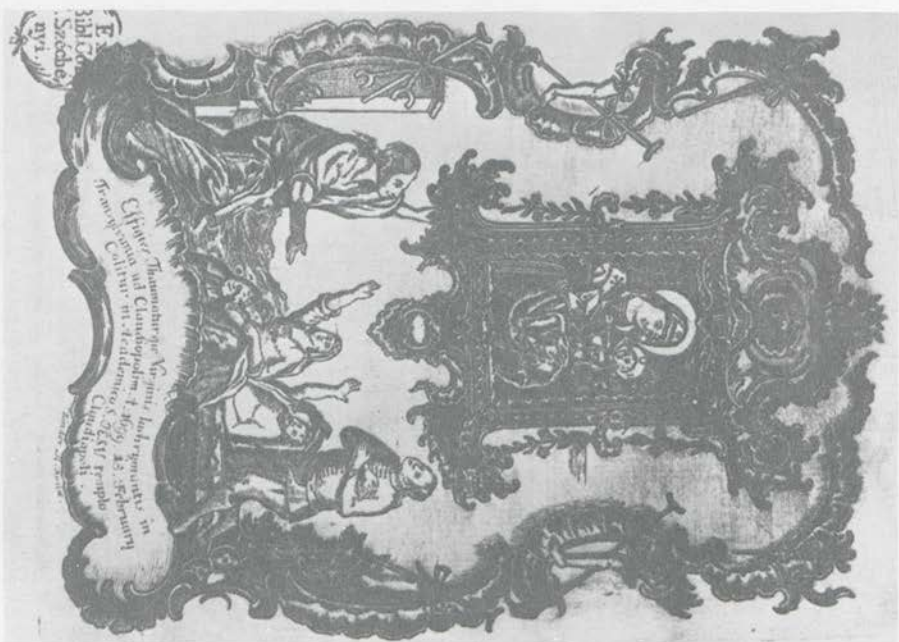

140

142

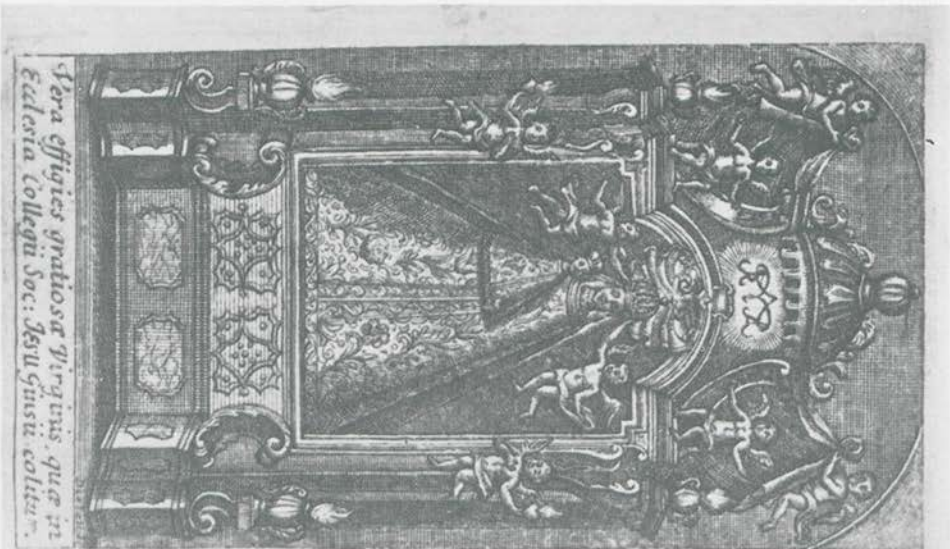
143

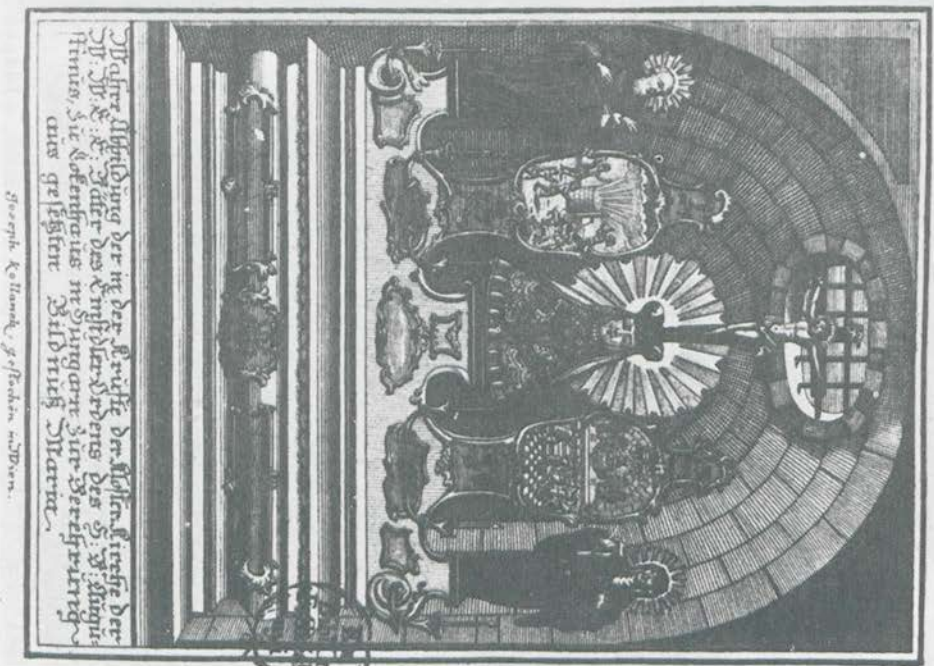
*Effigies Thaumaturgicæ Virginis lachry-
mantis in Transylvania ad Claudioopolim
An. 1699 15 Febr. Colitur in. Acadē-
s. JESU templo Claudioopoli.*

*Effigies Thaumaturgicæ
in Transylvania ad
16 Febr. Colitur in
templo
Acadēnico S. JESU
Claudioopolim. A. 1699.*

146

Geograph. Kollone, g. P. 17. 17. 17.

148

149

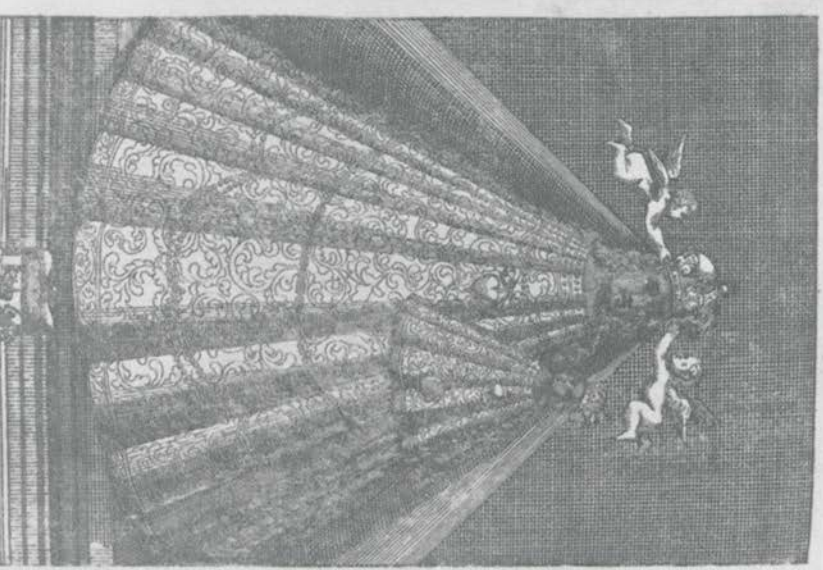
150

217

37

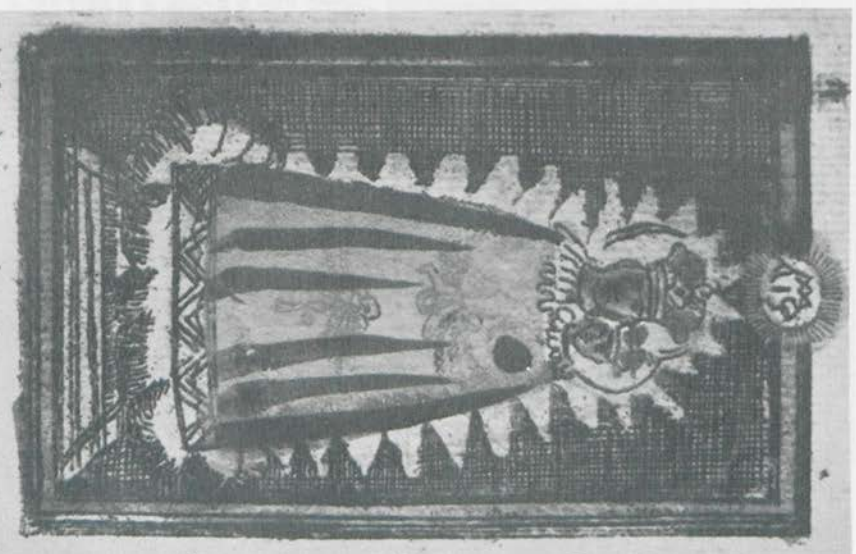
Laurclomi Ciud
Kepe

Bollog Afonij
Laurclomian

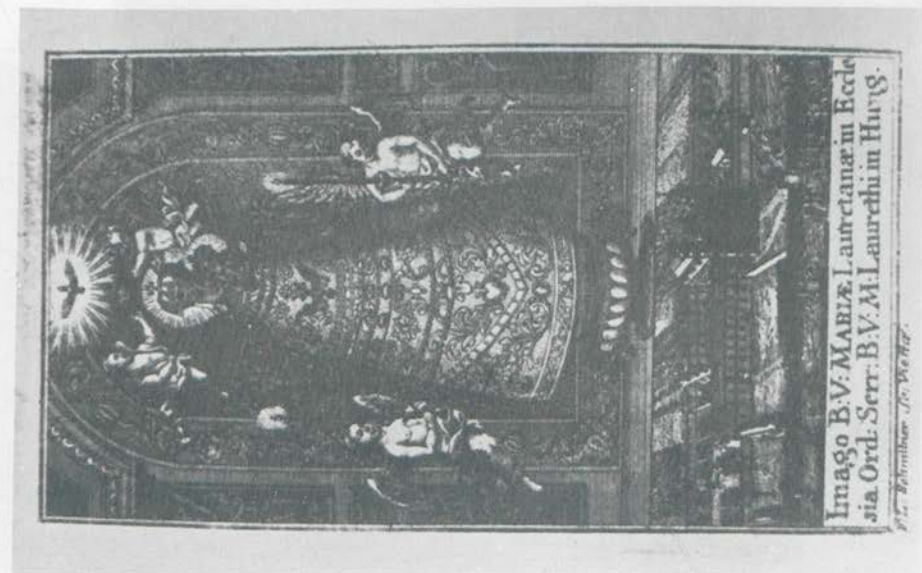
151

S. MARIA LA REZA

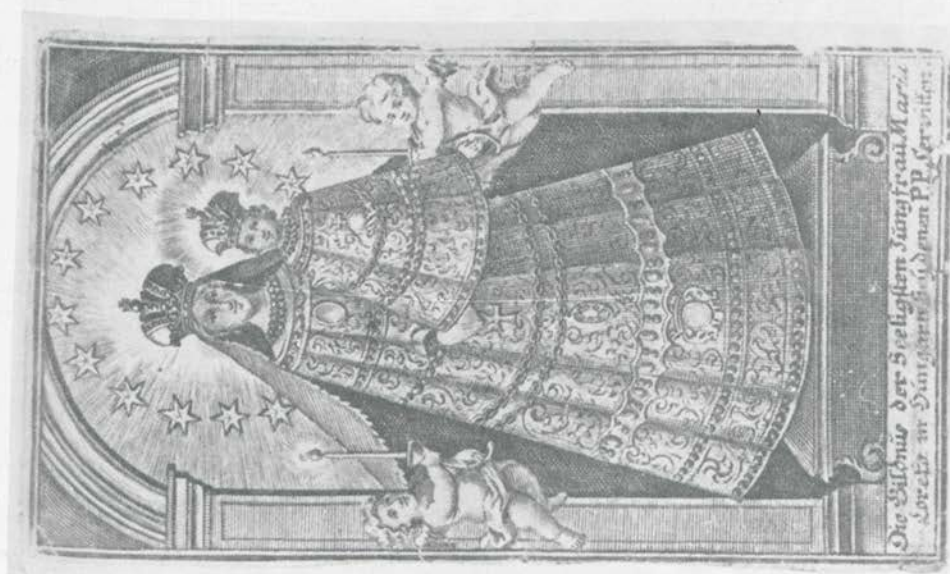

152

218

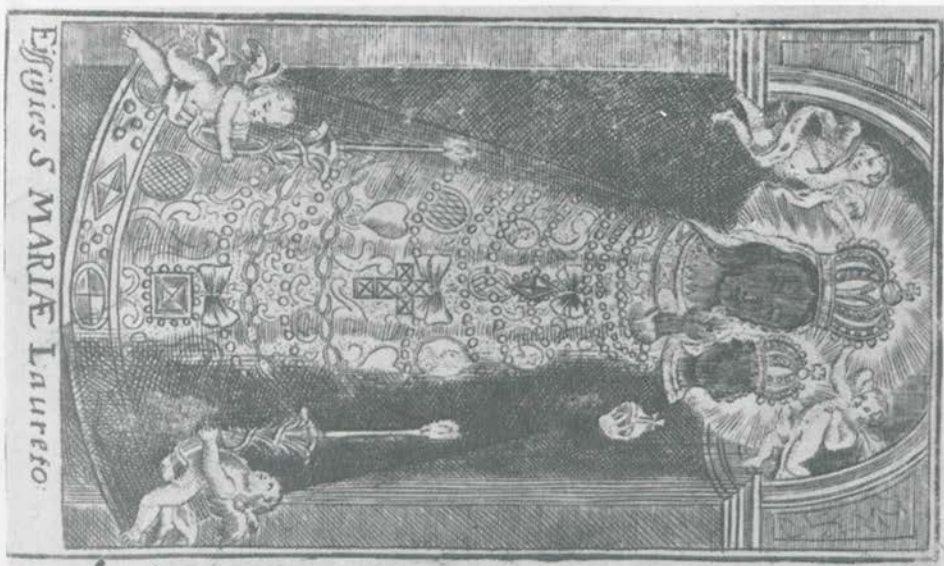

153

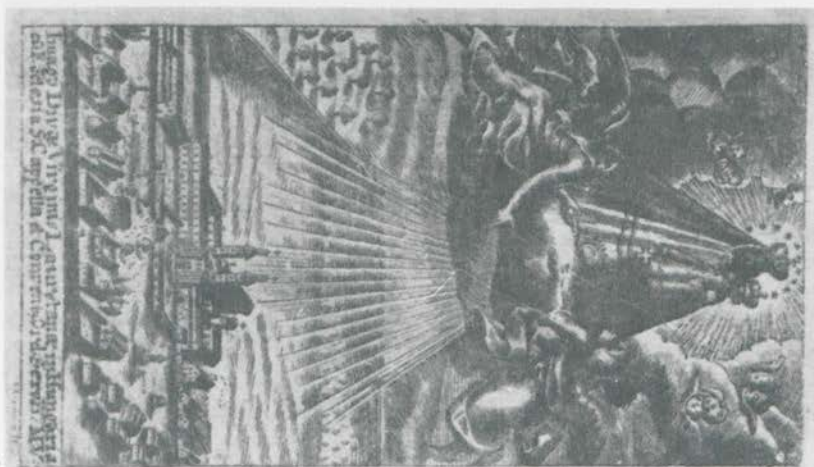

154

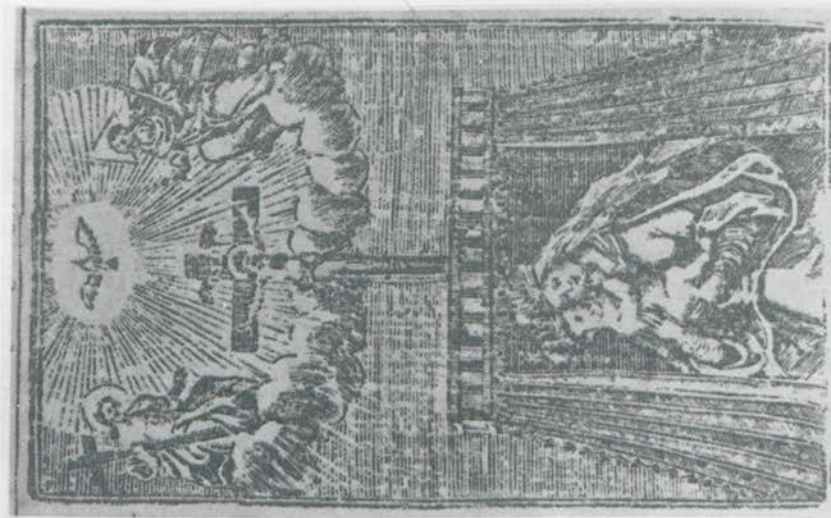

155

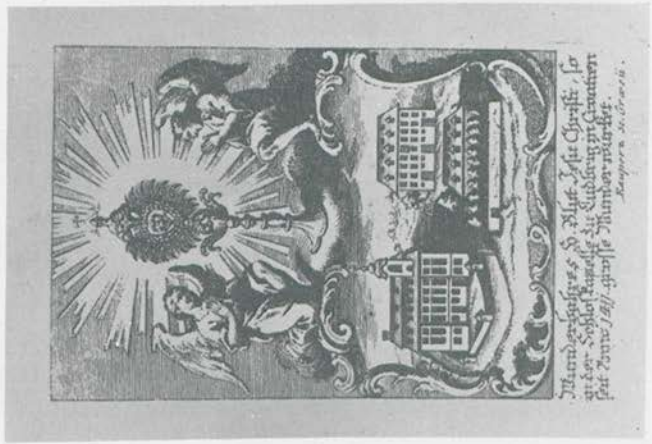

156

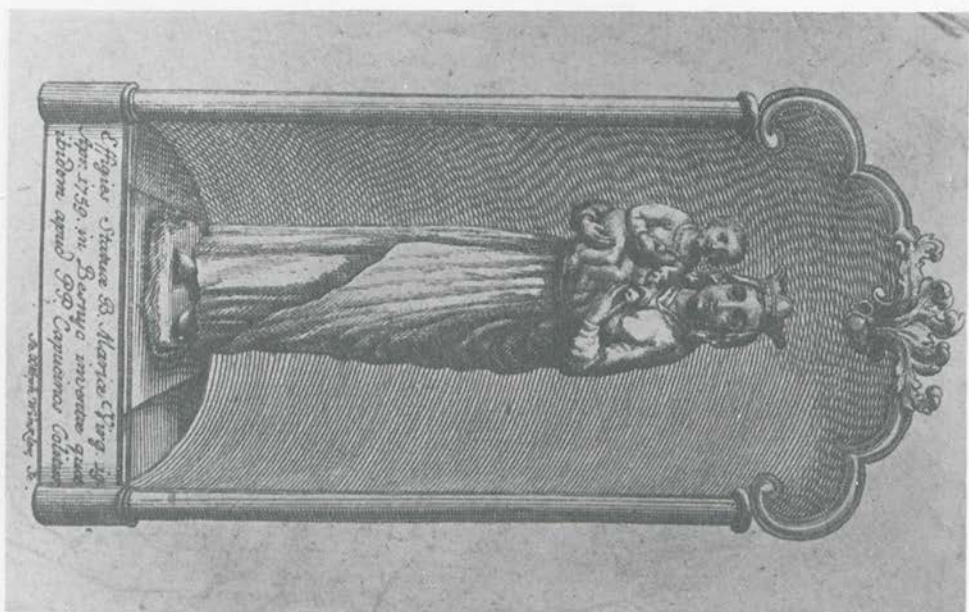
220

Betegnek egészsége,
Bűnösök Reménsége,
Nyerd meg nekünk Sz. Fiadtul,
Mentsen minden nyavalyátul.

Mindenbetegségnek S. Miklós Szent Györgynek S.
az édes Szobor Reménsége Szent Katalin Szent Györgynek
Szent Péter Szent János Szent Miklós Szent Györgynek
Köszönettel 1876.

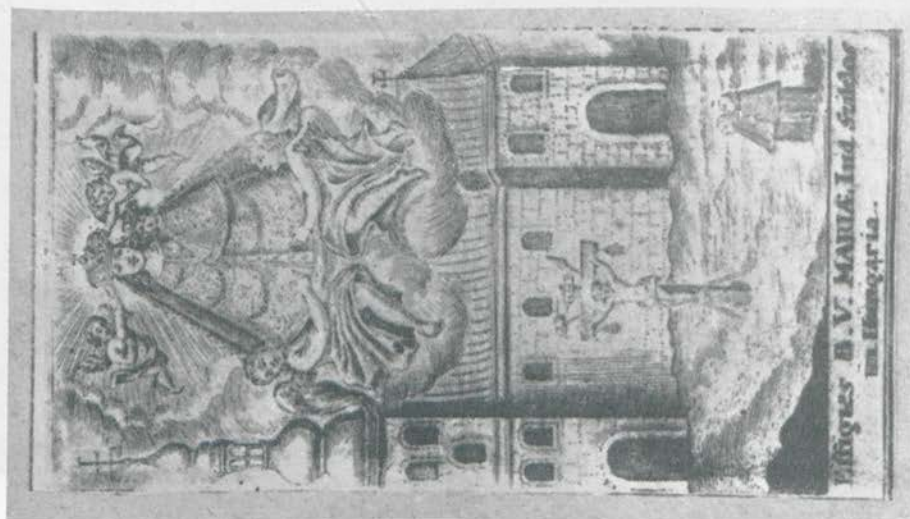
159

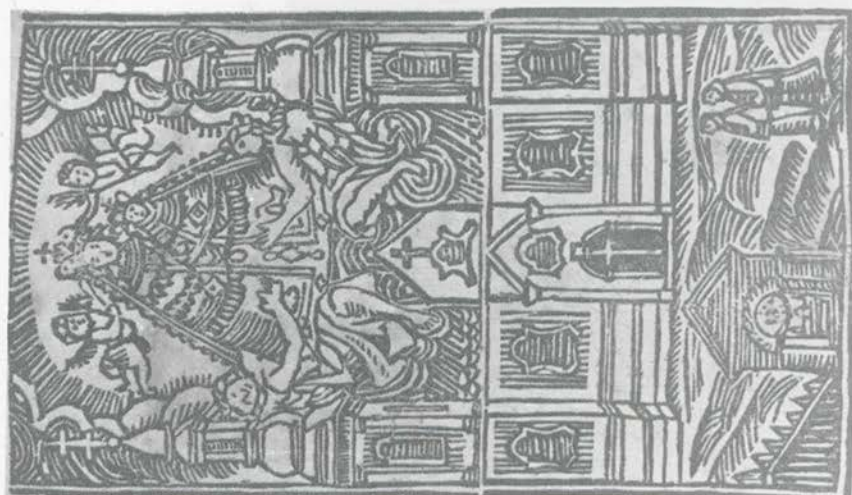
160

222

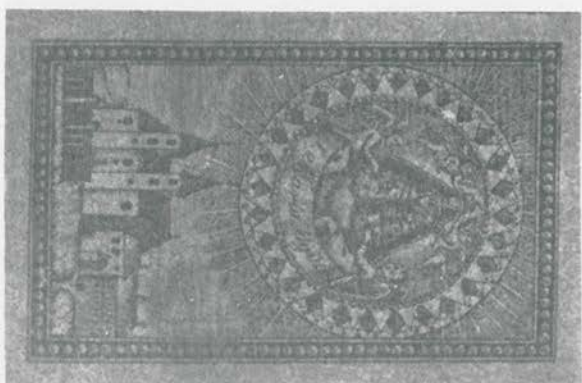

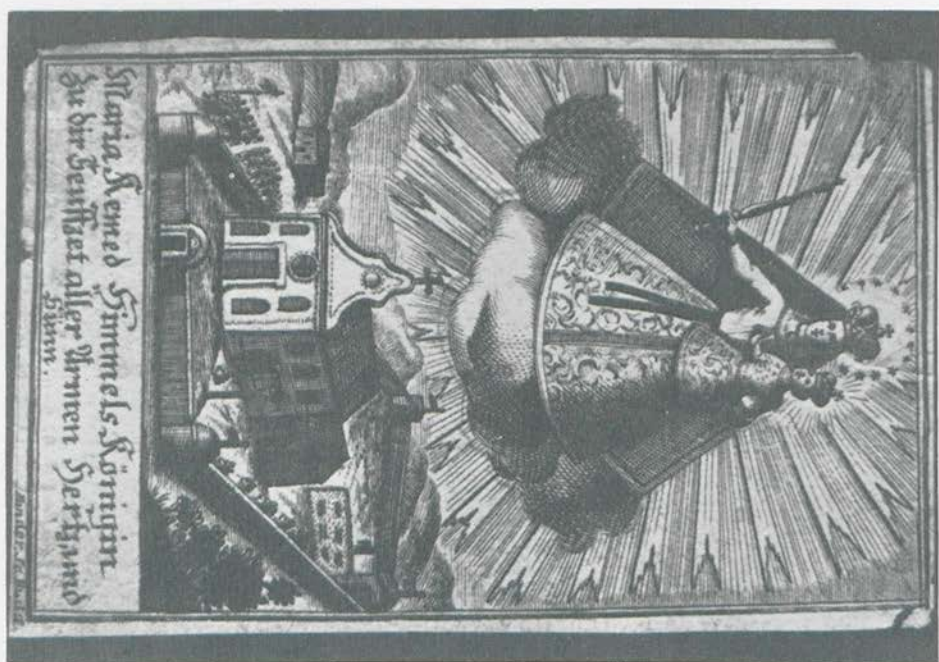
162

163

164

165

224

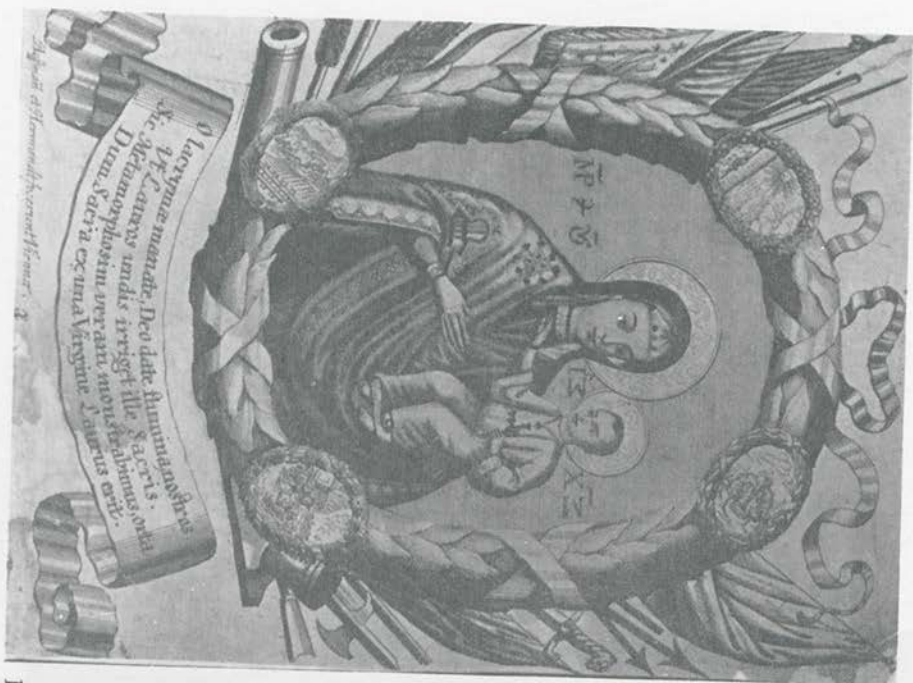

166

167

168

169

226

In dieser Abbildung des Wunderkindes an Weinstensdunseln
 Maria den Kisch, so von einer bösen Beschuldigung bereit
 stehenden unter dem Titel Maria der Ehren bei S. Joseph
 in Bient (sonderbar) abgebildet ist.

171

Effigies Maraculosa Mariæ Dei Matris,
 qua in Boöz Superioris Hungaria: 1696.
 sapius est lacrimata.

170

173

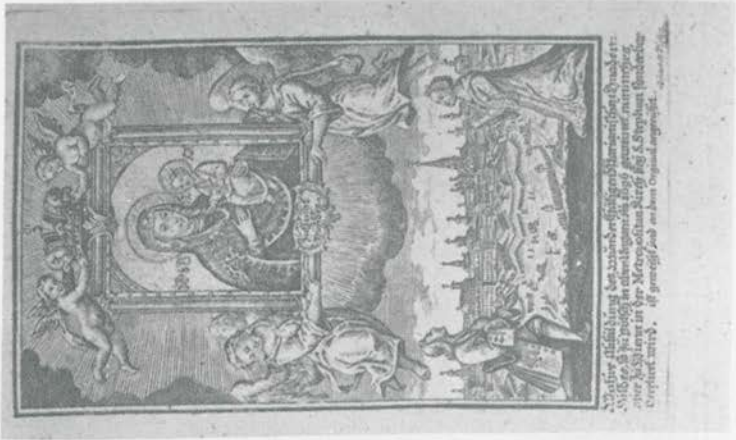
174

228

175

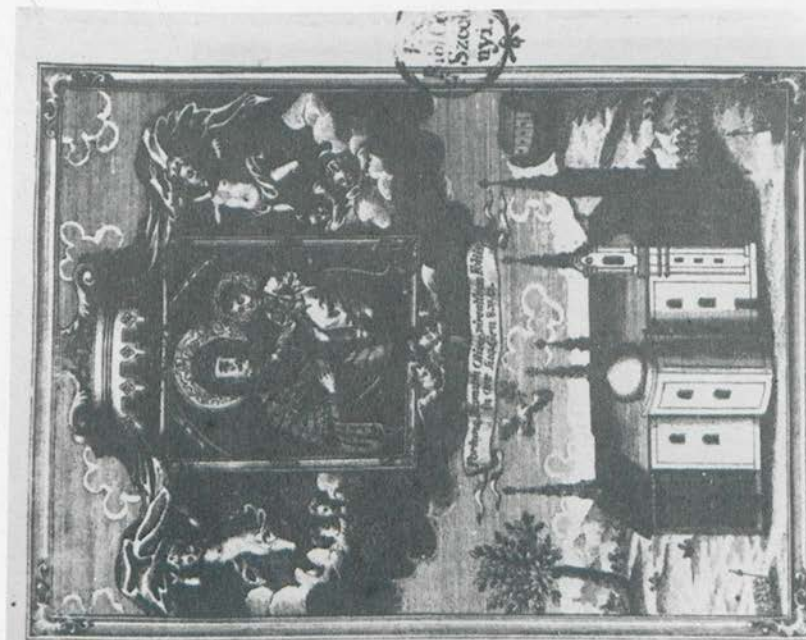
176

A. Nöckel del.

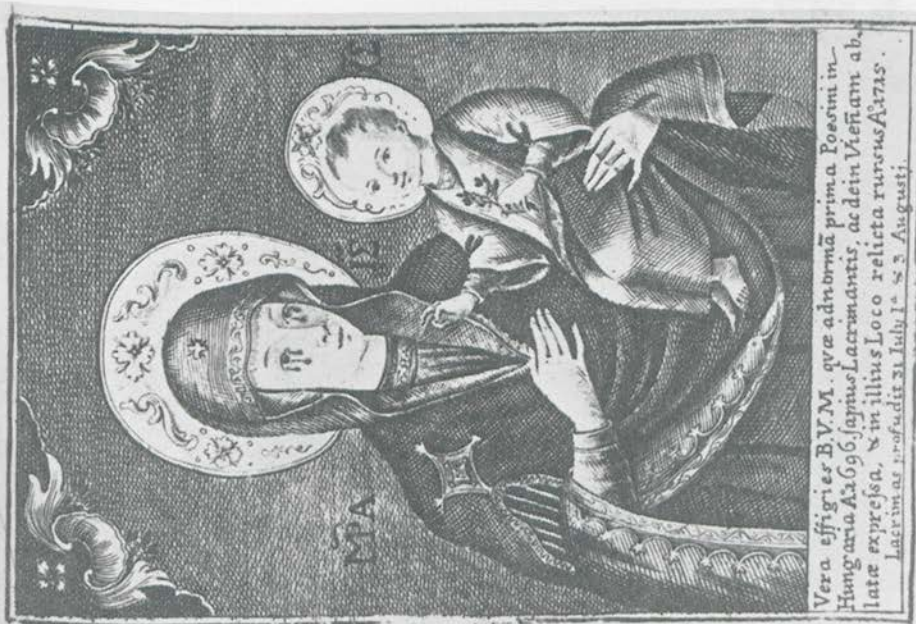
ist an dem Original angefertigt.

J. J. Schmalzer sculp.

Venerabile Sacramentum in Eucharistia, quod in Ecclesia Catholica, ubi in Basilica
 Sancti Petri in Roma, et in Basilica Sancti Stephani in Vienna, et in
 Ecclesia Metropolitana, et in aliis locis, et in eadem Ecclesia
 veneratur, novae lacrimae dicitur.

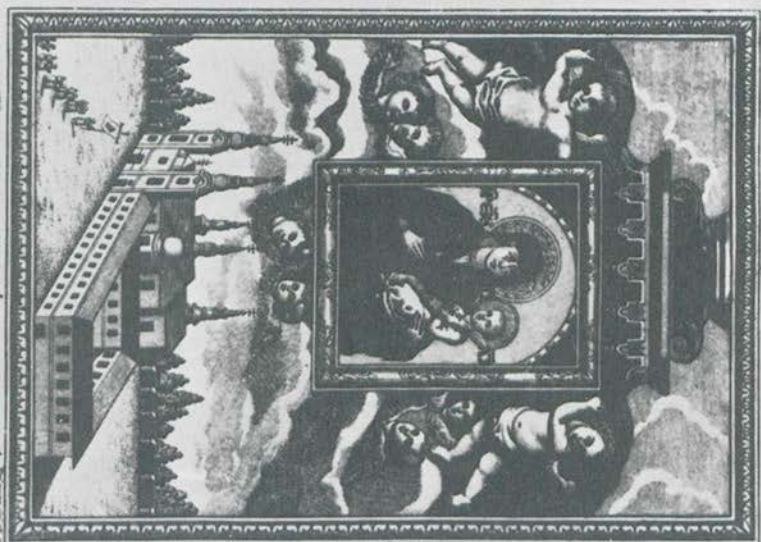
Fr. Füssler sc.

Vera effigies B.V.M. quae ad normam primae Poserini in
 Hungaria Anno 1696 scriptis Lacrimantibus, ac dein Veniam ab
 late expressa, & in illius Loco relicta rursus Anno
 1771, et profudit 21 Julij 1771, s. 3 Augusti.

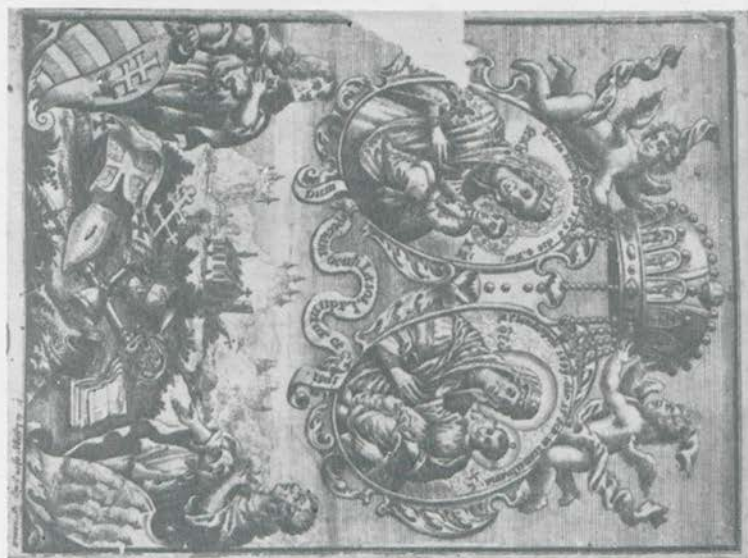
J. Phil. Binder sc. Budae 1766.

A B. SZ. MÁRIA KÉPE,

 melly 1734-ban készendő-felirandáttal az új Magyar

 és sőt magyar könyvzet Pólsón T. Szabó és

 Társaságán.

181

183

100.467. J. B. T. M. S.

1. Un homme est assésé par un autre homme.
 2. Un homme est mangé par un monstre.
 3. Un homme est écrasé par une pierre.
 4. Un homme est mangé par un monstre.
 5. Un homme est mangé par un monstre.
 6. Un homme est écrasé par une pierre.

VERA EFFIGIES
 Thaumaturge R. V. Marie Rudimensis.

BEI
 In unguibus Typographicis Rudimensis...

Vera effigies Gratiarum matris Radnice
in Hungaria Comitatus Arad.

S. Mariæ Gratiarum Reginæ
in Hungaria
CPL.

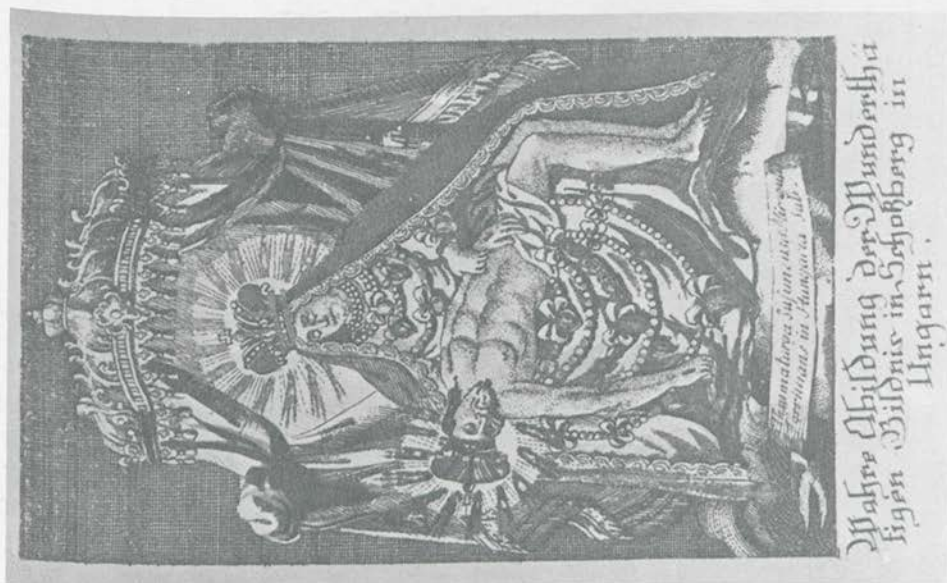
186

Erigitur
in honorem Mariæ virginis Andree

189

236

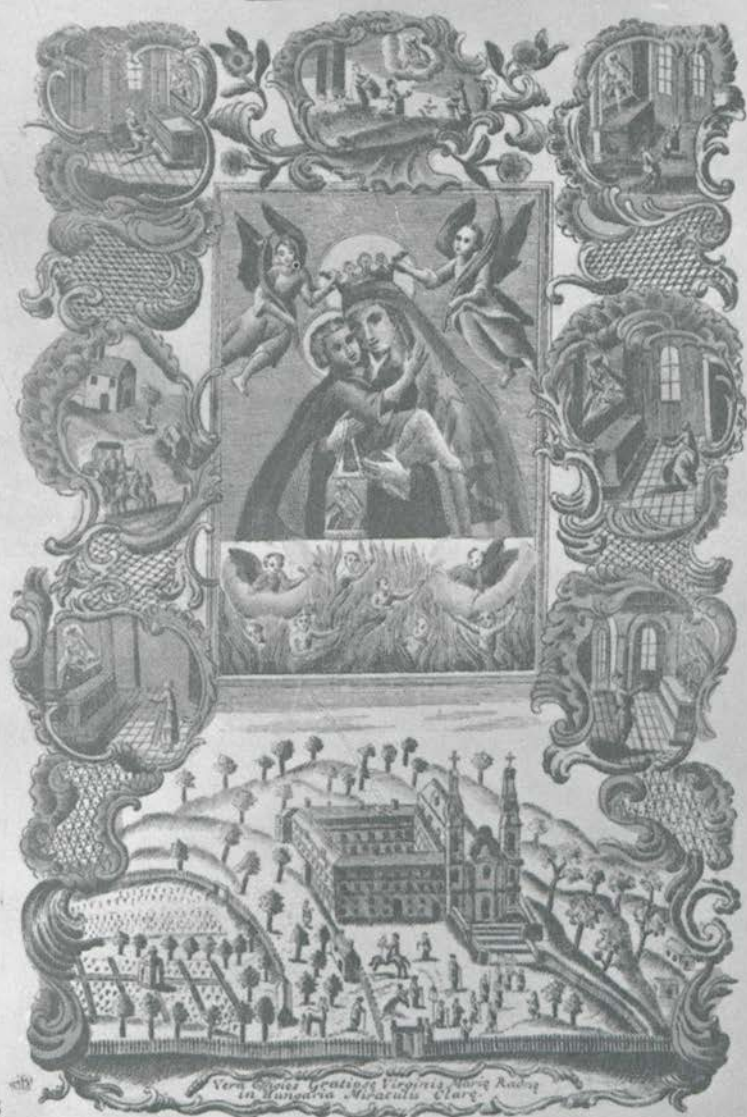

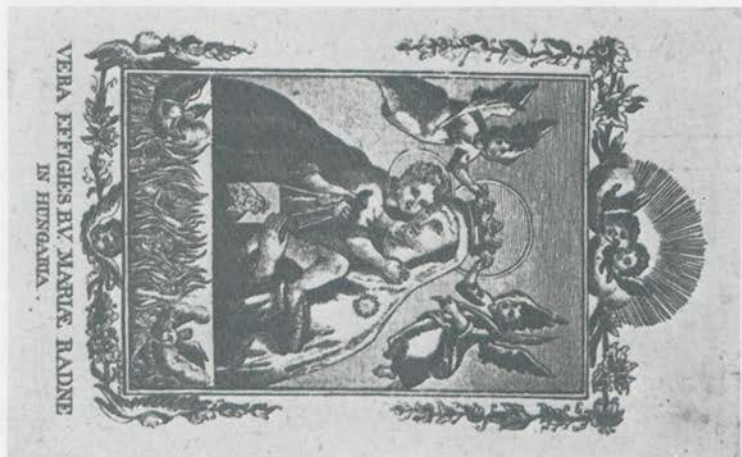
192

194

REM

197

199

240

Talli Ciudadalatos **F. D. & Boldog Afony**
 Képe Tallent.

201 34,

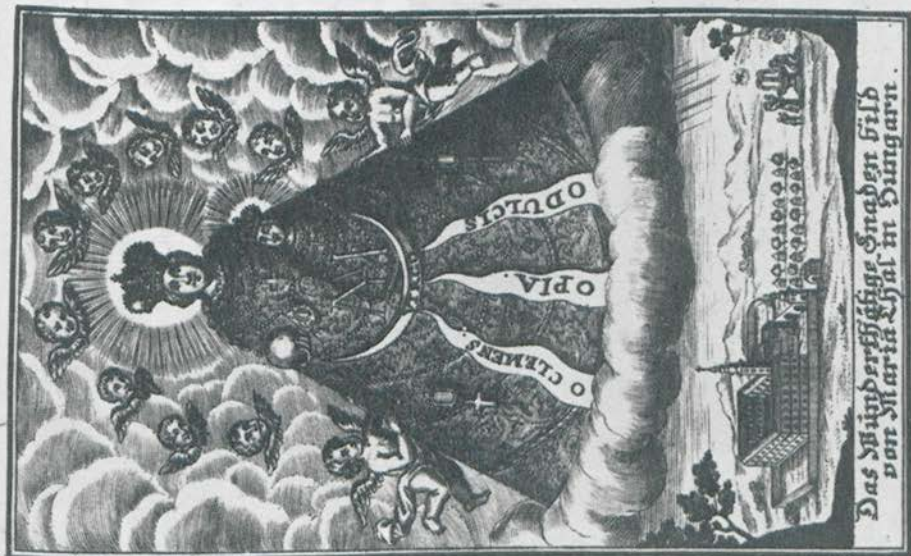
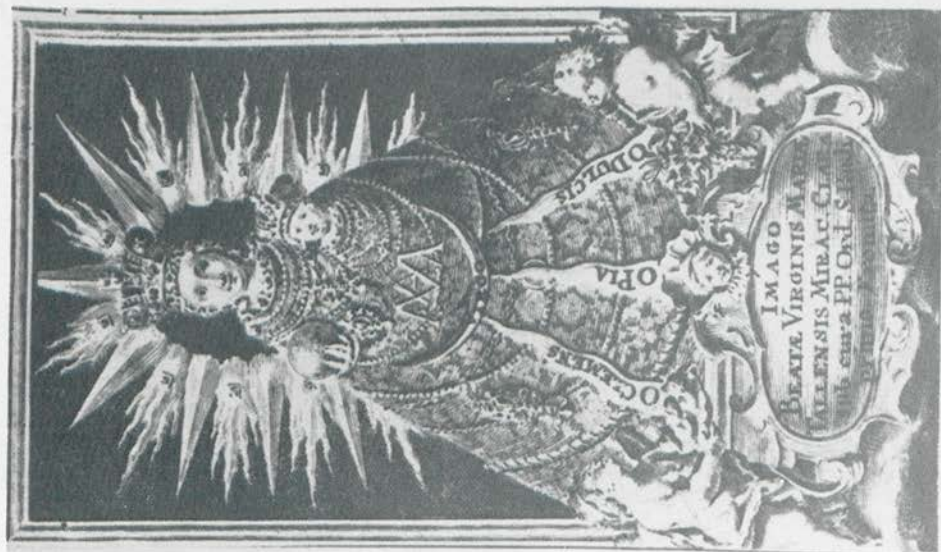
203

204

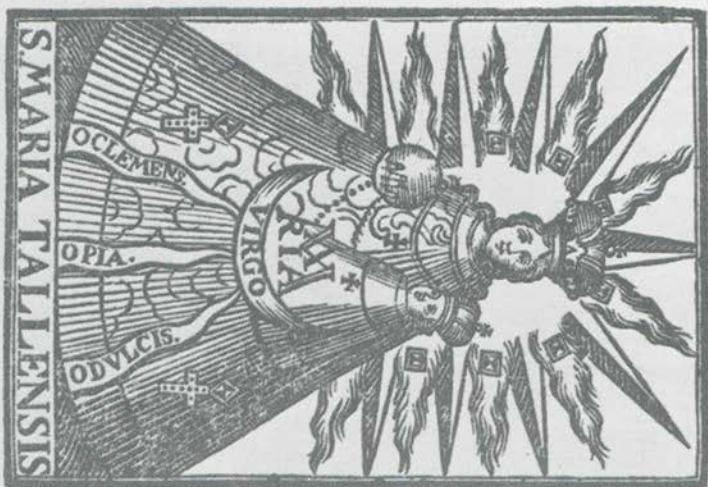
242

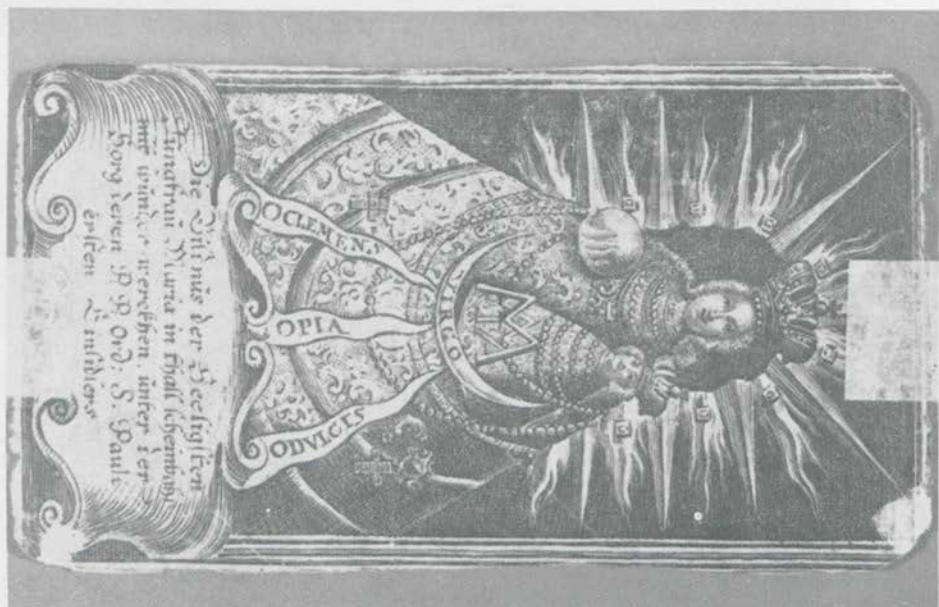

Die S. Maria Tallensis
 ist die Königin aller
 Heiligen und die
 Schutzgöttin aller
 Menschen. Sie ist
 die Mutter aller
 Götter und die
 Herrscherin aller
 Welten. Sie ist die
 Königin aller
 Heiligen und die
 Schutzgöttin aller
 Menschen. Sie ist
 die Mutter aller
 Götter und die
 Herrscherin aller
 Welten.

Die S. Maria Tallensis
 ist die Königin aller
 Heiligen und die
 Schutzgöttin aller
 Menschen. Sie ist
 die Mutter aller
 Götter und die
 Herrscherin aller
 Welten. Sie ist die
 Königin aller
 Heiligen und die
 Schutzgöttin aller
 Menschen. Sie ist
 die Mutter aller
 Götter und die
 Herrscherin aller
 Welten.

207

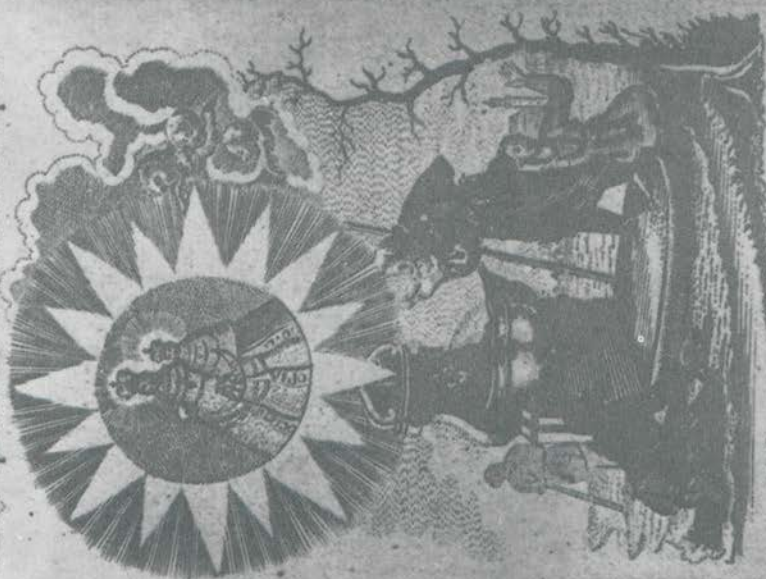

Die S. Maria der Heiligsten
 Kunsthau Maria in Ebnal (Ebnah)
 hat die Königin aller
 Heiligen und die
 Schutzgöttin aller
 Menschen. Sie ist
 die Mutter aller
 Götter und die
 Herrscherin aller
 Welten. Sie ist die
 Königin aller
 Heiligen und die
 Schutzgöttin aller
 Menschen. Sie ist
 die Mutter aller
 Götter und die
 Herrscherin aller
 Welten.

208

244

Stella splendida et matutina. Ap. 22.

S. MARIA TALLENSIS.

Marianische Wallfahrt

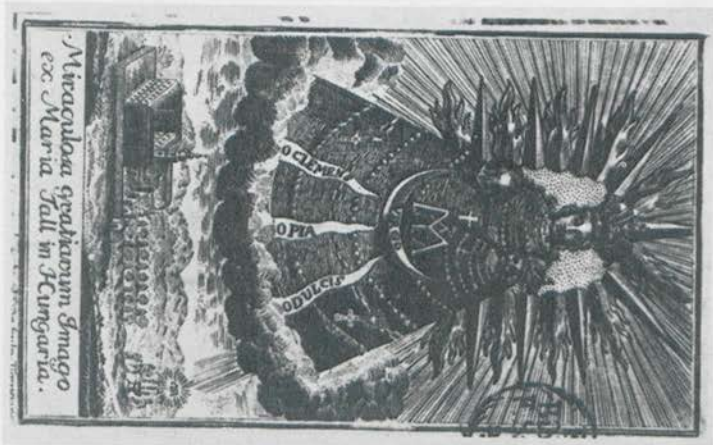
Zu dem 4882
Wunder-vollen Gnaden-Brünnen

Maria-Hal

Angestellet

Von einer Königl.ichen Frey-
Stadt Preßburg/ in ihrer jährlichen
Procession, und mit etwelchen neu-com-
ponirten Liedern gezeibret.

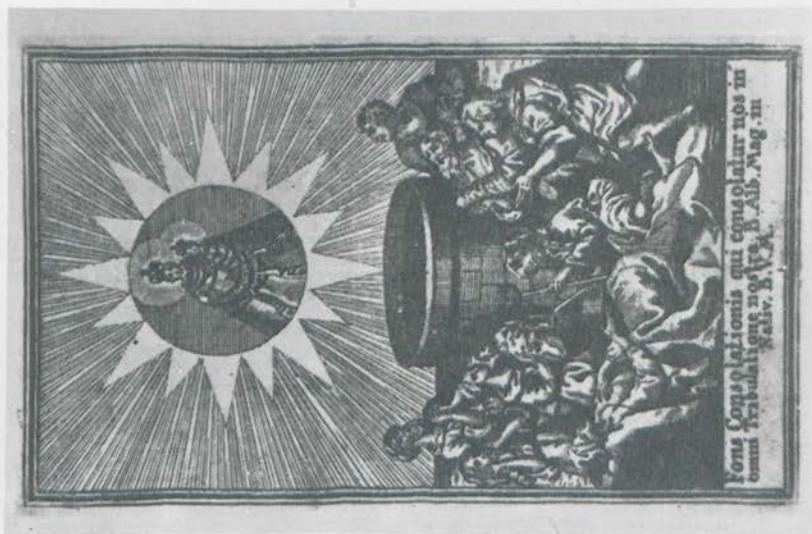
212

213

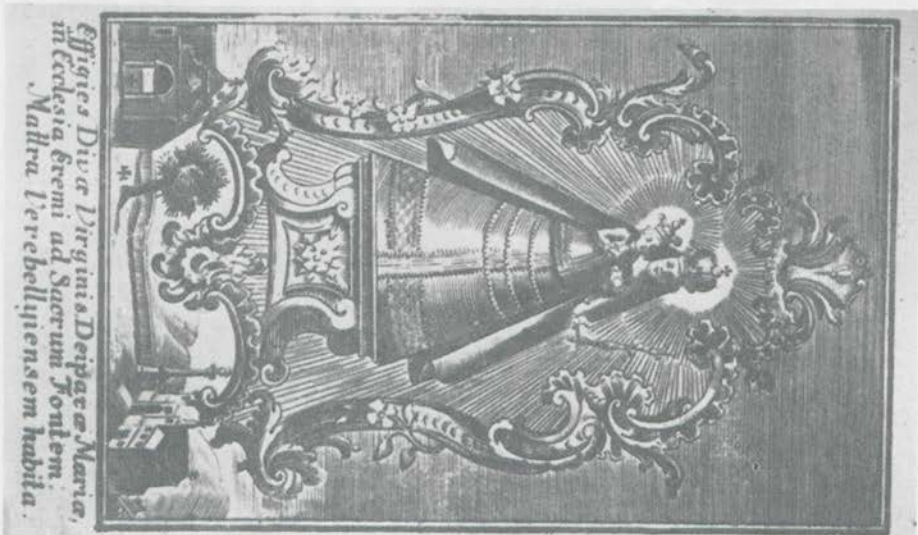
246

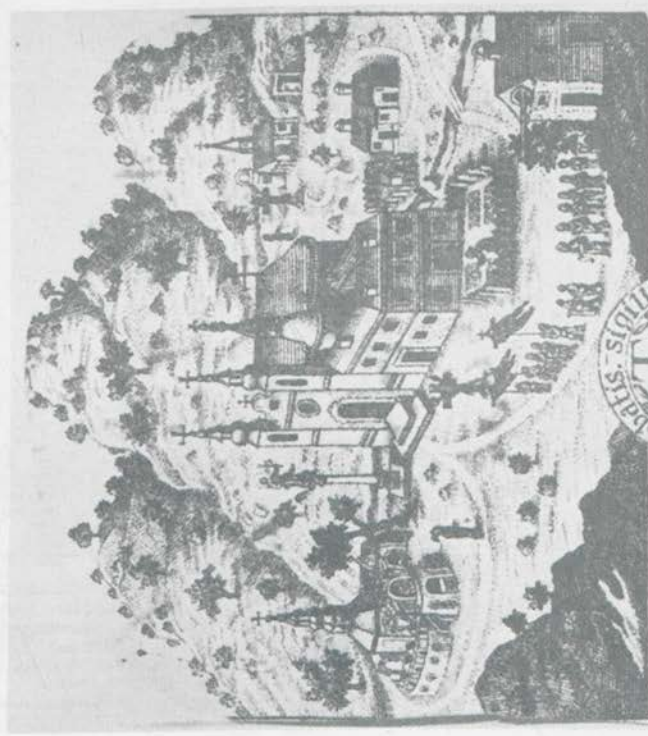

220

221

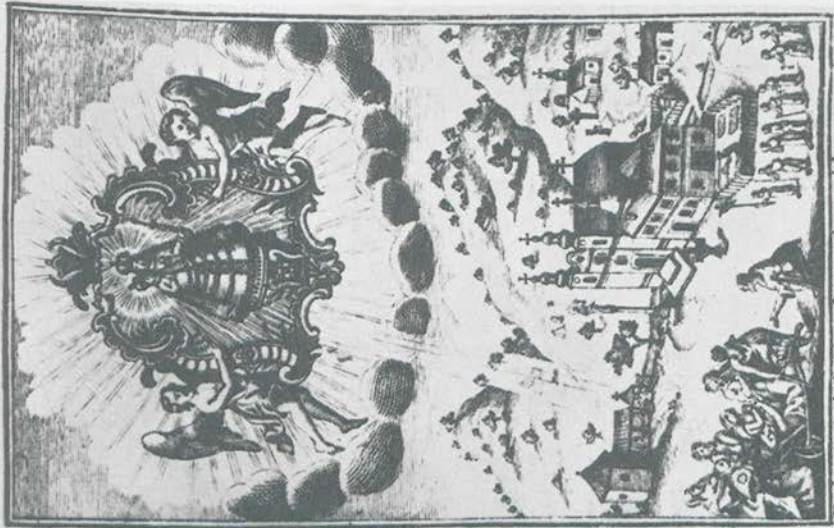
248

*Officines Dive Virginis
Ecclesia Ereni ad
Mattra Verbelluicn*

*Deipare Marie in
Sacrum Fontem
sem habita*

SIGILLUM ORD. EREMITIC. M. M.

*De dicitur Ok Beldog, Jezus: Verzen á beteg gyogyo-
ulat, á szomorú vigasztalást, á bunos-
csinálást, á Berni, ágy. de áffump.
A Matra Verbelluicn, á Helmet, Ápunct, Kút For-
rasnak, á áttár ítt torténekeknek legrészletesebb
leírása.*

VERA EFFIGIES B. V. M. IN ECCLESIA
 CATHEDRALI TYRNAVIENSIS IN HUNGARIA
 LACHRYMANTIS ET SUDANTIS
 DIEB. STULLACIO ET II. AUGUSTI. 1708.

1. Templ. Cathedral.	5. Mon. D. Clarae.	11. Seminaria.
2. Templ. Academ. S. Petri.	6. Mon. D. Ursulae.	12. Lacus.
3. PP. Francisc.	7. Templ. Hospit.	13. Mod. P. dorf.
4. PP. Paulini.	8. Turru. Cu.	14. Albanus.
5. PP. Trinitar.	9. Turru. Cu.	10. Dom. Archi. ep.

Martin. Peckel fecit. J. J. sculpsit.

VIRA EPTIGIES BV MIN ECCLESIA CATHEDRALI TYRNA
 VIENS IN HUNGARIA LACHRYMANTIS ET SUDANTIS
 DIEB. 9. SEPT. AC 10. ET 11. AUGUSTI 1708.

VIRA EPTIGIES BV MIN ECCLESIA CATHEDRALI TYRNA
 VIENS IN HUNGARIA LACHRYMANTIS ET SUDANTIS
 DIEB. 9. SEPT. AC 10. ET 11. AUGUSTI 1708.

SALUTATIO
B. MARIÆ V.

CUM

Precibus, pro benedictione, & adiutorio, in omnibus necessitatibus.

Imago Miraculosa
Marianensis

Saluto Te milles, & milles; O
amabilissima, (favissima, & be-
nignissima Virgo! DEI, & mea Ma-
ter dilectissima MARIA!

227

228

252

229

230

253

AZ HÉT TIZEDBŐL ÁLLÓ

RÓSÁS KOSZORÚNAK

Vagy

JERUSALEMI OLVASÓNAK

Erederétől, el-terjedéséről, és
erejétől.

Oh fennem az anya i sldgy-szeg engeme-is mltatlan
kmsit e te Sz. Keresnek sldksen, e oltalmaz mlta-
dan telti s lelti vstvedelmekben, mol e hal-
lemnek eszfen. Azena.

231

ORATIO

Ad hntem Thaumaturgam

Tyrnavientem B. M. V.

O Beatiſſima DE I Mater, & Virgo
M A R I A I te implorantium Ad-
vocata, ſuſcipe indignas preces meas

233

254

FORMULA PETENDÆ

B. V. M A R I A
BENEDICTIONIS.

Saluto Te millies, & millies, O
amabilissima, suavissima, &
benignissima Virgo, DEI, & mea
Mater dilectissima, MARIA!

238

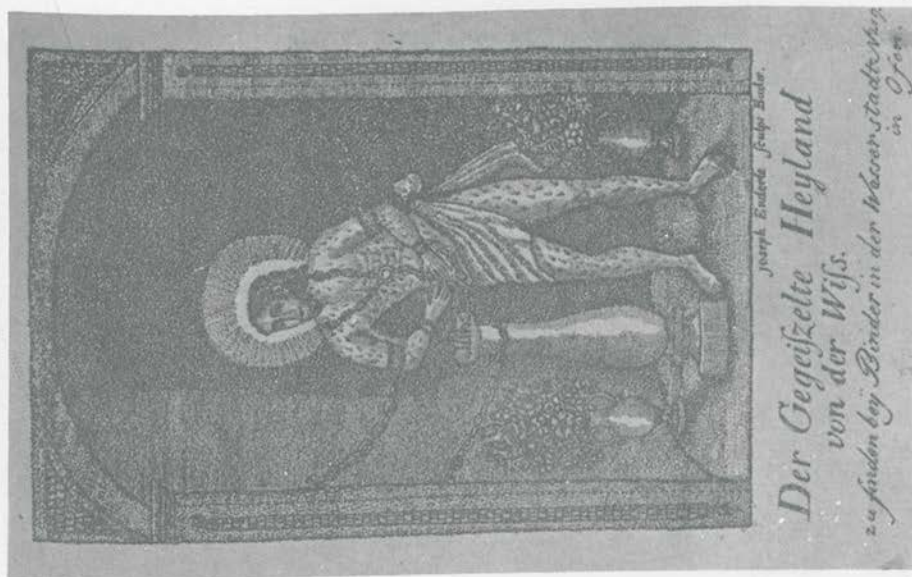

241

256

243

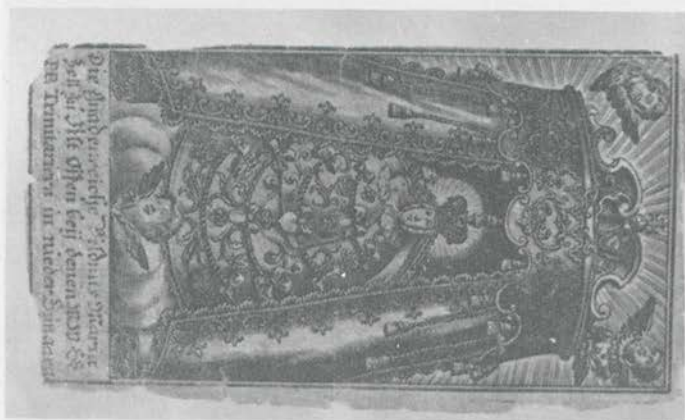

Joseph Engelke Kupferstecher.

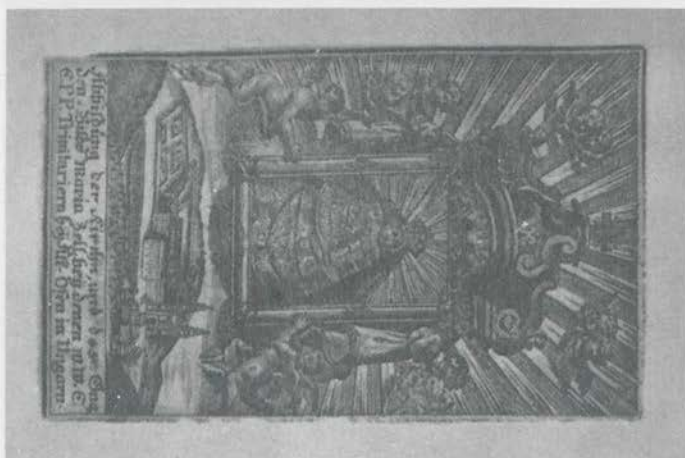
*Der Gegekeltete Heyland
von der Wils.*

*zu finden bey Binder in der Wäckerstradte Nr. 24
in Jhm. 1744.*

244

245

246

*Effigies B.V.M. Cellensis, Gravis, et Beneficis Incluzae, sub
 cura R.R.P.P. Venerabilium ad V. Rudam. Per quam
 accipit aeger curationem, tristes consolatiorem,
 peccator veniam, s. Bern. ser. De Assumpt. B.V.M.*

Oslí
Azkony Képe
40.

Csüdál: Boilog
Oslim. 122.

Domina nostra ora pro nobis. 18 ho.

Patronlevo Ciudad de Paititi
Képe Paititi

Boldas Alzorig
B: A:

120

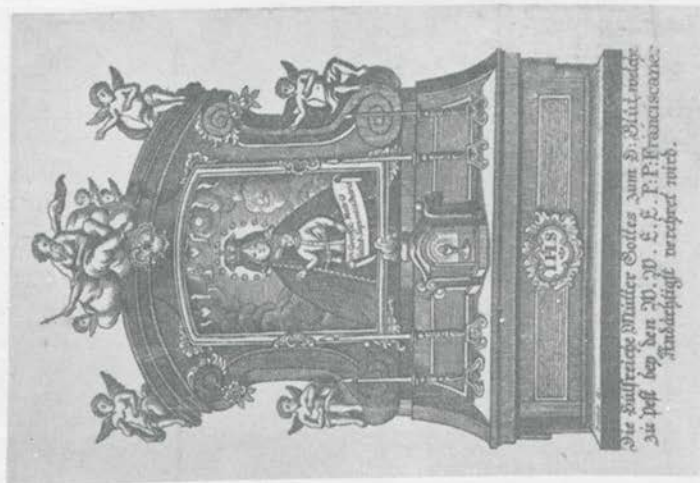
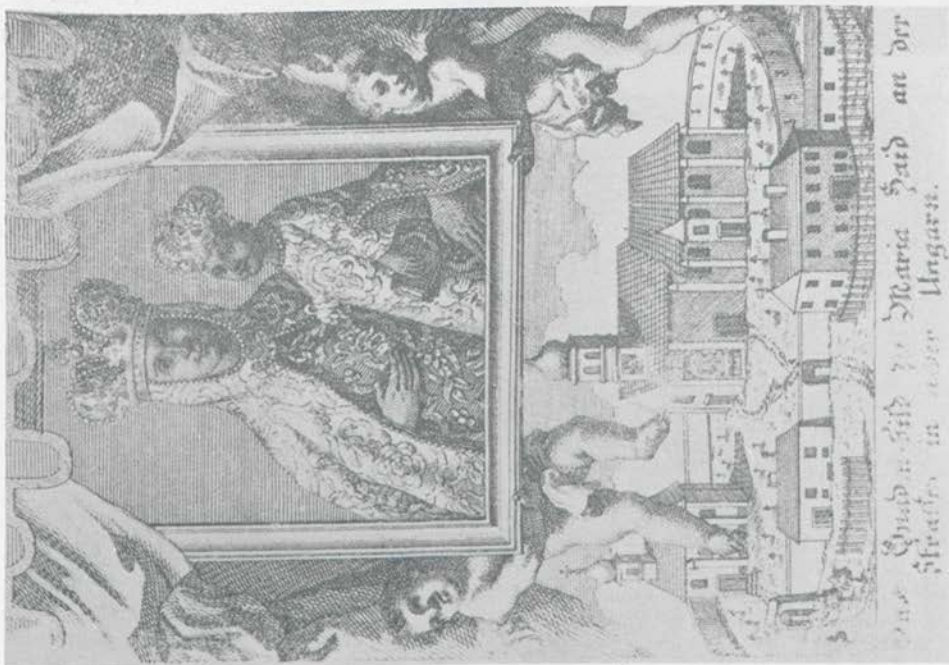
249

Das Gnadenbild zu Maria Strab am
bera Strassen
in hiesiger Stadt

250

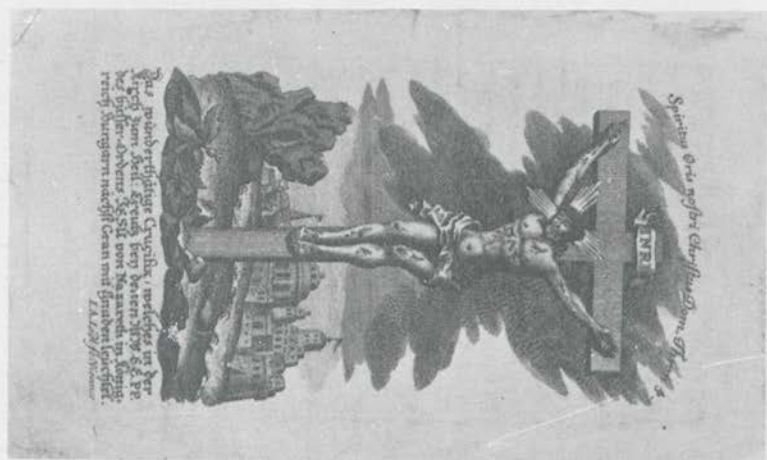
260

253

255

262

Gebet

zu dem schmerzvollen Jesu in der Gefangenschaft, in allen Nöthen zu sprechen.

Düsterer Helland Christ Jesu! mit großer Hoffnung komme ich zu Dir, und werfe mich nieder zu deinen allerheiligsten Füßen mit demüthigster Bitte. Du wollest mich vor Deinem Gnaden throno nicht verstoßen. Denn ob es sich zwar nicht geziemet, daß ich mit vielen Sünden bemakelt vor Dir erscheine, so weiß ich doch, daß Du darum Mensch geworden, damit Du die Sünden der Völkere derufen möchtest. Ich weiß auch, daß Du derjenige barmherzige Gott bist, der keinem Sündere seine mildreiche Gnade versagt: ja dert am allermeisten hilfst, wo die Noth am größten ist. So seth denn, o glühigster Jesu! mit den Augen deiner Barmherzigkeit die große Angst und Noth an, mit der ich behaftet bin, laß über mich ergehen deinen reichen väterlichen Segen und Trost, strecke aus den Arm deiner unüberwindlichen Macht und weite mich aus meinem Jammer und lösest elendem Zustande N. N. O Du allmächtigster Helfer der Christen! ja Dir schreie ich aus dem tiefsten Abgrunde meiner Nichtigkeit, ja Dir rufe ich in aller meiner Noth, erbarme Dich meiner

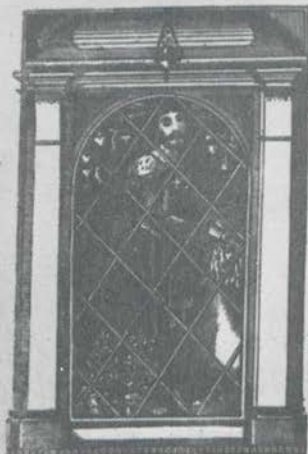

Abbildung
Des schmerzhaften Jesu in Ketten
aus dem Buche bei dem Herrn D. G. Schönbauer
zu Regensburg

durch deine schmerzhafteste Gefängniß, o Du elyger Trost der bekümmerten Herzen! siehe mit bei in meiner Betrübniß, erlöse mich mit dem süßen Blicke deiner barmherzigsten Augen, und verleihe mir die Gnade N. N. Mein Vertrauen zu Dir ist so groß, daß ich nicht zweifle, Du werdest mich erhören, und mich, o Du Vater der Barmherzigkeit! nicht unbegnadet von Dir entlassen. Ich glaube auch nicht, daß die Obren deiner Barmherzigkeit gegen mein Gebet so leiten vergeschlossen seyn, denn wie soll der Brand der Barmherzigkeit, so alle Menschen erquicket, an mir aufhören zu fließen? O gefängener Jesu! nimm an mein Gebet, Seufzen und Weinen. Ich empfehle Dir all mein Vollen N. N. Ich laß mich doch nicht trostlos von Dir gehen, ich will nicht aufhören meine Augen zu Dir aufzubeugen und zu seufzen, bis ich von Dir Trost und Hilfe erlange. Erbarme Dich meines Elends, nimm weg alle Traurigkeit von meinem betrübten Herzen. Ich setze mein ganzes Vertrauen auf Dich, erhöre mich, hilf mir mit deiner Gnade und Barmherzigkeit, Amen.

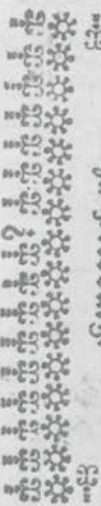
Vater unser und Wo Maria.

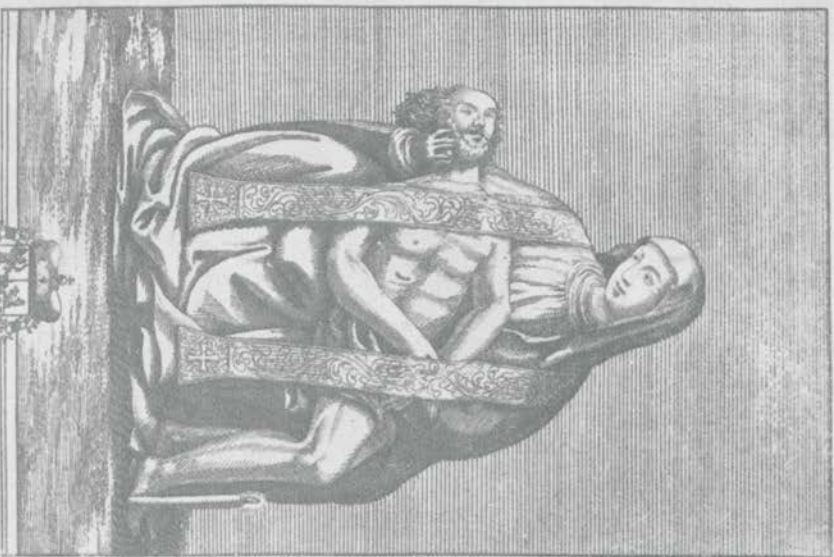
MARIA ad nives prope Petro-Vardinum, grayis clara.
Schmerzhaften Maria, welche umgibt Peter-Vardinum.
Milloserdina Masig Maria od Suga, Kod Petro-Vardinum.

Maria Heimsuchung
bey denen Darmbergigen
zu Grezburg.

258

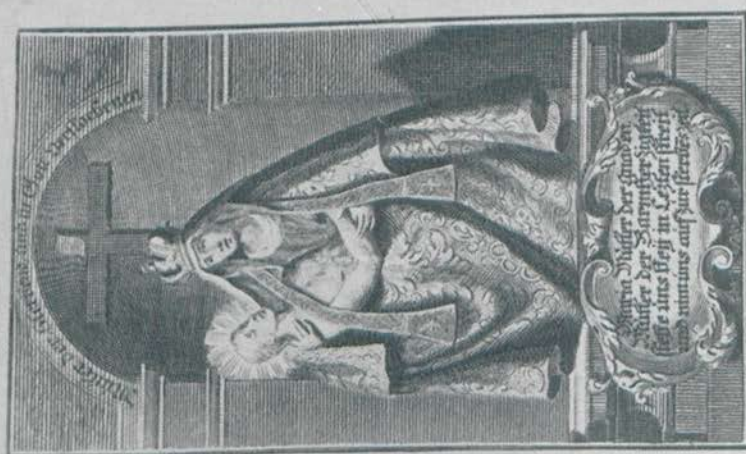

Posony Ciudadat:
Köpe
Boldog Alzony
Posonyban. 113.

259

264

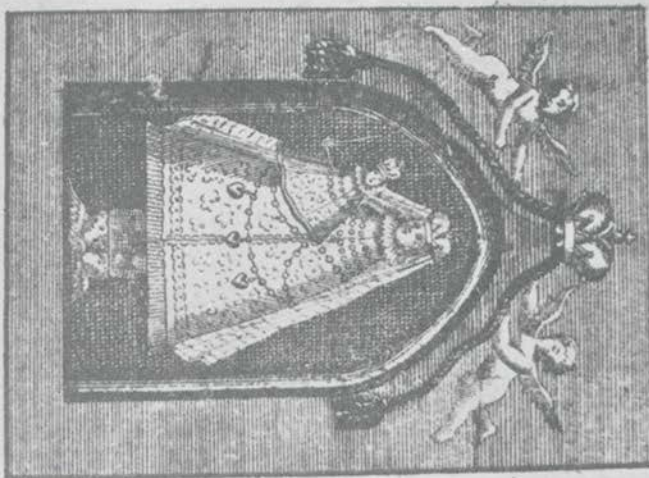
Wunderschickliches Gnaden
 Bild der Heiligsten
 Jungfrau Marien Gottes Mariae in der Colle-
 giat. Pfarr. Kirchen S. Martini zu Brespenburg
 unser der Obstding deren P.P. Societatus S.S.

Bildniß des Schmerzhafsten
 Mutter-Gemaltes in der
 Collegiat. Pfarr. Kirche S.
 Martini zu Brespenburg.

Zu Brespenburgs durch P. P. S. S.

Dir Mutter will ich mich ergeben;
 Sey mein Trost in aller Noth;
 Maria! Schütze mich im Leben,
 Und sey mir bey in meinem Tod.

Haus-Andacht; welche bey und von denen Closter-Frauen S. Ursula in Pressburg unter dem Tit. einer Hausgenossenschaft IESUS, MARIA, JOSEPH, inner ihrem Closter verrichtet wird.

Kurzer Bericht dieser Andacht.

Es wurde der Gottseligen Margaretha von H. Sacrament Carmeliterin / von Gott nach ihren Begehren geoffenbahret / das ihme die gefälligste Andacht wäre / wann sie die Heil. Kindheit Jesu auf folgende Weiß verehret / und auch anderen Deo Verehrung einflößete / versprechend: diesen Hausgenossen jene Gnaden / welche Jesus denen mitgetheilet / die mit ihme auf Erden gewandelt / und selben in seiner Kindheit gedienet. Also in weiteeren Berichte von der Hausgenossenschaft Jesu / Maria / und Joseph gedruckt zu Wien / 1723.

Art und Weiß dieser Andacht.

1. Ich selbstn mit seiner Meinung / in diese Hausgenossenschaft einschreiben / den 25. Merzen / wann es möglich / umb 12. Uhr Nachts / als die Stunde / da wir glauben / das das Wort ist Fleisch / und Maria ein Mutter Gottes worden; Also sie bitten / das sie uns aus Lieb ihres Kindes / auch für ihr Kind / und unter

So unter sey denn zu d. E. Kloster-Frauen S. Ursula zu Pressburg in ihrer Heil. Capellen / vnder den Tit. der Hausgenossenschaft Jesu andachtlich verehret.

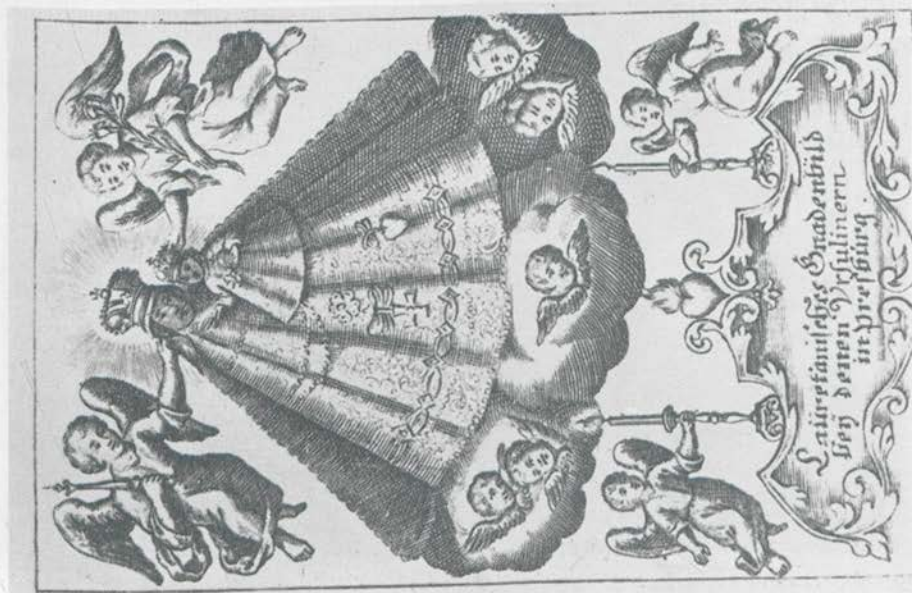
Liebreichster JESU! welcher vor mich hast wollen Mensch werden / und als ein Kind auf der Welt erscheinen / ich bitte dich / durch dein Heil. Unschuld / und Wandel / verleihe mir die Gnad / das ich dein Beispiel nachfolgend / unter die Zahl der Kinder Gottes gesetzt / in deiner Hausgenossenschaft ewig verharre / Amen.

ihren Mütterlichen Schuß aufnehme.

2. Täglich das Rosenkränzl betten: die 3. ersten Batter Unser / und Ave Maria / zu Ehren Jesu / Maria / Joseph / die 12. andere mit Ave Maria / und vorgelegten Worten: Das Woer ist Fleisch worden / und hat unter uns gewohnet: zu Ehren der 12. Jahr / so Jesus in seiner Kindheit zugebracht.

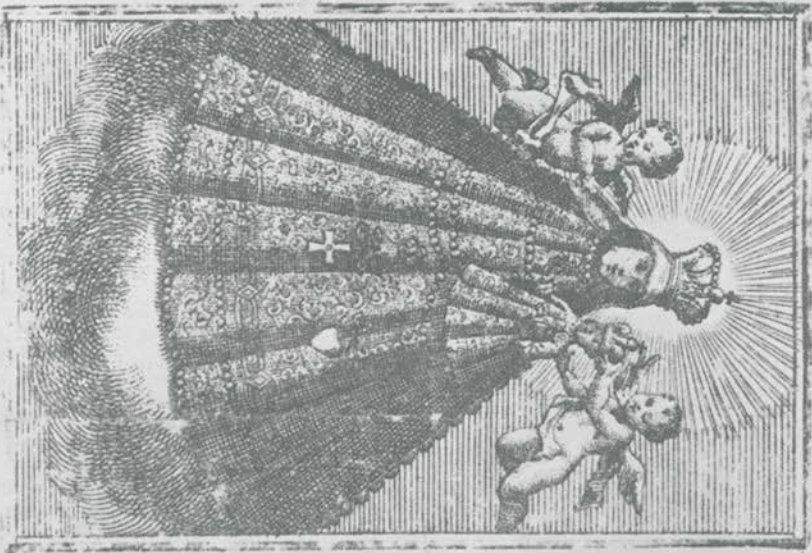
3. Alle Tag das Hochwürdigste Gut / und ein Mutter Gottes Bild / wo nicht in der Kirchen / doch wenigsten in seinem Zimmer besuchen / und vor die ganze Catholische Kirchen umb Fried / und Ewigkeit betten / auch umb Bekehrung der Unglaubigen / und Sündner / und die ganze Hausgenossenschaft allda zu Füßen legen.

4. Allen 25sten Tag in jedem Monath / wann es seyn kan / die H. Sacramenten empfangen / oder sonst die Kindheit Christi verehren / wollen Jesus diesen Tag empfangen / gebodren / und gestorben.

Maria von der heiligen Ursula
zu Preshburg.

267

Gnaden-Bild bey dem sp
Zimitariem zu Preshburg.

268

268

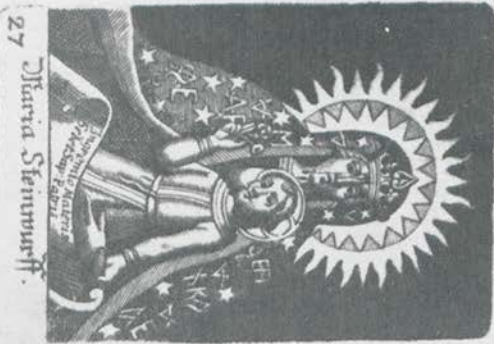

270

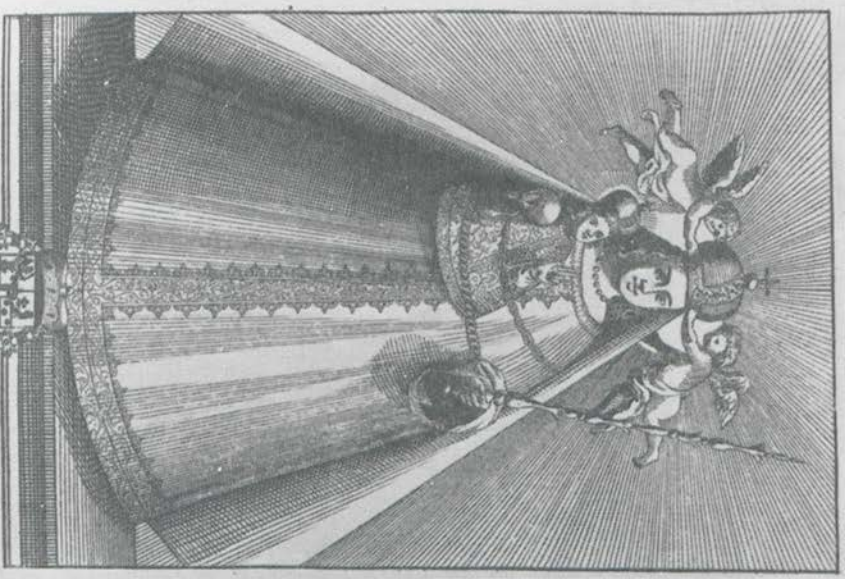

269

269

271

36.

115.

273

270

J. F. Kämpfer sc. Graven
Vera Effigies Thaumaturgae DEI Genitricis MARIE
Remetincensis Sub titulo S^{cti} Rosarii in
Regno Croatiae prope Várasdinum.

Gnaden-Bild zu
Mattersdorf.

Maria zu Katterforst im Thurg.
unter Obforgen PP. August.

Di. Heil: Jungfrawe Maria er-
barme dich mit mir und allen die dich
auf dielem Heil: Dinst anruo-
fig vor eihren von beinenn. Gm.
das wir von allem Heil und
Seibts Heilichem ererb diget. nach
dielem Heilichedenen kuzgerit
erwidert. gelanget. möger. Darnen

Das Wunderthätige Gnaden Bild Maria
zu Saffers Dorff in Altdorf

Verordn. d. Hochl. Landt. Rathschafft zu Altdorf

175, d. d. 278

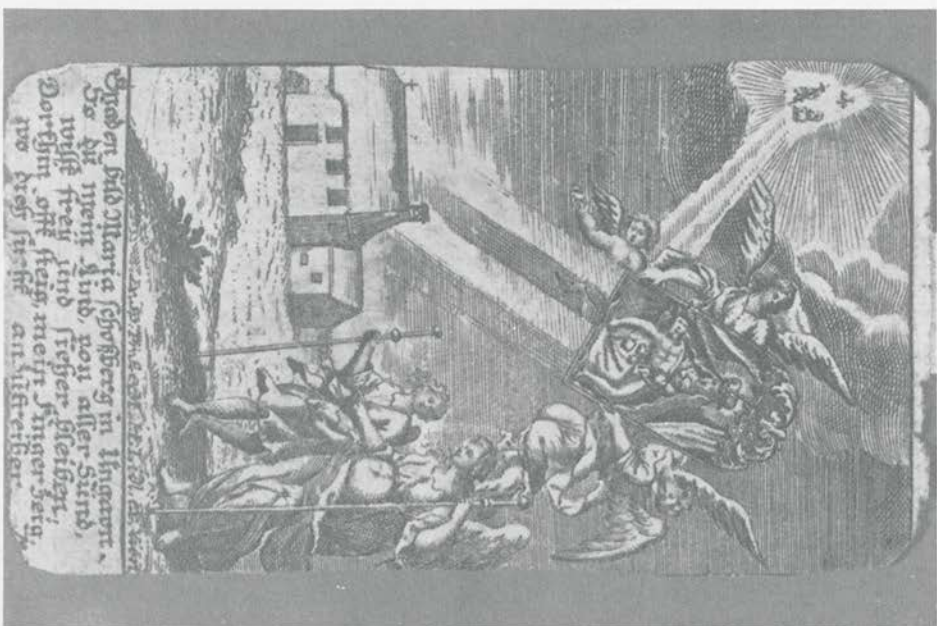
GNADENBILD
ZU SCHOSSBERG

279

274

282

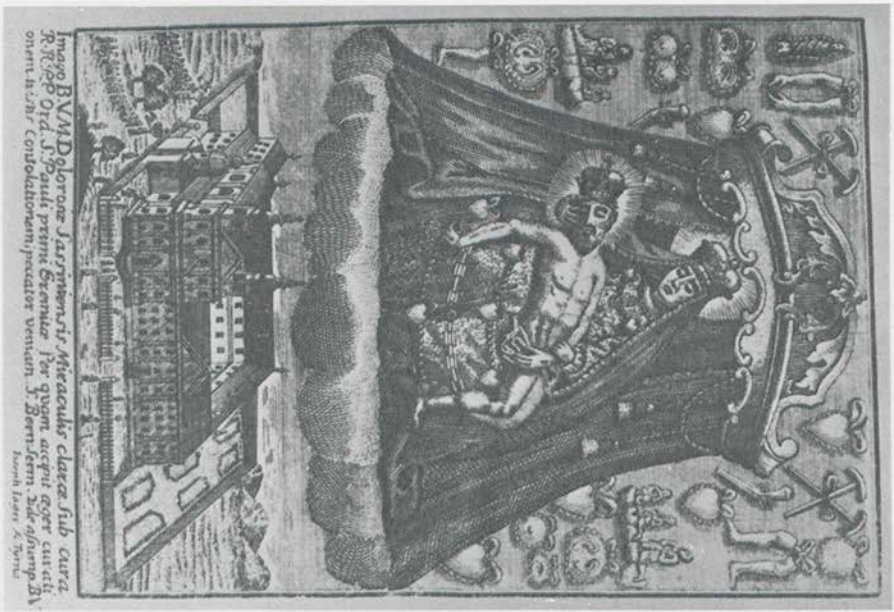

283

276

287

288

278

Wunderliche
Bilder in Schobberg in
Ungarn.

291

Andächtiges Gebett zu der
Schmerzhaften Mutter
Gottes Maria.

O Schmerzhaftige Mutter, und
höchst betrübte Jungfrau Maria,
ich beherzige mitgeduldig dein
innerliches Leid, und beweine
mit dir, den Bittern Tod deines
Sohns; ach was war herzenshöch
Elleßst du damals, als du deinen
Toten Sohn aus deiner Schoß-
hülle, ach wer will erzellen wie
viel Bittere Jahre du vergossen,
du trüblest den Todten Leibgang
anmütig an dein Herz, du um-
stingest ihm ganz herziglich in
deine Armben, du legtest dein
Lid krankes Haupt auf sein
Heiliges erblichertes Angesicht
und küßtest mit zarter Anmütig

Wunderthätige Bildnis Mariae
zu Schobberg in Ungarn.

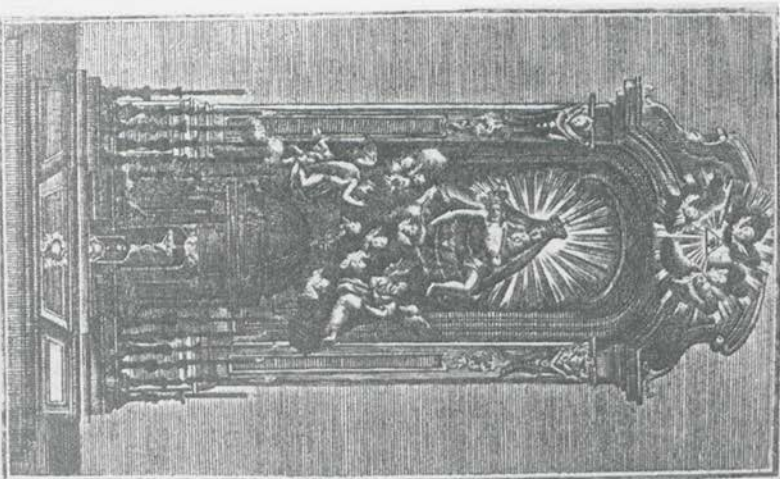
keit seinen verwundeten Leib,
und in diesen so erbärmliche
gebeten, empfandest sol-
che Bitterkeit, welche nicht
auszusprechen. O Schmerz-
hafte Jungfrau Maria, al-
ler dieser Schmerzen erin-
nere ich dich, und durch
dieselbe bitte ich dich, die
wollest mir bei Gott gnad
erlangen und mein flehent-
liches Begehren erhalten
wende deine Barmherzige
Augen zu mir, und tröste
mich, mit Erlangung meiner
Bitt, woforn sie zu Eure Got-
tes, und meiner Seelen heil
ist. O Gültige, o Milde, o Bittige
Jungfrau Maria.

Amert.

293

280

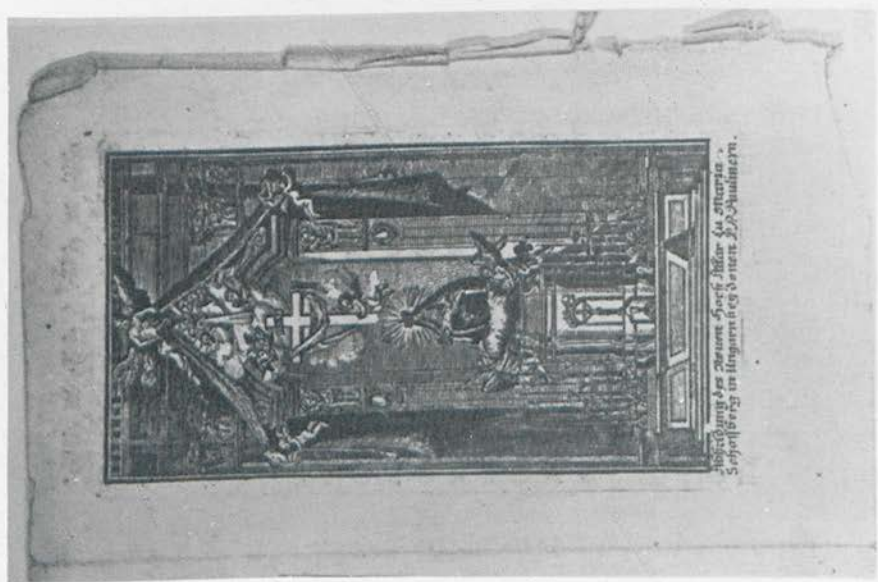
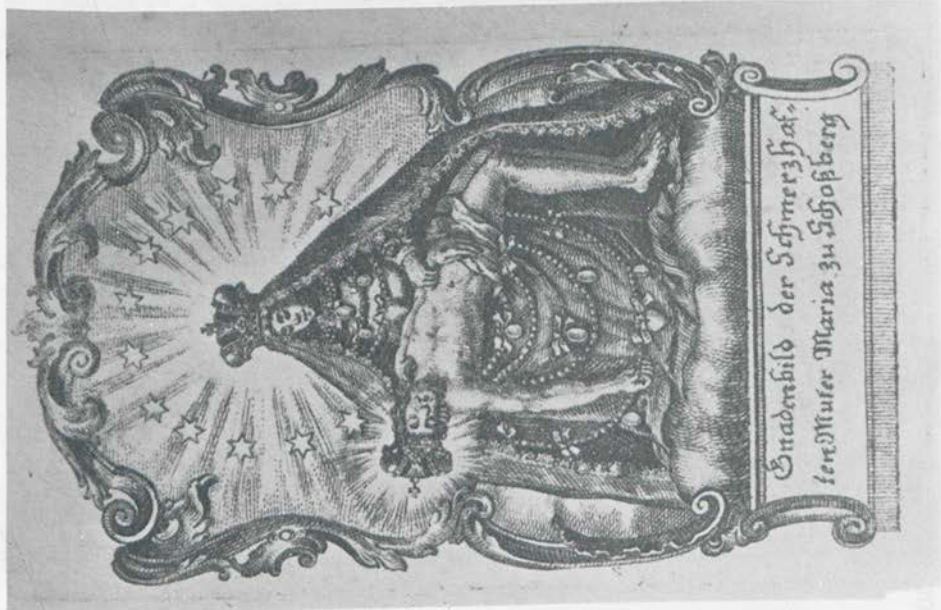

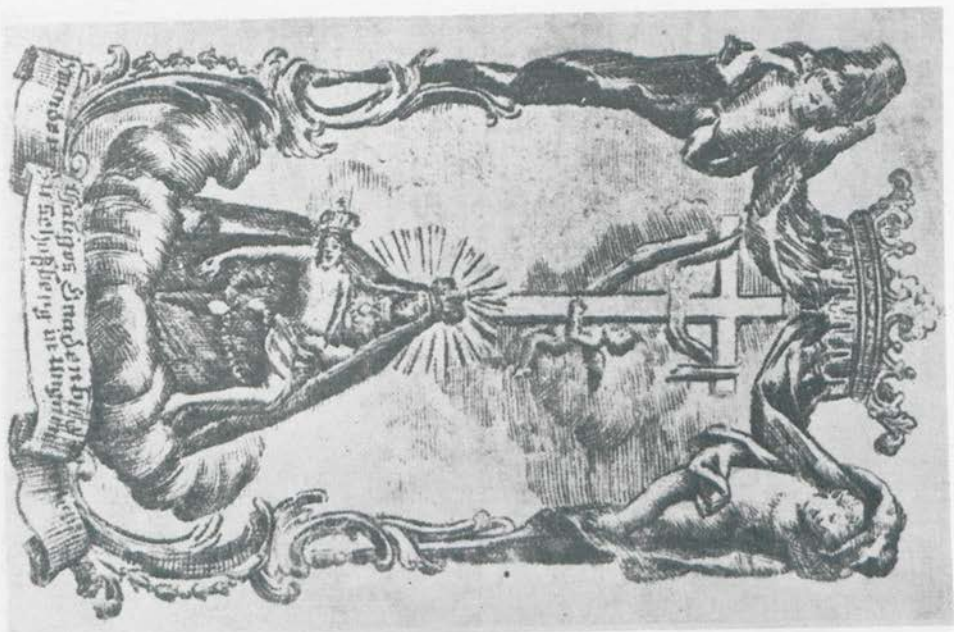
Reginae Celli. Virgini in Starva Virginis Saluberrimae
 Celli. Reginae Hungariae. atque Aegypthi
 Caesare hanc aram consecravit

S. Josephi & Mariae & Iosephi

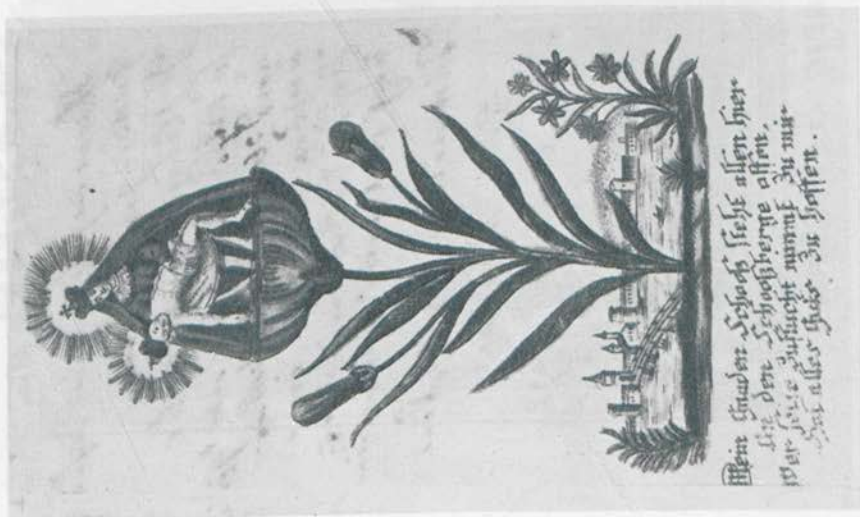

304

305

Unverwundtes Heffter, S. 14. Maria für S. Joh. Berg in
Stungau.

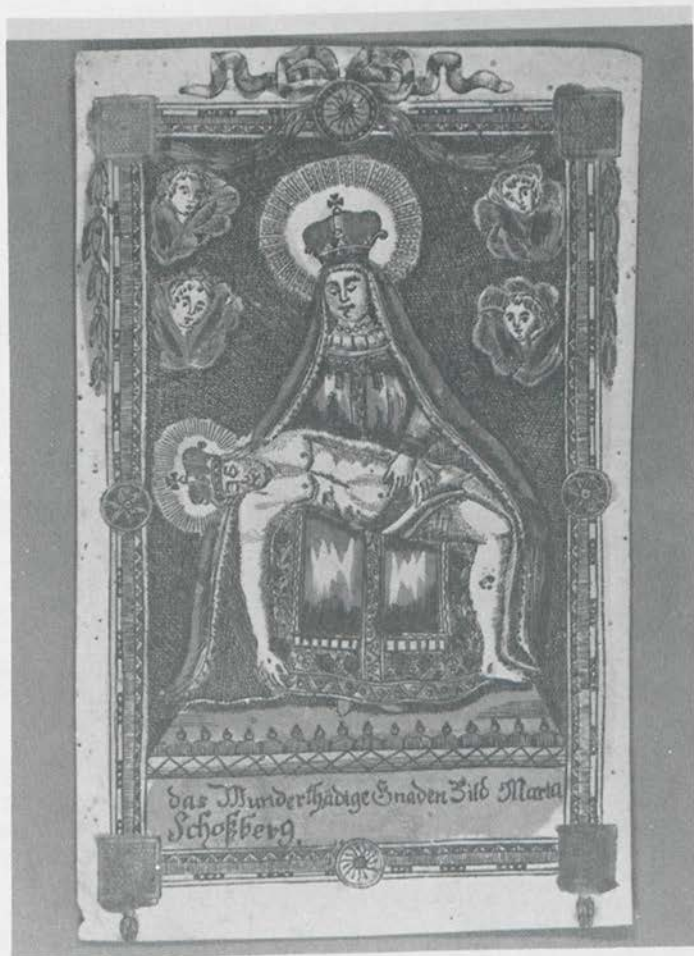
309

Maria S. Joh. Berg

313

286

315

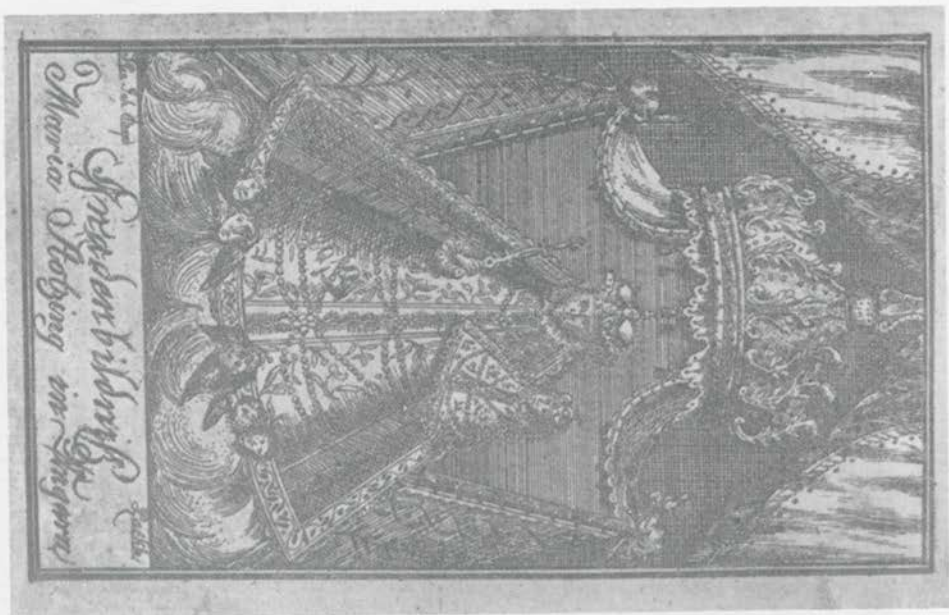

Das Wunderthätige Gnadenbild
der schmerzhaften Mutter Gottes zu
Schosbera in Ungarn.

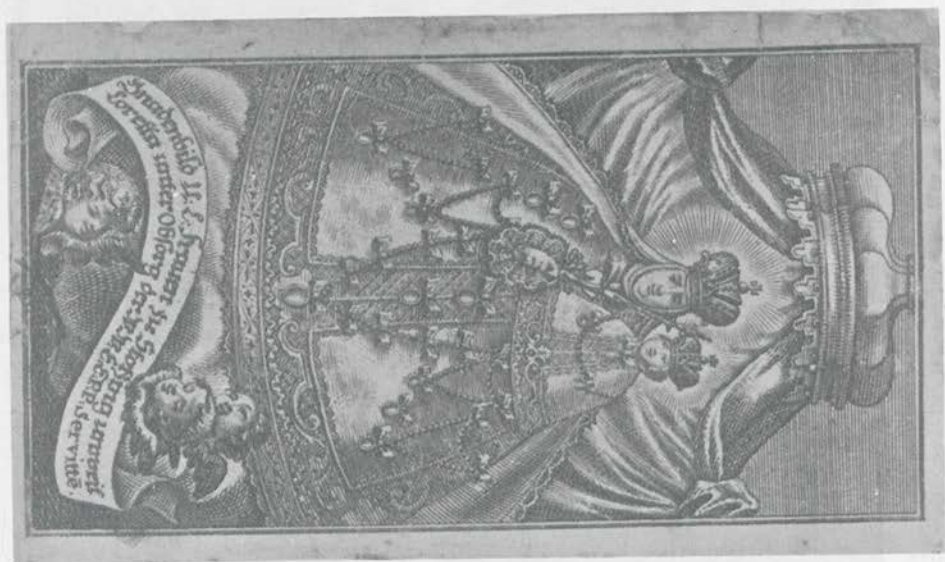
Zazrarzy Obraz Bolesneppinn
Mariam Sassinie w Utrych.

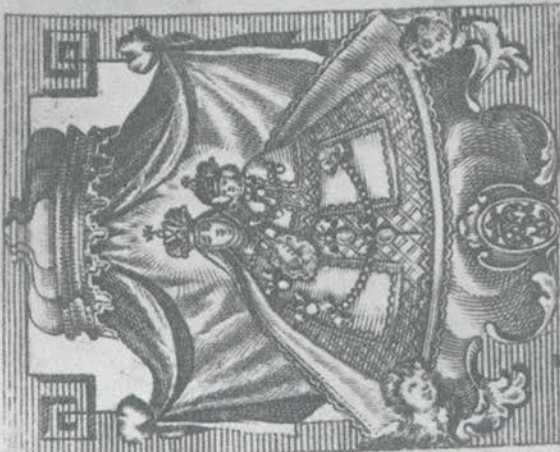

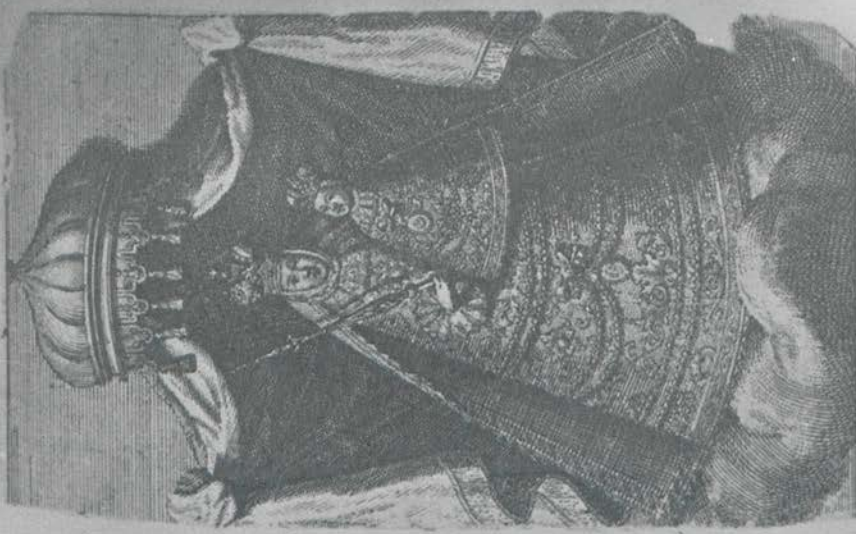
322

323

Molitva Blasene Devicze Marie
 pri slozku u vugerlkom orla:
O Preszeta ti Deva **MARIA**
 dai meni miloschnu tvoju, y v
 skom onem, koteri tebe na ovum
 Sveto mjestu pobosno dichey
 livale, dasse od vszakoj achiceh
 tela: y dusse pogibelich, Szrechno
 o slobodimo y po szmertinalse vu
 nezvratno blasensztvo szudemo. A.

Versündung des Gnaden stüds
 der Kirchsen deren

328

329

*Consolatrix afflictorum
 Generationi publice exposita in
 Sacella Ecclesiae S. S. S. Carolinae*

Gnaden-Bild zu Schünmegh
 in Ungarn.

335

336

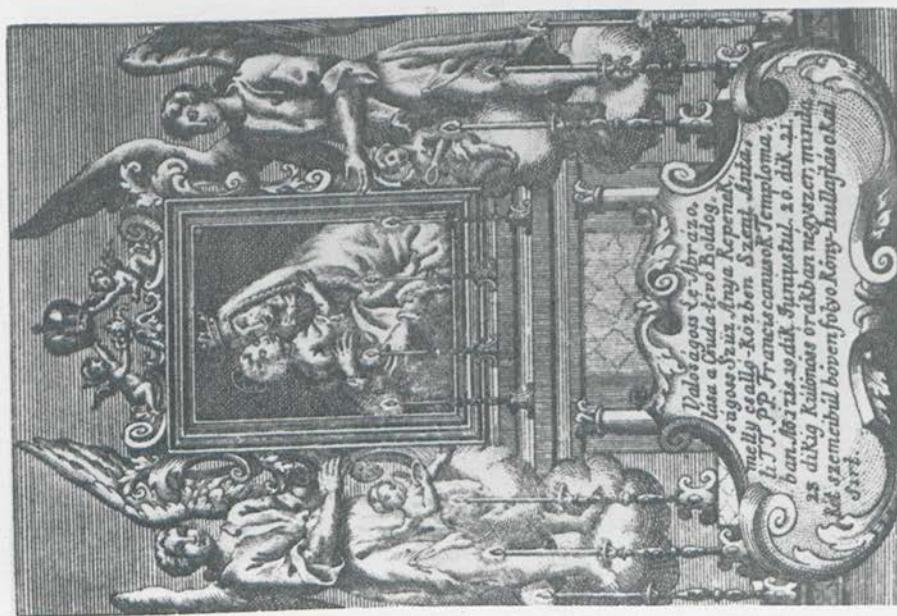

339

340

**Boldogságos Szűz Máriának képerül, melly Bizéri-
czei Templomban Számrolan tsu-
dákkal ünnöklök áhítatos ének-
En Szerelmem d'ágo kéntsem
&c. Nórájáro énekeltek.**

Nyomat: Sopronban 1793.

345

Igaz. képe A Boldogságos Szűz Mária, akit a gyűlöletnek melly az Isten, fele Rendet Kelt, a Vezetésként a Boldogságos Szűz Mária kéntel mottó, az Wyszpiti Röpök egben a1 magy Alldran 175. 8

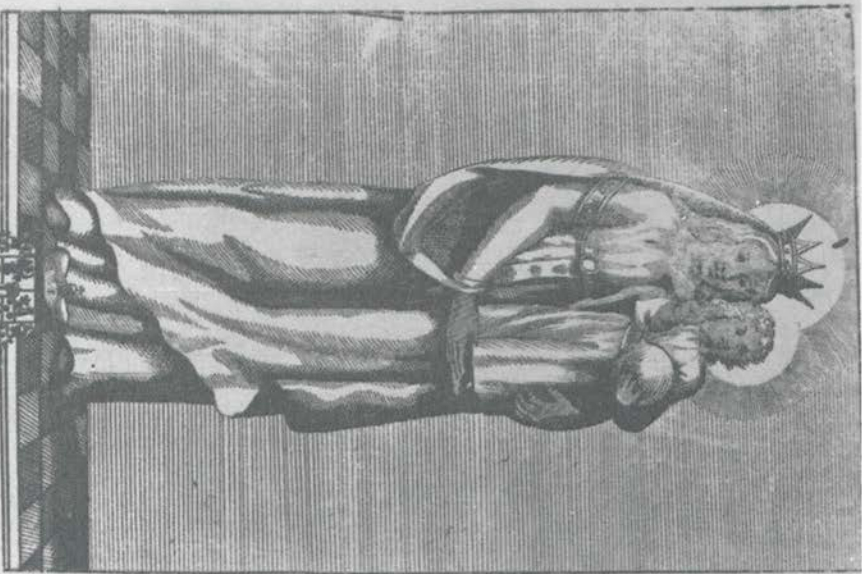
21. 4

346

MARIA Regina Sanctissimi Rosarii Sabaria in loco natali
S. Martini Episcopi Tyronensis multis gratiosa.

Ex
Bibl. Com.
18. Secchi.
1794.

124. Terzatumi Elnud
Képe
Baldog Alzory
Terzabán.

42

348

VERA IMAGO G. V. MARIE TARSACENI;
SIS. AB
VRBANO V.
MIRAZZANO
M. C. CC. LXXV.
M. C. CC. LXXV.

349

300

Alfonso Sansi del.

Idan Capp. Mannafor sculp.

IMMAGINE MARCOLOSA

della **Madonna Santissima** dipinta da **S. Luca**, e mandata da
 l'anno 118. Pontefice **Clemente VIII.** a **Venezia**, nel 1600. per 2. anni e 7. mesi, la Santa
 Casa di Loreto, e restata dopo l'arrivo de' Veneziani. Cuius ergo. Il **Re. Arciduca**, e l'Imperatore
 Ferdinando 2. nel 1613. con 2. Corone d'oro spedite da Roma dall'
Abate, e **Reverend.** Capitolo Vaticano di S. Pietro, e univocato da continui concorsi di
 il popolo nella Chiesa de' **Sancti Riformati del Sangue S. S. Francesco.**

1620/1718

All' **Alto**, **Monte dell'Alto**, e **Reverend.** **Sig. Sig. Frate** e **l'.** **Monte**
Ignazio Francesco Barbarigo Veneto di **Verona.**

M. e Rev. Sig. Sig.

N. **Accuratissimo** stile, e **disegno** d' **S. Luca**, e **Reverend.** verso la gran **Madre** di **Israele**, per
 legge **divina** e **testamentaria** e la **preziosa** **Madre**, e **Reverendissimo** **Angelo**, **paraclete**, non **alente** la sua
consolazione **vera** da **nessi** **scorsi** in **beneficio** di **nostri** **peccati**, **et** **di** **tutti** **effetti** di **S. S. Luca**, e
Reverendissimo **non** **altrimenti** **vero**, **che** **per** **questo** **Monte**, **l'anno** **1600**, **di** **13.** **Spese** **Reverendissimo** **una**
miracolosamente **avvicinata** **una** **Madre**, **che** **per** **Reverendissimo**, **et** **Spese** **delle** **impugnazioni** **di** **S. S.**
Reverendissimo **et** **Madre**, **che** **per** **questo** **Monte**, **l'anno** **1600**, **di** **13.** **Spese** **Reverendissimo** **una**
miracolosamente **avvicinata** **una** **Madre**, **che** **per** **questo** **Monte**, **l'anno** **1600**, **di** **13.** **Spese** **Reverendissimo** **una**
miracolosamente **avvicinata** **una** **Madre**, **che** **per** **questo** **Monte**, **l'anno** **1600**, **di** **13.** **Spese** **Reverendissimo** **una**

Venezia

Monte **Reverendissimo** **et** **Madre**

Das Jüngste irrtliche Sinesch ey sich
 Thuret Sitt bey dem Syel, Sünd
 steht der im Hlgamte,
 ist ein das Sinesch inbildt angezeig.

MARIA 1723

MARIA, gedruckt bey Gregori
 Johann Streibig.

ORATIONE molto dovuta da dno per impetrare felice morte, e qualunque grazia dalla gloriosa
 Imagine, e Statua di **MARIA Vergine** Incoronata di continuo meritata da Gregori
 ni nella Santa Cappella eretta sopra le Superiori Pieghe della Santissima Casa di Larciano
 nel Tempio del Monte di Terrate, sopra la Città di Fiume, edificata da P. Riformati di
 S. Francesco Serafico.

O **MARIA** Regina dei Celi, Pe-
 cunque Inviolata qual forti donna
 nella Santa Casa de' sacrosanta ve-
 ner l'Anselmo Colato dell' Inven-
 zione del Feto Divino, e nell'opere
 mia concepire per opera dello Spirito
 Santo GIESU' Christo salvato senza
 et acca, questa non vestiva colta alle
 Passando mani nelle l'adda, e per
 tanta da Pilato miracoloso, e
 per mano dell' Anselmo, e d'altro
 qua nel Monte di Terrate li 11. Mar-
 zo l' Anno 1591, e fermata l'ora in
 Mari, detto e poi la fece in l'ora
 montata in un' oratorio di S. Michele
 che l' Adorato mare a l'orana
 di, e il indi a l'orato, in mi, ora
 dunque di si prothio al
 ri, sospira e Vergine gloriosa, Ma-
 ribe di Dio, avvocata de' peccatori,
 Regno de' tribolati, molina, le
 Pieve, Santa Cecilia a piedi di
 me. E all' sermo l'orato e colta
 fuori perpetua gratia che in a nel
 numero di quelli che fo an' te, e
 conservate sereni nel Forti. Ver-
 ginal petto. Pregate e Pieve
 Conclama, per me appre, nel Fo-
 ro Dilettissimo Falsito, Adve-
 sempre e p' volentieri in quel
 uno tremante e spaventato del
 No, quando lo d'altro, e
 uno cento dell' opere mio, accio che per

Vera
 Immacolata della Madre di Grate **MARIA**
 Conclama, deputa da S. Luca, e da
 Pioano P. sime Pontice mandata a
 Terrate, L' Anno 1591

meo Povero a Vergine, canchi-
 ma basta da sfiorare le pene del
 fuoco eterno. Non l'orato, dunque
 da me peccatore, o Vergine pura,
 come si vede della grazia, e de-
 menta l'orato alla quale prostrato
 mio a terra, oggi, e sempre, me-
 conando l'anima ad l'orato, ma-
 razione generosamente, protege-
 zioni e affidamenti da tutti mali,
 pericoli, e nomi di questo mondo,
 e degna di intercedere, per
 me appreso il Forti Epistola,
 che si, e pregati col suo pregio,
 quanto, dunque, che un peccato
 i miei, eccati, de quali spunta
 niente meno delto, e in dia ve-
 ra p'da, ferma speranza, arden-
 te carita, e la gratia delle, spri-
 to Santo, che occupi mi, facia
 fare secondo la sua Santa volun-
 ta, e si doni per la mia pietu
 gloriosa nel punto della mia
 morte, e euelvete guerra Pa-
 tria, e Terreno, e tutti i miei
 Faroni Amici, et ogni, S. Fel-
 Christiano da ogni
 made

A.M.F.

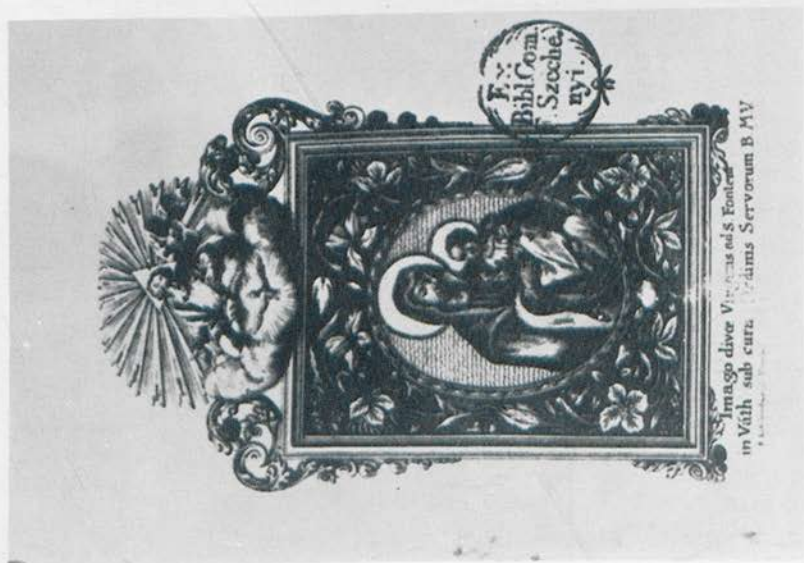
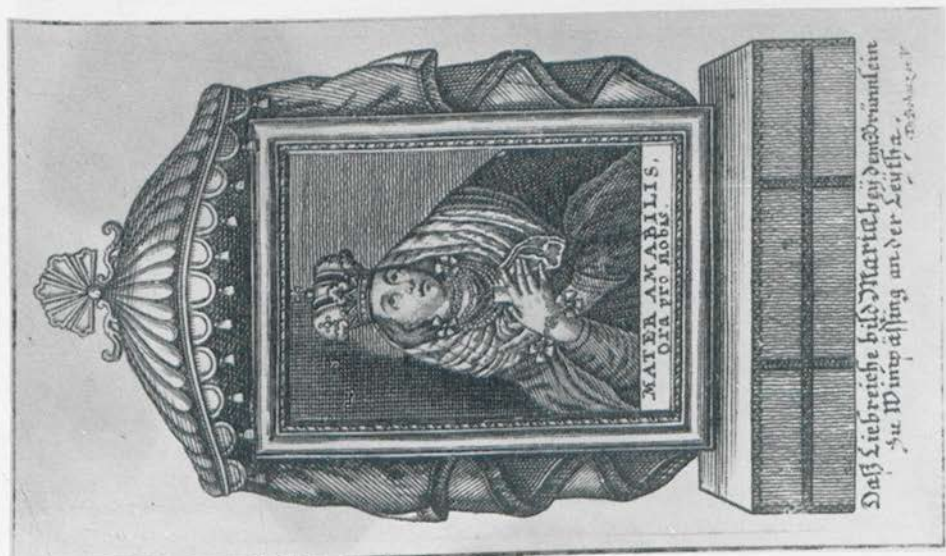

354

355

304

Wahre Abbildung des Heil. Antoin-
 nell adua. so Anno 1663. von denen wu-
 köstlich gesehen. und beschossen worden
 manne über in der Pfarre und sollen
 Kirchen deren Conventual. Hinc
 the zu Impassung an der Ley-
 gelheit.

358

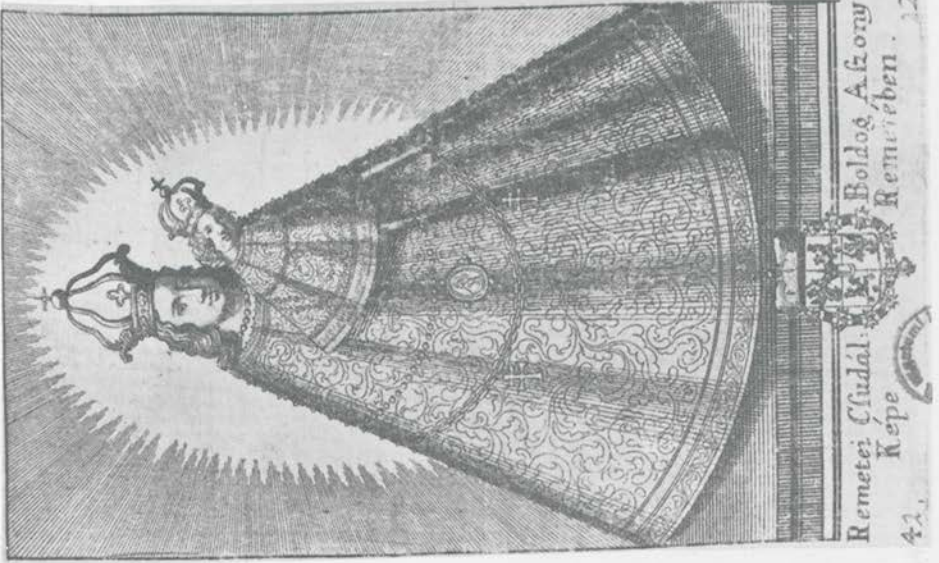
Wahre Abbildung des Heil. Antoin-
 nell adua. so Anno 1663. von denen wu-
 köstlich gesehen. und beschossen worden
 manne über in der Pfarre und sollen
 Kirchen deren Conventual. Hinc
 the zu Impassung an der Ley-
 gelheit.

359

359

306

362

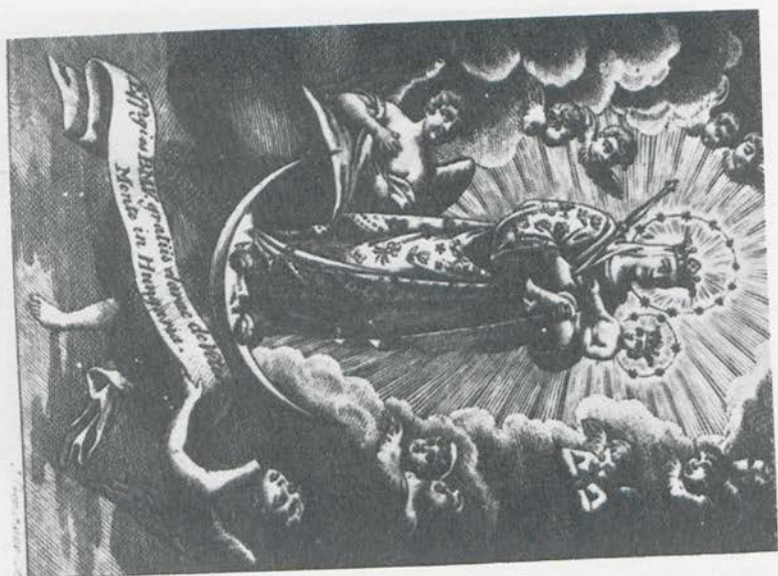

363

308

367

368

310

ren
ind
ia.
be-
nit.

ste
fe-
s,
er
ute
er
ne
ho
i
n
le
ti

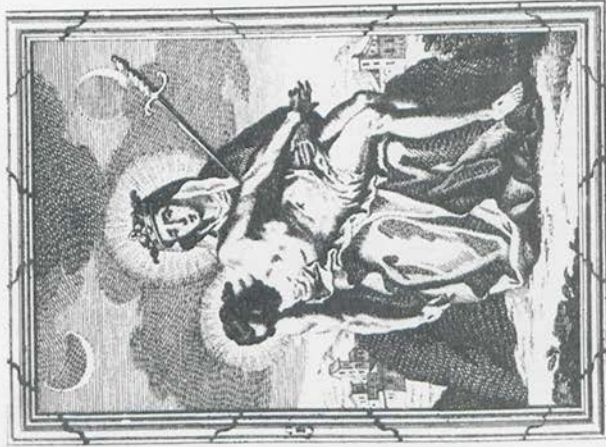

Das Gnadenbild der allerseligsten Jungfrau Maria, welches in Ungarn im Komorner Komitat zu Schönle andächtlich verehret wird.

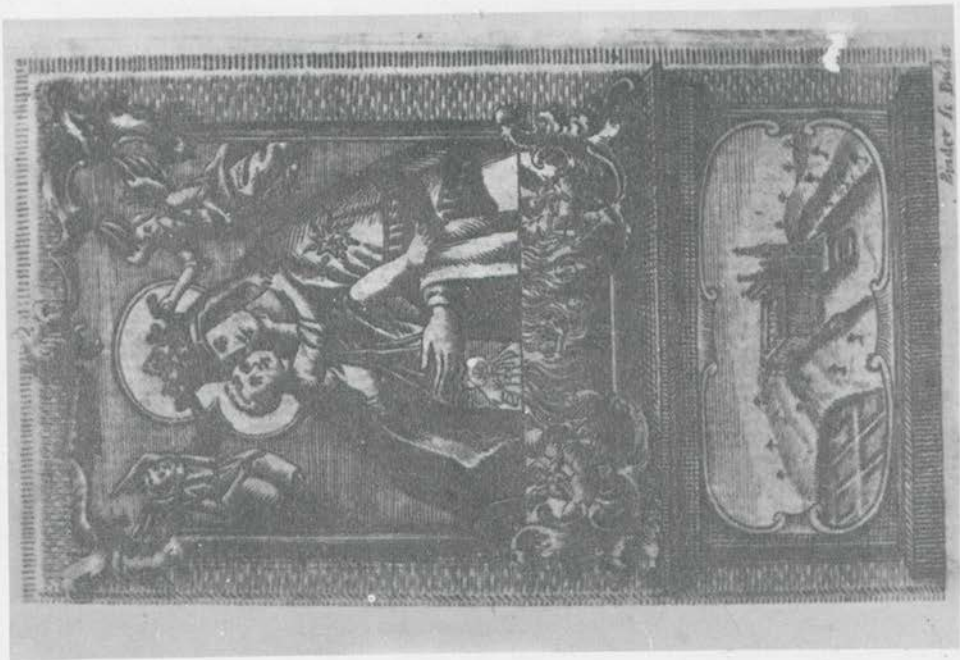

ERRATA

DeVotæ effigies Virginalis Doloresæ
apud Françis Canos Vrblis vgrablæ.
F.H.

Bilder H. Buis

1 B2 00151487 ELTE EK

EGYETEMI KÖNYVTAR

S514631

Készült az ELTE Soksorozítóüzemében
400 példányban
Felelős kiadó: Németh G. Béla
Felelős vezető: Arató Tamás
EL TE 86330